This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600088685+

't MERG VAN DE HISTORIEN DER MARTELAREN.

BEHELZENDE

De voornaamſte Getuygeniſſen, Schrikkelyke Vonniſſen, Standvaſtige Belydeniſſen, en wreede Tormenten, die dezelve geleden hebben; Beginnende met het Lyden van Chriſtus, en eyndigende met het Jaar 1671. Alles in 't kort by een getrokken, uyt de groote Martelaars Spiegel der Doopsgezinden van Tileman Janſz. van Bragt,

DOOR J. B.

DE TWEEDE DRUK,

Van veele Drukfouten gezuivert, en met 52 Prentverbeeldingen vermeerdert.

t'AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION, Boekverkooper op den Nieuwendyk, by den Dam, in Hugo Grotius, 1736.

110. k. 517

VAN

VOOR-REDEN
AAN DEN
LEEZER.

ONder de nuttelyke en aangenáme bezigheden, en oeffeningen, is (zoo wy agten) geen van de minſte, het leezen van fraye en aanmerkelyke Hiſtorien; want gelyk men maar alleen die dingen kent, die in onze tegenwoordigheyd gebeuren, zoo ſchynen de Hiſtorien deze Menſchelyke ſwakheyd te willen onderſteunen, als zy ons niet alleen een reeks van tegenwoordigen; maar zelfs de Geſchiedeniſſen van zaken, veele Eeuwen voor ons gebeurt, in order verhalen, en ons dus in de tegenwoordigheyd der geſchiede dingen in leyden, om alle Eeuwen met onze gedagten te door wandelen.

Wie weet niet hoe veel voorbeelden van kloekmoedigheyd door de Hiſtorien vermelt, ten bake voor anderen, en ter opbeuring van lafhartige verſtrekten, wiens daden als roemwaardig, voor eeuwig op de Tongen der Nakomelingen leefden? Inderdaad dit was de reden, waarom de beſchaafſte Volken, met al te groote zugt tot eer ingenomen, de Ge-

ſchiedeniſſen van hun tyd, onder de grootſte bedryven der doorlugtigſte Perſonagien vermengden; op dat het een en 't ander tot een ſpoor verſtrekte, naar 't welke de Nakomelingen hun gangen rigten: dog gelyk de kennis der Hiſtorien in 't algemeen dezen naam van nuttigheyd verdient, zoo is 't egter zeker dat die in zich zelve de meeſte lof waardig is, die als d'aller nuttelykſte, de meeſte aanleyding geeft tot dat eynde, waar toe wy van den Schepper hier in dit leeven geſteld wierden; te weten om hier Heylig, en namaals Eeuwig in volmaakte vergenoeging te leven.

En hoewel, zonder alle tegen ſpraak, de voortreffelykſte is de Hiſtorie en Gedagtenis van 't Leeren, Leeven, Lyden en Sterven van onzen Heer en Zaligmaker, en zyn Heylige Apoſtelen, zoo heeft men ook (gelyk wy beneffens veele agten) naaſt de zelve de Gedagteniſſen, heerlyke getuygeniſſen, voortreffelyke Belydeniſſen, en Spreuken van zoo grooten getal van Heylige Martelaren, te voegen; die haar niet ontzagen, ter Liefde van haar Godt en Chriſtus haar Zaligmaker (onaangezien afgryſſelyke Pynigingen en Tormenten) de zuyvere Waarheyd te belyden. Spreuken daarom te heerlyker, dewyl ze in die tyden zyn geſproken, als zy niet

an-

anders te gemoed zagen, dan om haaſt hare Lighamen met een bloedige, of brandende Offerhande haren Heer op te offeren. Dingen, die zy onmogelyk anders, als uyt de zuyvere grond van hare harten, tot eere van Godt, en tot ſtigting van haar Naaſten, hebben konnen uytboezemen: gevende zelfs ook d'aller eenvoudigſte Menſchen, door de kragt van Gods Geeſt geſterkt, niet alleen een wonderbare blydſchap te kennen, in 't midden van hun ſwaarſte lyden; maar ook een Hemelſe wysheyd, die de harten der Toehoorders (zelf vyandig zynde) zoodanig indrukte, datze uyt overtuyging gedwongen wierden hare tranen uyt te ſtorten.

Vond zig dan ooit een Hiſtorie-Schryver bewogen, de dappere daden van zyn Tydgenoten ten ſpiegel voor de Nakomelingen af te beelden; of de heerlyke en korte, dog niet min zinryke ſpreuken van eenige Weereltwyzen ten toon te ſtellen: niet minder heeft men te oordeelen dat zy een nuttig werk ondernamen, die de voorbeelden der doorlugtigſte Helden des Geloofs, waardig datze altoos in de harten van 't Chriſtendom geprent waren, van de tyden der Apoſtelen, tot op de onzen, en de treffelykſte getuygeniſſen, die zy met het Doodvonnis op hun lippen, ten bewyze van haar ſtandvaſtigheyd,

om voor Godts eer en Chriſtus naam te ſterven, gaven, in geſchikte order by een te zamelen.

Dit was 't ook dat ons bewoog, om aan dit Werk eenigzins de hant te leenen, en in een kort bondeltje, de ſchrikkelyſte Tormenten, merkwaardigſte voorvallen, en heerlykſte Spreuken, wydluftig in 't groot Martelaarsboek der Doopsgezinden aangetekent, t'zamen te ſtellen.

Een Werk, 't geen mogelyk ook, als alle anderen, zyn tegenſpraak zal onderworpen zyn; en van veelen geoordeeld worden vergeeffe arbeyd te zyn; dewyl men hier niet anders als gebrekkelyk en ſtukswys vind, 't geen die Autheur geheel heeft aangetekent: Maar alzoo verſcheyde voorbeelden ons hier in voorgingen, om de wydluftige verhalen van anderen beknopt in een te trekken, zoo oordeelden we met haar voorbeeld te volgen niet te zullen misdoen; dewyl verſcheyde redenen ons tot d'onderneming van dit Werk bewogen.

Als ten eerſten: om datwe oordeelden dus onze ledige uuren met de meeſte nuttigheyd te konnen beſteeden en doorbrengen.

Waar by voor een tweede komt: dat wy tot het zelve van goede Vrinden verzogt wierden, dewyl wy 't anders niet zouden ondernomen hebben.

De

De derde en voornaamſte reden is: dat wy, als een aldernoodtzakelykſte bedenking, hier door gelegentheyd vinden, om Gods goedertierentheyd te beſpiegelen; die ons door het bloed der Martelaren, als 't Zaad der Kerke, het ware Ligt des Euangeliums in zoo grooten klaarheyd heeft aangebragt, en tot nog toe doet genieten: Daar wy, zonder dat hulp middel, buyten twyffel in de alderdiepſte duyſternis der onwetenheyd, en bygevolg ligt in de grootſte zonden en Godtloosheyd zouden gedompelt leggen.

En wyders op dat wy zouden zien, hoe grooten genade ons tot nog toe door Godts goedheyd is te beurt gevallen, dat wy onder onze zoo beſcheydene en Vaderlyke Overheyd, (die van ons daar voor de grootſte lof, en ootmoedigſte gehoorzaamheyd toekomt, en waar voor wy ſchuldig zyn de Hemelſche Majeſteyt te bidden, dat hy haar in dien grooten dag het zelve met eeuwige gunſte wil belonen) ons gemoed zoo vry en onverhindert mogen beleven: Dog 't geen ten hoogſte te beklagen, ja te beſchreyen is, is, dat zulken groote weldaad, zoo veragtelyk van ons wordt in den wind geſlagen; zulks dat men met groote reden zouw mogen zeggen, is 'er elders een Volk dat zig deeze twee genoemde zoo groote genade gif-

ten onwaardig maakt, dat wy het zyn. Houd het ons ten goede, dat wy de kortheyd hier een weynig te buyten gaan, en met onze gedagten een weynig de voorgaande Eeuwen doorwandelen en beſpiegelen hoe onze Voorouders onder 't kruys der Vervolging ſukkelden. Hoe datze vlugtende van het eene in 't ander Land, alles moeſten verlaten; en niet zelden door zulke middelen, de Man van zyn Vrouw, en de Kinderen van haar Ouders, die door zoo nauwe liefde aan den anderen verknogt waren, van malkanderen geſcheyden en verſtrooyt wierden. Hoe datze haar lieve Egtgenooten, haar Ouders haar Kinderen en goede Vrienden, ter gevangenis, ter Pynbank, ja tot het vuur, en de alderwreetſte Tormenten hebben zien geleyden. Wie kan zonder beweging des harten, zommige getuygeniſſen in hunne Brieven leezen; die zy den een den anderen toezonden? Hoe hebben de Chriſtenen malkander gezogt en onthelſt, om van hun Medebroeders in haar druk vertrooſt te worden? Met wat moeyte en verre weegen, hebbenze haar Vergaderingen in Boſſen en Spelonken, met gevaar haares leevens gehouden? Hoe vuurig waren hunne Gebeden, en hoe ernſtig hunne Vermaningen tot opbouwing van onkreukbare ſtantvaſtigheyd? Hoe groot

was

was de honger naar 't Woord Gods; gelyk wy klare voorbeelden hebben, (aan welke men levendig ziet hoe de harten in zulke tyden geneygt zyn) aan de Gereformeerden, alsze nu na zoo lang onder 't Pausdom gebukt te hebben tot Overveen, buyten Haarlem, in 't Veld Predikten of Vergadering hielden, hoe datze van Amſteldam, Alkmaar, en andere afgelegen plaatzen, op 't gerugt naar Haarlem reysden, en datze, als de Poorten toegehouden wierden, over de Muuren klommen, door de Veſt ſwommen, en dus met de natte klederen, haar met een ongemeene blydſchap tot het gehoor begaven; gelyk ook tot Amſteldam, buyten de Haarlemmer-poort en elders, met gevaar des levens wierdt ondernomen. Hoe 't nog onlangs in Vrankryk heeft toegegaan (daar na zoo veel lydens, vlugtens, verbeurtmaken der goederen, het zenden voor Slaven naar de Indiën en diergelyke) weet een yder; dewyl de getuygeniſſen eenſtemmig verhaalden, dat de Galeyen en gevangeniſſen vol zaten van ellendigen, die naar de Barbaren en Indiäanen gezonden, in Klooſters en elders jammerlyk mishandeld, of met een wroegend Geweten gedwongen wierden, 't Pausdom aan te hangen: Vonniſſen, van Louïs den XIV. gevelt, die nog niet geheel zyn in getrokken, maar

na welkers ſtrengheyd, hy als nog zyn Ingezetenen mishandelt, en geweldelyk tot het aannemen van den Roomſen Godsdienſt tragt te dwingen. Hoe de Doops-gezinden korts geleden, in 't Land van Gulik, Nieuburg en elders van hun goederen zyn berooft, in gevangeniſſen opgeſlooten, uyt hun Woonplaatze verdreven, en zelfs zommigen op 't punt ſtonden, van aan den Lyve mishandelt te worden is t'overkennelyk, als datwe dit wydluftig zouden ontvouwen.

Uyt welk alles wy konnen afnemen de grootheyd van Gods genade, ons tot nog toe geworden, die in den boezem van ons Vaderland een gewenſte vryheyd verkregen hebben. Wie kan bedenken dat wy beter zyn als zulken, en zig dienvolgens verbeelden datwe mede niet zulke of dergelyke ſtraffen of tugtigingen waardig zyn?

Zeker indien men de beantwoording van deze Goddelyke gunſt in de Schaal van even redigheyd opwoog, buyten twyffel zoudenwe alle te ligt bevonden worden, zonder nog de minſte delen van zyn gunſt voldaan te hebben; waardig derhalven Gods regtveerdige wraak: want vergelykt men haar levenswys by die van onze lauwe Eeuw, men zal bevinden, dat die dorre Akker van onkunde meer Gode waardige vrugten voortbragt,

als

als de wel doormeſte beemden van 't tegenwoordige Chriſtendom.

Haar yver ſchynt tans in een laffe flauwheyd verwiſſeld te zyn; haar ingetogentheyd en ootmoedigheyd in een reukeloze ongebondentheyd; haar grootagting en vrugt van de ware ſtigting, in een geheele veragting van 't Hemels Manna; de eer van God, in een ſchending van zyn Naam, en laſtering van zyn Godsdienſt: en toen zag men de onkreukbaarſte ſtandvaſtigheyd, de grootſte nedrigheyd, de trouwſte liefde, de ſtigtelykſte voorbeelden, en een onbezwalkte lydzaamheyd, thans zoo zelden onder 't Chriſtendom te vinden.

Vorder leert men hier ook, hoe noodzakelyk het is te beſchouwen de byzondere wysheyd en goedheyd van onzen Heer; hoewel als hy ſtraft of kaſtydt, een vreemd werk doet, nogtans niet zelden de kaſtyding ons, als een zout, ten hoogſten noodig, toezent; op dat de vromen en opregten daar door van het Zielverderf behouden worden: en dat, als deeze booſe tyden genaken, en het d'Allerhoogſte goed vond ons ook zoodanig te bezoeken, wy door de voorbeelden van anderen gewapent, ons geſterkt vinden, om de helſe pylen van 't boze wangeloof uyt te bluſſen; en Gods eer zelfs (de nood zulks vereyſchen-

eyſchende) met een wreeden en ſchandelyken dood groot te maken.

Maar inzonderheyd zal dit dienen, tot een uytnemende trooſt voor alle vroomen, die haaren Heer ſtandvaſtig aankleven, om verzekert te zyn, hoe dat hy (die zyn kragt in zwakheyd heeft volbragt) deze getrouwe getuygen zoodanig heeft verſterkt en bekragtigt, datze aan de eene zyde bequaam bevonden wierden, om die twee d'aldergewigtigſte geboden, van Godt lief te hebben boven al, en zyn naaſten als haar zelven, te gehoorzamen. Geboden van veelen voor onmogelyk geagt. Hoe datze, ter liefde van haar Heer, Vader, Moeder, Vrouw, Kinderen, goederen, Eere, ja haar eygen Leven, tot zulke grouwelyke Tormenten, blydelyk hebben overgegeven en alles verlaten: zelfs dat Jongelingen van 14, 15 en 16 Jaren, en Jonge-Maagden, zich niet ontzagen haren Zaligmaker ter dood te belyden; zynde zy in 't algemeen zoo trouw, datze haar Lichamen eerder lieten van malkanderen ſcheuren en ondragelyke pynen uytſtonden, als haar Medegenoten in 't geloof te melden. Aan de andere zyde: dat zy, niet alleen ongeleerden, de geoeffenſte verſtanden hebben konnen overſtaag werpen en overtuigen; maar zelfs in haar gevoelden zoo grooten blydſchap en verheuging

heuging des harten gevoelden, datze al't vermaak, dat de Waereld geven kan, geenzins daar voor wilden verwiſſelen; verkiezende liever met een Hemelſche blydſchap, den geweldigſten dood, als voor een tyd de genietinge der zonde.

Vorder, alzoo wy dit Werk den Doopsgezinden voornamelyk toeëygenen, zoo hebben wy ook noch wegens den Chriſtelyken Waterdoop iets te zeggen, tegens driederlye ſoort van Chriſtenen. Tot de eerſte, die den Kinderdoop met kragt zoeken voorteſtaan, dat dezelve in het groote Martelaars boek kunnen zien ('t geene in ons Kort begryp niet wel te pas komt) hoe dat van alle Eeuwen, van 't begin des Euangeliums, de bejaarde Doop in gebruik is geweeſt. Die in veele tyden oorzaak was, dat wanneerſe den Zaligmaker hier in beleeden hadden, om haar voor Ketters te verklaren, te vervolgen en te dooden.

Tot de tweede, die den Doop uyt ſtellen, uyt geene andere oorzaak, als om dat haar leven en wandel niet over een ſtemt, met de Leer en wil van Chriſtus haar Heyland; en ſchroomen daarom, onder d'oeffening van den Doop, Chriſtus en zynen Godsdienſt te belyden, en beloften te doen in tegenwoordigheyd van veele getuygen, in ware verzaking ha-

haren Zaligmaker te hooren en te geboorzamen; dezen, zeg ik, wil ik in bedenken geven, indienze in zulken tyd, als wy thans beleven, daar het een eer is Chriſtus aldus te belyden, nalatig zyn, wat voor proeven van ſtandvaſtigheid zy wel zouden geven, als zy 't lot der genoemde Martelaren onderhevig waren?

Tot de derde, die nu geheel geen Doop vaſt ſtellen; den zulken wil ik in bedenken geven, voor eerſt; of onze getrouwe Heyland, die de zynen bemindt als de appel zyner Oogen, en die ook zyn Leeringen heeft gelaſt als zy in de eene Stad vervolgt wierden, in de ander te vlieden, niet en is te kort gebleven, als hy door zyn Woord en Geeſt, zyn Navolgeren niet bekent maakte de onnoodzakelykheyd van den Waterdoop, voor die geenen, die van Chriſten Ouderen geboren zyn: waar door zyn getrouwe Belyders veel vervolging zouden ontgaan hebben. Ten tweede: ofze niet wel konnen zien dat de Waterdoop niet nootzakelyker kan beſchreven worden, alze beſchreven is, ten zyze willen, datze van alle Menſchen, gelyk nu van meeſt allen ontydig gepleegt wordt. Ten derden: of 't gebrek van Secte te maken, oorzaak kan zyn zoo goeden zaak na te laten, die men dog zonder Sectery kan plegen.

gen. Ten vierden: of al het gebrek datter in mogt zyn wel zoo groot is, dat het den aanſtoot en argernis kan opwegen?

Eyndelyk, of imand mogt denken dat wy het groote Werk van de Hiſtorie der Martelaren met ons oogwerk benadelen, dien antwoorden wy: dat het 'er zoo verre af is, dat wy het groot Martelaars-boek daar door zouden tragten te verminderen, dat wy in tegendeel 't zelve allen Leezers aanpryzen, om hun zelve daar in wydluftig 'toeffenen; want wy geven groote gelegentheyd voor yder, om uyt korte Spreuken te beſchouwen, wat de treffelykſte Brieven en beſte Hiſtorien zyn. Wy hebben ook in veel gevallen getoont, dat wy om onze kortheyd, zoo veel doenlyk was, te bevlytigen, treffelyke zaken hebben afgebroken, en den begerigen Leezer tot het oorſpronkelyk gewezen. Edog, dewyl veelen genegen zyn tot de kortheyd, de kleyne koſten en het gemak, zoo agten wy dat het by verſcheyden aangenaam zal zyn; zynde alle deeze voorregten hier door te bereyken.

Wy hebben kortheyds halven maar alleen de voornaamſte zaken aangetekent, als de Perſoonen, haar Naam, den Tyd, de Plaats onder wien, en wat zommige geleden hebben: als ook de gevallen omtrent het zelve, iets van haar Leven, zoo wy 't beſchreven vonden,

en

en voornamelyk eenige van haar voortreffelyke Spreuken, dieze op dien tyd uytboezemden, 't geen wy dan in een kleyn bondeltje, om voorgenoemde redenen, hebben t'zamen geſtelt. Wy gebruyken haar eygen woorden, zooze met te lang zyn, anders verpligten we ons niet zoo ſtreng aan dezelven, of tragten ſomtyds met korter woorden den zin uyt te drukken. 'k Wenſch dat het den Leezer ten goede dienen, en hy zoo veel vermaaks en nuttigheyds in het leezen, als ik in het ſchryven bevond, genieten mag, waar mede ik myne Arbeid dubbeld zal voldaan agten, en tragten te blyven uwe ootmoedige en geringe Dienaar.

J. B.

'T MERG

't MERG VAN DE HISTORIEN DER MARTELAREN.

Christus Gekruist. 1

JESUS CHRISTUS,

ONze Heer en gezegende Zaligmaker / die na de voorzeggingе der heylige Propheten / ons in de volheyd des tijds van zijn Hemelschen Vader is toegezonden; ten eynde hy zijn laat-

ſte en volmaaktſte wil / aan 't menſdom openbaarde. Die / voor hun zonden / zijn lighaam tot een bloedige offerhande op-offerde; en wiens geheele leven / ons / van hem beſchreven / in lyden beſtaan heeft.

Deze in een geringen ſtaat / ver van hups in een verachte plaatze ter wereld gebragt / moeſt aanſtonds voor dien heerszuchtigen en bloeddorſtigen Herodes vlugten. Hy wierd van den Satan op veelderley wyzen verzogt. Die rijk was / is om onzent wil arm gewozden. Hy kwam tot de zijne / en wierd niet aangenomen. Die alle menſchen liefde / en goed deede / wierd gehaat. Verkondigende vreede / wierd hy vervolgt. Hy deed Miraekelen / en wierd gelaſtert. Hy leerde zijns Vaders laatſte en volmaaktſte wil / en wierd niet gelooft. Die alle magt hadde / toonde hem zagtmoedig. Die God tot hooghepd wilde opvoeren / was d'allerootmoedigſte. Hem / die de weg / de waarhepd en het leven was / tragte men door een wreeden dood daar van te beroven / zijnde een laatſten van alle golven der verdrukking teffens overvallen.

Hem / in 't hofken Gethſemane tot ter dood bedroeft zijnde / ſtroomde 't zweet als droppelen bloed / van zijn gezegent aangezicht. Judas hem daar met een kus verradende / zepde hy: vriend, waar toe zyt gy hier gekomen; verradende 's menſchen Zoone met een kus? en onaangezien 't hem aan geen hulpe ontbrak / heeft hy zich aan de woedende ſchaare vrywillig overgegeven. Hy / van alle zijn Diſcipelen / inzonderhepd zijn overigen Petrus, die met hem in den dood gaan wilde / verlaten zijnde; heeft die bittere pars alleen getreden / en is als een Moordenaar / met zwaarden

en

en ſtokken tot den Hogen-prieſter gebragt / valſchelijk beſchuldigt / en / bezworen zijnde dat hy zeggen zou of hy Gods Zoone was ; heeft niets geantwoord / als alleen / gy zegt het.

Als een onnozele van den geeſtelijken tot den wereldlijken Regter gebragt zijnde / moeſt hy aldaar veelderlepe ſpot en lijden dragen : omhangen met een purperen Mantel / en gekroont met een doorne kroon / wierd hy beſpot / beſpouwt / geſlagen / gegeeſelt / zijn kruys opgelept en naar den galgen-berg gebragt ; op welken hy op een vreeſſelijke wyze aan handen en voeten doorboort aan 't kruys wierd opgeregt / tuſſchen twee Moordenaars als 't hoofd der zelven. Hy roepende / myn dorſt / gaf men hem Gal met Edik gemengt. Zijn Vader biddende om vergevinge voor d'onwetende / beloofde hy den eenen Moordenaar / met hem in 't Paradys te zullen komen ; en roepende (in zijn bitterſte lijden tot zijn Vader) myn God , myn God , waarom hebt gy my verlaten ? zoo bevaal hy eyndelijk (door kinderlijke zugt gedreven) zijn Moeder aan een van zijn Diſcipelen / Joannes , zeggende eyndelijk / 't is volbragt ; Vader in uwe handen beveel ik myn Geeſt.

Stephanus Gesteniget. 2

STEPHANUS,

EEn der zeven van d'Apoſtelen verkoren Diakonen ; een man vol geloof en kragt des Heyligen Geeſts / deede groote tekenen en wonderen / en was zeer geoeffent in de Bybelſe Schriften. Beſtreden van verſchepde Secten die hem niet konden wederſtaan / wierd hy eyndelijk van laſterlijke woorden valſchelijk beſchuldigt : en voor den Raad gebragt zijnde / vertonende zijn aangezicht als dat van een Engel, deed hy voor denzelven (tot bewijs dat Jeſus was de beloofde Meſſias,) een zeer verſtandige / en overtuygende reden / uyt de Schriften des Ouden Verbonds. Beſchuldigende de Joden van hartnekkigheyd / bloed-dorſtigheyd / en het vernietigen des Wets ; waar door hun harten borſten / en hun tanden knarſten /

ſten / zag hy in tegendeel / t'zijner verſterking en vertroosting / de Hemelen geopent / de heerlijkhepd Gods / en Jeſus Chriſtus aan zijn regterhand. Hem ter Stad upt ſlepende / ſteenigden zy hem eyndeling ter dood. Deze de eerſte lijder des doods om den name van Jeſus Chriſtus, bad ook als een navolger van zijn Meeſter: Heere Jeſus ontfang myn geeſt: en reken haar deeze zonde niet toe. Doorgevallen naa 't gemeenſte gevoelen / 34 Jaar na Chriſtus geboorte.

D'APOSTEL JACOBUS,

TOegenaamt de Mindre. Een Diſcipel van Jeſus Chriſtus. Daar van word getuygt / dat hy in matigheyd / heyligheyd en inſonderheyd in gebeden / was een opregte Nazareër: waaronn hy genoemt wierd de Regtveerdige. Die

van de Joden om zijn leer gehaat wierd; en van den Hogen-prieſter / die een ſtout en wreed Tyran was) voor den Regter gedaagt zijnde / om hem ter verſaking van zijn Heer / en de kragt zijner Opſtanding / te perſen: ten dien einde / op de tinne des Tempels geſteld wierd; op dat hy zulks voor al het volk zou volbrengen. Maar daar gekomen zijnde / ſprak hy met te meerder vyrmoedigheyd; dat Jeſus was Chriſtus, de beloofde Meſſias, de Zoone Gods, onze Zaligmaker. Dat hy gezeten zynde, ter rechterhand Gods, weder komen zal in de wolken, om te oordeelen de levenden en de dooden. Welk vertoog een menigte des volks bewoog / God te verheerlijken / en Chriſtus groot te maken; doch de vyanden der waarheyd op hem toornig zijnde / ſtortten hem van de ſteylte nederwaards: en hem ſtenigende / bad hy voor haar: Heere vergeef het haar; want zy weten niet wat zy doen. En onder anderen / trof hem een van haar allen met een Volders-ſtok / dat hy den geeſt gaf.

PAULUS,

DJe groote Apoſtel / een verſtandig en geleert yveraar in de Vaderlijke wetten / wandelende met een goede Conſcientie voor den Heere zijnen God; wierd hy van Chriſtus zelven (als een uytverkoren vat) van den Hemel geroepen. Welke ſtemme hy ook trouw gehoorſaam zijnde / zeer zoo heftig voor Chriſtus yverde / als te vooren voor Moſes wet; zulks dat hy zijn eygen leven niet dierbaar agte / op dat hy zijns Heere dienſt met blijdſchap mogt volbrengen /

om zelfs ook voor hem te sterven. Laat ons zijn eygen getuygenis (van zich zelfs) wat nader in sien.

Wy zyn een Schouspel geworden den Engelen en Menschen: zyn dwaze, zwakke, en veragte om Christus wille. Wy lyden honger, dorst en naaktheyd: worden met vuysten-geslagen, en hebben geen woonplaats. Wy arbeyden met onze handen: worden vervolgt en gelastert. Wy zyn een uytvaagzel en afschrapzel der wereld. En voorts: wy worden in alles verdrukt, twyfelmoedig, vervolgt, ter nedergeworpen, dragende altyd de doodinge onses Heeren in ons lichaam. Wy als Dienaars Gods, maken ons in alles aangenaam, in veele verdraagsaamheyd, in verdrukkingen, in noden, in benauwtheden, in slagen, in gevangenissen, in beroerte, in arbeyd, in wake, in vaste, door oneer en quaat gerugte, als verleyders en onbekende, als stervende en droevig zynde. Daar-en-boven, van de Joden heb ik vyfmaal veertig slagen min een ontfangen. Driemaal ben ik gegeesselt, eens gesteenigt. Driemaal heb ik Schipbreuk geleden. In 't reysen in prykelen van Revieren, van Moordenaars, van myn geslagt, van de Heydenen, in de Stad, in de Woestyne, op de Zee, en van de valsche broeders. En dit alles zeer volstandig lydende om Christus zijns Heeren wille / is hy ook eyndelijk (na dat hy den goeden stryd gestreden, den loop voleyndigt, 't geloof behouden had, en hem de Kroone der Regtveerdigheyd was weg gelegt) door last van den Keyser Nero onthalst. In 't Jaar 69.

ANDREAS,

Broeder en mede Apoſtel van Petrus, na dat hy in veel geweſten / 't Euangelium had verkondigt; en onder andere / de Huysvrouw van Egeas, Stadhouder in Eſſeda, bekeert had / heeft de zelve Stadhouder / eensdeels door opgevatte haat / tevens door laſt des Roomſen Raads / hem tot Patris in Achajen, ten krupsdood gedreygt / maar de Apoſtel antwoorde: had ik den dood des kruyſes gevreeſt, zoo had ik de Majeſteyt en heerlykheyd van 't kruys nooyt gepredikt.

Gevangen en ten krupsdood verweſen zynde / ging hy vrolyk na de geregt-plaats en zeyde: ô gy lieve kruys! 'k heb zeer na u verlangt, 'k ben blyde dat ik u hier zie opgeregt; ik kom tot u met een geruſte Conſcientie, en welgemoet; begerende (dat ik die een Diſcipel ben van den gekruyſigden) ook gekruyſt mag worden. Hoe meer ik het kruys, hoe meer ik God nader, en hoe verder van 't kruys hoe verder van God.

Drie dagen levendig aan 't krups hangende / ſprak hy tot d'omſtanders deeſe treffelyke redenen: Ik dank u myn Heere Jeſus Chriſtus, die my een tyd lang als een Gezant gebruykt hebbende, nu uyt dit lichaam laat verhuyzen, op dat ik door een goede belydenis, zou mogen verkrygen die eeuwigdurende genade.

Veele Godvruchtigen door innerlyke zugt gedreven / baden den Stadhouder / dat hy / die niet aan 't krups genageit / maar gebonden was; haar

haar in 't leven mogt geſchonken worden: 't geen verſtendigt hy Andreas heen deeſe woorden uyt zijn mond perſte: ô Heere Jeſus Chriſtus! laat doch niet toe, dat uw Dienaar, die om uwen name hier aan 't hout hangt, los gelaten word, om onder de menſchen wederom te wonen: maar wilt my ontfangen. ô Gy myn Heer en myn God! dien ik gekend ſen bemind heb, en aan den welken ik my houde, dien ik begeer te zien, en in den welken ik ben dat ik ben.

AANMERKING.

VOlgens 't getuygenis der gedenk-ſchriften / waren meeſt alle de Apoſtelen van Jeſus Chriſtus der vervolging onderhevig / en zijn door een geweldigen doodt als regte Dienaars en navolgers van haar Heer en Meeſter / van dit leven berooft. Een lot / 't geen ook de voorloper van Jeſus Chriſtus, Johannes de Dooper onderworpen was; aangeſien hy in 't Jaar 32 / (om dat hy Herodes over zijn onwettig huwelijk met Herodias zijn Broeders Huysvrouw beſtrafte /) niet alleen gevangen wierd; maar ook by toeval wegens 't danſen van Herodias Dogter in den kerker onthooft wierd.

Jacobus de Soone Zebedei, een van Chriſtus allerliefſte vrienden / is in 't Jaar 45 binnen Jeruſalem door laſt van Herodes Agrippa onthalſt. Zijn ſcharprechter door hem bekeert zijnde / is / nevens hem (na dat hy beleet te zijn en Chriſten) onthooft.

Philippus is / in 't Jaar 54 tot Hierapolis, Stad in Phrigien, van de Ebioniten (alvorens met zijn hoofd aan een paal gebonden zijnde) geſteenigt.

Barnabas, Paulus Medgesel / tot Salaminum in 't Eyland Cypren (van een Joods-Tovenaar heftig tegen gesproken / en in een oploop daar door veroorzaakt) gevangen zijnde / met voornemen om hem ter Regtbank te dagen / doch uyt vrees dat hy daar / van wegen zijn onnoselheyd / zou worden vrygesproken; sleepten zy hem met een touw om zijn hals ter stad uyt / en verbrandden hem in 't Jaar 64.

Marcus de Evangelist / zoo men meent / een Dienaar van Petrus in 't schryven van zijn Euangelium / en van Paulus (gevangen zijnde) in 't schryven van zijn Brief aan de Hebreen. Deese wierd (als hy tot Alexandrien op het Paasfeest 't lijden van Christus verkondigde) van de Heydense Priesters overvallen; met Haken en Touwen in en om zijn lijf geslagen / uyt de Vergaderplaats en buyten de Stad gesleept / zulks dat zijn Vleesch aan de Steenen kleefde / en dus zijn bloet geplengt wiert. Gevende zijn geest / onder 't uytboesemen van de laatste woorden van zijn Heer en Meester. Voorgevallen in 't achtste Jaar der Regeering van den Keyser Nero. In 't Jaar 64.

Aanmerkens waardig is / 't geen de Historien van desen Nero getuygen; te weten / dat hy in de vijf eerste Jaren / de Roomsche Monarchy zoo loffelijk en met zulken zagtmoedigheyd regeerde / dat als hy 't Doodvonnis van eenige Straatschenners zouw ondertekenen / in deese woorden uytberste: och! dat ik niet konde schryven. Verbeeldende een uytterste mishagen in 't ombrengen van Menschen te hebben: Efter naderhand tot zulken onmenschelijke wreetheyt op teeg / dat hy de grootste genegentheyd

negentheyd in 't ombrengen der selve vertoonde; als hy niet alleen tegen zijn Vrinden en Bloetverwanten (zijn Soon en zijn Leermeester Seneca vergevende; zijn Moeder doet opsnijden om de plaats t'aanschouwen daar hy gelegen had; tevens zijn Huysvrouw wegens haar onvruchtbaarheyd doet onthalsen) maar insonderheyt tegen de Christenen zijn bloetdorstigheyd uytbraakte. Hy de eerste Vervolger der Christenen / liet deselven met ongehoorde wreetheden ombrengen. En ten eynde hy zijn doeningen onder de gedaante van rechtvaerdigheyd blankette / gelaste hy dien schrikkelijken en schadelijken brand van 't wonder der Roomsche Mogentheyd; het geen hy den Christenen aantijgende tot een voorwendsel gebruykte / om haar / die dien naam voerden allerlye spot en lijden aan te doen / om door meenige vreeselijke pijnen en wreden dood dus hun leven af te korten. 't Niet genoeg zijnde / den Christenen (onwettig) 't verderf van 't oude Romen te last te leggen / beschuldigde men deselven daar-en-boven met allerhande boose feyten. Bekledende deselven ten straf van dien / met tamme Beestenhuyden / ten pray der wilde Dieren. Men klonk deselven op veelerhande wijse levendig aan Kruysen; en schrikkelyk gegeesselt hebbende / vlamde men haar gescheurde lighamen met toortsen en lampen: zy aan palen genagelt goot men Pek en Ongel over de bloote lighaamen / en andere met doek of papier van zulke stoffe vet gemaakt / stelde men in ligte vlamme om voor Toortsen en Fakkelen te dienen; zulks dat haar 't vet dus vradende afliep / dat het vooren in het Sant welde. Sommigen wrong men een Haak in de Keel /

tot

ten eynde zy hun hoofden niet bewogen: behalven andre wreetheden daar de Keyser zijn vermaak in schepte.

Onder desen Nero, is die vrye Apostel Petrus, in 't Jaar 69 met 't Hoofd nederwaarts gekruyst.

In 't Jaar 70 zijn Aristarchus, Epaphras, Prisca, Aquila, Andronicus, Junias en Onesiphorus, gemartelt en wredelijk gedood. Silas is / tot Philippus in Macedonien / gegeesselt en omgebragt. Thomas tot Calamina / Stad in Indien (na dat hy in Parthen / Indiën en Etiophien / veel Heydenen tot Christus bekeert had) met gloeyende Platen gepijnigt zijnde / wierd in een brandende Oven gewozpen en met Spiesen doorsteken.

Mattheus, de Euangelist / in Ethiophien en Morenlant het Euangelium verkondigt hebbende / is tot Naddabor onder 't bestier van Koning Hyracus, aan d'aarde genagelt zijnde / dus onthoofd.

Symon Zelotes, en zijn Broeder Judas Taddeus. De eerste na dat hy in Egipten / Cyrenen / Africa / Maurita / door gans Lybien / en in de Eylanden van Engelant / en haar naburige Gewesten / 't Euangelium verkondigt had / is eyndelijk na 't gevoelen van sommigen / in Persiën gereyst / en vindende daar zijn Broeder / die Mesopotamien / Syrien / Arabien en Edessa bereyst en 't Euangelium verkondigt had / zyn zy beiden gedood: Zelotes, op een wrede wijs gekruyst en zijn Broeder met Stokken doodgeslagen.

Matthias (de gekorene Apostel door loting en Goddelijke aanroeping / van de gemeynte tot Jerusalem / in plaats van den verrader Judas) heeft

heeft het Euangelium verkondigt in Morenlant / onder d'alleronwetenſte en woeſte volken ; en daar na in Judea / Galilea en Samaria weder gekeert zijnde / heeft den Joden hp gebzek van Leeraar / dooz de verſtoring d'Apoſtelen aangedaan / 't Euangelium verkondigt. Dog alzoo hp Jupiter niet wilde offeren / ig / na 't gevoelen van ſommige / gekrupſt / en ter dood geſteenigt. In 't Jaar 70.

Omtrent den zelven tijt / zijn / onder den wzeden Nero / dzie van de ſeven Diakonen tot Jeruſalem (als Prochorus, Nicanor en Permenas) omgekomen. Carpus, een Dienaar / en Trophimus, een medgeſel van d'Apoſtel Paulus, Harmagoras, Melimus, Dyonyſius Areopagita, en meer anderen gedood.

Lucas, de Medicijn-Meeſter en Euangeliſt / ig / naar zommiger mening / in Griekenlant aan een groenen Olijf-boom opgehangen.

Antipas, de getrouwe getuyge van Jeſus Chriſtus, ig / zoo eenige willen in 't Jaar 95 / in de Stad Pargamus in een gloependen Stier verbrand.

De Euangeliſt Johannes, op 't Eplant Pathmos. ('t geen wilt en woeſt was) in 't Jaar 99 gebannen zijnde / ig na dat die groote Openbaringen aan hem gedaan waren / upt zijn ballingſchap verloſt / en t'Epheſus zijn eygen dood geſtozven.

Timotheus, Paulus geeſtelijke Soon / ig / na dat hp vijftien Jaren Biſſchop tot Epheſus geweeſt was (d'Afgodery beſtraffende) ter dood geſteenigt.

BAR-

BARTHOLOMEUS,

CHriſtus Apoſtel / na dat hy eerſt in Licaonien / Syria / Aſia en India / 't woord van Chriſtus verkondigt had / quam eyndelijk tot Albanien in Armenien: en bekeerde aldaar den broeder van den Koning Aſtiges, zijn Hupsvrouw / twee Soonen en een Dogter / benevens ook in 't zelve Landſchap / d'inwoonders van twaalf Steden (daar men den duyvel door Aſtarot diende) tot het geloof in Chriſtus. Deeſe door haat van d'Afgodiſe prieſters gevangen / wierd voor den Koning gebragt / voor een verkeerder van 's Konings broeder en vernietiger zijns Godsdienſt uytgekreten. Hy / indien hy geen afſtand deed en den Goden offerde / met den dood gedreygt zijnde / antwoorde d'Apoſtel: dat hy 's Ko-

Konings broeder niet verleyd, maar bekeert had; en in zyn lant den waren Godsdienſt beveſtigt had; willende liever zyn getuygenis met zyn bloed beveſtigen als de minſte ſchip-breuk aan zyn geloof lyden. Gepijnigt / met ſtokken geſlagen / gekrupſt met zijn hoofd nederwaarts / en gevilt zijnde / wierd hy ten laatſten onthoofd. In 't Jaar 70.

Vitalus Levendig begraven. 5

VITALUS,

VOor zijn bekeering Rooms Ridder en Burger tot Milane (zijn bloeddorſtigen Heer / den Provooſt Paulinus verlaten hebbende) omhelsde eyndelinq de Leer van Chriſtus; en wierd van zijn gewezenen Meeſter Paulinus gevangen / ter oorzaak dat hy een Tertcinus (die op het punt ſtond van te ſterven / en in het aanhooren van 't

Dood-

Doodvonnis ſcheen te wankelen) ter ſtandvaſtigheyd aanmoedigde. Hy na zijn gevangenis belijdende dat hy een Chriſten was / wierd / op bevel van den Proboost geppnigt; waar over Vitalus hem aldus aanſprak: Gy moet zekerlyk van uw zinnen beroofd zyn, dat gy meent dat ik van u bedrogen, en met een eeuwige Peſt aan Ziel en Lighaam beſmet zou worden; daar ik andere van 't prykel der verleyding heb tragten te verloſſen. Op dit vrymoedig antwoord / wierd hy van een Bloed-regter / door raad van een Afgodiſch prieſter / levendig onder d'aarde gedolven. In 't Jaar 99.

VALERIA,

HAre huysvrouw van den ſtraksgemelden Vitalus; na dat haar Man levendig onder d'aarde begraven was / tot Milanen wedergekeert zijnde / wierd geparſt tot het eeten van Afgoden offer; maar zy weygerde het dus ſtantvaſtig ſeggende: Ik ben een Chriſten, en daarom mag ik geenſins eeten dat uw God geoffert is. Waar op haar de Afgoden-dienaars met ſtok ſlaagen doodden. In 't Jaar 99.

In 't Jaar 109 is / onder den wreeden vervolger / den Keyſer Trajanus, van eenige booſe boeven aan zijn Stadhouder Atticus, verklaagt / Symon Cleophas; die hem om dat hy een Chriſten en Neve van Chriſtus was / veele dagen met ſcherpe roeden ſtrengelijk deed geeſelen; zulks dat een yegelijk met mededogen en verwondering was aangedaan / dat een Man van 120 Jaren zulke onlijdelijke ſmarten magtig was te lijden: en is eyndelyng op zijn volſtandige belijdenis aan de galge des kruyſes gedood.

IGNA-

Ignatius van de Beesten verslonden. 6

IGNATIUS,

EEn Leerling van den Apoſtel Johannes, een neerſtig en Godsdienſtig Biſſchop tot Antiochien/ wierd van den Keyſer Trajanus (dien hy aldaar over het offeren aan d'Afgoden wegens zijn groote overwinningen in 't openbaar beſtrafte) na Romen gevoert / en veroordeelt zijnde om ten proy der Leeuwen voorgeſtelt te worden / zeyde hy / onder alle treffelijke ſpreuken deeſe navolgende:

Laat vry de duyvel, en booſe Menſchen, my allerhande pyn en tormenten aandoen, met vier, met kruys, met worſtelen tegen de wilde Beeſten, ik agte dat alles zeer weynig, mits ik alleen Jeſus Chriſtus genieten mag. Als men onmagtig was hem door menigvuldig pijnigen / en

martelen / van 't geloove af te trekken / wierd hy voor de Leeuwen in de Schouwplaats gestelt; en hun gebrul horende / zeyde hy: Ik ben het broodkoren Gods, ik worde met de tanden der Beesten vermalen, op dat ik bevonden worde te zyn een reyn brood van Christus, die my is het brood des levens. Zoo haast had hy deese woorden niet uytgeboesemt / of hy wierd van de Leeuwen verslonden. In 't Jaar 111.

DIONISIUS AREOPAGITA.

VOor zijn bekeering een Raads-heer tot Athenen / en naderhand / zoo men vermoed / van den Apostel Paulus aangestelde Bisschop dier Stad / wierd eyndeling na een zeer heerlijke belijdenis / met veel tormenten ter dood gebragt. in zijn leestyd was niet zelden dit zijn zeggen: 't laatste woord myns Heeren Jesus aan het kruys, zal ook myn laatste zyn, te weten, Vader in uwe handen beveel ik myn geest. In 't Jaar 112.

LUCIUS,

TEr oorsaak dat Urbicius de Bloed-regter een Chrisien om zijn belijdenis ter dood veroordeelt had / zoo vorderde deese Lucius reden van zulken veroordeling: dog de Regter hem vermoedende te zijn een Chrisien / heeft / op zijn vermoedige belijdenis dat hy zulk eene was / 't selve vonnis over hem gevelt. Waar op Lucius zeyde: ik dank u, dat gy my verlost van deese boose Heeren, en zendt my weder tot den

en goeden en allerbeſten Vader, den Koning an alle dingen, te weten, onzen God. In 't jaar 144.

Felicitas met haar 7 Zonen gedoot. 7

FELICITAS,

EEn gelovige Weduwe met ſeven Soonen tot Romen / die t'zamen niet alleen een Chriſtelijke Gemeente uptmaakte; maar daar-enboven / veel Menſchen tot het Chriſtelijk Geloof bewogen: deeſe wierden / hier over van de Heydenſe Prieſters aan den Keyſer Antonius, aangeklaagt; maar niet tegenſtaande veel ſchrikkelijke dreygementen / bleef zy / met haar Soonen die zy allen op een wyeede wijs zag dooden) volandig totter dood.

De Keyſer leverde haar aan den Prevooſt / f Bloedregter over / die haar / een Vrouw van

aanſienelijken Geſlagte zijnde / met ſchoone woorden / tevens ſchrikkelijke dreygementen tragte af te trekken ; maar zy ſpraak tot hem / met een ſtantvaſtig en edelmoedig gemoed : Ik word geenzints door uw vleyen en ſmeken bewogen , nog door uw dreygementen kloekmoedig ; want ik gevoele in myn hert de werkinge des Heyligen Geeſts , die my levendige kragt geeft en tot den ſtryd des Lydens bereyd , om voor de belydenis van myn geloof alles te verdragen , wat gy my zoud opleggen.

De Bloedregter Publius ziende / dat hy op deſe wijſe niet en vorderde / porde haar dus tot zijn voornemen : Wel aan dan , indien 't u lieflyk dunkt te ſterven , zoo ſterft gy alleen , maar heb medelyden en moederlyke barmhertigheyd met uw Soonen , en gebied haar , dat zy ten minſten haar leven , met aan de Goden offerhande te doen , mogen vry koopen. Maar zy / die haar kinderen ook tot een volſtandig lijden kragtig aanmoedigde / antwoorde Publius : Uw barmhertigheyd is enkele godloosheyd , en uw vermaningen zyn alleen wreedheyd : want indien myn Zonen d'Afgoden offerden , zouden zy haar niet vry kopen , maar verkopen aan den helſchen Vyand, wiens Slaven , ja Lyf en Zieleygenen zy worden zouden , en van hem ten eeuwigen vuure met ketenen der duyſterniſſe bewaart worden.

En na meer andere redenen tot haar Zonen als ook den Bloedregter Publius gevoert te hebben / is zy eyndelijk / na dat zy haar Zonen had zien omkrengen / met het Zwaard gedood. In het Jaar 164.

AAN-

AANMERKING.

OMtrent dezen tijd / vervolgde men de Chriſtenen ſchrikkelijk. Daar kond geen ppnigen van Tyrannen zoo vreeſelijk bedagt worden / of men oordeelde dat de Chriſtenen noch dupzendmaal meer verdient hadden: eeuwig gekerckert / gebannen / geſteenigt / gewurgt / gehangen / onthalſt en verbrand te worden / was te gering. Men begon dezelven met gloeijende Platen ter dood toe te ſtrijken / met gloeijende Tangen het vleeſ van de beenen te rukken / met Vzere Stoelen op kleyne vuuren te ſtellen / in Vzere Pannen te bakken / op kleyn vuur op Roosters te braden / en men wierp de lighamen voor de Honden: zulks dat alleen tot Lions benevens den Biſſchop Irenius 19000 zijner Schapen wredelijk vermoord wierden.

Polycarpus door Vuur en Zwaart gedood. 8

POLYKARPUS,

ZOo men meent / Diſcipel en aangeſtelde Biſſchop van Johannes tot Smirne / als hy gevangen zijnde / van den Stadhouder vermaant wierd acht te geven op zijn hooge Ouderdom en Chriſtus te verloochenen ; zoo antwoorde hy onmoedelijk : Ik heb nu myn Heer Jeſus 86 Jaren gedient, en hy heeft my nooit iet kwaads bewezen, hoe zoude ik myn Koning (die my tot noch toe van alle kwaad bewaard en zoo getrouwelyk verloſt heeft) konnen verloochenen ; als men hem met de wilde Beeſten dreygde / zeyde hy : Dat ze voortkomen, want myn zin is onveranderlyk : Wy konnen ons van het goede tot het kwade niet verkeeren. Als men hem dreygde te verbranden / zoo ſprak hy : gy dreygt my met

vuur,

vuur, maar wat vertoeft gy? brengt de wilde Beeſten of vuur, of iets anders dat u behaagt, ik zal myn Heer niet verzaken. Zijn kleederen en Schoenen uytgetrokken hebbende / wilden zy hem op 't Hout vaſtnagelen / maar hy zeyde: Laat het zoo blyven, die my geſterkt heeft, om de pyn des vuurs te verdragen, die zal my ook wel ſterken om op het Hout ſtille te blyven.

DE ZELVE,

ALs hy op 't Hout zat / bad hy aldus: ô! Vader uwes aangenamen en gezegenden Zoons, onzes Heeren Jeſu Chriſti, door den welken wy die zaligmakende kennis uwes Dienaars ontfangen, God der Engelen en Magten, en aller Creaturen, maar inzonderheyd aller regtvaerdigen, die voor uw aangezicht leven, ik danke u dat gy my tot dezen dag en uur geroepen en waardig gekent hebt, op dat ik mede deel en plaatze mag hebben onder het getal der Heylige Martelaren; en aan den Drinkbeker des Lydens Chriſti, mits dat ik met hem lyde en alzoo zyner ſmarten deelachtig worde. Ik bidde uô Heere! dat gy my heden voor uw aangezicht aannemen wilt als een vette offerhande, onder het getal uwer heylige Bloedgetuygen en Martelaren, gelyk gy alleen, ô waarachtige God! die niet liegen kunt my te vooren daar toe bereyd en te kennen gegeven hebt: ja ook zulks nu ten laaſten vervult: derhalven danke en love ik u boven andere Menſchen, en eere uwen H. Naam, door Jeſus Chriſtus uw wel beminden Zoon, dien eeuwigen Opperſten Prieſter, de welke met u, en

den H. Geeſt, zy, de heerlykheyd, nu en in alle eeuwigheyd Amen. In 't Jaar 168.

AANMERKING.

OMtrent dezen tyd heeft de vervolging onder de Keyzers Marcus Aurelius en Lucius Verus, volherd / en wierden twaalf Chriſtenen met Policarpus verbrand; nevens noch verſchepde anderen / die gedood als ook van de wilde Beeſten verſcheurt wierden. Men handelde op een grouzame wyze met de Chriſtenen: haar vleeſ wierd door geſelen tot de binnenſte adezen en zenuwen afgeſcheurt / dat men het ingewand en inwendigſte deelen kon zien wemelen; dat gedaan zynde drukte / wentelde en ſleepte men hun bloote Lichamen over Pot-ſcherven / See-ſchulpen en Doet-angels / en zy dan door al de tormenten / dieze volſtandig uptſtonden / haar adem niet wel langer kunnende halen / wierp men haar (tot groote verbaaſtheyd en verwondering van d'omſtanders / datze dit alles leeden) voor de wilde Beeſten om verſcheurt te worden.

ALEX-

Alexander van Phrygien in 't Beestepark. 9

ALEXANDER VAN PRYGIEN,

ALs hy ter oorſaak / dat hy voor den Regter / met wenken / de Chriſtenen aanmoedigde / gevangen wierd / en bekende een Chriſten te zijn / zoo hebbenſe hem met alderlepe beuls-gereetſchap upttermaten gepijnigt : in 't welke hy zich zoo kloekmoedig droeg / dat men hem niet alleen niet hoorde klagen / noch zugten ; maar zelfs geen blijken van droefheyd zag geeven / als alleen dat hy in zijn hart tot God ſprak : wierd hy ten laatſten / aan den oever van de Rhone / met het zwaerd gedood. In 't Jaar 172.

BLANDINA

WJerd ter zelver tijd en plaatse ook jammerlijk gemartelt. Men zegt van haar / dat de Scherp-regter haar / van smorgens vroeg den gantschen dag tot den avond / zoodanig telkens met nieuwe tormenten pijnigde / dat ieder verwondert was datse 't leven behielde: En schoon sommige over haar standvastigheyd bedugt waren / leed zy echter alles met zoo grooten kloekmoedigheyd / dat de handen der Scherp-regters / die haar pijnigden eerder moede wierden / als dat men eenige beswijkinge in haar gemoed bespeurde. Onder al de oorsaken / die haar in 't midden van zoo grouzamen lijden sterkten en verheugden / waren deese twee d'allervoornaamsten:

De eerste / dat zy / zoo menigmaal als zy riep ik ben een Christen / t'elkens nieuwe kragten gevoelde: en de tweede de groote standvastigheyd die zy bespeurde in haar vrinden / wegens 't lijden haar aangedaan; een Sanctus, die / als men hem naar zijn naam vroeg niet anders antwoorde / (als ik ben een Christen) daar om met gloeijende platen over 't geheele Lighaam gestreken wierd: tevens ook een Maturus, die met haar gezamentlijk door alderhande roeden gegeesselt / als ook met stokken / knodsen / drie kantige en weer-hakige-splinters / geslagen wierden: en daar-en-boven na dat deese twee met veelderley Haken / Snijmesſen / Klauwen / Nijp-tangen en Yserekammen geneepen / gesneeden / gekorven en gescheurt waren / zijn zy met zoo deerlijk gestelde Lighamen / in

in Yſere-ſtoelen / op groote vuuren gebraden / en echter volſtandig totter dood gebleven. Al 't welke Blandina, in 't midden van haar lijden zoo kragtig aanmoedigde (inſonderheyd door dien zy een groote ſtantvaſtigheyd beſpeurde / in een Jongeling van 16 Jaren uyt Pontus; dien zy zeer lief hadde / en die met haar om datſe de Goden niet en wilden ſweeren / maar in tegendeel de Heydenen beſtraften / zoodanig gepijnigt wierd / dat hy van 't leeven berooft wierd) dat zy van vreugde opſprong / terwijl zy van de tyrannen geſlagen wierd. Sy naar al deeſe martelingen op een Rooſter gebraden zijnde / wierd daar na in Netten gewonden / en den Stieren voorgeworpen / die haar dikwils in de hoogte wierpen; en wierd eyndelijk nog levendig de Keel afgeſneden en alſoo gedood.

PHOTINUS,

EEn Leeraar tot Lions in Vrankrijk / over de 90 Jaren oud / zeer begeerig / onaangeſien zijn hooge Jaren / om mede als Martelaar te lijden en te ſterven; liet hem / dewijle hy niet gaan konde / voor de Regters dragen: 't Volk dit ſiende begon te roepen / deeſe is mede een Chriſten ja Chriſtus zelve. De Regters vraagden hem wie der Chriſtenen God was? en als hy antwoorde / in dien zy 't waardig waren dat zy het weten zouden / zoo wierd hy van de omſtaanders geſtooten / geſchopt / getrokken / geſlagen en geworpen met al 't geen zy konden vinden: zulks dat hy hier door op d'oever van den dood gebragt zijnde / in groote ellende / na twee dagen in gevangenis

vangenis gezeten te hebben / zijn leven Godzalig heeft geëyndigt. In 't Jaar 179.

EPIPODIUS VAN LIONS EN ALEXANDER DEN GRIEK,

NA dat in dit zelve Jaar by Lions in Vrankrijk eene Alcibiades, een Man van een byzonder vroom ingetogen en streng leven / tot zijn voedsel niet anders als Brood / Zout en Water gebruykende / om de helpdenis van Christus zijn Heer gedood was: en men waande dat tot Lions en Vienne / 't Christendom geheel verdelgt was; zoo zijn echter deese boven-genoemden noch ontdekt / verraden / beklaagt en na drie dagen voor den Regterstoel des Stadhouders gebragt. Na haar namen en belijdenis gevraagt zijnde hebben sy 't zelve openhartig en volstandig beleden / zeggende Epipodius: ik achte billik te zyn, dat ik myn ziele, dat is myn leven voor hem uytstorte die myn Schepper en Verlosser is: want alzoo zal my het leven niet benomen maar in een beter verwisselt worden. Daar is ook niet veel aangelegen, hoe, en op wat maniere, dat dit zwakke Lichaam ontbonden, en van de Ziele gescheyden word, als maar de Ziele tot God haren Schepper weder gebragt mag worden. Hy wierd voorts door bevel des Bloedregters aan een pijnstaak opgehangen / staande aan beyde zijn zyde Beulen / die hem met Smyhaken en Klaauwen diepe wonden in zijn zyde kurven. Op

't ge-

't geroep van de razende menigte dat menze dood ſteenigen of van lid tot lid verſcheuren zoude / zoo liet de Rechter hem buyten brengen / en onthoofden. Na twee dagen wierd Alexander, alvorens hy een blymoedige verantwoordinge voor den Regter gedaan had / uyt getrokken / en van drie Beulen met ſtokken / en knodzen geſlagen zijnde / ten Kruysdood verooꝛdeeld:

Maar dewijl hy zoodanig gewond was / dat men zijn bloote gebeente zag / en de Long / Lever en Hart kon zien beweegen / zoo ſtierf hy / terwijl zy hem aan 't Kruys bonden / volſtandig onder haar handen.

AANMERKING.

IN 't Jaar 201 wanneer Septimus Severus het Roomſche Rijk als Keyzer regeerde; en als hy nevens eenige van zijn bloeddoꝛſtige Stadhouders van zommige Regtsgeleerden / 't zy uyt haat of ook wel uyt zucht om zich van de goederen der Chriſtenen te verrijken / wierden opgehitſt / zoo wende men alle middelen aan om de Chriſtenen niet alleen by den Keyzer maar ook by alle menſchen gehaat en verdacht te maken: inzonderheyd alsſe geen vreugdeteekenen over d'overwinningen van den Keyzer wilden bieren / zoo wierd van haar gezegt datze haters en verachters van den Doꝛſt waren / datze malkander in hare Vergaderingen in het duyſter ſchandelijk onteerden / datze Kindermooꝛders en eeters van de zelve waren / datze de Zon als ook een Ezels-kop voor God eerden / en diergelijke ſchandelijke onwaarheden meer. Doch 't vooꝛnaamſte van haar beſchuldiging /

ging / waaromze gedood wierden / beſtond in 't beliſden van Chriſtus. Hierom wierden dezelven ſchzikkelijk gehaat / vervolgt en gedood. Men bzacht dezelve met groote menigte upt Egipten en Afrika / alwaar de vervolging felſt ontbzande / na Alexandrien / om daar op alderhande manieren om 't leven gebzacht te worden.

Eene Rutilus, wierd / in Africa (na dat hy meenigmaal den Vervolgers ontvolden was / en dooz geld afgekogt en vzy gelepde bekoomen had) onvoozziens gegrepen / en dooz allerlye tozmenten van malkanderen gerukt en verſcheurd zijnde / is eyndelijk verbzand.

Eene Mavilus tot Carthago wierd van den Stadhouder Schapula, dewelke in 't Ampt van Vigellus Saturninus, die om de vervolging tegen de Chziſtenen geoeffend / van God met blindheyd geſtraft was / getreden zijnde / vooz de wilde Beeſten gewozpen: na welken dood / de Stad met zware Slagregens / hooge Watervloeden / ſchzikkelijke Donderſlagen / en Vuurtekenen in de Lucht / geſtraft wierd.

PER-

Perpetua en Felicitas etc. Wredelyk gedood. 10

PERPETUA, FELICITAS

en meer andere.

DEſe twee Godſalige en eerbare Chriſtten Vrouwen wierden / ter zelver tijd / te Tuburbi / Stad in Mauritianen in Africa / zeer ontydig gevangen en ter dood gemartelt ; ter oorzaak dat de eerſte / onlangs gebaart hebbende / met een jong Suygeling en de laatſte met een / by na voldragen vrugt belaſt waren. Als Felicitas, volgens de wetten der Nonnenen / tot haar barens tijd in de gevangenis bewaard wierd / en haar tijd vervuld zijnde / van benauthyd ſchreyde / zoo ſpraak de Cipier tot haar : Gy zijt nu zoo bang en benauwt / en ſchreyt zoo zeer van pijn / hoe zult gy u zelven dan houden / als men

men u morgen of overmorgen ter dood zal lijden: Hier op antwoordde deese: Nu lyde ik als een arme Vrouwe de straffe, die Godt, van wegen de Zonde het vrouwelyk geslagt heeft opgeleyt; maar morgen zal ik lyden, als een Christelyke Vrouwe, voor het Geloof en de Belydenis van Jesus Christus. Sy wierd ook byzonder versterkt op dat sy het lijden zoude konnen verdragen. Een van de overige / die met haar gevangen waren / te weten Serundulus stierf (zoo men meent wegens het ondraaglijk lijden) in de gevangenis. d'Anderen wierden voor de Stieren / Leeuwen / Beeren en Luypaarden geworpen om levendig verscheurt te worden.

AANMERKING.

DE Vervolging der Christenen wierd ontrent denzelven tijd / in Egipten onder Severus krachtig voortgezet. En onder andere helpers des Christelijken Geloofs / wierd tot Alexandrien gedood Leonides, Vader van Origenes: die hoog maar 17 Jaren oud zijnde / zeer treffelijk aan zijn gevangen Vader aldus schreef: Versterk u myn Vader in den Heere, en verdraag kloekmoedig uw aanstaande lyden, en wil doch om onzent wil niet anders voornemen te doen.

In 't Jaar 203 en 204 wierden vyf Leerlingen en twee Leerdogters van den Christelijken Onderwyzer Origenes, die nog maar 18 Jaren oud was / ter genoemder plaats gedood: te weten / Plutarchus zijn lieve Discipel: Sirenus wierd met vuur verbrand: Heraclides, Hero, en nog twee / die beyde Serenus genoemt wierden / met den

Byl

Bÿl onthalſt. De twee Leerdogters / de eene Rhais genoemt / wierd levendig verbrand. d'Andere / Marcella wierd na ondragelÿke en ſchrikkelÿke Tormenten / in groote volſtandigheyd met vier en vlam allengskens verteert. Baſilides, haar Scherp-regter tot het Geloof bekeert zÿnde / wierd onthoofd.

AANMERKING.

WY konnen hier niet voorby gaan dat omtrent deezen tÿt / een vroom / verſtandig en niet min vrymoedig Chriſten / Tertullianus, ziende de voortgang der Vervolging tegen de Chriſtenen / een zeer heerlÿke verantwoordinge voor dezelve tegen de Heydenen geſchreven heeft. Uyt welk voortreffelÿk en leezenswaardig Boek (daar wy den Leezer verder toe wÿzen willen) wy deeze weynige woorden aantekenen / als hy zegt: Wy worden vermeerdert en waſſen aan als wy van u worden afgemayd, 't bloed der Chriſtenen is het zaad der Kerke; want wie is onder u lieden, die zulks aanziende, niet gedrongen word om t'onderzoeken wat innerlyk in dit ſtuk mag zyn? wie is de geene, die als hy 't onderzocht heeft, daar niet toe en komt? en als hy zich daar by gevoegt heeft, niet met haar lieden wenſt te lyden?

AANMERKING.

NA dat in 't Jaar 223 onder Alexander Severus, die in 't eerſt door gunſt den Chriſtenen een Kerk bouwde en Chriſtus, na Hey-

denze wijze / onder 't getal der Goden ſtelde / doch naderhand veel Chriſtenen op verſcheyde wreede wijzen liet omkomen. Zoo wierd in 't Jaar 237 eene Maximus, Keyzer / een ſchrikkelijke vervolger der Chriſtenen / die / hoewel zijn beſtiering met twee Jaren eyndigde / echter menigte van dezelve om 't leven bracht / zijnde de haat der Heydenen omtrent deſen tijd zoo heftig tegen de Chriſtenen aangezet / dat zy de Aardbevingen / Onweeren / en andere ongevallen / uytvloeyſels van de gramſchap der Goden zijnde / den Chriſtenen als oorzaak daar toe gegeven te hebben / te laſt leyden. De Keyſer ontzag zich niet om op deeſen grontſlag deſelve op alderhande wreeſelijke wijzen te verdelgen. Op zekeren tijd als eenige duyzend in haar Vergaderplaatzen by een waren / liet hy dezelve door krijgsknegten bezetten / veel Hout daar om leggen / en dus deſe onnozelen in haar by een zijn met malkander levendig verbranden. Hy / eer het vuur in 't Hout geſteken was / deed uytroepen / dat wie uyt wilde gaan / en Jupiter offeren / die zoude niet alleen leven / maar daar-en-boven gaven van den Keyſer genieten / maar zy antwoordden: dat zy geen Jupiter kenden. Chriſtus was haar Heere en Godt, by zyns Naams eere, wilden zy leven, en ſterven. 't Welk ook geſchiedde / want niet een van haar / dat aanmerkelijk is / wilde uytgaan / maar zy bleven alle eenmoedelijk by den anderen / zongen en loofden Chriſtus zoo lang tot het haar door rook en damp belet wierd.

AAN-

AANMERKING.

OMtrent het Jaar 251 isser na 't verhaal van verscheyden Schryvers / een ongemene vervolging aangeheven na inhoud van 's Keysers Mandamenten / waar door men gedwongen was de Christenen / die niet wilden afvallen / zonder eenige barmhartigheyd / met alderleye martelingen / die men kon bedenken / om 't leven te brengen / gehangen / onthalst / gebannen / van haar goederen berooft / tot Metaalwerken veroordeelt / gegeeselt en geslagen te worden / was veel te gering ja niets te achten in vergelijking van de andere tormenten ; zy wierden met heete teer overgoten / by kleyne vuuren gebraden / gestenigt / met scharpe-pennen in 't aangezicht / oogen en 't gantsche Lighaam gesteeken / langs de straten over harde Reyen / en ongelijke steenen gesleept / tegen steenrotsen verplet / van steiltens afgeworpen / de leeden verbroken / met krommе haaken van een getrokken / op Potscheeven gewenteld den wilden beesten ten proy en spyse voorgeworpen / en paalen door de lendenen gedreven. Alle plaatsen en steden waren by na der vervolging onderhevig / zulks dat / na 't verhaal van Nicephorus, 't getal der Martelaren by na ontelbaar was.

AANMERKING.

OMtrent desen tijd heeft men wederom eẽn heftige vervolging tegen de Christenen tot Alexandrien aangevangen ; men perste eenen

Metras, een oud vrouw Chriſten / om zijn Heer te laſteren; en wegerig zijnde / hebben zy hem zijn gantſche Lighaam met ſtokken geſlagen / zijn aangezicht en oogen met ſcharpe rieten gepriklkelt en doorſteecken / en eyndelijk ter dood geſteenigt. Cointha, een gelovige Vrouw / bracht men in den Tempel / en wilde haar dwingen den Afgod t'eeren; maar als zy die met verfoeping de rug keerde / bonden zy haar de beenen t'zamen / ſleepten haar langs de ſtraten / ſloegen haar met roeden / wreeven haar naakte Lighaam aan Meuleſteenen / en alzoo haar geheele Lighaam opgehaalt / en geſcheurt zijnde / wierpen en bedekten zy haar met ſteenen dood.

Apolonia, een bedaagde Dogter / wierd met vuyſten en kinnebak-ſlagen alle de tanden uyt haar mond gedreven / en om dat zy Chriſtus niet wilde laſteren / levendig verbrand.

Een vrome Serapion, uyt zijn huys getrokken en hy na van lid tot lid ontleed zijnde / wierd ten venſter uytgeworpen / dat hy den geeſt gaf.

Julianus, een oud Man / met zijn vriend Eunus naakt uytgekleed op Kamelen gezet / die groote Stadt Alexandriën omgevoerd en met ſware-ſlagen gegeeſelt zijnde / zijn zy ten laatſten in een groot brandent vuur geworpen en dus omgekomen.

Macar, een vroom ſtantvaſtig belijder van Chriſtus / is levendig verbrand.

Epimachus en Alexander met Scheer-meſſen geſneeden en gekorven / door geeſelen verſcheurt / en de gevoeliſte leden des Lighaams opgehaalt / zijn dus deerlijk geſtelt / levendig verbrand. Tot Alexandriën zijn vier / twee met name Ammonaria, Mercuria en Dioniſia, Godvrugtige Vrouws-per-

men / onthoofd. Drie gelovige Mans-per-
n Heron, Ater en Iſidorus, Egiptenaren /
a 't volſtandig uptſtaan van vreeſelijke toz-
n om haar van 't geloof af te trekken / le-
l verbrand. Nemeſius wierd naar dubbelde
ingen en tormenten met moordenaars / van
der valſelijk beſchuldigt zijnde / levendig
and.

BABYLAS,

Iſſchop der Gemeynte tot Antiochien wierd
in 't Jaar 255 onder den Keyſer Decius met
zijn drie / zoo eenige willen / geeſtelijke Zoo-
Urbanus, Philidianus en Epolonius, onthoofd.
net dezelven na de geregt plaats gaande / zong
oofstelijke woorden uyt den 116 Pſalm:
wederom tot uwe ruſte myn Ziele want de
: heeft u goed gedaan; hy heeft myn Ziele
:n dood gerukt, de tranen van myn oogen afge-
it, myne voeten voor het vallen bewaard;
s zal ik voor den Heere wandelen in den
der levendigen. Hy verzogt dat de Jon-
gen eerſt geregt mogten worden / om door
yden niet te verſlauwen. De Schery-reg-
hier mede bezig zijnde / bad hy den Heere /
zeyde: zie hier ben ik Heere en de kinderen
y my gegeven hebt. En ſtierf alzoo geruſt
troost.

PIONIUS,

Iſſchop der Stad Smirnen (een vroom en
wegens zijn byzondere deugd geagt man; die
onbeſchroomt voor de Regters en in de Vier-

ſchaar / Leerde en Diſputeerde / zoo dat de w
helenden aldaar / als ook in de gevangen
dooz hem verſterkt wierden) is Anno 254 aa
Kruys genagelt en verbrand. Als de Stadh
der hem vraagde hoe hy zich zoo zeer ter dood
ſtede / antwoozde hy / ik verhaaſte my zelven
na den dood maar na het leven. Derooꝛdeelt zij
ontkleedde hy zich zelven / en zijn naakte Ligha
aanziende / dankte hy / met opgeſlagen oogen
Hemel / dat zyn God hem tot die uure zuyve
onbevlekt van den Afgoden bewaart hadde.
ging zelve op 't hout leggen / en vaſt gena
zijnde / ſpraak hy: daarom haaſt ik my ô He
tot den dood om te eerder of te heerlyker op te ſt
opgeregt zijnde om in 't vuur gewozpen te w
den / ſpraak hy met een blij gelaat / zonder
teken van pijn te geven / Amen ô Heere ont
myn Ziele.

MAXIMUS,

BOrger tot Epheſus / een vroom Chriſt
wierd / om dat hy weygerde de Godinne
na t'offeren / in 't Jaar 255. onder den S
houder Optimus eerſt vreeſelijk gepijnigt / d
na geſteuigt. Als de Stadhouder beval hem
ſtokken te ſlaan / ſoo ſeyde hy: offert Maxi
op dat ik u van deſe tormenten vryſtate: m
Maximus antwoozde: dit zyn geen tormenten,
ik voor den name van myn Heere Jeſus Chri
gaarne en gewillig ontfange, maar indien ik
Chriſtus afwyk, zoo heb ik de ware en eeuwig
rende tormenten te verwagten. Als hem de St
houder onder vreeſelijke pijnigingen / zoo hy m

de/ zijn dwaasheyd aanweeg/ antwoorde hy: indien ik niet en offere zoo zal ik het verliezen; want uw ſtokken, ſuydende baaken of klaauwen, uw nyptangen, noch uw vuur vlamme en doen my geen zeer, noch ik en gevoele daar af geen pyn, om dat de genade Chriſti in my blyft.

Origenes Wredelyk gepynigt. 11

ORIGINES,

EEn wonder/ dewijl hy tot Alexandrien/ daar men zoo Chriſtenen marteldе/ tot zijn 70 Jaren heeft geleeft; nademaal hy zich zelve dikwijls in gevaar begaf. Hy wilde (maar 17 Jaren oud zijnde) met en ter liefde van zijn Vader in de gevangeniſſe en ter doodt gaan; indien zijn Moeder 't hem/ met onthouding van zijn kleederen niet belet had. Hy verſterkte veel Chriſtenen in haar verantwoordingen in de gevangeniſſen/ als ook in

haar laatſte uure en affſchepd. Hy wierd ten laatſten in zijn hogen ouderdom zeer elendig / hoewel met groot geduld / in de gevangenis gepijnigd / en naar Cezareen in ballingſchap gezonden. Sijn ſpreek-woord was: deze is het, die leeft, gelyk hy leert, en leert gelyk hy leeft.

AANMERKING.

ALs tot Alexandriën / de Keyſer Valerianus, na dat hy omtrent vier Jaaren de Chriſtenen had begunſtigt / door een Egiptiſch Tovenaar veranderde / wierd hy mede een wreede vervolger der zelven: Hy ontweldigde d'Ouders haar onnozele Kinderen en gebruikte de zelven tot zijn offerhanden. Hy ontzag noch Ouderdom / noch Jonkheyd / noch Sexe / maar beval al dat tot hem gebracht wierd / op alderhande wijzen te dooden / martelen en vermoorden: zy wierden den wilden Dieren voorgeworpen / geſlagen / gewond / door 't Zwaard gerigt / verbrand / van lid tot lid verſcheurt / met gloeyende tangen genepen / gloeyende nagels door de vingeren en zenuwen gedreven / aan de armen (met zwaar gewicht aan de voeten) opgehangen / en alzoo met groote ſmarten allenskens verſcheurt; gewonde Lichamen met Honig beſtreken en naakt in de heete Sonne geſteld / den Vliegen en Byen ten prooy voor geworpen; en vergingen ellendig in de gevangeniſſen; zy verlieten haar goederen en Vrienden en zworven in groote ellende en armoede in Bergen / Spelonken en woeſte plaatzen.

FRUC-

FRUCTUOSUS,

BIſſchop der Gemeynte tot Taragona in Spanje/ wierd in 't Jaar 261/ onder den Stadhouder Emilianus, met twee van zijne Diakonen Augurius en Eulogius, levendig verbrand. Als hy voor den Rechterſtoel beſchuldigt wierd/ dat hy de Goden in de Boſſen niet diende; maar in tegendeel het volk daar van afkeerde/ zoo antwoordde hy: Ik aanbidde den eeuwigen Prins, die de dagen, en de Goden zelve geſchapen heeft, en die een Heere over den Keyzer Gallienus zelve is: en Chriſtus die van den eeuwigen Vader zelven gegenereerd is, wiens dienaar en Herder zyner Kudde ik ben.

Als zy veroordeelt wierden/ verheugden zy haar: Fructuoſus met zijn bloote voeten aan het vier ſtaande/ ſprak tot al het volk aldus: Gelooft my het is geen ſtraffe die gy voor oogen ziet, die in een oogenblik des tyds voor by gaat, en het leven niet en beneemt, maar herſtelt; ô gelukkige Zielen! die door dit tydelyke in den Hemel tot God klimmen, dewelke ten jongſten dage, van het eeuwige vier verloſt zullen wezen. Zy gingen zelven in het vier/ en in den heeten gloed ſtaande/ baden zy haar God met uptgeſtrekte handen/ om een haaſtig eynde.

MAURINUS,

VAn Ridderlijke afkomſt/ en Burger tot Jeruſalem/ aangedaan met hartelijke liefde tot de Chriſtenen/ (die aldaar in 't Jaar 262/

uyttermaten vervolgd wierden) is van nijdigen en afgunstigen / wegens zijn Ridderschap voor een Christen aangeklaagt; 't welk hem van den Regter afgevraagt zijnde / hy 't opentlijk heeft beleden. Drie uuren tijds wierden hem vergunt / om zich te beraden / den Goden en den Keyzer t'offeren / of als een Christen te sterven. Ondertussen van den Bisschop der Gemeynte gesterkt en voor zijn Ridderlijk zwaart 't Evangelium verkosen hebbende; ging ten bestemden tijd wederom tot den Regter / en heeft / zonder gevraagt te worden / geantwoord: dat hy hem dus beraden hadde; dat men volgens de Vaderlijke wetten, Gode meer moest gehoorsamen dan den menschen. En wierd aanstonds veroordeelt om onthoofd te worden.

PRISCUS, MALCHUS EN ALEXANDER,

DRie / hoewel slegte Landlieden / nogtans roemwaardige en Godvrugtige Martelaren. Deese woonende omtrent de Stad Cesarea in Palestina / hebben door Goddelijken yver aangezet malkanderen en yder sig zelfs van traagheyd beschuldigt; aangesien datter in de Stad Martelkroonen te winnen waren / en dat zy (die wel wisten dat men volgens de voorsegging van Christus het Rijk der Hemelen met geweld moest innemen) deselve niet sogten. Sy elkander vermaant hebbende gaan na de Stad en tot den Bloedregter / hem bestraffender wijse vragende: Waarom hy soo veel Christenbloed storte? die dit niet kunnende dulden / belast

belaſt haar terſtont voor de wilde Beeſten te werpen; 't welk ook geſchiedde in 't Jaar 263/ onder den Keyſer Valerianus.

AANMERKING.

NAdat in 't Jaar 270/ onder den ſelven Keyſer 300 Chriſtenen in Kalk-ovens verbrand en verſcheyde op andere wijſe gedoodt waren om dat ſy weygerden Jupiter t'offeren/ ſoo wierd Aurelianus, een Man van een wreeden aard/ Keyſer: die/ hoewel eerſt den Chriſtenen genegen/ maar opgeruft zijnde liet tegen deſelven Plakkaten aanſlaan om haar te vervolgen; maar als hy die hem van den Geheymſchryver voorgelegt/ zou onderteekenen/ wierd zijn Hand van God met lammigheyd geſlagen/ dat hy 't onderteekenen gedwongen wierd te ſchorſen/ en is daar na van zijn Notaris gedood.

MAMAS

EEn arm Schaapharder/ in de Wildernisſen van Cappadocia; levende onder den blauwen Hemel van de Melk en Kaas van zijn Kudde. Deze de wijsheyd en mogenthey Gods uyt den loop des Hemels en 't Woord Gods leerende/ is/ in 't Jaar 274 van Alexander (onder Aurelianus) Stadhouder aldaar/ in de Stad Cesarea gebragt/ voor een Tovenaar uytgeſcholden/ wegens de gedweeheyd der wilde Dieren onder zijn beſtiering geſtelt; maar hy antwoorde. Ik ben een Dienaar van Chriſtus, en weet van geen Toverye; maar

maar heb liever by de wilde Beeſten, als by u te woonen, als dewelken de kragt hares Scheppers aan my en door my gevoelen; maar gy lieden en wilt God niet kennen. Verſogt zijnde/ dat hy om de ſtraffe t'ongaan alleen met de Lippen belooven ſoude/ den Goden t'offeren/ antwoorde Mamas: Ik ſal nimmer nog met myn Lippen, nog met myn Hart, den waren God, en Koning Jeſus Chriſtus verlochenen, ſoo verre is het van daar, dat ik het lijden voor den Naam van Chriſtus ſoude ſoeken t'ontgaen, dat ik het ter contrarie agte, d'opperſte eere, het grootſte gewin, en de meeſte Weldaed te weeſen, die gy my kont aandoen. Waar op de Stadhouder hem/ na 't volſtandig uptſtaan van wredelijck geeſelen/ pijnigen met Nijptangen/ en ſijn Zijde met Lampen en Toortſen tot beproeving te vlammen/ liet doorſteecken.

SYMPHORIANUS

BY voorval dat tot Autum/ in 't Jaar 275 op 't vieren van 't Feeſt der Afgodinne Cybele geagt voor de Moeder der Goden/ haar Beeld op een Wagen ter proceſſie wierd omgevoert/ en deeſe een vroom Chriſten zijnde/ 't ſelve niet wilde eeren/ ſoo is hy als een Godveragte gevangen/ en voor den Stadhouder Heraclius gebragt; die hem na ſijn Naam vroeg en d'oorſaak waarom hy weygerde 't Beeld van de Godinne te eeren/ waar op hy antwoorde: Myn Naam is Symphorianus en om dat ik een Chriſten ben, ſoo roep ik alleen den levendigen God aan, die in den Hemel heerſt; maar 't Beeld des Satans bid ik alleen niet aan, maar indien gy my wilt toelaten, ik ſal 't met hamers

hamers in ſtucken ſlaan. Als hem de Stadhouder met alderleye pijnigingen / als ook met den doodt dreygde / ſoo hy niet wilde offeren / ſprak hy: Wat is daar aangeleegen, of my dit leeven, 't welke wy dog ſchultshalven, Chriſtus moeten betalen, aan hem overgeeven? want onſe ſchatten, en rykdommen beſtaan altyd, en alleen in Chriſtus onzen Heere, en verderven door geen oudheyd noch langheyd des tyds; onze God is alleen onze opperſte gelukzaligheyd. En wierd daar op met den Zwaarde geboodt.

CLAU-

Claudius en andere Christenen Wredelyk gedood. 12

CLAUDIUS, ASTERIUS EN NEON,

DRie Gebroeders tot Egea in Cicilien zijn door haar Stiefmoeder aan den Rechter der Stad voor Chriſtenen aangeklaagt / in de gevangenis gebracht / en tot de komſte van den Stadhouder bewaart / die haar met veelderleye Tormenten heeft doen pijnigen : Den eerſten met geezelen / aan een Pijnſtaak ophangen / met vier onder zijne Voeten gevlamd / ſtukken van de Hielen geſneden / met Nijptangen genepen / met Potſcherven geſchraapt / of doorſneden / en met Fakkelen gebrand. Den tweeden op een Pijnbank het Vleeſs uyt zijn zijde / met Nijptangen genepen / gegeezeld / gerekt / en gloeyende Kroolen onder

der zijn Voeten gelegd. Den derden op den Pijnbank gerekt / op gloeyende Kooten geworpen geslagen / gesneden / en ten laatsten alle aan het Kruys / den Vogelen tot een proy gegeven.

Op wierden alle byzonder vermaant van den Stadhouder en Bloedrechter Lysias, dat zy (na 't bevel des Keyzers) den Goden zouden offeren; maar Claudius antwoordde den Rechter en sprak: Onze God heeft deze offerhande niet van nooden; maar heeft meerder behagen in werken der liefde en barmhartigheyd, tegens onzen evenmaaten, en in Heyligheyd des Levens.

Afterius zeyde: Ik en zal het niet doen, want ik eere den eenigen waren God, die den Hemel en Aarde gemaakt heeft en die komen zal om te oordeelen de levendigen en de dooden. Neon sprak: Gy dient den Afgoden, maar ik eere den God des Hemels. Terwijl men haar pynigde / zoo sprak de eerste: Die God van harten vreezen, en konnen noch door vier, noch door andre tormenten, overwonnen werden, als wetende dat haar dit zelfs gedyen zal, ten eeuwigen leven. De tweede sprak alzoo: Gy begaat een dwaze daad dewyl gy niet my, maar u zelven veel swaarder tormenten toebereyd; mynent halven doe uw best, ik mach wel lyden datter niet een Lid aan myn Lighaam is, dat niet gepynigt worde. De derde zeyde: Ik weet wat my noodig is, dat dan myn Ziele profytelykst is, dat zal ik doen, maar van myn Geloof en kan ik niet afgebragt werden. In 't Jaar 285.

DON-

DONNINA EN THEONILLA.

TEr zelver tijd / plaats / en oorzaak / wierden deſe twee Vrous-Perſoonen (met de voorgaande gevangen zijnde) voor den zelven wreeden Regter gebracht; dewelke tot Donnina zepde: zie Vrouwe / dit Vier en deze Torments zijn voor u bereyd / indien gy den Goden niet en offert / maar zy antwoorde: Ik en zal 't niet doen, op dat ik in het eeuwige Vier niet en valle; ik diene God en zyn gezalfden Chriſtus, die Hemel, Aarde en alles watter in is geſchapen heeft. Daar op wierd zy moeder naakt uptgekleed / geſpannen / alle hare Leden met Roeden geſlagen / en zoodanig verſcheurt / dat zy den Geeſt gaf: Toen wierd Theonilla voortgebracht / dewelke hy door 't beſchouwen van de andere Lijders meende af te ſchrikken / en lietſe geweldig pynigen / waar op zy zepde: Dunkt het u recht te wezen een welgebore Vrouwe alzoo te mishandelen? Gy weet dat gy voor God niet kondt verbergen, dat gy aan my doet: Daar op wierd zy aan haar blegten opgehangen / en moedernaakt uptgekleed en gevraagt offe een Man had / maar antwoorde: Ik heb nu van over drie-en-twintig Jaren lang Weduwe geweeſt, en ben alleen gebleven om God met vaſten, waken, en bidden, te vieriger te dienen, den welken ik eerſt gekent hebbe, na dat ik de wereld en d'Afgoden heb verlochent: Zy wierd aan vier Palen uptgereckt / over het geheele Lijf geſlagen / gloeyende Kroolen op haar Lijf gelepd / en gaf alzoo door 't Vuur verterende den Geeſt.

ZE-

ZENOBIUS,

En zyn Zuſter

ZENOBIA.

VAn deſen voornoemden Stadhouder zijn ter zelver plaatze en oorzaak wepnig tijds daar na / deze twee gevangen en ter Examen gebragt; haar / indien zy den Goden offerden / rijkdom / en eere / zoo niet; ſchrikkelijke Tormenten voorgeſtelt / waar op Zenobius, dewelke Biſſchop dier Plaatze was / antwoorde; Ik heb Jezus Chriſtus liever als alle rykdommen en eere dezer wereld, de dood en tormenten, daar gy my mede dreygt, die agt ik niet voor ſchade, maar voor myn meeſte gewin. Hier op wierd hy onmenſchelijk gepynigt: Zijn Zuſter daar by komende ſpraak tot den Regter: Gy Tyran, om wat ſchelmſtuk word myn Broeder dus wredelyk gepynigt? Hy dus van haar aangeſprooken en zy zijn vlepen en dreygen niet agtende / deed haar naakt zijnde / op een gloeyende Yzere Bedde ſtaden / en zepde tot haar ſpottende: Laat nu Chriſtus komen en u helpen / waar op Zenobius antwoorde: Siet hier is hy al by ons, en verkoelt de vlamme des vuurs, aan onze Lighamen met zyn Hemelſchen dauw.

De Regter wierp haar naakte lighamen met uytſinnigheyd / in kokend Water; maar ziende dat het haar niet en beſchadigde liet haar beyde onthoofden.

THARACUS, PROBUS, EN ANDRONICUS,

DEze zijn Anno 290 / tot Tarsis in Cilicia / voor den Presidént Maximus, gevangen gebragt; wreed was de selve / schrikkelijk de tormenten / maar sy ondertussen wonderlijk stantvastig in het lijden. De Leezer kan het wijtlopige examen / pijnigingen en haar treffelijke antwoorden / by van Bragt na leezen. Sy wierden in drie byzondere examens / met veelderleye pijnen / elendig gemartelt; en waren zodanig gescheurt / geslagen en gewond / datze in het schouwperk / daarze van het wreed Gedierte verscheurt zouden worden / moesten gedragen worden: zoo dat niet alleen de Christenen siende haar zoo jammerlijk mishandelt / haar hoofden omkeerden en uyt medelijden schreyden; maar zelfs de Heydenen verfoepden de wreedheyd van den Presidént en gingen weg. Hier gebeurde iets wonderlijks: want als een Leeuwin en een vreselijke Beer uytgelaten wierden / maakten ze tot vreeze der aanschouwers wel een schrikkelijk getier / maar kwamen aan de Lighaamen niet: dewelke eyndelijk met den Zwaarde wierden gedood. Onder het pijnigen antwoorde Tharacus: alwaar't dat gy my noch veel meer tormenten aandeed, dan deezen, zoo zult gy nochtans daar door den Dienaar Gods niet verkeeren. En wyders: alwaar't dat gy my de geheele Huyt liet afstroopen, zoo zal ik doch van mynen God niet wyken; de welke my sterk maakt om alle de wapenen

nen uwer pyniging te verdragen. Probus, als hem / indien hy wilde offeren / eere / en vriendschap wierd aangeboden / antwoorde: ik begeere noch de eere van uwen Keyzer, noch uwe vriendschap; want de rykdom is niet weynig, die ik om uwent wille verlaten hebbe, om den levendigen God getrouwelyk te dienen. En verder: myn Lighaam is in uwe handen, maar alle de tormenten zyn my een kostelyke Balsem. Als Andronicus van den President gevraagt wierd / wie hem die dwaasheyd geleert hadde / antwoorde hy: Het levendigmakende woord, waar door wy levendig gemaakt worden, leert ons, dat wy onzen Heere in de Hemelen hebben; die in onze harten een levendige hoope werkt van onze zalige opstanding uyt den dooden. En voorders: ik hebbe Christus in myn harte wonende, en veragte alle uwe tormenten.

Veel Christenen Wredelyk Omgebragt 13

AANMERKING.

DAar word van geen grooter vervolging gewag gemaakt als in 't Jaar 302 / onder twee te gelijk Regerende Keyzers / als Diocletianus en Maximianus: 't is wonderbaar hoe deeze bloedige vervolgers gewoed / en hoe volstandig de Chriſtenen geleden hebben. Die van 't Chriſtendom af vielen / gaven den Keyzers hoop / datze al de Chriſtenen wel machtig waren upt te roepen. Daar was ook nauwelijks een aanzienlijke Stad / of daar wierden 'er honderd des daags gedood. Daar is ook aangetekent / datter in die omleggende Landen / in een Maand seventien duyzend om 't leven gebracht zijn: zulks dat veel Rivieren in bloed veranderden / van wegen 't Chriſtenbloed; de tormenten waren menigvuldig en

schrik-

ſchrikkelijk / als gehangen / onthoofd / verbrand / met Schepen vol in Zee verdronken / aan Paarde-ſtaarten langs de ſtraten geſleept / en dus gequeſt zijnde / in de gevangeniſſe op Pot-ſcherven gelept / met neergebogen takken van Boomen verſcheurd / Neus /Ooren en Handen afgeſneden zijnde / liet menze elendig achter land dwalen ; Houte-pennen tuſſchen het Vleeſs en de Nagelen ingeboort / geſmolten Tin en Loot over 't bloote Lichaam gegoten / met Schrabbers / raſpen het lijf geopent / met gloeyende Platen verbrand / op Koolen gebraden / door Rook verſmagt / den Beeſten tot ſpijze voorgeworpen ; in 't hoft de yſnen honden niet te groot zijn / welke men den Chriſtenen aan deed : die nochtans ondertuſſchen blymoedig als lammeren ongebonden ter dood gingen. Een reek van deze wrede vervolging duurde tien of twaalf Jaren / en bleyde haar quaad uyt over den geheelen doenmaals bekenden Aart-kloot / zijnde de Wereld nooyt door Oorlogen zoo uytgeput / als door deze vervolging : en evenwel bleven de Chriſtenen overwinnaars.

Cassianus van zyn Scholieren gedood.

CASSIANUS,

BIſſchop der Gemeynte tot Bzixien in G lien / vluchte ter oozzaak van de vervol gen na een Stad Forum Cozneliі nu I la genoemt; hem aldaar met 't School-mee ſchap generende / wierd hy haaſt als een Chz aangeklaagt en gevangen; en is na een vol dig geloof / en weygering van te offeren aa Afgoden / van den Rechter veroozdeeld om zijn School-klerken ter dood gemartelt te wo; Hy dan naakt uytgekleed zijnde / wierd met nen gewozpen / met School-bozden geſlagen / Gziffien / Pennen / Penne-meſſen en ander ſc Schoolgereetſchap geſteken / en zodanig mis deld datter de dood na volgde. In 't Jaar 3

EULALIA,

WOnende in de uyterſte deelen van Spanje / in de Stad Merida / wierd maar dertien Jaren oud zijnde (ter oorzaak van haar vuurige begeerte / om voor den Name van Chriſtus te lijden) van haar Ouders op een Lanthoeve naauw bewaart ; maar op een nacht daar uyt komende ging ſmorgens vroeg voor den Rechter / en zeyde tot hem en de geheele Magiſtraat met luyder ſtemme : Schaamt gy u niet dat gy uwe en andre hun Zielen te gelyk in 't eeuwig verderf werpt? mits dat gy den eenigen waren God, onzer aller Vader, en Schepper van alle dingen verlochend: ô gy ellendige menſchen! zoekt gy de Chriſtenen te weten, om ze te dooden ? ziet hier ben ik een tegen-Partydereſſe van uwe Satanſe offerhande. De Schout van haar dus raauw / en vyrmoedig aangeſproken / vergramt zijnde / heeft haar met ſchoone beloften / en ſchrikkelijke dreygementen ondergaan / en trachte haar te bewegen / om alleen met de toppen der vingeren / een weynig Zout en Wierook t'offeren ; maar zijn vleyen en dreygen verachtende / ja zelfs de beelden Altaar en alles omver-werpende / wierden haar teedere leden van twee Beulen terſtond verſcheurd / en haar vleeſ tot de Ribben met Nijptangen en Snijhaken zodanig voorgraven dat het bloed als uyt een Fonteyn ter aarden vloeyde. Maar Eulalia de ſchaamuen aan haar Lichaam tellende / ſprak met een blij gemoet / zonder eenig teken van vroeſ hepd : Die Heere Jeſus Chriſtus ! uw Name word in myn Lichaam geſchreeven : hoe grooten

vermaak is 't my deze letteren te mogen lezen om datze tekenen zyn van uwe overwinninge: zie myn purper bloed belyd zelve uwen heyligen Name. Zy wierd voorts met brandende Lampen en Fakkels in hare wonden gebrand / en zy 't brandend hair in haar mond ſcheppende verſtikte en gaf den geeſt. In 't Jaar 302.

EUCRATIS.

OMtrent deſen tijd / wierd deſe Chriſtelijke Maagd / tot Ceſarauguſta om 't beliiden van Chriſtus, ſchrikkelijk mishandelt. Men pijnigde haar met Roeden / en andere Yzere Inſtrumenten in hare zyden / zy ſneden haar de Borſten af zoo dat men de Lever kon zien / en is / in de gevangenis door 't verrotten en verderven van haar wonden / met een vroliike hoop geſtorven.

EUPLIUS,

DEze vrome beliider van Chriſtus wierd in 't Jaar 303 / in de Stad Catana in Cicilien / van de Inquiſiteurs / terwijl hy met de heylige Schrift te leezen / en anderen te onderwijzen bezich was / betrapt / gevangen / en met zijn boek by de Vierſchaar gebragt. Hy roepende: Ik ben een Chriſten, en wenſche voor den Name van Chriſtus te ſterven: Zoo beval Calviſianus, de Stadthouder / dit horende hem binnen te komen: die hem vroeg waar hy aan dit boek quam / en belaſte hem daar in iets overluyt te lezen / dit bevel gehoorzaamende zoo las hy: Zalig zynze die vervolging lyden om der geregtigheyds wille; want

het

het Ryke der Hemelen hoort haar toe: en, die my navolgen wil verzaake zyn leven. De Stadhouder vraagde wat dit alles te zeggen was? en Euplius antwoorde: dit is de Wet myns Heeren Jesus Christus, den zoone des levendigen Gods. Hier op wierd hy tweemaal onmenschelijk gepijnigt: waar in hy Christus met groote lijdzaamheyd en volstandigheyd dankte; dat hy hem gewaardigt hadde om zynes Naams wille te lyden: En bad hem in dezen nood om hulp en bystand. Hy wierd veroordeelt/ met het Euangelium aan zijn hals/ als een vyand der Goden/ en des Keyzers uytgeroepen/ om met den Swaarde gedoodt te worden. Hy ging met vreugde na de Geregtplaats/ gedurig zijn Heer dankende/ voor zijn genade/ en met groote eerbiedigheyd zijn God aangebeden hebbende/ wierd onthalst.

PANCRATIUS,

EEn wonder van zijn tijd/ die maar veertien Jaren oud zijnde/ van den Keyser Diocletianus zoo zeer bemint wierd/ dat hy hem/ indien hy wilde afvallen en den Goden offeren/ tot een Soon wilde aannemen. Dese wierd in 't Jaar 303 dewyl hy deze gunst des Keyzers en zijn Afgoden veragte/ in tooy van den Voyst ter doot veroordeelt/ en onthoofd.

JUSTUS,

MEt zijn Vader en ouder Broeder op de reys des Keysers Rotgezellen/ en des Stadhouders Ruyters/ die van haar afgezon-

den waren om de Chriſtenen te vangen: / gewaar wordende maakte dit zijn Vader en Broeder bekend / die een Spelonk tot hun ſchuylplaats namen / houdende Juſtus onderwijſen daar duyden de wagt / die de vervolgers zijnde naderen haar te gemoet ging; en gevraagt zijnde wie hy was / en waar zijn medegezellen waren / alzoo zy haar aangebragt waren / antwoorde vrymoedig: Myn naam is Juſtus en ik ben een Chriſten: maar dewyle ik u voor vervolgers der Chriſtenen aanzie, zoo is 't my ongeoorlooft myn medegezellen te verraden. Maar zy hem met haar zwaarden dreygende / antwoorde Juſtus: voorwaar ik zal my zelven gelukkig achten, indien ik voor den naam van Chriſtus alderleye ſtraffen, ja den dood zelven mag lyden; want ik bereyde myn Ziele in deze wereld te verliezen, op dat ik ze ten eeuwigen leven mag bewaren. En wierd dit gezegt hebbende / van een der krygsknegten onthoofd. In 't Jaar 303.

FELIX.

OMtrent den zelven tijd vonden de Keyzers / Diocletianus en Maximianus, om den Chriſtelijken Godsdienſt uptteroepen / goed / den Chriſtenen haar Boeken afhandig te maken en te verbranden: dit gebiedende door de geheele Wereld kwam mede tot Thibarus in Africa / alwaar de Fiſcaal dezen Felix, dewelke Biſſchop dier Gemeynte was / perſte om ook zijn Boeken over te geven / maar Felix dezelve ſtantvaſtig weygerende / ſprak tot den Fiſcaal: Het waar beter dat men my, als de Goddelyke Schriftuur verbrande, alzoo men God meer gehoorzamen moet als de menſchen.

ſchen. Zyn vonnis gevoort en ter Geregtplaatſe gekomen zynde, ſprak hy zyn Heer aldus aan: ô Heere God! ik danke u, dat ik zes-en-vyftig Jaren oud geworden ben in deze wereld; ik hebbe my zuyver behouden, d'Euangeliſe Boeken bewaart; het Geloove en de waarheyd onvervalſt Gepredikt; ô Heere God des Hemels en der Aarde, Jezu Chriſte! ik buyge myn hals onder het zwaard, voor u ter offerhande, gy die in der eeuwigheyd blyft, by den welken is en blyft klaarheyd en heerlykheyd tot in eeuwigheyd. Amen. Hier op volgde de volbrenging van 't vonnis onder 't welke de Maan bloedroot en Felix ontgoofe wierd.

PRIMUS EN FELICIANUS,

TWee Broeders wierden in 't Jaar 303 / te Numenta in Italiën / voor den Bloedregter gevangen gebragt en Felicianus eerſt afgebraagt: of hy niet liever den Goden offeren en goede dagen / als alderhande tormenten en pijnigingen wilde verwagten? maar hy antwoorde: Waarmeugt gy my doch van goede dagen zeggen, ik ben nu 80 Jaren oud, en heb nu ongevaar dertig Jaren met de Zaligmakende kenniſſe Chriſti verligt geweeſt: ja ſcheppe als nog de meeſte vreugde myns herten in zynen dienſt, en wilt gy my nu wys maken, dat ik mynen Zaligmaker verlatende, de ydele welluſten der wereld daar voor zou aanneemen, dat zy verre; want ik heb Chriſtus mynen Heere en mynen God, tot den laaſten adem myns levens toe, voorgenomen aan te hangen. Hier op wierd hy geherſiert / en zyn Broeder voort gebragt: zy gaven voor / dat zyn Broeder was afgevallen; maar:

Pri-

Primus het tegendeel gelovende / wierd daar op met ſtokken geſlagen en met Lampen aan zijn Lendenen gevlaint; zingende ondertuſſchen met den Pſalmiſt aldus: ô Heere! gy hebt ons met vier bezogt, even als het Zilver geloutert word. Hier op wierd den eerſten kokend Loot in de Keel gegoten / en d'andere met loden gegeſelt / aan handen en voeten aan een genagelt / en onmenſchelijk gepynigt / den Leeuwen en Beeren voorgeworpen / maar die haar niet misdoende / wierden zy eyndelijk onthoofd.

APPHIANUS.

BY voorval dat in 't Jaar 304 / tot Ceſarea in Paleſtina / door laſt des Keyſers aan den Stadhouder / de Burgers / Mans en Vrouwen / oud en jonge / uyt de Stads-rollen by namen opgelezen wierden / om zo in d'Afgoden Tempelen te vergaderen; en daar door een uytterma-ten groote droefheyd ontſtond / zoo ging deſe yverige Jongeling / nog geen 20 Jaren oud zijnde / by den Stadhouder van Paleſtina / de welke tot Ceſarea op 't Feeſt van Hecate / met den Afgoden t'offeren bezich was; hem beſtraffende over zijn ongoddelijke Afgoderye / en vermanende tot af-ſtand der zelve / die hem opſtaande voet van zijn Lijfwagten / als van wilde Beeſten liet verſcheu-ren / en zoodanig ſlaan dat hy onkenbaar was. Beneffens andre ſchrikkelijke tormenten / bewond-den zy zijn beenen met geolide linnedoekken / en ſtaken dezelve in brand: waar door niet alleen het vleeſs van de beenen brande / maar zelfs het ge-ſmolten merg daar afdroop / en wierd ten laaſten / naar

naar dit alleʒ zeer ſtandvaſtig geleden te hebben / in de Zee verdʒonken.

ÆDESIUS.

NAdat een ander Jongeling genaamt Ulpianus, in de Stad Tyrus na ſtrenge toʒmenten / naakt / beneffens een Hond en Adder-ſlang / in een Beeſten-huyd gewonden en alzoo in de Zee verdʒonken was; wierd / deſe genoemde Ædeſius, Bʒoeder van gemelden Apphianos gevangen / en na een heerlijke belijdeniſſe tot de Metaalmynen verooʒdeelt. Maar in de Stad Alexandʒia gekomen zijnde / en horende den Stadhouder 't Doodvonnis tegens veel Chriſtenen uytſpʒeken / en ziende veel Oude-luyden groote verſmaatheeden aan doen / trad na den zelven en beſtrafte hem openlijk / wegens zijn onredelijke vonniſſen tegens de Chriſtenen / en wierd daar over na geweldige pynigingen in de Zee verdʒonken. In 't Jaar 304.

AGATHOPUS EN THEODULUS,

DE eerſte een Diaken / en d'andere een Vooʒlezer van de Gemeynte tot Theſſalonica / wierden in 't zelve Jaar ter dier Plaatze gevangen / vooʒ Fauſtinus den Stadhouder gebʒagt / en verooʒdeelt om verdʒonken te wooʒden. Op gaande om het Doodvonnis te hooren / maakten haar Bʒuiden een jammerlijk geſchʒey; maar Theodulus ſpʒak tot haar met een blij gelaat: Indien gy om onze onderlinge Vrindſchap ſchreyt,

zoo

zoo zeg ik u, gy behoort liever blyde te zyn; om dat wy in zoo eerlyken ſtryd beproeft worden. Indien gy ons dit geluk misgunt, en daar over droevig zyt, om dat gy 't niet meede deelagtig zyt, de deur der Godzaligheyd ſtaat voor u mede open, en de verkondiging des Geloofs roept, komt alle tot Chriſtus; maar geeft dien alleen de kroon des eeuwigen levens, die noch door ryk-dom, noch welluſt, noch eere dezer wereld te rugge getrokken worden.

Julitta met haar 3 Jarig Zoontje gedood. 15

JULITTA,

EEn vluchtende Weduwe met haar drie-jarig Zoontje wierd / onder den wreeden Vervolger Diocletianus, tot Tarſis in Celicien / van Alexander den Stadhouder gevangen. Konnende haar met geen ſmeeken van 't Chriſtelijk Geloof

loof afbrengen / deed hy haar met taye Ossepeezen strengelijk geesselen. Hy zocht haar ontstelde / en naar zijn Moeder hakend Zoontje / met zoete woorden te stillen / maar alzoo 't zich met krabben en schoppen verweerde / willende met kracht na zijn lijdende Moeder / nam hy het by de beenen en wierp het in toornigheid met zijn Hoofd nederwaarts de trappen af : De Moeder dit ziende sprak den Tyran aldus aan : Gy behoert niet te menen, dat ik zoo kleynhartig ben, dat ik door al uw wreedheden overwonnen zou worden ; want de verscheuring myns Lichaams en zal my niet afschrikken, noch het rekken van myn leden en zal myn gemoed niet beroeren, noch dreygementen des vuurs, noch de dood zelve en zal my van de liefde Christi konnen scheyden : Hoe uwe Tormenten geweldiger zyn, daar gy my mede dreygt, hoeze my aangenamer zyn ; want ik hoope dat ik daar door te eerder by mynen alderliefsten Zoone zal zyn, en met hem de Kroon der gerechtigheyd van de hant Christi ontfangen. Eyndelijk liet haar de Stadhouder aan een Pijnstaak ophangen / haar Vlees met Yzere Kammen verscheuren / kokent Pek over dat raeuwe Vlees gieten / en dus onthoofden. In 't Jaar 304.

40. JONGELINGEN,

DEze zoo vierig en vrymoedig zijnde als de Tyrannen bloeddorstig en wreed waren / hebben in dit zelve Jaar tot Antiochien vrymoedig en openbaar Jesus Christus, den Sone Gods / voor haar Saligmaker beleeden. gevange zijnde wende de Stadhouder te vergeefs groote

moeyte

moepte aan om haar van 't Geloof af te trekken; liet haar derhalven naakt uytkleeden / en in 't kouste des Winters in een kouden Poel werpen; maar 's anderendaags noch levende / deed hy haar levendig tot Pulfer verbranden. Een uyt haar noch heel jong zijnde / wierd uyt medelijden zijn Moeder geschonken; maar sy zette hem met haar eygen handen by de andere op den Wagen / vermanende hem met zijn Mede-Broederen dien zaligen loop te volepnden.

AANMERKING.

GAlerius Maximianus, volherdende in de Vervolgingen van de twee voornoemde Keyzers aangeheven / heeft in 't Jaar 305 door zijn Stadhouders de Chriſtenen wredelijk vervolgt en mishandeld; de zelve levendig doen verbranden / den wilde Dieren voorgeworpen / aan Kruysſen doen nagelen / in de Zee met groote meenigte verdronken / in de Kerkers van honger laten verſmachten / onthoofden / handen en voeten afgekapt en gunde hen dus het leven. Een jonge Dogter wierd in een gloependen Os verſmoort. 't Was genade van zijn Goederen berooft en in elende weggedreven te worden.

THEODOSIA.

DE groote yver der Vervolgers verwekte dikmaals groote vurigheyd in de vervolgden. Dit bleek aan deze jonge Heldin / dewelke maar omtrent agtien Jaren oud zijnde / ging tot Ceſarea by eenige gebondene Chriſtenen / en ſtaande

de voor den Gerichte / om dezelve met vrindelijke groetenissen en vertroostingen in haar uyterste te ontmoeten / wierd sy op staande voet aangegrepen / en van den Stadhouder met groote uytsinnigheyd schrikkelijk mishandeld / niet alleen gelijk veel tijds geschiede haar zijden / maar ook haar borsten wierden tot het been toe opgescheurd en afgesneden. Na datze alles blymoedig had geleeden / en door het martelen op den Oever des doods gekomen was / wierdze in de Zee geworpen en in 't Water versmoort. In 't Jaar 306.

Verscheyde vroome CHRISTENEN;

REysende uyt Egipten / in meening om in Celicien d'arme Christenen / in de Metaal Mynen verbannen / met eenige noodsuyst te versorgen / troffen het ongeluk datze tot Cesarea gevangen en veroordeeld wierden / om aan 't eene been de knie-schyf uytgesneden en een oog uytgesteken zijnde mede aldus vermindt tot dezelve Slavernij verdoemt te worden.

AANMERKING.

IN 't Jaar 309 wierden op verscheyden plaatzen en manieren meenigte Christenen gemarteld en gedood. In Arabia wierdense meest met een Bijl onthalst. In Kappadocia gerabraakt. In Mesopotamia aan de Beenen hangende

gende met vuur verstikt. Tot Alexandria Neus / Ooren / Handen / Voeten / en andere Leeden afgesneden. Tot Antiochien op Roosters en in Pannen gebraden. Maar in Pontus martelden de Rechters ieder om 't schrikkelijkst; en trachte elk de grootste Tyrannye te gebruiken. Eenigen stak men scherpe geliefde Pennen tusschen de Nagelen der Vingeren en Toonen. Anderen goot men zident Loot over 't lijf. Anderen wierden de verborge deelen des Lichaams verzengt en toegeschroeyt. Verscheyde worden hier onder noch genoemt: als twee jonge Dochters / Susters zijnde / in de Zee verdronken. Drie andere Susters levendig verbrand. Drie Broeders verbrand. 40 Onthalst en noch zeven gedood. Behalven noch eenigen die ook genoemt worden / en die wy om de kortheyd te bevlijtigen voorbygaan; alzoo ons oogmerk is de aanmerkelijkste zaken en spreuken maar aan te halen. Hebbende de meeste woede der Vervolging / zoo 't schijnt / een geruymen tijd opgehouden / zulks datter weynig om 't Geloof gedood zijn / en zullen derhalven tot de Jaren tusschen 4 en 500 overgaan.

BENJAMIN,

NA dat onder Isdigerdus, de Christenen elendig wierden mishandelt / (als gevilt / gebraden / rontom 't bloote Lichaam gekloofde rieten stijf gebonden / en die met schrikkelijk scheuren des Lichaams weder uytgetrokken / in kleyne kamers aan handen en voeten vast gebonden / en van hongerige Ratten totter dood toe gekaagt wierden) is dese genoemde Benjamin, een Dia-

Diaken en by gelegentheyd een Leeraar zijnde/ in 't Jaar 456/ van Gegoranus (den genoemden 's Konings Zoon) gevangen. Die twee Jaren geherkert zijnde/ door middel van zeker Afgezant op condition (dat hy hem zou wagten met 's Konings Mali of Priesters van den Christelijken Godsdienst te handelen) losgeraakte. Maar als de Afgezant dit Benjamin voorstelde/ antwoordde hy/ zonder weten des Konings/ die hem vrygelaten gaf/ aldus: Ik en begeer niet te doen het geene gy in mynen name belooft hebt: ik en kan de Leere van het Licht des Euangeliums, dat ik van God ontfangen heb, anderen niet onthouden: want ik heb uyt het zelve geleert, hoe swaarlyk die genen gestraft zullen worden, die haar Talentpond, dat haar om winste te doen gegeven is, in d'aarde begraven. Als Benjamin dan wederom 't Euangelium met groote ijver omtrent een Jaar Gepredikt had/ zijnde daar over by den Koning aangeklaagt/ wierd hy wederom gevangen en voor den Vorst gebragt/ die hem beval op Lijfstraf zijn God te verzaken. Maar Benjamin vroeg den Koning: Wat straffe is die mensche waardig, die van u en van uwe Regering aftreed, en de zelve verloochenende zich onderwerpt en dient eenen anderen Heer? de Koning antwoordde dat die de swaarste doodstraf schuldig was/ waar op Benjamin andermaal vroeg: wat straf is dan die mensche waardig die zyn God en Schepper aller dingen verlaat, om een van zyne dienaren tot eenen God te heyligen, en den dienst, die men God alleen schuldig is, aan de schepselen toe te eygenen? maar de Koning hier over boven maten vergramt deed hem/ na wreedelijke tormenten/ met een knobbeligen of quastigen stok/ onder in 't Lig-

haam indrukken / en zoodanig raſpen datter de dood navolgde.

AANMERKING.

EEn der wreedſte vervolgers was de Koning der Wandalen / genaamt Honoricus, een ſchrikkelijk Tyran der genen / die zijn gevoelen tegen waren: hy perſte de zelven tot het doen van een Eed / waar toe zommige / behalven de Biſſchoppen en Ouderlingen overſtapten. Hy martelde zoo wel d'een als d'ander. d'Een / om datze tegen 't Euangelium / d'ander / datze tegens den Koning misdeden: Zoo dat hy na ieder Huys met jammerlijk ſchreyen vervult was. De eerbare Vrouwen en Dogters liet hy naakt ophangen / haar Lichamen met fakkelen branden / de Borſten en Armen afhouwen / brandend Pek aan de Rug / Borſt en Syden leggen / haar op hangende met ſware ſteenen aan de voeten / zond dezelve in ballingſchap / en bracht alzoo ontallijk veel Chriſtenen om. Hy wierd ook / behalven de plagen zijner onderdanen / voorbeeldelijk geſtraft: want de Vrouwen en luyzen verteerden zijn vleeſ zodanig / dat het zelve verbuylende / de leeden van zijn Lighaam afvielen / en alzoo ellendig geſtorven zijnde de ſtukken begraven wierden. In 't Jaar 477.

AANMERKING.

ALzoo vervolgens in omtrent 1000 Jaren zeer weynig Martelaren met namen worden genoemt / zoo ſchynt dat het niet zoo zeer aan

an vervolgers / alle wel aan Schryvers der vervolgden ontbrooken heeft / alzoo meest alle Eeuwen van verschepde plaatzen en vervolgers gewag maken. Tusschen de Jaren 5 tot 600 word an twaalf Landschappen of Koningrijken gewaagt / daar men de regte Christenen vervolgde Alzoo toen ter tijd al van verschepde valsche Christenen die ingeslopen waren en mede vervolgde ewaagt word) en inzonderheyd van een Arnoldus, ie predikende buyten Parijs in een Bos / aldaar ierd omgebragt en van zijn Vrouw begraven. Als ok van 40 Christenen / die geen Borhoofd voor aar God wilden erkennen. In de Jaren van tot 700 begon de Paus / voor 't hoofd der Kerk jnde aangenomen / de regte Christenen te verloeken en te vervolgen: en wierden in Italien / Vrankrijk / Engeland / Duytsland / en andere Gewesten / ook onder de Heydenen / menigte Christenen vervolgt en omgebragt. In de Jaren an 700 tot 800 wierden 'er in 't Oosten / van Mahomets dienaars / menigte / die Christus haar eer niet wilden verzaaken / gedood. Ook leden e Christenen omtrent het Jaar 750 van 's Paus ienaren veel vervolging / inzonderheyd twee bysonere vrienden / waar van de eene genoemt wierd Albertus van Gallia, en de andere Clement uyt Schotnd, twee Leraren. Deze wierden van den Paus oor den Gezant en valschen beschuldiger Bonifaus in Vrankrijk gebannen: de eerste wierd / om at hy zich tegen de Roomse Kerk / haar bygeloghheden en gebreken met mond en pen openbaar ankantte (te weten tegen 't verbieden van 't Huwelijk / der Priesteren order / tegen 't eeren der afgestorvene Heyligen en Beelden / de Opperhoofdighheyd van den Paus / tegen het Vagevuur en

andere misbruyken meer / ter dood geherkert. De andere zou als een Ketter / zoo men meent / zelfs in tweerwil van den Paus Zacharias, leevendig verbrand zijn: Om dat Clemens, in een Synodale vergadering zich tegens Bonifacius begeerde te verantwoorden; die 't volk voor hield / dat men met geen verbannen Ketter vermogt te spreeken / of hem eenig in behoorde toe te geven / zulks dat Clemens hier in zijnde te leur gestelt / Bonifacius met de pen bestreed. Onder een Thesian, een Gevolmagtigden van Mady, Koning der Arabiers (onder wien in 't Oosten / in 't Jaar 780 / veel Chrisstenen / inzonderheyd Slaven / sneuvelden) wierden eenige Vrouwen / dewelke hy tot afval met groot geweld aanporde / na veel tormenten in wonderlijke standvastigheyd met duysend slagen ter dood gegeesselt. In 't Jaar 818 / zijn de Chrisstenen in Denemarken onder een bloedgierigen Koning / Regnerus genaamt / schrikkelijk vervolgt; die na veel wreedheyd tegen de Chrisstenen bedreven te hebben / van Hella, Koning der Vitten / is overwonnen en den Slangen in een Poel ten pray voorgeworpen. Sijn Soon / die na hem in 't Jaar 842 volgde / voor een tijd een Chrissten zijnde / maar daar na Heydens Koning en Afgoden-dienaar / was mede een Tyran tegen de Chrisstenen. In 't selve Jaar wierden door geheel Vrankrijk de Chrisstenen vervolgt. In 't Jaar 850 wierden de Turken niet alleen Meester van veel Eylanden in de Middelantse-zee / maar drongen zelfs tot diep in Spanje: en haar Koning tot Corduba zijn Hof houdende / gaf den Chrisstenen vryheyd om te blyven wonen; ten eynde hy haar te met tot den Godsdienst van Mahometh mogt trekken; alleen beval hy datze haar Propheet Mahometh en zijn wetten /

noch

noch tegen ſpreken / noch laſteren / en niet in haar Kercken komen zouden. Maar alzoo de Chriſtenen hare Conſcientie verſtonden te quyten / vielen hier over haaſt klachten / zijnde ſomtijds door haar afgevalle Broeders / ja Biſſchoppen zelfs aangeklaagt / die om de gunſt der Sarazijne / in een openbaar Conſilium beweerden / datter geen Martelaaren waren / die om de quyting van haar gewiſſe tot dood gebracht wierden. Waar door de vervolgers te meer geſtijft / en veel Chriſtenen gedood wierden / en onder andere wasſer een

JOHANNES,

EEn ongeleerd doch vroom Koopman / die door valſche getuygen / aan den Rechter wegens beſpotting en laſtering tegen Mahomet bedreven te hebben / wierd aangeklaagt ; maar de bewijzen om hem ter dood te brengen niet genoegzaam geoordeelt zijnde / wierd hy verwezen om door ſtrenge geeſſeling hem ter verzaking van Chriſtus zijn Heer te perſſen : maar deze onnozele riep met onſchuld van zijn beſchuldigingen : Ik zal den Chriſtelyken Godsdienſt totter dood niet verlaten. De Regter door zijn beroming van volſtandigheyd vergramt / deed hem met 500 ſlagen geeſſelen / dat hy voor dood ter aarden viel : maar wederom wat adem ſcheppende ſtelden ze hem verkeert op eenen Ezel / met uytroeping door de geheele Stad ; dus zal men met de laſteraars en beſpotters van onzen Profheet en Godsdienſt handelen. Hy wierd wederom in de gevangenis met zware ketenen geboeyt / doch zijn eynde is onbekend.

NIMILO en haar Zuſter ALODIA

TWee Chriſtelijke Maagden / zijn in de Stad Oſea in Spanje / in 't Jaar 851 / met den zwaarde onthalſt. Deze Dochters waren van een Turkſen Vader / en hadden (hoewel meeſt met den naam) een Chriſten Moeder; de welke voor de tweedemaal een Saraſijn getrouwt hebbende / konden deze kinderen by haar Stiefvader haar geloof niet beleeven / gingen daarom by een vrome Chriſten vrouw / zijnde haar Moeye / dewelke haar ook voorder in den Chriſtelijken Godsdienſt onderweeg / in wonen; maar door ydigheyd haaſt verſpied / aangeklaagt / en voor den Regter gebracht zijnde / die haar om Jezus te verzaken beloften van gaven en treffelijke Houwelijken / anders alderley tormenten en ten laatſten het zwaard voorſtelde; antwoorden zy / door Gods geeſt geſterkt zijnde / een voor beyde den Regter aldus: ô Regter! hoe komt dat gy ons gebied van de ware Godzaligheyd af te keeren? terwyl ons God te kennen heeft gegeven datter niemand ter wereld ryker en is als Jezus Chriſtus onze Zaligmaker, en dat 'er niet gelukzaliger en is als het Chriſtelyk geloof, door het welke de Regtvaardigen leeven. Waar door ook de Heyligen Koninkryken overwonnen hebben: want buyten Chriſtus en is geen leeven en buyten zyn kenniſſe en is ook niet als de eeuwige dood, met hem te wonen en in hem te leven is onze eenige en ware trooſt; maar van hem te wyken is de eeuwige verderffenis, van wiens gemeenſchap wy ons zelven, zoo lange wy in dit leven zyn, geenzins zullen laten affcheyden:

den: want wy onze reynigheyd of jongejeugd hem te bewaren gegeven en betrout hebbende, verhopen dat wy t'eenigen tyd hem tot een Bruyd zullen weezen: want het profyt van de vergankelyke goederen dezer wereld, daar mede gy ons gemeent hebt te verlokken, achten wy voor drek en ſchade, op dat wy Chriſtus winnen. En om dat wy weten dat alles, wat onder de Sonne is, ydelheyd is, buyten Chriſtus, en het ware Geloof in hem. Wy worden ook niet beroert door de dreygementen der ſtraffen, dewyl wy weten dat de tormenten maar een kleynen tyd duuren, ja, den dood zelve, dien gy, als tot een laatſte ſchrik, ons voorgeſtelt hebt, verlangen wy dies te meer; om dat wy weten dat wy daar door zonder uytſtel na den Hemel tot Chriſtus onzen Bruydegom trekken, om aldaar onafſcheydelyk van hem omhelſt te worden door zyn Liefde. Te vergeefs beſtelde men haar elk byzonder by een Turkſe vrouw / om van dezelve onderwezen te worden: en alle gelegenthеyd van met malkanderen of met andere Chriſtenen te ſpreeken haar afgeſneden zynde bleven zy totter dood toe volſtandig.

AUREA,

ZUſter van den gemelden Johannes, een edele Jonkvrouw / uyt de Provintie van Sivivierden in 't Jaar 856 / tot Cordуba verraden en tot den Regter gebracht / die haar bloetverwant zynde / haar door alle middelen tot de verzaking van den Chriſtelyken Godsdienſt bewoog. Aurea berouw / hebbendende ging / om tegen meerder ſtrijd verſterkt worden / dagelyks in

de Vergaderingen der Gelovigen. Is wederom aangeklaagt / en gevangen Regter gebracht; die haar als vooren doch zo nu meerder / als in den eerst gesterkt zijnde / antwoordde den Regter dig: Ik ben nooyt van Christus, myn scheyden. Ik en heb nooyt den God ware Godzaligheyd verlaten. Ik en h oogenblik uwe heylloozen Godsdienst gen; alhoewel ik wel eer met myn Christus scheen afgevallen te zyn, zoo tans myn harte verre van daar; maar ik vertrouwen op myn Heere Jezus Chr myn verslagene Conscientie wederon heeft, door zyn troostelyke beloften, wie in my gelooft, al ware hy dood, ven. Hoewel ik dan met woorden der verlocheningen gelopen was, zoo tans myn hert gesterkt door de kracht want zoo haast als ik van u uytgegaan ik met hart en gemoed het geloof behc ik van kindsbeen aan geoeffent hebbe, steerter dan nu niet anders, dan dat zwaarde geregt worde, ofte dat gy vryelyk myn Heere Christus te diener wierdze volgens Konings bevel / met i de onthalst / aan een Galg met een Il aan de voeten opgehangen en voorts gevorpen.

JOHANNES ERIGENA,

EEn Schot / vermaard by vrienden en vyanden voor een uytnemend welſprekend / deugtzaam en geleerd Man ; die op begeerte van den Zoon des Keyzers Ludovicus (genoemt Carolus) een overzetting en uytlegging ſchreef / over de Boeken van Dioniſius Areopagita / en het Tractaat Hierarchia / met zoo treffelyke geleertheyd / dat een Anaſtaſius, verzorger van de Boek-kamer / de Voorreden daar over makende / van hem dus getuygde: Dat het te verwonderen was, hoe een Barbaar (zoo noemt hy hem) die in de uyterſte eynden der wereld (verſtaat Schotland) t'huis behoorde, zulke hooge dingen met zyn verſtand begrypen konde: waar door hy ook gewaardigt wierd / om Rector te zyn van 't Hooge School tot Parijs. Hy ſchreef een Boek van 't Dank-offer des H. Avontmaals / waar in hy de grove dwalingen der Roomsgezinden in 't ſtuk der Transſubſtantiatie / en der Miſſe / kragtig wederlegt ; zynde daarom van ſommigen wel bemint / maar egter van de vyanden ſchrikkelyk gehaat / verliet hy om die reden niet alleen 't Hooge-ſchool / maar teffens ook geheel Vrankryk / en ging tot Mildum in Engeland zich neder zetten / generende zich aldaar met het onderwyzen der Jeugd. Doch eenige Jaren daar zyn verblyf gehad hebbende / wierd hy door nydige oprupting / of behulp der Monniken / van zyn School-klercken met alderhande Schoolgereetſchap elendig omgebragt. In 't Jaar 884.

Pelagius 13 Jaren Oud Schrikkelyk gedoot. 16

PELAGIUS.

TEr gelegentheyd dat in 't Jaar 925 / tot Cordüba / van den wreden vervolger Habderrhagman, een Ermoïgus, (naar zommiger mening Bisschop aldaar) gevangen was / zoo liet deze om vry te geraken / zijn onnozel 10 Jarige Neefje tot onderpand in zijn plaats zetten; die / om wat reden is onbekent / in meer dan drie Jaren niet gelost wierd: zijn tijd ondertussen naarstig bestedende in Christelijke oeffening / zoodanig dat hy tussen dertien en veertien Jaren oud zijnde / voor den Koning een treffelijke belijdenis deed / daar by voegende bereyd te zijn om in dezelve te sterven. De Koning hem met schoone als ook schandelijke beloften ondergaande / sloeg Pelagius dit met groote volstandigheyd af; willende liever

voor

voor den naam van Chriſtus lijden als Tiel en Lighaam beſmetten / zeggende: Ik ben een Chriſten, en wil Chriſtus geboden alle de dagen myns levens gehoorzaam zyn. De Koning hier door vertoornt liet hem van zijn Trauwanten met zeere Tangen dodelijk nijpen / om hem met dit vreeſelijk lijden zijn Heer te doen verzaken: Maar hy nog levendig en even ſtantvaſtig / bad met opgeheevene handen / zeggende: ô Heere verlos my uyt de handen myner vyanden! de Beuls rukten door laſt des Konings zijn armen van malkander / en hieuwen de zelven / met haar zwaarden / den een naar den ander af; tevens ook beyde zijn beenen / en ten laaſten onthoofd zijnde / wierden de ſtukken in de Rivier geworpen.

AANMERKING.

Alzoo in omtrent 600 agter een volgende Jaren weynig aanmerkelijks gevonden word / zoo zullen wy ter loops eenige plaatzen / perſonen en den tijd / waar in zy geleden hebben / aanhalen.

In 't Jaar 629 / zijn veel Chriſtenen in Denemarken door den Koning en wreeden tyran Worm genaamt / omgebragt. 650 Zijn in Slavonien zeer veel Chriſtenen grouwelijk gemartelt / door een Vorſt Udo genaamd. In 't Jaar 984 / zijn de Chriſtenen in Brandenburgerland / Hamburg / Havelburg / &c. ellendig verdrukt. In 't Jaar 1022. Zijn tot Orleans in Frankrijk / veertien Perſonen / door de Dienaars van den Paus (om datze van het gevoelen der Albigenſers waren / en qualijk geſproken hadden van de Transſubſtantiatie

tiatie en Misse / de wederwraak / 't Eedzweeren / Oorbiegte / 't aanroepene der afgestorven Heyligen / en het Vagevuur verwierpen) levendig verbrand; om dat deze stantvastig haar gevoelen beleden / gelaste de Koning buyten de Stad een groot vuur / om haar af te schrikken / aan te leggen; maar sy in 't tegendeel spraken: datse met allen daar na verlangden en haar zelfs in de handen der genen, die haar in 't vier zouden werpen, aanboden. 1052, wierden eenige Christenen te Goslar van des Pauws dienaars als Ketters gehangen: om datse de Roomse bygelovigheden verwierpen. 1067 / wierden twee vroome Christenen / de eene een Leeraar in Noorwegen / en de andere in Sweden / gedood. 1079 / wierd een Diaken tot Angiers genaamt Berengarius (daar van zoo menigte van zijn Naam in veel Landen gewoont hebben en ellendig vervolgt zijn) na eenige malen afgevallen te zijn / van des Pauws Consilium / als een Ketter verdoemt. In 't Jaar 1135 / wierden eenige Personen tot Trier als ook tot Uytregt levendig verbrand. 1145 / Een Voorleezer tot Brixien als ook eene Petrus Brusius in Vrankrijk verbrand en veel anderen omgebragt. 1155 / Eenige Landlieden tot Toulouze gedood. 1161 / Zijn omtrent dertig Mannen en Vrouwen tot Oxfort in Engeland voor haar hoofden gebrandmerkt en in groote koude ter Stad uytgegeesselt; en zonder eenige barmhertigheyd met het bloote boven Lijf / van koude en ongemakken ellendig omgekomen. 1163 / Zijn agt Mannen en twee Vrouwen levendig tot Keulen verbrand. 1182 / Zijn menigte Christenen in Vrankrijk Engeland en Vlaanderen verbrand. 1183 / Vinden wy een groote deure geopent om de Christenen grouwelijk te vervolgen; dewijl van de

Pau-

Pauzen beſlupten tegens de Chriſtenen / en 't geheele Pauſelijk gebied / wierden uptgegeven als ook onderzoekers uptgezonden om de Chriſtenen te vervolgen. 't Is verwonderens waardig / wat magt en gezag de Pauzen haar zelven toegeeygent hebben; 't geen wy den Leezer met een kleyn ſtaaltje zullen toonen. Als in 't Jaar 1198 / Innocentius de derde Paus is gewoorden / verhandelde hy in zijn Conſecratie de woorden Johannes Cap. 3. vers 29. Die de Bruyd heeft is de Bruydegom, ende de vriend des Bruydegoms, die ſtaat, en hem hoort verblyt hem, om des Bruydegoms ſtemme, &c. Paſſende dezen overheerlijken ſtaat van Chriſtus op hem zelven / en dien van Johannes op zijn Cardinalen / Aarts-biſſchoppen en Biſſchoppen / haar aldus aanſprekende: Ben ik niet de Bruydegom, en elk een van u een Vriend des Bruydegoms? ja ik dog, ik ben de Bruydegom, want ik heb die edele ryke en hoogverhevene, ja die eerbare zuyvere gratieuſe, en heylige Roomſe Kerke tot myn Bruyd, dewelke door Godes ordonnantie, de Moeder aller Geloovigen en de Oppermeeſteres is, over alle Kerken. Deſe is wyzer als Sara, voorſigtiger als Rebecca, vrugtbaarder als Lea, aangenamer dan Rachel, devoter dan Anna, ſuyverder dan Suſanna, kloekmoediger dan Judith, ſchoonder dan Edeſſea. Veele Dogteren hebben groote Rykdommen vergadert maar deſe alleen heeftze alle overtroffen, met deze hebbe ik my Sacramentlyk vertrout, deze Bruyd en is niet ledig aan my getrout; maar heeft my haar koſtelyke Bruyds gaven gegeven, te weten, de volneyd der geeſtelyke en tydelyke magt.

Laat ons eens zien hoe hy dezelve magt ook gebruykt / ſchryvende aan den Aarts-Biſſchop van

Aux-

Auxtitana aldus: Wy begeeren dat gy en uwe Mede-Biſſchoppen, door uw voorſichtigheyd des te kragtiger zult voor zyn, tegens deſe Sekte (verſtaande het gevoelen der Waldenſen en Albigenzen. in een voorgaande Plackaat van Paus Lucius den derden/ wierden nog andre meer genoemt als Catharos patrinis humiliatos armen van Lions paſſaginos Joſephinos Arnaldiſtos vertrooſtende gelovige volmaakte &c.) En dezelve des te heftiger zult wederſtaan, zoo veel te meer als het te vreezen is, dat het gezonde deel des Lighaams, van het zieke zou mogen na hem getrokken worden; op dat door zoodanige beſmettingen, dewelke allenskens gelyk een kanker voortkruypen, de gemoederen der gelovigen, zoo noemt hy de Roomſen/ door een bederving niet beſmet en worden.

Derhalven laten wy uw broederlyke liefde toe, en belaſten u wel ſterkelyk door deezen Apoſtoliſchen brief, dat gy uw uyterſte beſte doet, om alle ketteryen uyt te roeyen; en die gene, die daar at beſmet zyn, ofte met haar eenige gemeenſchap hebben, ofte van dewelke openbaar nadenken is, datze gemeenzamelyk met haar omgaan, niet alleen alle rigeur van Kerkelyke tugt zonder verhindering van appel gebruykt; maar ook des nood zynde dat gy dezelve door de kragt van 't Materiale zwaard, door de Prinſen ofte het volk doet bedwingen ofte ſtraffen. In een voorgaande Plakkaat van den Koning van Arragon/ wierd aan een gelyk uytheyd gegeven/ om de Chriſtenen drie dagen na het verbod/ te beroepen en ſchandelyk te mishandelen. De bzugten van deze en andre Plackaten/ ſullenwe haaſt den Leezer tonen. In 't Jaar 1210/ wierden er buyten 't Caſteel van Minerva 140 verbrand. De Paus van Romen

liet

liet een optogt afkondigen / in dewelke vergeving van zonden en eeuwige zaligheyd belooft wierd / die hem wel zoude quyten om overal de Albigenſers met moorden en branden om te brengen. Deze 140 genoemde waren Mannen en Vrouwen yder in een byzonder huys by den anderen vergadert. De Mannen antwoorden / wy begeeren ons geloof niet te verlaten: wy verwerpen u lieder Roomsgeloof; gy doet al verloren moeyte; want nog dood, nog leven en zal ons doen afwyken van ons Geloof. De Vrouwen wierden alzoo kloekmoedig bevonden als de Mannen / behalven drie / die uyt vreeſ voor 't vuur afvielen. In 't Jaar 1211 / zijn 60 Chriſtenen met den naam van Albigenſers verbrand. In 't zelve Jaar zijnder onder den zelven naam / tot Caſſes 100 levendig verbrand. In 't zelve Jaar zijnder door de zelve ſtraffe / tot Labuer 400 geſneuvelt; een tot Condé / vier-en-twintig Waldenzen tot Straatsburg / negen-en-dertig tot Bingen en agtien tot Metz verbrand.

De Beschuldigde een Gloeyend Yzer inde hand gegeven. 17

Ten is zonder ontroering des gemoeds niet te denken of te lezen / hoe groote en schrikkelijke vervolgingen / de vromen negentien Jaren geleden hebben / in Hoogduytsland / door een aangestelden Inquisiteur van gemelden Innocentius den Derden / een Jacobyner Monnik / genaamt Conradus van Marburg / die zijn last met zoo groote wreedheyd uyt voerde / dat een ongelofelijk getal gelovigen / in gemelden tijd door vuur en zwaard zijn omgebracht. Men onderzogt de Christenen ja zelfs wel onnozelen (die volgens 't Roomze gevoelen geen Ketters waren) met een ongehoorde wreedheyd ; te weten / men gaf haar een gloeyend Yzer in de hand / indien de lijder daar door gequetst wierd / dat hy na noopt anders gebeurde / zoo wierd hy als een Ketter ten vuure veroordeelt. ô Grouwelijke Sententie ! en dat de-

beden noch de Prieſters op een plegtelijke en heylige wyze: gelijk wy (hoewel buyten ons oogmerk / dat de korthejd beboelt) niet konnen nalaten den Leezer mede te deelen 't geen in Nederland gebeurd is / zoo als 't ons van den Nederlandzen Hiſtorie-ſchryver / Markus Boxhorn, in zyn eerſte Boek / gedrukt tot Leyden in 't Jaar 1649 / pagina 23 aldus is nagelaten.

Als dan d'een of d'ander aangeklaagt zynde van een tegenzin tegen de Roomſe Leere te hebben, uyt ſchrik van een wreden dood zulks ontkende, zoo wierd de beſchuldigde gelevert in de handen en bewaring van een Prieſter, die de waarheyd zoude onderzoeken; deze brachten t'ſamen, voor het doen van de proeve, gemeenlyk genoemt ordal, quanſuys drie dagen over met vaſten en bidden; dit gedaan zynde gingen zy t'ſamen na de Kerk, alwaar de Prieſter in zyn geeſtelyk gewaad, zich ſtelde voor den Altaar, en leyde daar op een ſtuk Yzers, voor eerſt zingende het lied van de drie Jongelingen in den gloeyenden Oven: looft den Heere alle zyn werken &c. en daar na ſprekende een zegen over den Altaar en het vuur, daar men het Yzer inleggen zoude. Het Yzer dan op de kolen glimmende, wierd meermaal beſproeyt met Wywater, en ondertuſſchen de Miſſe gedaan; als nu ook de Prieſter het Ouweltje in de hand nam, bezwoer hy den beſchuldigden, biddende onderwylen God (quanſuys) dat hy doch door zyne Regtvaardigheyd, de waarheyd van de zaak wilde ontdekken, onder andere met deze woorden:

Heere God, wy bidden u dat gy in dezen uwen Dienſtknegt, ons wilt klaarlyk doen blyken de waarheyd, gy ô God! die door 't vuur groote en wonderlyke tekenen, eertyds onder uw Volk ge-

daan hebt; gy die Abraham uwen Zoone verloſt hebt van het vuur der Chaldeen, door het welke veele ten verderve zyn gekomen. Gy die Loth uwen Dienſtknegt bewaart hebt, als door uw vuur Sodoma en Gomorra regtvaardiglyk in de aſſche geleyd wierden; gy die in het zenden des Heyligen Geeſtes door het ligt van vuurige en vlammige Tongen de gelovigen en ongelovigen van malkander hebt geſcheyden, doe ons die genade in het doen van deze preuve, dat wy door het gloeyend vuur, tot regte uytvinding der waarheyd mogen geraken. Indien deze uwe Dienſtknegt, die thans op de preuve geſtelt word, ſchuldig is, zoo laat zyn hand gezengt en door het vuur gebrand worden; maar in tegendeel zoo hy ontſchuldig is, laat hem door het vuur niet bezeert worden. Heere God, wien alle geheymeniſſen, hoe verborgen die ook mogen wezen, bekend zyn, voldoe door uwe goedheyd de verwagting van ons vertouwen en geloof in het doen van deze onderzoeking, op dat de onnozele vrygeſproken, en de ſchuldige ontdekt en geſtraft mag worden. Dit gebed/ na 't verhaal van Boxhorn, aldus by den Prieſter gedaan zynde, zoo beſproeyde hy wederom het gloeyende Yzer met Wywater, en ſprak daar over dezen zegen: De zegen van God den Vader, God den Zoon, en God den Heyligen Geeſt, dale neder op dit Yzer, op dat wy daar door tot het uytſpreken van een goed regt mogen geraken. Dit gezegt hebbende, gaf men den beſchuldigden het vlammende Yzer in de bloote hand, die het negen voetſtappen ver gehouden was te dragen: daar na wierd de hand door den Prieſter digt bewonden en bezegelt tot den tyd van drie dagen, als wanneer men de hand beſchoude. Indien zy dan bezeert was, zoo oordeelde men den beſchuldigden

ſchuldigden ſchuldig te weſen; indien anders, zoo wierd hy vrygeſproken. Wie gronduelt niet als hy zulke ſchrikkelijke handelingen hoort of leeſt? andere onderzoekinen deed men met zedend heet water / daar men de hand tot de elleboog moeſt inſteken zonder die te branden, of men was ſchuldig. Als ook in een Rivier of gragt welk water de Prieſter / mede een Regter zijnde bezwoer met afgrijzelijke woorden; waar op de misdadige naakt daar in wierd geſmeten en moeſt zinken of wierd met het vuur geſtraft.

Daar wierden ook noch wel zagter middelen inzonderheyd in Nederland gebruykt / te weeten met een Eed te doen / welk middel ook voor de Gelovigen onmogelijk was om hen van straffe te bevrijden; want men vroeg haar hoe is uw Naam / waar uw geboorte plaats / wie uw Vader hoe dikmaals hebt gy het Lichaam van Chriſtus ontfangen? hebt gy ook by onze Prieſters gebiegt? hebt gy haar ook uw Ketters-gevoelen beleden? hoe dikmaals / op wat plaats / in wat huys / met wat gezelſchap des daags of 's nagts / hebt gy uw Leeraren hooren prediken? wat zeyden ze van het Vagevuur? hoe dikmaals bid gy des daags voor de Zielen van uw Ouders / Vrienden en Weldoenders? hoe veel Miſſen hebt gy voor haar laten doen? hoe veel dagen hebt gy voor haar gevaſt? kunt gy wel het Ave Maria? zegt het ons: Gelooft gy wel dat de Heyligen van onze ellendigheden kennis hebbe: en datze daarom met medelijden over ons ontſteken zijn / en voor ons bidden? kunt gy wel eenige Gebeden aan haar doen? wat gevoelt gy van het aanbidden van het heylige Kruys / Vagelen / Doornekroone / Lancie / en Beelden der Heyligen? hebt gy u wel beſproeyt met

Wy-water? hebt gy wel gewyde Kaarssen in uwe Huyzen? en meenigte zulke en diergelyke dingen.

Ten laatsten wilt gy wel van ganscher harten afstand doen van uwe dolingen / en u afschepden van de Ketters / en geen gemeenschap voortaan met haar houden? zweert dan. De Eed hield dit in: datze haar God / haar Bisschop en Heeren / zonder eenige valschheyd zwoeren / geen gemeenschap te hebben / met zulken als zy dan uytdrukten / Ec. Hier most men Lyf of Ziele laten / en wierden daar door meenigen om 't leeven gebracht / gelyk 'er dan 80 tot Straatsburg / verschepden tot Bozricus / veelen in Duytsland / 19 tot Thoulouze / 224 omtrent dezelve Stad: In Vzankrijk wierdenze met groote hoopen beneffens alle deze genoemde verbrand.

Dulcinus met zyn Vrou, en nog 140 gedoot. 18

In 't Jaar 1308 is een Leeraar (genaamt Dulceinus, hebbende het gevoelen der Waldenzen) met

met zijn Huysvrouw op de Bergen van Lombardyen / door ordre van den Paus Clemens den vyfden / eerst van Lid tot Lid afgesneden en verscheurd / en daar na met 140 zijner Mede-Broederen / levendig verbrand. 1315. Zijnder tot Krema in Oostenrijk / een groote menigte met dezelve / en door dezelve straffe omgekomen. In 't zelve Jaar zijnder tot Stier in Oostenrijk / zeer veel van den zelven Naam gemartelt. Daar zijn in dezelve Stad in een Klooster drie groote Boeken met Geloofs-Belijdenissen en Examinatien / van de afgewekenen van de Roomze Kerk gevonden: ook zijnder in denzelven tijd een groote menigte tot Zuidenitzo in Polen verbrand. 1317. Zijnder vier Franciskaner Monnikken / tot Marseilje om datze haar met de Armen van Lions vereenigden / en het Euangelium zuyver zogten te beleeven / levendig verbrand. 1319. Wierden de Waldenzen in Vrankrijk van den Paus Johannes schrikkelijk vervolgt. 1330. Vervolgde men in Bohemen en Polen desgelijks. 1365. Door Urbanus den zesden in Vrankrijk. 1373. In Vlaanderen. 1390. Wierden 'er tot Vingen 36 om 't Geloof verbrand. In 't zelve Jaar zijnder aan de Baltieſſe Zee / in 't Land van der Mark en Pomeren 443 Waldenzen / zwaarlijk gepijnigt en gedood. In 't Jaar 1401 isser in Engeland een Plackaat tegens d'Onroomzen of Euangelizen uytgegaan / waar op de Vervolging volgde / en wierden daar door eene Willem Torpe en Swinderby, tot Londen verbrand. 1417. Is een Godvreezende Vrouw / genaamt Cataryna van Thou, gebooztig van Lotteringen tot Montpelier in Vrankrijk / om 't Geloof verbrand / deze verzogt van de Heeren Burgermeesteren / in een Convent der Nonnen of

Kluyzenaereſſen / opgeſloten te mogen woꝛden ; 't welk haar vergunt zijnde / wierd zy van een gevolg van 1500 Perſoonen na het zelve als een Bꝛupd gelepd. De oozzaak hier van ſchijnt geen andere geweeſt te zijn / als om dat Gezelſchap tot het ware Geloof in Chꝛiſtus te bekeeren ; het welk waarſchynelijk woꝛd geooꝛdeeld haar wel gelukt te zijn / alzoo getuygt woꝛd dat het geheele Kloofter na haar dood met al de Nonnen ter ooꝛzaak van den Godsdienſt verbꝛand is. In 't Jaar 1421 is in Vlaanderen een groote meenigte Waldenzen / om 't Geloof verbꝛand. In 't Jaar 1428 zijn tot Noꝛwitz in Engeland Willem White, als ook een Vader Abraham en Jan Waddon (om datze de bygelovigheden des Pausdoms tegenſpꝛaken) verbꝛand. 1457. Zijn veel Chꝛiſtenen tot Epchſtet in Duytsland gedood. 1471. Eene Stephanus, oudſte der Waldenzen / tot Weenen in Ooſtenꝛijk / verbꝛand. 1492. Is dooꝛ de Spanjaarden de Inquiſitie in 't werk geſtelt. Welke Inquiſiteurs of Vaders van 't Heylig Officie / die geenen / die van de Koomze Kerk afdwaalden / aan lijf en goed ſtraften : haar gevangeniſſen waꝛen zeer ellendig / waar dooꝛze of dooꝛ ſmoorige hitte / of dooꝛ dupſternis en vogtigheyd / als dooꝛ kleynheyd / en engte in honger en marteling de Lichamen alzoo vermagerden / dat nauwelijks het vel over het gebeente bleef. De Inhoud van de Spaanſſe Placcaten hadden in 't kozt deze Artykelen : Dooꝛ eerſt datze ſtrengelijk ter dood moeſten verwezen woꝛden / die anders geloofden als d'inhoud der Koomze Leere / of die zulke Boeken by haar hadden / ja ook die de Ketters herbergden / en allen / die de Overheyd belaſt wierd aan te taſten. Jeder Kooms Catholijk was gehouden eenen / die

die verdagt was / aan te brengen / en wierden de zulken op twee Gerugen / ter dood verwezen / en haar Goederen verbeurt verklaart. Die uyt vreeze vlugte / wierd (zonder dat iemand voor hem mogt spreken) veroordeelt; en moest / schoon hy af stand deede / evenwel sterven / doch met de genade van door 't Swaard in plaats van door het Vuur gedood te worden en zoo voort. Waar door een groote menigte op een grouwelijke wijze (waar van veele met Namen genoemt worden) om 't Leeven zijn gebragt. Gelijk ons dan voor eerst voorkomen

Hans Koch en Leonhard Meyster gedood. 19

HANS KOGH EN LEONHART MEYSTER,

TWee voortreffelijke Mannen / van afkomſt Waldenzen / die tot Augsburg in 't Jaar 1524 / om de waarheid des Euangeliums zijn gedood. Voor dezelve deedenze beyde een treffelijk Gebed / 't welk wy met verkorting dus aanhalen: ô God! beſchouw, van uwen hoogen Troon, de ellende en ſmaatheid uwer knegten, dewelke niet anders en trachten als om u te kennen en te dienen: Heere wil ons om onzer zonden wille, die wy alle bedreven hebben, niet ſtraffen, noch uwe genade onthouden, die wy nu

(nu

(nu de Vyanden uw Woord zoeken te dempen) om uwe Eere en onze zaligheid te bevorderen, ten hoogſten van nooden hebben; want het woeden van onze Vyanden heeft anders geen oorzaak, als dat wy u, ô God! uyt een reyn herte beminnen, onze hoope en vertrouwen op uwen gekruyſten Zoone ſtellen, en Vyanden van alle Afgoderye en Godloosheyd zyn: zy doen ons veel lyden aan, maar wy weten dat uwe eyge Zoon daar in onze Voorganger geweeſt is, die zelve gezegt heeft: hebben zy my vervolgt zy zullen u ook vervolgen; maar verblyd u, want uw loon is groot in de Hemelen. Wat kan het lyden ons dan ſchaden? dewyle gy na het zelve, ons de eeuwige ruſte en zaligheyd toezegt. Heere gy kent beneffens het lyden ook het kleyn vermogen uwer Kinderen, waarom wy u hartgrondelyk bidden, beſcherm in haar uw eere, en heylig uwen H. Name: Toon tot ſchamens toe, uwe kracht aan die geenen, die u laſteren. Ontferm u over uw arme Schapen, die van haar rechte Herders ontbloot worden, verſterk haar met uwen Geeſt, op datze alleen u navolgen. ô Heere! wil onze Beede genadelyk verhooren; dewyl wy in zoo grooten ſtryd zyn. Verſterk ons met lydzaamheid door Chriſtus uwen Zoone, onzen Capitein, en overminnaar van alle zyne Vyanden; gelooft en verheerlykt zy zyne Heylige en nooit genoeg volprezene Naam Amen.

AANMERKING.

Omtrent dezen tijd / begonnen die geenen / die den bejaarden Doop verſtonden / de Gereformeerden tot Zurig in Zwitzerland tot Ver-

Vervolgers te krygen. 't Is een wonder hoe zulken (wier Kerk noch maar vijf Jaren oud was / en die zelfs noch onder de haat / en mogelijk / onder de Vervolging der Roomschen ſtonden / en die van haar minder verſchilden als zy van de Roomſchen) reeds deze konden vervolgen. Zy gaven dan in 't Jaar 1525 een Plakkaat uyt van dezen inhoud: Daarom ordonneren wy en willen, dat voortaan alle Mannen, Vrouwen, Jongens en Maagden, van den Wederdoop afſtaan, en denzelven na dezen tyd niet meer gebruyken, en dat zy de jonge Kinderen laten doopen; want wie tegen dit openbaar gebod doen zal, die zal zoo menigmaal als het gebeurd, om een Mark zilvers geſtraft worden. En zoo eenige gants ongehoorzaam en wederſpannig daar tegen zyn zullen, zoo zal men zwaar met hen handelen: want den gehoorzamen zullen wy voorſtaan, en den ongehoorzamen na zyn verdienſten ſtraffen, zonder hem iets meer te vergeven, dat hem een yder daar na rechte. Vijf Jaar na dezen gaven zy noch een ſcherper Placcaat uyt / als op zijn plaats zal getoond worden.

FELIX MANTS,

Zynde een groot Voorſtaar der Reformatie en Prediker des Euangeliums / is in 't Jaar 1526 tot Zurig in Switzerland / in 't Water verdronken. De overtreffelijke vermaning aan zijn Geloofsgenooten nagelaten / zullen wy hoortelijk hier in laſſen: Myn Harte verblyd hem in Gode, en in mynen Heyland Jeſus Chriſtus, dewelke my voor myn eynde tot zyn zalig Ko-

Koningkryk heeft geroepen, my daar toe leydende met wysheid en blymoedigheid, om hem en alle zyne geboden te beminnen, den oneyndelyken dood t'ontkomen, en met hem de altyddurende Vreugde te genieten. Helaas hoe veel bedriegen haar zelven, wanende Harders en verkondigers des Euangeliums te zyn, en tonen datze door haat en vervolging niet alleen valſe Phropheten, maar verſcheurende Wolven zyn: Waarom ik myn Heere ten hoogſten moet pryzen niet alleen om de bylegging zyner genade en lydzaamheyd, maar ook om het uytdrukken van zyns Vaders natuur, door zyn algemeene liefde, die dezen valzen Propheten contrarie is.

Hier in vinden wy van haar het onderſcheid der vroomen. Deze zoeken de eere Godes, laten haar niet ophouden door tydelyke Goederen, zy zyn in de bewaringe van Chriſtus, zy dienen hem (alzoo hy niemand en dwingt) gewillig, zy brengen door haar waarachtig Geloof, vruchten der bekeering voort, zy zyn door liefde van haren Heer, door zyn dierbaar Bloed verworven, met zyn H. Geeſt bekragtigt en waſſen alzoo in volmaaktheyd in Gode op. Het teken van datze hem behagen is liefde en barmhartigheid, zy haten na aart van haren Jeſus noit iemand, zy wandelen met blydſchap in zyn licht, daarom als gy de ongehoorzaamheyd ziet, zoo gedenkt aan den val en ſtraffe Adams, alzoo zal ook den ongehoorzamen en wederſtrevers van Chriſtus wedervaren. Eyndigende wil ik vaſt by myn Jeſus blyven, en op hem, die myn nood kend en my helpen kan, betrouwen. Amen.

GEORG

GEORG WAGNER,

VAn Emmerik / is tot Munchen in Beyerland gevangen gezet. Die om dat hy niet verstaan konde / eenige voorgestelde Artijkelen te belijden / hebbenze hem vreezelijk gepijnigt; zoo dat de Vorst zelfs in de gevangenis komende / upt medelijden met zijn perzoon / hem / voor al zyn leven vriendschap beloofde / zoo hy wilde herroepen. Zijn Hofmeester heeft hem / om hem te beter te bewegen / zijn Vrouw en Kind voorgestelt en vermaand op haar en zijn zelven acht te geven; maar hy antwoorde met een volstandig gemoed: Alwaar 't dat hem zyn Vrouw en Kind zoo lief waar, datze de Vorst met zyn gantsche Land, niet vermogt hem af te kopen, zoo en wilde hy daarom den Heere zynen God niet verlaten. Als de Papen hem zochten te overreedenen / zo bleef hy onbeweeglijk aan de kennisse der waarheyd: waarom hy eyndelijk ter dood en ten vuure veroordeeld is. Na de Rechtplaats gevoerd zijnde / sprak hy: heden wil ik mynen God voor alle de weereld bekennen. Hy had zulken uptnemende vreugde / dat noch aangezicht noch oogen eenige ontsteltenis vertoonden; maar ging met lacchenden monde na het vuur. Van den Beul op den Ladder gebonden / en een zakje met Boskrupt aan zijn halss gehangen zijnde / zeyde hy: dat geschiede in den Naam des Vaders, des Zoons ende des Heyligen Geestes: met vroolijken moede van zijne Broederen oorlof genomen hebbende / is van den Beul in 't vuur gworpen / en heeft zijnen geest Godzaligklijk opgeoffert / op den 8 February 1527. De Land-

Landrechter van den hzand naar hups gereden zijnde / in mening meerder van des geneldens geloofsgenooten te vangen / is dien nacht haastig gestorven / en smorgens in 't Bedde dood gevonden.

Leonhard Keyzer ten Vuure Veroordeelt. 20

LEONHART KEYSER,

ALs deze / een geleerd Hziester in Beyerland / de Schzisten van Swinglius en Lutherus onderzocht / met de Doctoren gesprooken / en Avondmaal met haar gehouden hadde / heeft hz zich ten laatsten / na dat hy tevens de Leere en vzuchten der Doopsgezinden onderzocht hadde / hy dezelven verboegt in 't Jaar 1525 / en heeft voorts / onaangezien verschzikkelijke vervolgingen en tyrannie over de gelovigen / zijne Leere met een onverschzikt en volstandig gemoed voerig voortgezet;

zet; doch wierd in 't tweede Jaar van zijnen dienst tot Scharding in Beyerland gevangen / en ten vuure veroordeeld. Zy hem / op een Karre gebonden / naar de Geregtplaats voerende: / plukte hy aan den weg een bloempje / en sprak tot den Rechter beneffens hem te Paard zittende: gy zult my recht gedoordeeld hebben, indien gy my en dit bloempje kunt verbranden; maar zoo niet, zoo gedenk wat gy gedaan hebt, en doe boete. Zy hem tot tweemaal in dupten gemene groote vuuren gewozpen hebbende / trachten hem dus te verbranden / maar konden hun oogmerk niet bereyken; vooz de tweedemaal hem upt het vuur nemende / bevonden zy het Lichaam en ook het bloempje onbeschadigd: alleen was zijn hair verbrand / en de nagelen bzupnachtig. Zy ten laatsten het Lichaam aan stukken kappende wierpen dezelven wederom in een nieuw vuur; 't geen den zelven ook geen letzel aanbzacht. Sebastiaan Frank verhaalt / dat hy tweemaal upt het vuur wentelde / en levendig aan stukken wierd gehouwen / en de deelen in de Rivier gewozpen wierden. De Regter dooz schzik getroffen lepde zijn Ampt neder / en vertrok van daar na een andze woonplaats. Zijn voornaamste dienaar / die het gehoozt en gezien had / heeft het na dezen / onder de Bzoederen in Meerenland behorende / verhaald.

MICHIEL SATLER,

GEweest zijnde een Klooster Monnik / maar dooz verlichting een Dienaar der Doops-gezinden / is / ter oozzaak van schzikkelijke haet grouwlyk mishandeld. Te meer dooz zijn ge-

geleerdheyd in 't Disputeren tegen de Pauzelijke dwalingen / van den welken wy den Leezer tot het Martelaars-boek wijzen. Den laatsten dag als hy geëxamineerd en zijn vonnis uytgesprooken wierd / verzocht hy de Rechters datze de geleerdsten met de Heylige Schrifften / van wat spraak die ook waren / zouden te voorschijn brengen / hy wilde na overtuyging gaarne lijden / of haar haare misslagen toonen : maar die met hem spottende spraak de Stads-schrijver hem zeer onhebbelijk aan / hem noemende een eerloozen en vertwijfelden booswigt / en Aarts-ketter / ja wilde hem / by gebrek van een Beul wel zelven hangen en menen God een dienst te doen / hem voorderende tot het Recht. Waar op de Rechter Satler vraagde of hy hier in ook bewilligde / maar hy antwoorde: Ik ben niet gezonden om over 't woord Gods te regten, maar om daar van te getuygen, wy zullen in geen recht bewilligen, want wy van God daar geen bevel van hebben; maar zoo wy van 't recht niet konnen ontslagen worden, zoo zyn wy bereyd om het woord Gods te lyden, wat ons te lyden opgeleyd mach worden, alles op 't Geloof in Jesus Christus onzen Zaligmaker. Hy wierd veroordeeld eerst de tonge afgesneden te worden / en zevenmaal met gloeyende Tangen zijn lijf te scheuren / en voorts als een ketter tot asschе verbrand te worden: 't welk geschied zijnde / wierden zijn Broeders onthalst / en de Susters nevens zijn Huysvrouw in 't water versmoort. Geschied t'Enssisheym / in 't Jaar 1527.

THOMAS HARMAN.

BY voorval dat tot Ritphel eenige Perzonen gevangen / maar door groote tyrannye van de Overheyd / afgevallen / en op een open plaatz geſtelt waren / alwaar haar van het omſtaande volk veel ſpot en ſmaat redenen zijn toegevoegt / onder andere / ay hoe fijn laten uw Harders en Leeraars nu voor u het leven! is deze Thomas dit horende door het volk gedrongen / en heeft vrymoedelijk geſproken: Dit is de waarheyd die ik u geleert heb, en wil het met myn bloed getuygen. Hy wierd ook aanſtonds gevangen / gepijnigt / ten vuure veroordeelt en verbrand. In zijn uytvaren dichte en zong hy een Liedeken / 't welk noch in wezen is. En al zoo men / dat aanmerkelijk is / zijn hart niet koude verbranden / wierp men het in de Zee die daar na by was. Na dezen zijn ter zelver plaatz in de 60 van zijn Geloofs-genoten gedood. De Regter dier plaatz / die hen alle Ketters noemde / en zeer behulpzaam was in 't veroordelen en dooden van veelen / is daar na tot groote ſchande en ſmaat van alle menſchen gekomen. De Stadsſchryver / die in dezen ook zeer arbeydde / zeyde: hy wilde zijn hooft niet zagt nederleggen / voor dat hy de Ketters had helpen uytroeyen: ondertuſſchen gebeurde het dat hy in den winter met een ſleede door de Stad rydende hem in 't omkeren zodanigen ongeluk trof / dat hy de harſſen pan uyt zijn hoofd verloor / en zeer ellendig ſtierf / gelijk van twee Broederen getuygt is.

WEYN-

WEYNKEN KLAAS

van Munnikkendam.

Omtrent dezen tijd / is / onder de Belijders der Waarheyd gevonden een Weduwe boven genoemt / tot 's Gravenhage gevangen ingebracht: zijnde aldaar voor den Stadhouder en vollen Raad gestelt / wierd haar gevraagt hoe ze haar beslapen had / op 't geen de Heeren haar hadden voorgestelt / en zy antwoorde: wat ik gesproken heb daar blyve ik vast by. Waar op haar wierd aangezegt / dat indienze niet van haar dwalingen afstand deed / men haar een onlydelijken dood zoude aandoen; maar zy zeyde: is u dat gewelt van boven gegeven, zoo ben ik bereyd te lyden. Gevraagt zijnde of ze hon denken en zwygen; zoo antwoorde zy: ik word daar toe gedrongen en kan niet swygen. Als men tot haar wederom zeyde ik zorg dat ze u doden zullen: Of ze my morgen verbranden, zeyde zy: of in een zak steeken, dat gelt my al even veel; alzoo het de Heere voorzien heeft zoo moet het geschieden, en niet anders, ik wil by den Heere blyven. Als ik zeyde zy, van den Zaal naar boven koime, zoo schrey ik zeer, en het jammert my dat zoo veel treffelyke Mannen zoo verblind zyn, ik wil den Heere voor haar bidden. Als haar vonnis gelezen wierd / datze tot pulfer verbrand en haar goederen verbeurt gemaakt zouden worden / zoo vraagde ze / is 't nu al geschiet? Ik bid u allen, zoo ik iemand misdaan heb, gy het my wilt vergeven. Een Monnik vraagde haar / of zy het vuur niet en

vreesde: neen ik, antwoorde zy / want ik weet hoe ik met myn God sta. En is alzoo met blydschap onverbaart / na den staak gegaan / en den strop zelfs om haar hals gedaan hebbende is zy volstandig gestorven.

JAN WALEN, met twee zyner Medebroederen.

INdien de Pausgezinden de zonden en godloosheyd gelijk de vrome Christenen getragt hadden uyt te roeyen / zy hadden de waereld haast tot beter stand gebracht; 't blykt / dewyl men zelfs tot Krommenedyk een Dorp in Kennemerland / drie vrome belyders der waarheyd wist te vinden / om haar gevangen na Haarlem / en kortz daar na / na 's Gravenhage te zenden / alwaar zy na scherpe onderzoekingen en wreede pynigingen / ten vuure zijn veroordeelt / niet om verbrand / maar gebraden te worden. 't Geen na oogenschyn / zonder buyten gemeene hulpe Gods / een onlydelijke dood moet zijn: want men sloot haar met ketenen aan palen / en leyde vuur rontom haar / dat men zag dat het merg uyt de Schinkelen door de Beenen doorzprong; en bleef na haar dood het boven Lighaam nog zoodanig bekleed / dat men de kleur van het Laken noch kon bekennen. ô Groote wreethepd! in 't Jaar 1527.

LEONHART SCHOENER,

DE overgang der Geleerden en verstandigen in de kennisse des Christelijken Godsdiensts / is niet alleen een wonderlijke goetwilligheyd / maar

maar een baken der waarheyd. De genoemde Leonhart, een Man van zonderlinge erbarentheyd/ zoo in de Heylige Schrift als de Latijnse-taal/ ziende der Papen onreyne moetwillige schijnheylige en lasterlijke wandel/ wierd/ na een zesjarig Klooster- en Barrevoeter-Monniks-leven/ een getrouw helper der Leeraar des Heyligen Euangeliums/ hy vertrok van Judenburg in Oostenrijk/ alwaar hy Kloostermonnik was geweest/ na Norenburg/ leerde aldaar het Kleermakers ambagt/ en reysde daar op wederom na Oostenrijk/ quam tot Veier by een Vergadering der Gelovigen/ wierd van haar Gedoopt/ trok voorders op zijn Handwerk na Stejen/ daar hy tot het Predikampt verkoren zijnde/ het zelve aannam en bediende/ en heeft alzoo voort door Beyerland tot Rotenburg aan Jntal geleert en gedoopt: aldaar wierd hy gevangen en onderzogt: hy bood uyt/ indien men hem van Ketterye wilde beschuldigen/ met geleerde Doctoren/ Monniken en Papen/ van de waarheyd der Heylige Schriften te redentwisten/ en overwonnen zijnde/ en zijn Leer daar niet mede over een komende/ wilde hem aan den Scherpregter overgeven en ieder lid van zijn Lighaam byzonder laten afscheuren/ ja de Ribben uyt zijn Lighaam tot der doodt te laten uyttrekken. Maar hem dit niet toegelaten wordende/ bad hy alle aanschouwers van zijn doodt/ hier van voor het oordeel Gods getuyge te zijn. Doch onaangezien dit alles wierd hy door 's Keyzers gebod veroordeelt om onthalst en verbrand te worden. En zijn na hem op die eyge plaats noch in de tseventig om 't geloof gedoodt. Jn 't Jaar 1528. Wy voegen hier verkortende by zijn treffelijk

GEBED.

O HEere der Heyrſcharen! u bidden wy, neyg uw genadige ooren tot klagen, want de gewaande Chriſtenen hebben haar verbonden om uw Heyligen en Heyligdommen te verſmaden, en te verwoeſten, en ons, noch een kleyn hoopje zynde, in alle Landen als Schapen zonder Harder verſtrooit, te verderven. Wy moeten Huys en Hof verlaten en ons als nagt-raven in holen en boſſchen verbergen, men jaagt ons na, en brengt ons als ſtemmeloze Lammeren zonder eenige ſchult ter Slagtbank, en laat ons in gevangenis en door pynigen vergaan en ſterven. Men brengt ons als Ketters en Oproermakers op veelderley wyzen om 't leven. Hier is lydzaamheyd van noden; want zy maken ons de wereld te eng, hoe lange zult gy zwygen? Heere hoe dierbaar is in uwe oogen het bloed der Heyligen! waarom wy in alle onze noden ons op niemand als alleen u verlaten, wetende dat de zulken nooyt tot ſchande worden: ook zal ons geen droefheyd van u ſcheyden, dewyle gy ons uw eygen en lieven Zoon tot een vertrooſtenden Leydsman ten Hemel hebt gegeven: dewelke met u geroemt zy tot in eeuwigheyd, Amen.

HANS SCHLAEFFER

ZYnde voor zijn verandering Rooms Prieſter/ een hoog begaaft Man / daar na Dienaar des Euangeliums / wierd in 't Jaar 1528 met eenen Leonhart Fryk tot Schwatz in Intal / gevangen / gepijnigt / en ter onderzoek gebracht: waar

waar in hem onder anderen wierd gevraagt / wie de rechte aanvangers en voornaamste hoof den van zijn ketterze Sekte waren? en antwoorde: Geen ander te kennen als alleen den Zoone Gods Jesus Christus; maar die ons Ketters en oproerigen wil noemen, die geve acht op der Joden klagten tegen Christus en Paulus, aan Pilatus en Felix: Dat hy nooit oproerig was geweest, getuygde niet alleen zyn Belydenis (als die het gehoorzamen der Overheid voor geen kleyn gebod achte) maar zelfs alle die hem ooit gekent hadden. Hy hem niet kunnende bewegen weder te keeren / zoo schreef hy aan zijn Broeders in een Brief of aanspraak aldus: Myne Broeders, wie een oprecht Christen wil weezen, die moet Christus aan trekken, en zyn arme gestalte in hem gelyk worden op dezer aarde, en daar in alles getrooft zyn wat hem op deze weereld ontmoet. Hy wierd na een wijlen tijds gevangen te zijn / beneffens zijn Mede broeder met den Swaarde onthalst.

AANMERKING.

IN dit zelve Jaar is eene Liepolt, een Snijder / tot Augsburg onthoofd. 18 Tot Salsburg en 12 tot Maltzen verbrand. een Hansken van Stotsingen tot Elzas-Saberen onthoofd. Als ook een Thomas Balthazar, en Dominicus beyde Dienaars tot Bren in Meerenland verbrand. Voor haar gevangenis bevolen zy den Raad / dat indien hy de goddelijke straffe wilde ontvlieden / hy zich van onschuldig bloed te vergieten soude wagten: waar op een Thomas Pelzer upt den Raad opstond / en zijn handen wijvende sprak:

alzoo wil ik myn handen in hun bloed waſſen / en zal mynen God een dienſt trachten te doen. Maar na weynig dagen vond zijn Vrouw hem nevens haar zijde op het Bedde dood.

Vijf Mannen wierden tot Munchen in Beyerland verbrand / en drie Vrouwen verdronken. drie Broeders en twee Suſters wierden tot Snaimb in Meerenland verbrand. De Raad wierd / tot uytvoering van het vonnis / van een der Rechters / genoemt Lowijs / een wreed vervolger / aangemaand ; zeggende : dat zy gehouden waren deze gelovigen volgens 's Keyzers bevel te verbranden. Waar toe hy / indien zy dit gehoorzaamden / 't hout zelfs wilde geven / of by mangel van haar pligt / haar zelfs aan den Keyzer aanklagen. Waar op de Raad de gevangenen aan hem overgaf / om met hen na zijn wil te handelen / die hy zonder eenig mededogen allen deed verbranden. Hy (door groote zucht tot het bloed der vromen) bood geld aan die genen / die hem dezelven aanwreezen : waar door hy gelegenthey vond om eenigen in een hups te verraden ; doch met zijn been in een kuyl voor een Wijnkelder tredende / en zijn voet verwringende / riep zeer jammerlijk tot zijn dienaars / helpt my op / en laat de ſchelmen (verſtaat de Chriſtenen) loopen : die op dit gerugt haar alle weg maakten. Deze Lowvs wierd doodelijk krank en riep in groote banghey niet anders / als : ô de Doopers de Doopers! hy bruldе als een Os / en at zijn eyge Tong / dat hem het bloed en ſchuym ten Monde uytliep : waar aan hy ook ten laatſten verſtikte. Zijnde d'omſtandigheden van zijn dood verhaald van een Dienſtmaagd (die hem byzonder toegedaan / en tot zijn dood by hem was) aan een Baltelwart, een Broeder / die dit wederom andere ver-

vertellende / daar upt dat gemeen zeggen ſpꝛoot / hy heeft hem ſchuldig gemaakt aan onſchuldig bloed. Negen Bꝛoeders wierden tot Pꝛuckhan in Stiermarkt verbꝛand / en dꝛie Zuſters verdꝛonken. Ter Gerecht-plaatze gekomen / ſpꝛaken zy vꝛolijk en wel getrooſt : heden willen wy op deze plaats lyden, om het Woord Gods, en hem ons offer doen. Een Vilgart en Kaſper van Schoenek zijn tot Kies in Flugtdal by Bꝛixen onthoofd. Sebaſtiaan Frank verhaald / dat de Doopsgeſinden in 't begin met veel duyzenden toenamen; maar ook met meenigte zijn omgebꝛacht : zoo dat alleen tot Enzheym omtrent 600 zijn gedood. In Duytſland is ook een rijk Bozger van een aanzienelijk geſlagt met zijn Knegt en Dienſtmaagt om 't Geloof gedood.

In 't Jaar 1529 zijn veel gelovigen op deze navolgende Plaatzen gedood : te weten in 't Gꝛaafſchap van Tirol / in 't Guſodunner Gerigt / tot Klauſen / Bꝛixen / Startſing / Baltſen / Nuwmark / Katren / Terlou / Gunderſweg / Jntal / Jmbs / Petersburg / tot Steeſen / Inſpꝛukhal / Schwatſch / Kottemburg / Kopſtein en Kitpichel. In 't Gꝛaafſchap Tirol riepen de Papen met groote grimmighepd van den Pꝛedikſtoel / dat men de Chꝛiſtenen te Dier en te Zwaard moeſt verdelgen. En dooꝛ uptbieden van Geld wierdenze dikwils in Boſſchen / Hupzen en Chupnen ontdekt en aangebꝛacht. Een Georg Fruder, een loos Verrader / bood den Papen aan / om dooꝛ Loon / veel Chꝛiſtenen te vangen : hy bediende zich van een gevepnsde ootmoedighepd en begeerte tot de Chꝛiſtenen / ſpoozde haar Vergadering / dewelke zy in Pꝛieſtersdal / met malkanderen hielden / met grooten ieveꝛ na; verzekerde haar / geen ruſte te hebben in 't

derven van haar gezelschap; verzogt haar een weynig te waghten / hy wilde zijn Vrouw en Kinderen halen. De Leeraar met nadenken bezwangert / zeyde tot hem: indien hy valschheyd voor had / dat God hem zekerlijk daar over zou straffen: maar hy antwoordde daar op â Neen / daar behoede God my voor: doch vrogt ondertusschen eenen Juriaan Blauwrok, en zijn Mede-dienaar Hans van der Reeve, t'zamen alzoo in hegtenis / die ter Klauzen in Etzland zijn verbrand. en door zulke Verraders wierden de vrome dikwils bedrogen: zijnde sommige daarom ook in dit leeven voorbeeldelijk gestraft. Tot Schaerding in Beyerland / wierd een Viglig Pleytner gedood. Een Ludovicus, een Dienaar Christi / en wel ervaren in de Griekse / Hebreeuze en Latynze Talen en boven dien wel geoeffent in de Heylige Schrifture / is / met noch twee tot Costnits aan Boden / na een lange gevangenis met den Swaarde gerigt. Hy sprak in zijn afscheyd zulke Zielroerende Leeringen / dat veele met hem weenden. Een Johannes Hudt, is tot Augsburg na wreede pynigingen in een Tooren dood gevonden. Omtrent Lindts zijn by de 70 Belijders der Waarheyd / door Water / Swaard en Vuur ter dood gebracht. In Saltsburgerland is een Carius Pradeo met noch eenige Personen / in een Huys besloten zijnde / t'zamen verbrand.

Een

Een Jongeling van veertien Jaren,

DIe / als hy na een jarige gevangenis met noch zes andere Broederen ter plaatze ſtond daar men haar alle zoude onthoofden / zoo quam hy hem een Graaf te Paard / die hem voor een van zijn Huysgenoten wilde aannemen / en daar-en-boven hem van genoegzaam onderhoud wilde verzorgen / indien hy afſtand deed ; maar de Jongeling antwoorde hem vrymoedig aldus : Zoude ik myn leven beminnen , en daarom myn God verlaten , en zoeken alzoo dit Kruys t'ontkomen ? dat en dient my immers niet gedaan. Uw goed kan ons beyde niet helpen ; maar ik verwagte een beter in den Hemel : Ik hoope op het ryke myns Vaders , die my verkoren heeft , die kan alle dingen ten beſten ſchikken , en vergelyken:

ken; daarom laat af van zulk aanhouden; dien, die my altyd verzorgt en onderhouden heeft, begeer ik gehoorzaamheyd te bewyzen, ook in dezen mynen laatſten nood: dien zullen wy uyt grond onzes harten aanroepen, als de uure komen zal dat wy getrooſt van deze weereld mogen ſcheyden: is 't dat wy van hem niet en wyken zoo zal hy ons de eeuwige heerlyke Kroon geven. En dus geſterkt zynde is hy met de andere zes Broederen onthoofd. In 't Jaar 1529.

Jeder van haar heeft een kort Gebed nagelaten; waar van onder anderen een aldus luydt: Het Lighaam, het Leeven, de Ziel en alle ledematen, hebben wy van u, ô God! ontfangen: deze willen wy u wederom opofferen, tot lof en prys van uwen Heyligen Naam, het is doch niet meer dan Stof en Aſſe: wy bevelen onzen Geeſt in uwe handen. Amen.

ANNEKEN VAN VRIEBURG

IS aldaar in 't Jaar 1529 om haar Geloof en bejaarden Doop / aangeklaagt / gevangen / en na veel Tormenten in 't Water verdronken. In haar Gebed ſprakze onder andere deze woorden: ô God! dat is myn hartelyk begeeren, om door uw kracht, tot ter dood door alle droeffeniſſen, lyden, angſten en pynen, door te dringen.

AANMERKING.

IN dit zelve Jaar zyn in Stiermark drie Broeders met het Zwaard / en vier Zuſters in het Water gedood. In der Elsland vier Broeders

ders en vier Susters omgebracht. Tot Halle in Jntal twee verdronken. De Keurvorst van de Phalts / of onder dezen / de Burggraaf van Altze / vervolgde de Chrisienen met een groote woede. Eerst deed hy negen Broeders / en verscheyde Susters onthalzen en verdrinken. Een Suster / die deze gevangenen bezogt en vertroostе zeggende / dat ze dit lyden om namaals de eeuwige vreugde te genieten, niet en zouden ontzien, wierd verbrand. Daar na deed hy / om 'er een schrik in te brengen / een getal van omtrent 350 / op verscheyde wyzen dooden. Deze waren in de gevangenissen / ja zelfs alze ter dood gingen / uytnemend verheugt en vrolijk / en zongen zelfs eenigen van vreugde / terwijlze haar Mede-Broederen en Susteren zagen ombrengen. Waar op de Graaf in deze woorden uytbarste / zeggende: Wat zal ik doen? hoe ik 'er meer laat regten, hoe zy meerder worden. Deze eens van Tafel opstaande stierf een haastigen dood. Een Broeder wierd tot Kreptzen onthalst. Terwyl de Beul 't Vonnis uytvoerde zweefde hem iets voor by 't aangezigt / en daar na grypende viel eyndelijk zijn Neus door verrotting af. De Keurvorst deze voorvallen ziende / verschrikte zodanig / dat hy van 't ontschuldig Bloed te vergieten afstiet. Een Juriaan Bouwman, wierd tot Bauschle in 't Land van Wirtemberg gevangen. Die na eenigen tijd gevangenis / en ondragelijke Tormenten / afviel; belyndende het zelve tweemaal openlijk in de Kerke: maar de derdemaal zijn stand overdenkende / sprak hy tot den Paap / en al d'Omstanders: dat hy alleen door de schrikkelyke pynen wederroepen had, toonde leetschap, en wilde nu in en voor de regte waarheyd, leeven en sterven. Hy ging op

zijn

zijn veroordeeling met groote vreugde ter doode. De Jonker en meest alle Regters hadden een schrikkelijk einde.

In 't Jaar 1530 gaven de Gereformeerden van Zurig wederom een Plakkaat uyt / de bloedige Plakkaten des Roomsen Keyzers zeer gelijk zijnde / luydende aldus:

Daarom gebieden wy wel strengelyk alle d'Inwoonders onzes Lands, en die geenen, die eenigzints daar mede vereenigt zyn, en met Namen de hooge en lage Amptlieden, Sarjanten, Stads Dienaren, Regteren en Ouderlingen der Kerken, en der Kerken Dienaren; waar zy eenige Wederdopers vernemen konnen, dat zy ons die te kennen geven door den Eed daar mede zy aan ons verbonden zyn, dat zy die nergens en dulden, noch vermenigvuldigen laten; maar dezelven vangen en ons overleveren; want wy de Wederdopers met de geenen, dieze toestaan en aanhangen, na den inhoud onzer wetten, met den dood straffen zullen. En die geenen, dieze bystand doen, niet aangeven, verjagen ofte ons niet gevankelyk toebrengen, zullen wy zonder eenige genade, na haar verdienste straffen; als schuldig zynde aan de Trouwe, en den Eed die zy de Overheyd gezworen hebben.

JURIAAN STEENMETSER,

IS in 't Jaar 1530 tot Bonzen in Duytsland met den Zwaarde onthalst. In een hartgrondelijk Gebed en Dankzegging tot den Heere zynen God / en aanspraak tot zijn Geloofsgenoten / spraak hy ook deze nadrukkelijke woorden: Gelooft zy de Heere onze God, die ons geroepen heeft

tot

tot zyn Knegten en Kinderen, hem willen wy geſtadelyk loven en peyzen, allen tyd en eeuwiglyk; om dat wy onze Klederen mogen waſſen in het Bloed des Lams, en namaals uyt dezen korten dood en lyden, met hem in de eeuwige vreugde gaan.

FYT PELGROMS,

EEn Hoogduyts Bzoeder / wierd / in 't Land van Gulik tot Glabbach / om de waarheyd des Euangeliums in 't Jaar 1532 gevangen / en hoewel hy bereyd was zijn leer en leven dooz lijden te betuygen / wierd hy / dooz hulp van Bzienden op dien tijd uyt de gevangenis verloſt. Doch even ſtantvaſtig zijn voorigen wandel oeffenende / wierd hy andermaal gevangen / lijdende in 't lighaam geeuwelijke pynen / en in de Ziele veel aanvegtingen van de Papen; maar hy als een onbeweeglijke Rots / zijn leven (tot zijn zaligheyd dooz den Name Chriſtus te lijden) niet achtende / ſpzak met een onbreekbare bzymoedigheyd / te weten: dat hy hoopte 't Schaapken nu bequaam en vet te wezen, om geſlacht te worden. Zy hebben hem derhalven met d'uytterſte wzeedheyd ter dood veroozdeelt; gietende ziedende Olie in zijn geopende linker Zyde / voerende hem aldus op een Sleede ter Geregtplaats / alwaar hy levendig wierd verbzand.

CHRISTINA HARINGIN,

EEn gelovige en op 't uytterſte bevzugte Bzouwe / doch meer dan mannelijk ſtantvaſtig / is in 't Jaar 1533 gevangen / en aan een Ket-

ten

ten geſlooten; maar is om haar kraam te leggen ontſlagen / hebbende ondertuſſchen gelegentheyd genoeg / om haar met de vlugt te redden; doch zy in tegendeel tot groote verwondering den Officier ziende komen / ging hem te gemoet / hem vragende wat hy wilde? dewelke antwoorde gekomen te zijn om haar weder te halen; hy bracht haar wederom tot Kitſpil / verlatende Huys en Hof / haar Gemaal en een kleyn Kindeken / en wierd na volſtandige Belijdenis hares Geloofs met den Swaarde onthalſt en verbrand.

WILLEM WIGGERSZ,

van Barſinghorn,

Zynde een godvruchtig en vriendelijk Man / wierd daarom dikmaals van den Heer van Schagen / in zijn tydelijke bezigheden gebruykt. Op een tijd als des Heers Dienaars t'zijnen huyſe (zoo hy meende uyt vorige kennis en vrindſchap quamen / zond hy zijn Vrouw om wat eeten te halen / en haar voor te zetten: Onderwyle quam de Deeken en zijn Dienaars hem vatten / en bragten hem na 't Kaſteel tot Schagen / en wierd aldaar na agt dagen gevangenis / binnen het zelve / om zijn Geloof met den Swaarde onthalſt.

PIETER KOSTER,

Zynde Koſter in de Kerk tot Tardam. Deze bekomende door zijn vroomen wandel de kenniſſe van de waarheyd des Euangeliums / wierd

wierd een Leeraar der Gemeente / ging mits de Vervolging tot Amſterdam woonen / wierd dooꝛ een Buerꝛouw aangebꝛacht en gevangen / verdaagt zijnde / niet tegenſtaande zijn bekende ontſchult / dooꝛ een van die oproerigen / die 'er toen veel waren; doch van wiens onnozelheyd een ieder bewuſt was / wierd hy evenwel / om dat hy op zijn Geloof gedoopt was / en den Volke de waarheyd leerde / aldaar met den Zwaarde gedood. In 't Jaar 1535.

Op dezen tijd quam wederom een Plakaat upt / 't welk wy van woꝛd tot woꝛd hier in voegen.

ONze lieve en getrouwe Overhoofd-Lieden, Preſident en Lieden van onzen ſecreten Rade, Cancelier en Lieden van onzen Rade in Braband, Gouverneurs en Raatsheeren in Limburg, Preſident en Raatsheeren in Vlaanderen, Gouverneur, Preſident en Raatsheeren in Artois, Hoog-Baljou in Henegouw, en Raatsheeren van Bergen, Luytenant, Preſident en Raatsheeren van Holland, Namen, Vriesland en Uytregt, Luytenant van Overyſſel, Gouverneur van Ryſſel, Douay en Orchies, Baljou en Raatslieden van Doornik en Torneſis, Rentmeeſters van beweſt en beooſter Schelde in Zeeland, Provooſt van Valenchienes, Schout van Mecchelen, en alle andere Regteren en Officieren van onze Landen, Steden en Heerlykheden, en van onze Onderdanen ofte hunne Stedehouders, die deze zullen zien zaligheyd en gunſt:

Alzoo om te voorzien, en te remedieren de doolingen en verleydingen, die veele Sectariſſen, en voortbrengers der verachting met hare aanhangers, zich onderſtaan hebben te zaeyen en te verbreyden, in onze Landen van herwaarts over, tegens ons

heylig en Chriſten Gelove, Sacramenten en Gebe den van onze Moeder de heylige Kerke, wy te verſcheyden malen hebben beſloten, doen volbren gen en uytroepen, veele Plakaten inhoudend Statut, Edicten en Ordonnantien, mits oo ſtraffen daar d'Overtreders in zouden vallen, o dat door middel van dien de gemeyne eenvoudi ge lieden en andere, haar zouden mogen wagte van de voorſchreve dolingen en abuyzen, en da de voornaamſte verbreyders en Sectariſſen geſtra en gecorrigeert zouden worden andere ten exempe En dat tot onzer kenniſſe gekomen was, dat nie tegenſtaande onze voorſz. Plakaten, veele en ver ſcheyden Sectariſſen, zelve eenige die haar late noemen Anabaptiſten, of Wederdoopers, haa vervordert hebben en noch dagelyks vervorderen te verbreyden, te zaeyen, en in 't heymelyk t prediken van haar voorſchreven abuyzen en doc lingen, om tot haar valſſe Leere en verworpen Secte te lokken groote menigte van Mannen e Vrouwen, om dezelve te verleyden en eenige t Herdoopen, tot groote verſmadenis en kleyn ag ting van 't Sacrament des heyligen Doopzels, en va onze Edicten, Statuten en Ordonnantien; hieron is 't dat wy willen hier in voorzien en remedieren u ontbieden en gebieden, dat van ſtonden aan de zen gezien hebbende, gy uytroepen doet in all plaatzen en palen van uwe heerlykheden, dat alle di ofte die geene die bevonden zullen worden beſmet t zyn, met de vervloekte Secte der Anabaptiſten oft Wederdoopers, van wat ſtaat ofte conditie datz zyn, hunne Opruyders, Aanhangers en Medeple gers zullen vervallen, in de verbeurte van Lyf e Goed, en zullen tot de uytterſte ſtraffe gebracht wor den, zonder eenig uytſtel, te weten: die geene di

hal

halſtarrig blyven, en volharden in haar quaad gevoelen en voornemen, ofte die iemand tot haar voorſz. Secte verleyd en Herdoopt hebben, ook die gevoert ofte gehad hadden den Naam van Propheten, Apoſtelen ofte Biſſchoppen met het vuur, en alle andere ſoorten van lieden die Herdoopt zynde, ofte die heymelyk en met voorbedagten raad, iemand anders geherbergt hebben, van de voorſz. Anabaptiſten ofte Wederdoopers, en verlochenen haar quaat voornemen en gevoelen, en daar af waaragtig leetwezen en berouw hebbende, met den zwaarde geſtraft: en de Vrouwen in een put zullen gedolven worden.

En om te beter te mogen komen tot kenniſſe van deze Anabaptiſten ofte Wederdoopers, hunne Aanhangers en Complicen, zoo beveelen wy wel expreſſelyk alle Onderdanen, dat zy dezelve bekent maken en aanbrengen aan den Officier der Plaatzen daar zy onder wonen, of gevonden zullen worden: En of iemant eenige van deze Secte wiſte of kende, en de zelve niet aan en bragte aan den Officier dier Plaatzen, dezelve zal geſtraft worden, als een gunſtige Aanhanger, ofte Medepleger van zulke Secte der Wederdoopers, en die geen die de zelve aanbregt ofte bekent maakt, zal hebben 't derdedeel van de confiſcatie die daar vallen zal, by zoo verre de verklaagde daar in overwonnen word.

Verbiedende daar en boven alle Onderzaten, te vereyſſen ofte te vervorderen eenige genade, vergiffenis ofte verzoening, voor de voorſz. Anabaptiſten ofte Wederdoopers, ofte ter oorzaak van dien eenige verzoeken ofte Requeſten te vertonen; op pœne van arbitralyk geſtraft te worden. Aangemerkt dat wy niet en willen, noch toelaten, dat eenige Anabaptiſten ofte Wederdoopers (overmits

hun boos gevoelen) in genade ontfangen zullen worden; maar dat daar ſtraffe over gedaan zy, andere ten exempel zonder eenige diſſimulatie, gunſte of uytſtel. En om dit te doen met alles wat daar aan kleeft, geven wy u, en elk van u voor hem zelven, volkomen magt, en zonderling bevel. Gegeven tot Bruſſel, onder onzen tegen Zegel, hier op ſpatium gedrukt, den tienden dag Juny, Anno 1535. onder ſtont by den Keyzer en zynen Raad ondertekent, Penſart.

PAULUS VAN DRUYNEN

en zyn Huysvrouw,

ZYn in 't Jaar 1538 / beneffens verſchepde anderen tot Dugt bupten 's Hartogenbos gewozgt / en Paulus een Leeraar zijnde verbrand. Zijn Huysvrouw ſprak booz haar dood / noch deze gedenkwaardige woozden: Ik dank u ô God! dat gy my waardig kent te lyden om uwes Naams wille.

MICHIEL WIDEMAN,

IS met meer anderen tot Rieten in Algei / in 't Jaar 1538 gevangen. Zijn gezelſchap wederom ontſlagen / maar hy na een half Jaar gevangenis onthooft en verbrand. Men verzogt en vermaande hem afſtand te doen; maar Michiel ſprak met zekerheyd van zijn Chriſteliyk Geloof tot haar aldus: Als ik met de wereld in alle ongeregtigheyd, in zonden en boosheyd leefde, toen heeft men

men my tot geen afſtand vermaand ; maar ik ben voor de wereld een goed Chriſten geweeſt ; maar nu ik my bekeert heb, en myn leven gebetert, zoo zegt men my dat ik afſtaan zou , doch ik heb my eenmaal bekeert , en ben afgeſtaan van alle ongeregtigheyd : in zulke bekeering wil ik nu volharden , tot aan het eynde , en daar laate ik my niet afwenden ; want het is de regte grond , daar ik in ſta.

Tyranny gepleegt aan verſchyde Geloofs-genoten.

AANMERKING.

ALs in 't Jaar 1539 / tot Stepnhozn in Oſtentijk / de Gemeente onlangs opgekomen vermeerderde / en zp 't godloos leven der menſchen als ook der Papen en Monniken / heftig tegen ſpzaken / haar vooz Gods ſtraffe waarſchouwende / zoo klaagden de Papen (die zulks van

deze vrome lieden onmogelijk konden dulden) daar over aan haar Koning Ferdinandus, die haar gehoor gevende / zijn Marschalk met Provoosten / Ruiters en andere geboefte uitzond / en de Christenen / die op dien tijd op een avond / ter plaatze genoemt / in groote menigte beneffens eenige Broeders van buyten vergadert waren / overvielen / en gevangen namen / brengende haar op het Slot Valkenburg / daar zy haar eenstemmelijk bereyden om door vuur en zwaard gedood te worden: Doch na nauwkeurig onderzoek van haar tydelijke goederen / waar mede de vyanden haar verhoopten te verrijken; als mede / na dat zy haar met de hoope op 't andere leven gesterkt hadden / wierden de volstandige Broeders twee aan twee aan malkanderen met zware ketenen gesloten; en als gevangenen op de Galjoenen om te roden tegen de Turken / hoewelze liever totter dood toe wilden lijden / veroordeelt: Stortende ondertusschen dringende gebeden voor malkanderen uyt. Veel Susteren waren de gevangenen voor haar wegvoering / die onder 't opzicht van een Spanjaard gesteld waren / komen bezoeken; dewelke de stoffe tot een schrijvende droefheyd / die alhier onbeschrijfelijk groot was / hielpen vermeerderen. Hier moesten dubbele liefdensbanden breeken; de Mannen van haar Vrouwen / de Vaders van haar lieve kinderen / en de Broeders van haar Susters / scheyden. De tranen van blydschap des Geestes en droefheyd der nature onder den anderen vermengt / wierden in menigte gestort: en het scheyden dezer lieve vrienden was uyttermaten bitter. 't Geschrey scheurde de wolken / en deed steene harten beweegen: waar door ook 's Konings Marschalk met zijn medgezellen / haar van

wee-

weenen niet konden onthouden. De Broeders wierden tot 90 toe gekoppelt / weggevoert / en van 't blijvende gezelschap met jammerlijk geschrey nagezien. De zwakken en jongen hieldmen gevangen / de jonge knegten wierden aan Oosterze Heeren tot Slaven / en de Vrouwen en Dogters wierden wederom t'huys gezonden. De Broeders in haar reyze leeden groot ongemak ; doch waren met vertrouwen op den Heere haren God aangedaan / en daar door van harten verheugt. 's Morgens en 's avonds hadden ze 't geluk / datze met Christelijke aanspraken / dankzeggingen en gebeden / Gode mogten verheerlijken / en malkanderen opwekken / en versterken / ja wierden van hare Leydslieden zelfs aangemoedigt / datze door Steden en Plekken haar geloove / met gezang als anders zouden bekent maken ; waar door ze in het reyzen (onaangezienze eerst voor quaaddoenders wierden gehouden) veele overtuygden / en tot regte kennisse der waarheyd / en daar door tot een Godsdienstig leven opwekten.

Men voerdeze van 't Kasteel van Valkenburg / door Weenen / Nieustad / Schatmeyen / Somering / Pruk / de Mouwer / Beyerland / Lubek / Warburgt / Tielsteyne / Creynland / over de Sau na Labag / en zoo in 't gevolg schijnt tot Trueft / moetende aldaar grooten honger en nood lijden ; dog geraakten door Godes hulpe na twaalf dagen gevangenis los / en met eenen / hoewel sterke wagt wierd gehouden / over den muur by een wagthuys / en door hulp van haar ketenen uyt de Stad : Waar over ze gezamentlijk nederknielden en God dankten. Ze reysden vroolijk haar weg / en quamen behalven twaalf die achterhaalt wierden / behouden (met hoe grooten blijdschap kan yder

lichtelijk denken) wederom by haar Vrouwen / Kinderen en Vrienden.

TJAART REYNERZ.,

EEn Hupsman woonagtig hupten Harlingen in Vriesland; deze volgens 't getuygenis ook zelfs van zijn vpanden / een opregt en vroom man / wierd in 't Jaar 1539 / tot Leeuwaarden gevangen in gevragt / wreedelijk onderzogt / en na een volstandige belijdenis zijns Geloofs / gedood / en op een radt gelept. De oorzaak van zijn lijden bestond daar in / dat hy Menno Symons upt medelijden in zijn hoogen nood had geherbergt; want men zogt met groote moeyte na de Leeraars / lietze nabootzen en op openbare plaatzen aanplakken: inzonderheyt Menno Symons, die 'er veel tot het ware geloove bracht. Men liet plakkaten uytgaan / belovende aan alle misdadigen en doodslagers quytscheldinge / daar boven noch 100 guldens / die Menno in handen der Beuls konden leveren / waar door hy scharpelijk wierd nagespoort; doch ontquam door Godes merkelijke bescherming / alle gevaren / en stierf in 't Jaar 1559 / omtrent 66 Jaren oud zijnde / niet ver van Lubek in 't veld zijn natuerlijken dood.

WOUTER VAN STOELWYK.

IN 't Jaar 1541 / is deze regtveerdige / naar dat hy in een drie Jarige gevangenis tot Vilvoorden grouwelijke tyrannyen geleden had / ten laatsten aldaar met 't vreezelijk lijden des vuurs gedood.

Hy

Hy heeft een langen en aan den lijdende verſterkenden en opwekkenden brief / nagelaten. Waar van wy onder andere eenige ziel roerende redenen / dewelke veele daar in gevonden worden / zullen aanhalen. Hy geſproken hebbende van de algemene laauheyd der Chriſtenen / en hoe datze het lijden tragten te ontvlieden / liet zich aldus hooren: ô God! hoe is de zoete honig in de menſchen, alzoo in gal verkeert, en de klare wyn in bitter water? Och! hoe hebbenze in dat edele Hemelſe brood, zulken walging gekregen? hoe is die eeuwige Medicyn, waar mede alle Zielen moeten genezen worden, haar tot zulken doodelyken fenyn geworden? en hoe verſmaden zy dat trooſtelyke Euangelium dat ons door den heyligen Geeſt van den Hemel gezonden is, en dat Chriſtus met zyn eyge koſtelyke bloed bezegelt heeft?

Wijders / ô wat een vreugd! en heerlykheyd is 't, die allen vromen Chriſtenen bereyt is? wie is doch nu zoo kleynmoedig en vreesachtig, die voor zulke vreugde en heerlykheyd niet een weynig zoude lyden?

En voorder / ô grondeloze genade des Almagtigen Gods! ô onuytſprekelyke liefde des hemelſchen Vaders! hoe overvloeyende is uw genade? hoe oneyndelyk is uw goedheyd? dat gy uw uytverkorenen zulke heerlykheyd bereyd hebt! Wie zal u te regt danken voor alle de weldaden, die gy zoo rykelyk aan ons bewezen hebt, en noch dagelyks bewyſt? gezegent moet zyn uwe naam in der eeuwigheyd. En in 't laaſt van zijn Brief: als de nood op 't grootſte is, en iemant meynt God heeft hem al vergeten, en verlaten, als dan is de hulpe Gods alder-naaſt. Immers eygentlyk te ſpreken, zoo verſpoſt de Heer, voor, en midden in alle droeffenis; want

een Chriſten heeft in zyn hart den Geeſt Gods, de Fonteyn des levenden waters, van dewelke hy alle tyd verkoelt, vertrooſt, verheugt, en vervreugd word. Ja hoe dat het lyden meerder en meerder word, hoe dat wy grooter hulp en byſtand vernemen; want God en laat ons niet verzoeken boven ons vermogen, maar hy maakt benevens de verzoeking een uytkomſt, op dat wy zulks mogen verdragen. **Ten laatſte in zijn Gebed**: ô barmhertige Vader! wil my doch aanzien met d'oogen der bermhertigheyd, daar mede gy aangezien hebt den verloren Zoon, want u ô Vader! behoort alleen lof, prys en eere; maar ons niet dan beſchaamtheyd van uw aangezicht; daarom goede Vader geef ik u Ziel en Lyf in uwe Goddelyke genadige bewaarnis. Leyd my door Jeſus Chriſtus uwen lieven Zoon, tot alles dat uw Goddelyken geeſt wel behagelyk is, Amen.

BALTHASAR HUBMOR,

VAn Friidberg / een geleerd en welſprekend Man / van de Roomzen / genoemt een Doctor der heylige Schrift / is eerſt geweeſt een Leezer en Prediker tot Engelſtad / en daar na tot Rijnsburg: maar de grouwelen des Pausdoms ontdekkende / wierd verligt zijnde door den Heyligen Geeſt een yverig Leeraar der Doopsgeſinden. Hierom is hy met zijn Hupsvrouw tot Niklaasburg gevangen / en wierd tot Weenen gebragt / zijnde aldaar na een lange gevangenis door 't vuur gedood / en zijn Vrouw in 't water verdronken.

Hy ten tijde van Swinglius levende / klaagde over hem en de zijnen / in een Boek aldus datze het

het daar toe gebragt hadden, dat men op eenmaal twintig zoo Mannen, zwangre Vrouwen, Weduwen en jonge Dogters, in een donkeren Toorn ellendelyk heeft geworpen, en veroordeelt haar leven lang nog Son nog Maen te ſien, en met Water en Brood haar eynde te beſluyten, alwaar zy alle tot de dood van den laatſten moeſten blyven, en de doden by de levenden verrotten en vergaan. Daar en boven dat haar leeftogt zoo zober was, dat zommige in drie dagen geen Brood en proefden. Og God! ſchryft hy voorder) wat een hart, ſtreng en zwaar oordeel, over vrome Chriſtelyke lieden, van dewelke niemant iets quaats konde zeggen, dan alleen dat zy na het bevel Chriſti, den Waterdoop ontfangen hadden.

Leonhard Bernkop levendig Verbrant. 23

LEONHARD BERNKOP,

GEvangen zijnde tot Saltsburg / in 't Jaar 1542 / is na veel verzoeking en volſtandige belijdenis / ter dood en vuure veroordeelt: niet verbrand / maar gebraden zijnde / is hy in dit verſchrikkelijk lijden met een onverwonderbaare ſtandvaſtigheyd aangedaan geweeſt: en ſprak met een zeltzame kloekmoedigheyd tot zijn Beuls / deze woorden: deze zyde is genoeg gebraden, keert my om, want dit lyden is my door de kracht Gods weynig, tegens de eeuwige heerlykheyd.

HANS

HANS HUEBER,

of Schoenmaker

IS in 't Jaar 1542 / onder den Grave van Oting tot Waterburg gevangen. Veel moeyten deed men om hem van zijn gelove af te trekken / doch hy volharde volstandig / en sprak: dit is de rechte grond der waarheid, daar ik in sta, en 't recht gelove in Christus Jesus mynen Zaligmaker; waerom my ook dit lyden, om zynent wille, niet zwaar zal vallen. Hebbende hem 't vuur in 't aangezicht gesteken / dat hem haar en baard afbrande / vraagden zy hem / of hy noch wilde afstaan? zy wilden hem noch laten leven; maar dewijle hy dit niet begeerde / zoo is hy levendig verbrand.

DAMIAAN.

ALs deze genoemde in 't Jaar 1543 / tot Algei in Engelstad gevangen wierd / en op wepgering van 't afstreden zijns geloofs ten vuure veroordeeld was / zoo gaf hy na de gerecht plaats tredende reden van zijn geloof / zulks dat een Student tot het volk daar op zeyde: deze mensche, dewyl hy zoo groote kennis toont, heeft zekerlyk een van beyde, of een Duyvels of een Goddelyk geloof. Deze voor 't oog eenvoudige / wierd van een ander gevraagt of hy als een vroom Christen wilde sterven? ja antwoorde Damiaan, wat teken / vraagde de andere / geeft gy ons daar van?

van? Dat / als ik verbrand word / zeyde hy / de rook recht na den Hemel zal opvliegen. 't Geen ook alzoo geschiede.

Maria van Beckum en haar Zuster Verbrant. 24

MARIA VAN BECKUM;

en URSEL haar Schoon-zuster.

SChrikkelijk is de haat en dwingelandy der Roomsgezinden / door haar gewaanden Godsdienst tegen de ware gelovigen: Tygers en Leeuwen overtreffen dezelven veel in natuerlijke liefde. De genoemde Maria, van haar Moeder om haar waren Godsdienst ten huyze uytgedreven / wierd op 't gerucht hier van ten huyze haars Broeders / daar zy gevlucht was gevangen; van 't bed opgestaan zijnde / zag zy een menigte volks / om haar te halen / 't welk ziende / nodigde

digde zy haar Broeders Vrouw tot haar gezelschap / die daar in / met bewilliging van haar Man / ook toestemde ; voor reden gevende / zy wilden haar t'zamen in den Heere verblijden : 't geen Maria aan haar Broeder verzoekende 't zelve toestondе. Urzels Moeder en Zuster uyt Vriesland by haar gekomen / wenden alle pogingen aan om haar van dat voornemen te trekken ; maar zy bleef onbewegelijk / nam haar afscheyd / verkoos liever smaad te lijden als des werelds vreugd te genieten. Zy wierden na Deventer gevoerd / onderzocht zijnde / d'inzettingen van den Paus haar voorgehouden ; doch standvastig by Gods woord blijvende / zeyden zy tot haar : de Duyvel spreekt door u / weg weg / met haar ten vuure. 't geen haar deed verblijden datze waardig waren om den Name Christi te lijden. Men brachtze op 't stads te Delden / en aldaar ter dood en vuure verwezen zijnde / weende een menigte volks / terwijl men haar na de staken voerde ; doch zy zongen van vreugde / en Maria zeyde tot haar Zuster : lieve Zuster de Hemel is voor ons geopend ; voor dat wy een korten tyd lyden, zullen wy in der eeuwigheid met onzen Bruidegom verblyden. Zy kusten malkanderen / en baden God om vergiffenis voor die genen / die haar lijden aandeden. Maria, die eerst verbrand wierd / deed een vuurig gebed / stond met vreugden op / en ging na het hout met een onnoemelijke blijdschap / zeggende : u ô Christus ! heb ik my overgegeven, ik weet dat ik eeuwig met u leven zal ; daarom ô God ! van den Hemel, in uwe handen bevele ik mynen geest. De Predicant tot Delden wilde Ursel van haar Zuster afwenden / doch zy zulks niet lijdende / zeyde : ik moet myn Zusters eynde aanschouwen.

Maria

Maria verbrand zijnde / pozdemen Urzel nogmaals tot afwijking; maar zy by haar vorige geloof blijvende / zeyde: om de dood niet, ik wil het eeuwige goed alzoo niet verlaten. De Rechters haar 't Swaard aanbiedende / zeyde zy: myn vlees is niet te goed, om verbrand te worden. Eyndelijk beval zy een van haar Moeyers / 't laatste waar wel aan Jan van Bekkum, onder ernstig verzoek dat hy dien God zoude dienen / dien zy nu tot een Brand offer wierd opgeoffert. By 't heut komende wzongze haar handen in een / en bad: Onze Vader die in de Hemelen zyt, &c. Ja zeyde de Paap daar vindmen hem: Om dat ik hem daar zoeke, zeyde zy: zoo moet ik den tydelyken dood sterven, wilde ik hem in het Mis-brood erkennen, ik mogt noch langer leven. Als zy op het hout trad ontgleed haar de voet; my dunkt zeyde zy ik valle af: houd / riep de Tyran / zy wil afwijken: Neen zeyde zy 't blok ontglyd my; ik wil in Gods Woord niet bezwyken, maar standvastig by Christus blyven. En sturf dus volstandig in 't Jaar 1544.

Aanmerkens waardig was 't / dat twee Jongelingen / staande onder 't aanschouwende gezelschap Maria hoozden zeggen: deze Paal (daar zy nu aanstond om verbrand te wozden) zal na myn dood noch groenen; waar aan gy lieden zult bekennen dat dit de waarheid is, daar ik om lyde. 't Welk zy naderhand gaande beschouwen alzoo bevonden: bewegende dit wonder zoodanig hare herten / dat zy haar bekeerden / en Godsdienstig leefden / zijnde de eene / Bartel genaamt / in 't Jaar 1550 / om 't geloove gedood.

AAN-

AANMERKING.

WY zullen alhier eenige Perſonen / by welke lijden niet veel byzonders gevonden wozd / koztelijk verhalen / en 't aanmerkelijkſte aantekenen. In 't Jaar 1531 zijn dzie Bzoederen tot Wolsburg in Cerniten dooz 't zwaard gedood. Op die zelve wpze is een Leeraar in Frankenland / afgezonden upt het Graafſchap Tirol aan de Bzoederen in Meerenland / met het zwaard omgebzagt of onthoofd. 1532 Zijn zes Bzoederen tot Starſing in Etſchland / na bzeeſſelijk pynigen / met groote bipdſchap wegens haar godzalig en volſtandigkpden / gedood. Eene Coenraad Fiechter is tot Eſtertſing / na dat hy tot ſcheurens toe gepijnigt was / met verſchepdene andere om het Geloove gedood. Huyg Jacobſe Graan en Marytje zijn Hupsvzouw wierden tot Haſerſouw gevangen: Marytje wierd tot Haarlem verdzonken / en haar Man in 's Gravenhagen / beneffens twee andere aan Ketenen geſloten zijnde / tot erbarming der aanſchouwers / op een grouwelijke wijze met een groot vuur dood gebzaden. In 't Jaar 1533 wierd een Lodewyk Foeſt, tot Schwats in Intal / gedood. Sicke Snyder tot Leeuwaarden om zijn Geloof en Hoop / na wzedelijk pijnigen met den Swaarde geregt. 1535. Zijn tot Hoozn dzie Bzoederen onthalſt / en twee Zusters in de Zee verdzonken; volgens de Sententien / om datze herdoopt waren / zonder daar van boete te doen. In haare uptgang toondenze zich bzymoedig tot malkanderen / zeggende: de Kneght is niet beter dan zyn Heer; hebben zy dit aan 't

groen Hout gedaan, wat zullen zy aan 't dorre doen?

Tot Leeuwaarden wierd onder den Stadhouder Georg Schenk, een Broeder / die zeven Kinders naliet / onthoofd. 1536. Zijn in Etsland zeven Broeders gedood. Drie Broeders en een Suster tot Dorikzee na schrikkelijk pijnigen / dat haar het bloed by de Voeten afstroomde / onthoofd; in haar Examen verdedigden zy haar met de H. Schrift; maar de Borgermeester sprak / wy achten uw Gods Woord niet; maar houden ons aan 's Keysers Mandament / en allen / die iets daar tegen doen / zullen wy spottelijk uptroepen. Daar op de Rijders hem antwoordden: dat gelyk hy betoonde een Voorstander van het Babelse Ryk te zyn, hy ook met het gekroonde Beest de eeuwige verdoemenis te verwagten had. Drie Broederen wierden tot Asse verbrand / van haar Waard / daar zy herbergden / alzoo zy na Tirol gezonden waren / verraden zijnde. Twee Broederen / Dienaren des Woords / tot Wydorp in Oostenrijk in het doortrekken gevangen / zijn na een Jaar gevangenis / in een vrolijke hoope om te sterven / wonderlijk verlost. Doch de eene zijn Leere met grooten iever getrouwelijk voortzettende / wierd wederom gegrepen / en met den Swaarde gedood. 1537. Zijn tot Enst in Over-Intal twee Broederen onthoofd en verbrand. Tot Passau aan den Donau zijn verscheyde Broederen in de gevangenis gestorven. Tot Bruekhuyzen in Beyerland twee Broederen / na verscheyde wreede pijnigingen verbrand / en een tot Kassel in Vlaanderen gedood. 1538. Zijn twee Broederen in het Graafschap Tirol gedood. Als men den eenen door pijnigen parzen wilde / om te zeggen wie hem hadde geherbergt / zoo zeyde hy: Ik heb my daar

toe

toe begeven om alle pyn en lyden, die een Mensche lyden kan, te verdragen, tot in den dood, door Godes kracht, eer ik 't u zeggen en een verrader zyn zal: ik heb te vooren wel geweten dat het my zoo gaan zoude, gy hebt my in uw geweld, doet wat u God toelaat, wilt gy my tyrannizeren, dat moogt gy doen, God zal u wel vinden. Gevraagt zijnde / waarom hy zijn leeden zoo wilde laten scheuren / zeyde hy: Gy zult my niet meer als het leven benemen. Twee Broederen wierden tot Miggelsberg tot Priestersdal onthalst.

Jan en Pieter Styart twee Jongelingen zijn tot Vinderhout buyten Gent onthoofd. Zy in een vuylen Put gevangen leggende / konden niets / zelfs haar eyge Lighamen niet / verbergen voor de Wormen. De eene was / indien hy gewilt had / vrygeraakt / door ziekte uyt zijn gevangenis gelaten zijnde; maar heeft zich vrywillig daar weder in begeven / begeerende met zijn Broeder te sterven. Jan vertroostende zijn Broeder / die eerst wierd voortgebragt / zeyde tot hem / met ten Hemel gewende Oogen: Stryd vroom, lieve Broeder, ik zie den Hemel boven ons open. Twee Broederen zijn tot Santweyt in Cerniten onthalst. 1539. Wierd in Engeland mede een Plakkaat tegens de Doopsgezinden afgekondigt; waar door in dien ongelegen tijd en koude / veelen der zelven vlugtende / eenigen in Holland overstaken. Tot Delft zijn 16 Broederen met den Zwaarde onthalst / en 15 Zusteren in het Water verdronken. Een Zuster wierd / na veele bezoekingen in groote volstandigheyd / tot Blixen / in 't Water versmoort. Een Arent Jacobse met zijn Vrouw en oudsten Zoon in de Rijp gevangen zijnde / en na Monnekendam gevoert / wierden aldaar met zware Steenen in 't Water geworpen.

In 't Jaar 1540 is tot Schwats in Intal / een Broeder / genaamt Hans Sinneraver, onthoofd / en vier Broederen tot Enkhuyzen. 1542. Is eene Jacob en zijn Huysvrouw genaamt Seli tot Wormer gevangen / en tot Amsterdam ten Vuure gevonnist zijnde / verbrand. Agt Broederen en twee Zusteren zijn tot of by Crommeniedijk / na veel aanvegtingen en Tormenten geleden te hebben / met een volstandige lijdzaamheyd om 't leeven gebracht. 1543. Wierd door geheel West Vriesland / by Plakkaat uytgeroepen dat alle Misdadigen en Doodslagers vryheyd / 's Keyzers genade en noch hondert Guldens aan Geld / dat op dien tijd veel was / zouden genieten / indien zy Menno Simons in Beuls handen konden overleveren. 1544 Zijn tot Amsteldam twee Broederen: de eene genaamt Jan Klaassen, de andere Lucas Lambertse, toe genaamt Bestevaar, dewyl hy 87 Jaar out was / met den Zwaarde onthalst. In de Vierschaar komende zeyde Jan Klaassen tot Bestevaar, hoe zijt gy al gemoed mijn lieve Broeder? die hem met een bly gelaat antwoordde: Al wel myn lieve Broeder. Vrees nu, voegde de eerste daar op / Vuur noch Zwaard. Och! wat een blyde maaltyd is ons bereyd voor dat de klok twaalf uuren heeft. Als zijn Vonnis zou uytgewezen worden / zoo sprak Jan Klaasse: ô barmhertige Vader! gy weet dat wy geen wraak begeeren, geef ze uwen Geest, op dat gy haar dit niet en rekent tot boosheyd. Na dat hy tot de Burgery gezegt hadde / dat ze niet anders en leeden als om het Woord Gods / zoo riep hy ten laatsten met luyder stemme: ô Heere! verlaat my nu noch in der eeuwigheyd; Heere, Davids Zoon ontfang myn Ziele. Verscheyde Personen tot Rotterdam by een vergadert zijnde /

waar

waar onder een Dogter van veertien Jaren was/ wierden van een Vrouw/die aldaar een Ketel leende/ ontdekt/ aangebragt en gevangen/ en na veel middelen tot afval aangewend te hebben/ de Mannen met den zwaarde/ en de Vrouws-Perſonen onder het Ys in 't Water/ gedood.

HANS BLIETEL,

EEn afgezondene van de Broederen in Meerenland/wierd door middel van een gevenysden verrader/ in 't Jaar 1545/ tot Riet in Beyerland gevangen. Deze (dewijl de Raad tot Riet geld op 't Lijf van dien Broeder geſtelt had/ door die hem aanbragt) nodigde hem na vriendelijke of aangename ontmegang/ uyt ſchijn van Godsdienſt in zijn huys/ en verſtrikte dus dezen goedmeenenden. De verrader boodt hem aan door een ſomme gelds/ daar 't hem om te doen was/ los te laten; doch de Broeder hem hier in niet te wille zijnde/ bragt hy hem den Regter aan. Onderwijlen tragte des verraders vrouw hem door 15 gulden t'ontſlaan; maar dit ook ontzeggende wierd Blietel tevens de verrader en zijn Vrouw gevangen. d'Overheyd wegnig geld by den Broeder vindende en vermoeden hebbende dat de verraders 't hem ontnomen hadden/ wierden zy beyden beneffens de Broeder/ grouwelijk gepijnigt/ en is Hans Blietel na vier a vijf weeken gevangenis/ verdoordeelt levendig verbrand te worden. Tot de Papen/ die groote moeyte aanwendden om hem van zijn geloof af te trekken/ zeyde hy: gy lieden meugt wel afflaan van uw godlooze verleyding, ik wil uw valſe leer hooren, noch toevallen; ik heb heeden ten dage wel

wat anders te doen, als na uw valſe Propheten te luyſteren; ik moet den Heere myn God in Chriſtus navolgen, en dat volbrengen dat ik belooft heb. In het upt varen gemoete hem een welbekende Michiel Kramer, dien hy lachende en wijzende na den Hemel aanzag / 't geen in dezen als ook in zijn Hupsvrouw / ziende hem dus vrolijk ten vuure gaan / verwondering en ontſteltenis baarde. De Vrouw dzie dagen vaſtende / tragte met meer anderen / door een vromen wandel de Gemeente te worden in gelijft. Het vuur ontvonkt / en hy op een Ladder gebonden zijnde / zepde hy: dit is de regte gemeente Gods, en de weg ten Eeuwigen leven; hier van is Hemel en Aarde myn getuygen: ook zal God dezen dag een teken aan den Hemel toonen. 't Geen ook verbult wierd / alzoo de Zonne by helder weer zodanig verdupſterde / datze geen ſchaduw gaf: en op zijn voorzegging dat de rook regt opwaarts / en zijn Ziele daar in ten Hemel varen zouw / zoo hadden eenige een ſchoone witte Dupve in 't vuur gezien / die met den rook regt opwaarts vloog. In 't vuur leggende / daar hy vzy lang in leefde / loofde hy God met gezangen.

ELISABETH,

WOonachtig in Vrieſland / is aldaar in 't Jaar 1549 gevangen. Wanneerze van twee Witkovels nauw onderzocht / en na haar Geloofs-genoten gevraagt wierd / en dezelven niet ontdekken wilde / zoo ſtelden zy haar daar na wederom voor den Raad / zeggende datze haar tot dien tijd met goedhepd / maar nu niet willende be-

belijden met ſtrenghepd zouden aantaſten: waar op zy in den pijnigtoozn gebzacht zijnde / de Beul belaſt wierd haar aan te grijpen; die zulks wep-gerde / alzoo hy dacht datze wel zonder pijnigen klappen zou; maar zy niet willende / zette hy haar duym-pzers op beyde haar duymen / en voozſte vingeren / dat het bloed haar de nagelen uptſpzong / waar op zy riep, ik mach niet langer lyden. De Heeren zeyden / belijd en wy zullen uw pijn ver-lichten; maar zich zelve tot haar God wendende riep zy in groote benauwthepd: help my ô Heere! uw arme Dienſtmaagd; want gy zyt een noodhel-per, en aanhoudende in 't Gebed / verlichte haar pijn zodanig / datze tot de Heeren zeyde / vraag my en ik zal u antwoorden; want ik voel gans geen pyn in myn vlees als te voren. Zy zetten haar ook ſchzoef-pzers op haar ſcheenen / toen geraakte zy van haar zelve / waar op eenige dachten en tegen den anderen zeyden dat zy mogelijk dood was; maar zy tot haar zelve komende zeyde: ik leef en ben noch niet dood. De Rechters ziende datze ver-loren arbeyd aanwenden / ontſloten haar ſchzoef-pzers / en pozden haar met ſmekende woozden; maar zy antwoozde: zoo pleegt men de kinderen te doen, en de Rechters (dooz haar van God ont-fangene krachten) niet met allen vozderende / wierd zy eyndeling in 't water verdzonken.

ELLERT JANSZ.

ALs tot Amſteldam in 't Jaar 1549 / omtrent 20 Bzoederen en Zuſteren der Doops-gezinden gevangen waren / zoo had een onder allen twee Bzoeders / loſſe en rouwe knapen / zomtyds dzonken zijnde; deze op zekeren tijd in de Herberg zittende en gedagtig wozdende aan haar gevangen Bzoeder / maken een heſlupt onder een onbedagten eed / de zelven zonder eenig gevaar / ja den dood zelve t'ontzien / te zullen verloſſen: zy ſtelden haar aanſlag op een nagt dus in 't werk: een Bootshaak aan een venſter hegtende / klommen zy daar tegen op / maakten een touw vaſt / en openen een venſter met een koeboet / 't geen haar zoo wel gelukte / datze niet alleen haar gevangen Bzoeder / maar ook de meeſte anderen verloſten.

Aan-

Aanmerkelijk is 't dat deze genoemde Ellert Janſz, die mede de gelegenthepd beneffens de anderen hadde om hyp te geraken / dat weygerende zepde: ik ben nu zoo wel gerust, om myn offerhande te doen, en gevoele my nu in een zoo zaligen ſtant, dat ik geen moed heb door lang leven beter te worden: ik vrees dat ik in 't wandelen door de lange woeſtyne, in flaaumoedigheyd vallende, nimmermeer over de Jordane in 't beloofde Land zou komen; ook zoudenze my konnen na ſchryven dewyl ik door myn houte-been al te wel bekent ben.

Den dag zyner en vyf zyner Medebzoederen en twee Zuſteren offerhande (dewelken afgeſchepden van de andere geſloten waren / en dezelve wel konden horen / maar niet verloſſen) gekomen zynde / ſchikte zyn Neef / wonende over het Gevangen-huys / daar de verloſſers haar goed gebozgen hadden / hem booz de Duurſchaar / om te zien hoe zyn Neef gemoed zou zyn in zyn laatſte uure; maar Ellert hem gewaar wozdende ſpzak / tot groote verwondering van allen / hem blymoedig aan / hem vermanende tot het goede / en verklaarde noopt blyder dag geleeft te hebben. Dit bewoog zyn Neef mede tot het ware gelove en een heylig leven. Alzoo heeft men Ellert Janſz. met zyn Medebzoeders en Zuſters levendig verbzand.

FYE EN EELKEN,

TWee bzome en liefhebbende Bzoederen / van welken eerſten 't gemeene volk / als hy gedood was / zeide / dat was een bzoom Man / is dat geen Chziſten zoo iſſer geen in de geheele wereld. Als Eelken na veel onderbzagingen en dzep-

gingen der Regters / beneffens Fye haar ſententie ontfangen hadden / zijn zy by malkanderen gebragt: zy kuſten malkanderen handen en voeten / tot der aanſchouwers groote verwondering. Zelfs de Knegten liepen tot haar Heeren / en zeyden; noopt hebben menſchen malkanderen zoo bemint. Eelken wierd na dzie dagen onthalſt. Terwijl de Sententie van Fye gelezen wierd / lupſterde hy niet; maar vermits zijn groote blijdſchap zong en ſprong hy / God lovende en dankende / en ſprak: dit is de eeuwige weg.

Als hy na de Geregt-plaats gaande / eenigen zijner vrienden en bekenden zag / riep hy: vrienden verblyd u met my over zulken Bruyloft als my bereyt is. De Broeders deeden zulks ook / zeggende: dit is de Wyn-parſe des Heeren: hier hangt de Kroon aan. Als hem de Monniken in het Biegthuysken met Broodt en Wijn quelden / zoo deed hy niet als God danken / en vreugde teekenen bewijzen / en ſprak tot haar: op uw Brood en Wyn ben ik niet verhongert, maar my is een ſpyze bereyd in den Hemel. Als hy aan de Paal ſtond om gewurgt en verbrand te worden / riep hy: ô Heere! ontfang uwen knegt. Gevangen tot Boorn in Weſt-vriesland / en geregt tot Leeuwaarden / in 't Jaar 1549.

HANS

HANS VAN OVERDAM,

TEr oorzaak dat in 't Jaar 1550 / tot Gent twee Jonge lieden / en een Jonge Dogter gevangen zijnde / en wat te voorbarig in 't reden twiſten daar door waren afgevallen / en de Papen daar op krachtig roemden ; soo schreef Hans , dit niet kunnende lijden / met meening een klepmen / doch door ieder een grooten Brief ; en zond daar van aan de Heeren eenige affchriften : makende d'anderen den volke door aanplakken openbaar ; onder andere redenen liet hy daar inbloepen : zeer begeerig te zyn om met al de Roomze geleerden , by een groot vuur te Diſputeren , 't geen den overwonnenen zyn deel zou zyn. 't Vernoegde hem / dit noch voor zijn gevangenis / die hem haaſt te beurt viel / beſchikt te hebben. Sy hadden

den onder haar gezelſchap / met het welk zy beſloten hadden in een Bos te vergaderen / een verraader / waar door zy allen wierden gevangen / en op twee Wagens benieffens eenigen / die haar uyt liefde in 't voorby tyden groetten / tot Gent gebragt / en aldaar in Spelonken / Kamers / Kelders en duyſtere Gaten gworpen. Hy was zeer begeerig met de Papen voor de Regters en al de gevangenen te Diſputeeren; maar zy waren wel wijzer / ziende / hoewel moedwillens blind / de Waarheyd der Heylige Schrift aan zijn zijde. Na veelvuldige Examinatien / wilden hem de Regters onderregten / zeggende: zijn Ziele te zoeken; maar hy antwoorde / zyt gy daar toe begeerig, wel aan gaat in de Stad op alle plaatzen, tot Dronkaarts, Hoereerders, Vloekkers, Schelders, Gierigaarts, Hovaardigen, Afgodendienaars, Zuypers, Braszers en Moordenaars, die onnozel bloed vergieten, 't welk nog al uwe Broeders zyn, zoekt die haar Ziele, de myne heeft Chriſtus gevonden. Hy was met al de Broeders en Zuſters zeer wel getroost en gemoed / om zijn Offerhande / die hy haaſt verwagte / te doen. Uyt zijn gevangenis ſchreef hy in een Brief / deze uytnemende woorden: ô gy Almagtige en eeuwige God! hoe geheel onbegrypelyk is uw genade, en Vaderlyke barmhertigheyd over die geenen die u vreezen, en liefhebben? ô Vader! wie zou zulken God niet vreezen? die de zynen weet te verloſſen, al is 't dat zy ſchynen hier een kleynen tyd verlaten te zyn, van alle menſchen veracht, verworpen, en vervloekt op dezer Aarden: Nogtans verlaat hy de zynen niet, door den troost des H. Geeſt in onze harten, die ons vrymoedig en vrolyk maakt, dat wy om zynes Naams wille mogen verſmaatheyd lyden; en hoopen door de goedheyd Gods

Gods haast ten eynde onzer Pelgrimmagie te zyn, en van deze ellendige wereld en tranendal verlost te worden; en dit Aartze huys onzer Wooninge gebrooken zynde, t'huys by onzen Hemelschen Vader, de Kroone des Eeuwigen Levens t'ontfangen. Noch in eenen anderen Brief / spreekende tot de Regters / zegt hy toonende zijn kloekmoedigheyd / daarom willen wy liever door Godes genade, ons tydelyk Lighaam laten branden, verdrinken, onthoofden, rekken, of pynigen, geesselen, bannen, verjagen, onze goederen laten beroven, alzoo 't u goet dunkt, eer wy u lieden tegen des Heeren Woord, eenige gehoorzaamheyd willen bewyzen, en willen daar in verduldig en lydzaam zyn. Voorts is Hans van Overdam, en een zijner byzondere vrienden Hans Kaaskoper, dewelke by malkandere gevangen gezeten hadden / elk aan een Paal gestelt / en zoo 't naast schynt levendig verbrand.

TYS VAN LINT,

WOonachtig tot Roermonde in Gelderland. Een zeer aandachtig Man / levende naar zijns Heeren gaven in zijne vreeze / zonderling barmhertig en medelijdende omtrent den armen / en troostelijk in haar nood; in 't kort / hebbende een goed gerucht / en bekleed met d'allet Chrystelijkste deugden / is aldaar / in 't Jaar 1550 / om zijn oprecht geloof gevangen / voor Ketter verklaart / vreezelijk gemartelt / ter dood veroordeelt / en tot asschen (gelijk ook kort daar na by na de geheele Stad / men weet niet by wat gelegenthey d) verbrand.

DRIE

DRIE BROEDEREN

ZYn door nijdigheyd der Papen / (die den Markgraaf / die anders de quaadſte niet ſcheen / op pæne van zijn officie / daar toe dwongen) tot Antwerpen in 't Jaar 1550 gevangen. Gevende dit oorzaak van blijdſchap zoo den Papen als den Broederen; verheugende zich de laatſten om datze waardig waren voor den Name Chriſti te lijden. Na ſcherp examen der Papen / en Leuvenſſe Doctoren / heeft een Jan genaamt / haar ſpreeker / zich met de Heylige Schrift zoodanig gedefendeerd / dat de Markgraaf getuygde zoo klare uytleggingen der Heylige Schrift noopt gehoord te hebben; verzeekerd zijnde dat hy / in dien hy veertien dagen by de Broederen was / overredent zouw worden. Waar op dezelve antwoorde: oordeel zelve of dit niet het recht Geloof en de Waarheyd is, daar voor wy ons leven te pande ſtellen, en daar af dat wy niet willen wyken; maar daar in volharden, tot lof en prys des Heeren, die ons niet heeft verlaten, zelfs als wy in het duyſter zaten. Door 't verkeerd voort brengen der Heylige Schriften / van de Doctoren / vraagden haar de Broederen: hoe zy zo ſtout dorſten weezen, den weg des Heeren zoo verkeerd te leeren: Waar op een antwoorde; om dat wy met u niet in de gevangeniſſen / in angſt en druk willen zijn; maar over een Jaar 7 a 8 dan will ik de Waarheyd recht verbeyden / en daar goed voordeel mede doen. Og! armen (antwoorde een der Broederen) hoe verlaat gy u op een ydele hoope, daar gy uur noch tyd zeeker hebt? (zijnde hy ook kort daar na geſtur-

ven)

ven) ziet zeydenze, gy bekend dat wy niet misdaan hebben, waarom wilt gy ons dooden? 't Keyzers Plakaat / antwoorden de Regters / gebied ons dat: neemt dan dat Plakaat zeyden de Broederen met u in 't oordeel Gods / en ziet of 't u daar zal vrysprecken.

Sy wierden ten vuure verooordeeld / 't welk haar niet verschrikte / maar verheugde en vertroofte. De Raad sprak tot den jongsten: bid den Markgraaf hy zal u noch wel vryplaten; maar hy antwoorde: ô neen! ik wil met myn Broederen voor de Waarheid lyden. Tzedende alzoo vroolijk na de Palen / zeyden sy: aldus trekken wy met vreden na het vreedzame Huys Gods, om daar een eenwige woonstede te verkrygen. Sy baden God om vergeving voor de Rechters / en aan de Paal staande riepen sy: Hemelsche Vader, ontfang onzen geest in uwe handen.

JAQUES DOSIE,

EEn Jongeling van 15 Jaren tot Leeuwaarden gevangen. Op zekeren tijd als de Heer en Vrouw van Friesland / nevens meer andere Heeren en Dames by een vergadert waren / deden sy Jaques voor haar komen / om zijn Geloof t'onderzoeken / waar op hy zeer treffelijk antwoorde.

De Heer ondertusschen onverwacht vertrokken zijnde / heeft de Vrouw medelijden met den Jongeling hebbende / veel met hem gesproken / hem vragende / waarom hy nog zoo jong zijnde / dus zwaar gevangen en gebonden lag? waar op hy antwoorde: dit is alleen geschied om dat ik in Christus gelove, en hem alleen aanhangende, den zelven geen-

geenzins wil verzaken. Als zy hem vroeg of hy niet mede van 't Munsterse oproerig volk was? sprak hy: Mevrouw zulk een ben ik niet, ook ken ik zulk volk niet; maar wy willen veel meer, na melding der Heylige Schrifturen, onze vyanden helpen, zoo zy hongeren en dorsten, met spys en drank verzaden, en haar geenzins met geweld of wraake wederstaan. Als na veele wederzijdse redenen / de Vrouw hem bad zich te beheeren / en haar gelove toe te vallen / willende hem dan vryheyd geven / zoo zeyde hy: Mevrouw ik bedanke u zeer voor uw goede genegentheyd t'mywaarts; maar ik wil myn geloof niet verwisselen, om eenige sterfselyke menschen te behagen, of men moest myn doling met de Schrifture bewyzen; want ik my in God, om zyn vriend te zyn, gantschelyk heb overgegeven, daar in ik verhoope te leven en te sterven. 't Welk hem ook te beurt viel; heerlijke redenen van zoo weynige Jaren! De tijd dezer geschiedenis schynt niet bekent.

Twee

Twee Jonge Maagdekens Gepeynigt. 27

Twee Jonge-Maagdekens.

ZYn in 't Jaar 1550 / tot Bamberg gevangen / wredelyk gepynigt / en om te ſterven verpoordeelt; tot ſpot kranſſen van ſtroo op 't hoofd gezet / en alzoo als in triumph ter dood geleyd. Sy leden dit alles niet alleen zeer ſtandvaſtig en blymoedig / maar ſpraken in haar uytvaart de een tot de andere noch deze heerlyke en trooſtelyke woorden: dewyle de Heere Chriſtus voor ons een doornen Kroon gedragen heeft, waarom zouden wy niet wederom, tot zyner eere dezen ſtroo Kroon dragen? De getrouwe God zal ons voor dezen een ſchoonen gouden Kroon en heerlyken krans opzetten.

AANMERKING.

IN 't Jaar 1545 / wierd tot Bolswaart in Vriesland / een Broeder Frans genaamt gevangen / naar Leeuwaarden gevoert / en aldaar levendig verbrand. Beschuldigt zijnde van valse Leere / willende de zulke gantsch uptroepen / antwoordde Frans: verstoort u niet myn Heeren, toont my uyt den Bybel myn valse leere, ik hebber een medegebragt, komt en leert my daar uyt. Hy wierd daar na als een verstnader der Misse / volgens 's Heyzers bevel ten vuure veroordeelt. Hy onverschrikt bedankte de Heeren / en zeyde: ik wil u dit alles van harten vergeven, u wenschende dat Gods geest u verligte u tot betering, dat gy boete doet, en u na Gods woorden schikt. Ik ga nu na de heylige Stad, en myns Vaders erve. d'Aanschouwers / die uyt medelijden weenden / vermaande hy zeggende: weent niet, maar bereydt u om uw zonden af te sterven; want dit is de regte weg om tot het leven in te gaan. Na zijn gedane Gebed / sprak hy noch deze laatste woorden: Heere Godt wil myn Ziele ontfangen en leydze in uwen vreede. Oswalt van Jamnitz wierd tot Weenen in Oostenryk (na een Jaar en zes weken gevangenis / zonder vonnis of verkondiging van misdaad) in den Donau verdronken. Als hem zulks wierd gezeyt / zoo sprak hy: ik wil doch van Godt en zyne Waarheyd niet wyken: Christus is voor my gestorven, dien wil ik navolgen, en om zyne Waarheyd ook liever sterven, dan die verlaaten. Eene Andries Koster, wierd tot Ips aan den Donau onthoofd. 1546 / Zijn vier Broederen gedood. Noch twee

Broe-

Broeders en een Suſter. De Huysvrouw van den eenen geraakte na een drie Jarige gevangenis / by ongeluk van brand los: doch de andere / die daar ook gelegenthepd toe had / ging wederom / en wierd na noch een Jaar gevangen te zijn / in den Donau verdronken. Een Broeder genaamt Quirinus Pietersz. van Groningen / is tot Amſterdam levendig verbrand / om dat hy / zegt de Sententie / hem hadde begeven tot ongelove / en de ketterye der Anabaptiſten / hem had laten Herdoopen / qualijk gevoelende van de Sacramenten der Heylige Kerk / de menſchen tot zulke dwalingen hadde vervoert / tegens het Heylig Chriſten Gelove / de Ordonantie der Heylige Kerk / en de Plakaten der Keyzerlijke Majeſteyt. Dit of diergelijke waren al veel de Sententien van de Lijders. Twee Borgers van Edam wierden tot Amſterdam gevangen gebracht / na veel onderzoek en volſtandige beproevinge / op Ladders gebonden / in 't vuur gworpen / en alzoo aldaar levendig verbrand. 1557. Wierd tot Ilſt by Sneek / een Suſter op 't uptterſte Swanger zijnde (genaamt Rigit Heynes, wiens Man 't met groot gevaar des levens ontvlugt was) ſtrengelijk gebonden / gevangen tot Leeuwaarden gebragt / en aldaar in 't water verſmoort: na drie Weken gevangenis verloſte zy van een Soontje / dat tot groote verwondering der Aanſchouwers / de litteekenen van zijn Moeders banden in zijn armen had. Sy wierd om haar Geloofsgenoten te melden / grouwelijk gepijnigt; maar de Heer verſterkte haar / en bewaarde haar mond datze niemand melde. Tot Ooſtende wierd in 't Jaar 1548 / een Inboozling / een Man van zeer goeden lof / wegens zijne mildadigheyd / op eenig gerugt op 't Stadhuys ontbooden / van zijn

geloof onderzogt / na getrouwe belijdenis / gevangen / ten strop en vuure verooordeelt / en verbrand. Uytgeleyt prezenteerde een Paap hem een Kruysefiks om te kussen; maar hy zulks weygerende / zeyde de Paap tot de omstaanders: bidt voor dezen verleyder: want hy gaat uyt dit in het eeuwige vuur. Waar op de Martelaar genaamt Klaas Leks eenvoudig antwoorde: dit zegt gy; maar ik vertrouw beter. Twee Broederen en twee Zusteren zijn tot Lier in Braband in 't Jaar 1550 / geworgt en verbrand: als men hen des Keyzers Plakaat voor las / zeyde een van de Broederen: Christus zegt Marc. 16. wie gelooft en gedoopt word zal zalig worden; maar 's Keyzers Mandament zegt, wie op zyn geloof gedoopt word, die moet zonder eenige genade gedood worden, van deze wee strydende Plakaten moeten wy een verlaten; zullen daarom het bevel Godts houden. In de gevangenis vraagde de Schout een der Zusteren / wat zy zeyde? dewelke antwoorde: men heeft my in deze Stad tweemaal groote eere aangedaan, te weten, als ik trouwde, en als myn Man Keyzer werd; maar nooyt hadde ik vreugde, die niet verging, als ik nu doe. Een Broeder en drie Zusteren / zijn tot Leyden ter dood gebracht. De broeder sprak in 't uytgaan: wy lyden niet als Dieven, of Moordenaars, maar om des Heeren Name: daarom ô Heere! vergeef het hen die ons dit aandoen. Een der Zusteren sprak: Heere wil ons sterken, die om uw Woord lyden, 't welk weynige doen willen: ik ben niet waardig om uwen Name te lyden, maar gy zult my waardig maken. De tweede quam al zingende voor / en sprak daar na: Heere aanzie ons, die voor uw Woord lyden; want ons betrouwen staat alleen op u. De derde / dit is de enge weg

ter

ter Zaligheyd: ô Heere! ontfang myn geeſt. Vermanende de Heeren boete te doen van de ſchade/ die zy haar Zielen aandeden. Een naarſtig Leeraar genaamt Teunis van Hauſtelraat, is tot Lumier in Gulikerlant/ tot aſſche verbrand. In een Brief aan zijn B. en S. geſchreven/ ſpraak hy zijn Godt aldus aan: ô Godt! laat my in myn groote lyden dat geworden, dat ik zonder ophouden tot u dringen mag, en niet en vreeze eenige pyne noch doodt; ja lieve Heere dat bidde ik u, gy die Godt zyt over alle dingen, dat ik doch niet verſchrikt en worde, over al het geene dat my overkomen mag, en zal, dat ik ter Zaligheyd met Chriſtus zal lyden; want ik weet dat dien de Kroone des Levens bereyd is, die daar in volharden. Tuſſen Sittert en Limmerig in 't veld/ is een Broeder/ op het Huys te Boxren gevangen zijnde/ verbrand. Broolijk nam hy zijn Sententie aan/ zingende na zijn Geregtplaats gaande/ een Geeſtelijk Liedeken zoo lang zijn adem hem zulks toeliet. Weynig tijds hier te vooren warender in dit zelve Ambagt noch eens zeven en eens elf Broederen met het Zwaard gerigt. Eene Remken Ramakers wierd ook by Sittert verbrand. Tot Londen in Engeland zijn ook een Broeder en een Zuſter om haar geloof tot aſſche verbrand: hebbende te voren veele tormenten uytgeſtaan.

Tot Wiſſen wierd een Gerrit van Kempen, om 't getuygenis Jeſu verbrand. Anthoni van Aſſelroye, Leeraar en oudſte/ is mede na veel geleedene tormenten/ om 't gelove gedoodt. Eene Hans van Monſter, buyten Antwerpen/ op 't Huys te Birchem/ om 't gelove gevangen zijnde/ wierd van twee Broederen bezogt/ die by die gelegentheyd ook gevangen/ en op 't gemelde Huys met

malkanderen gedood zijn. Tot Leeuwaarden bragt men een Jongeling van 15 Jaren om 't leven / ik denk dat deze te voren genoemt is Jaques Dosie. In dit zelve Jaar 1550 / wierd 's volks haat tegen de vervolgden vermeerdert / door 't Plakaat van Inquisitie by Keyzer Karel den vijfden den 29 April binnen Brussel uptgegeven / en was oorzaak dat men voortaan een Geestelijke Inquisitie wilde invoeren / en niet te min door de Wereldlijke magt de wreede en bloedige Mandamenten straffelijk doen volbrengen. En hoewel eenige Magistraten dit Plakaat van Inquisitie niet wilden Publiceeren / en eenige door ootmoedige Requesten verzagting verkregen; zoo wierden nogtans dadelijk middelen in 't heymelijk aangewend / om door de Inquisiteurs dit in 't werk te stellen. Dit veroorzaakte veel verdriet en klugten / inzonderheyd upt West-vlaanderen. Een Schuptevoerder tot Amsterdam Reyer Dirksz. genoemt / wierd na wreeselijk pijnigen verbrand. Een Smit tot Komen de Waarheyd belijdende wierd veroordeelt tot het vuur / of indien hy afviel / tot het Zwaard. Sy bragten beyde deze gereedschappen te voorschijn / doch vreezende het Volk / wierd hy in de gevangenis onthoofd. 't Lighaam op 't Kerk-hof gebragt zijnde / dede een Paap een Lijk reden / zeggende: dat hy herroepen en Salig gestorven was / en ze hem onthoofd hadden eer hy wederom veranderde; maar men hield dat de Paap den dooden beloog / alzoo hy na verhaal van de Sententie halfstarrig by zijn belijdenis bleef: en quam alzoo upt zijn leugenagtige mond de Waarheyd te voorschijn.

GIL-

GILLIS EN ELIZABETH,

TWee vromen Chriſtenen zijn in 't Jaar 1551 tot Gent gevangen / en na 's Keyzers Plaakaat ter dood veroordeelt. Na haar beyder Gebed op 't Schavot / trad Elizabeth eerſt na de Paal / en ſprak: ik danke u ô Heere! dat ik waardig ben om uwen Name te lyden, ik ſta nu aan den Proefſteen der Uytverkoornen Godts, ô Heere! ſterk my, en vertoef niet. Gillis ſprak tot haar; Zuſter, wees lydzaam in u lyden, en trooſt u in God, hy zal u niet verlaten. ô Lieve Broeder / zeyde zy ik wil nimmeenmeer van hem ſcheyden. Toen riep Gillis, ô Heer! vergeefze de zonden, die my hier de dood aan doen; want om datze u niet en kennen, wetenze niet watze doen. Eindelijk riepenſe t'zamen: ô Heemelſche Vader! in uwe handen beveelen wy onzen Geeſt.

Vier Vrome Chriſtenen,

MEt namen / Joris, Wouter, Grietje en Naantgen, vlugtende van Lier in Brabant / na Gent in Vlaanderen / wierden zy na een kleynen tijd daar gewoont te hebben / door een verraader gevangen / dankende Godt met vreugde en Lofzangen. Levendig ten vuure veroordeelt zijnde / bedanktenze de Heeren / en Grietje ſprak: myn Heeren ſpaart drie Palen, wy zullen wel allen aan een ſterven; want wy zyn dog Geeſtelyk alle eens gezind. zy waren blyde in den Heere, Godt hooglyk dankende. En Naantgen zeyde: dit is de dag daar ik zoo zeer

na verlangt heb. Na datze met malkanderen nedergeknielt / haar Gebedt gedaan / en malkanderen met den kus des vredes gekuſt hadden / en ieder in een ſtrik gehangen waren / ſprak de eene tot den anderen: laat ons nu vromelyk ſtryden; want dit is onze laatſte pyn, hier na zullen wy ons met Godt in oneyndelyke vreugde verblyden. Toen het vuur begon aan te gaan / riepen zy: ô Godt! Vader in uwe handen beveelen wy onzen Geeſt. In 't Jaar 1551.

CATERINA,

EEn vrome ſtandvaſtige Vrouw / is ter genoemde Plaats / na acht dagen / ook ten vuure veroordeelt / en levendig verbrand. In de gevangenis deden de Monniken groote moeyte om haar tot afval te bewegen; maar zy ſprak tot haar / met meer dan mannelyke dapperheyd / deze woorden: ik ſta zoo vaſt op myn geloove, dat ik my daar voor ter eere Godts aan een ſtaak wil laten braden: wat zoud gy om 't uwe wel doen? niet veel meen ik. Na een vuurig Gebed tot haren Godt / om ſterkte / die zy ook verkreeg / ſprakze aan den ſtaak wel gemoet deze woorden: om der Waarheyd wille worde ik ter dood gebragt, wat gy dan magtig zyt my te doen, ben ik vrymoedig bereyd te lyden. Een Paap of Monnik haar willende vertrooſten zoo hy zeyde / antwoordeze: ey zwyg, ik ben moede van uwe quelling, laat u trooſten aan my ſtaan, en trooſt u zelven; want hy, om wiens naam ik lyde, zal my nu een trooſt wezen: dien zy met een vaſt vertrouwen aanroepende den Geeſt gaf.

JO-

JOHANNES BAIR,

DIe zich zelven in een Brief aan zijne Broeders / een ellendigen der ellendigen / en een verlatenen der verlatenen noemt / en die zijn Broederen badt / datze dog den Heere voor hem wilden bidden / dat hy hem uyt dien grooten gevarelijken en onnuytspreekelijken noodt wilde verloſſen / is tot Bamberg in 't Jaar 1551 in zijn gevangenis / zijnde een donkeren Cooren / waar in hy 23 Jaaren ellendelijk om de waarheyd had gelegen) zijn natuerelijken doodt geſtorven en in den Heere ontſlapen.

JERONIMUS ZEGERSZ.

En

LYSKEN,

zyn Huysvrouw,

ZYn in 't Jaar 1551 tot Antwerpen om het belijden der waarheyd gevangen / en elk byzonder gezet / lijdende veel Aanvegtinge / Pijnen en Torimenten / waar in zy / inzonderheyd Jeronimus, zeer ſtandvaſtig in woorden en daden geweeſt zijn: met woorden ſchrijft hy aan zijn byzonderen vriend / den grooten Hendrik, die met hem en zijn Huysvrouw gevangen lag en verſtaan had dat hy afgevallen was / aldus: 'k heb noyt anders geſtaan in myn Geloof dan

dat behoort, en even zoo wel gemoed als ik was toen ik by u lag. De Heere heb lof, 'k ben noyt beweeglyk geweeſt; want ik hebbe liever alle dagen tienmaal gepynigt te worden, en dan nog ten laatſten op een Rooſter gebraden te worden, dan myn Geloove, dat ik beleeden heb, te verzaken. In een Brief aan zyn beminde Huysvrouw / ſchryft hy dat de Regters hem zeer gedwongen hadden / de Broedvrouwen die by de Zuſteren geweeſt hadden / en meer andere te melden / of zy zouden hem pynigen tot 's anderendaags / en rekken hem een Doet langer als hy was. Zy gingen ook zoo met my te werk, ſchryft hy / want leggende op den Pynbank, goten zy my 't Lyf vol water, en rekten my zodanig met vier Koorden, dat my dagt dat myn hooft en beenen af waren: als zy de koorden los maakten, moeſten zy my met haar tween of drien van de bank heffen, en my kleden: ja zoo dat het niet mogelyk was, de pyne te verdragen zonder des Heeren hulpe: maar zy hadden anders niet aan my: ziende op twee of drie Perſoonen die zy hem in een Brief voorgeleezen / en hy gemeld had. De Heere zegt hy hebbe eeuwige prys en lof, die de zynen niet verlaat. Hy ſchreef aan zyn Huysvrouw / en zy wederom verſcheyde beweegelyke en Zielroerende Brieven / waar van wy eenige weynige paſſagien / om dat wy in alle deelen de kortheyd zoeken / zullen aanhalen. In zyn eerſten Brief ſchryft hy: Ik en kan den Heere niet ten vollen danken, over alle de groote ſterkheyd en kragt, die hy my geeft in dezen nood. Ik bevinde metter tyd wel dat de Heere met ons is; want hy helpt ons zoo trouwelyk uyt allen nood, hy is zulken getrouwe Hoofdman, hy geeft zyn Kneg-

Knegten zulken moet, ſterktze dat zy niet en vreezen, zy vreezen noch en beeven niet, door de groote liefde die zy tot haar heemelſchen Vader hebben. In dien zelven Brief: Och! myn hartgrondelyke lieve Huysvrouw, ik kan den Heere niet genoeg danken, van al zyn groote deugd, die hy aan my bewyſt: hy geeft my zulke ſterkheyd en kragt, dat ik 't niet uytſpreken kan. Och nu bevinde ik wel dat de Heere een getrouwe Noodhelper is, hy verlaatze niet die op hem betrouwen. In een Brief aan zijn Broeders en Zuſters in den Heere / beveelt hy haar zeer ernſtig een heylig leeven aan / ter vertrooſtinge in druk en ſpoed. Want, zegt hy / dit is de uure, daar ik den Heere zoo lang om gebeden heb, en my zelfs niet goed genoeg en kende, dat ik waardig zoude weezen om voor zynen Naam te lyden; daarom ben ik zoo zeer verblyd, om dat myn uure gekomen is, dat ik uyt dit vlees verloſt zal worden. In den tweeden Brief aan zijn Huysvrouw / haar tot volſtandigheyd vermanende / zegt hy: Ik begeer myn Lighaam gewillig te offeren, tot prys des Heeren, ja niet alleen myn Lighaam, maar al waar elk Lid ja elk haarken een Lighaam, zoo wil ikze alle door de kragt Godts tot prys des Heeren offeren, om zyne beloften te verkrygen; want hoedanige liefde heeft ons de Vader gegeven, dat wy Godts Kinderen genoemt worden. In den derden Brief aan zijn Huysvrouw dienende 't haarer verſterkinge / dewyle zy bevrugt zijnde / tot haar verloſſing moeſt gevangen zitten / niet twyffelende aan de blijdſchap en vreugde / die zy noch van Godt zoude genieten / en haar tot den eynde bewaren / ſpraak hy van zich zelven: Ik hebbe zulken vreugde en

blyd-

blydſchap in zyne beloften, dat ik niet eens gedenken kan op deze Tormenten; maar alleen op de groote beloften die hy belooft heeft den geenen die volſtandig blyven tot den eynde toe. Ik heb zulken blydſchap, trooſt en vreugde als ik oyt hadde, ja zulken blydſchap dat ik 't niet zeggen of ſchryven kan, ja zodanig dat ik niet en meynde dat een Menſch zulk een blydſchap in de gevangenis zoude konnen hebben; want ik kan dag nog nagt nauwelyks ſlapen van blydſchap, nog den Heere ten volle danken nog loven; want my dunkt dat ik hier geen eenen dag geweeſt hebbe. Och! mogt ik myn hart ſtukken breeken, en u geven en onzen Broederen, och! ik woude, dat ik haar met myn bloed helpen konde, ik zoude zoo gaarn voor haar lyden. Och myn beminde in den Heere, nu gevoel ik hoe kragtelyk, hoe ſterkelyk en hoe vaderlyk hy die geenen bewaart, die op hem betrouwen, &c. **Ook ſchreef Lysken zyn Huysvrouw / aan hem / in een Brief deze woorden:** Gedankt zy Godt de Vader, die zulken liefde tot ons gehad en aan ons bewezen heeft, dat hy zyn lieven Zoon voor ons gegeven heeft; die wil ons zulken liefde, zulken blydſchap, zulken wysheyd, en zulken volſtandig gemoed door Chriſtus, en door de kragt des Heyligen Geeſtes geven, dat wy ſtaande mogen blyven. **En in den zelven Brief:** alzoo zyn wy nu ook in deze woeſtyne, onder deze verſlindende Dieren, die haar netten dagelyks uytſpreyden, om ons daar mede te vangen; maar de Heere is zeer kragtig, die de zynen niet en verlaat: die op hem betrouwen bewaart hy van alle quaad, ja als de Appel zyner Oogen: zoo laat ons dan te vreeden zyn in hem, en ons kruys met lydzaamheyd, en met blydſchap op ons nemen, en verwagten

met

met vaſt betrouwen, op de beloften die hy ons belooft heeft. Sy ſchryven malkanderen / datze den Brief niet konden uytlezen / zonder den Heere te voet te vallen / en hem te danken voor zijn onuytſprekelijke genade / dieſe in malkanderen bevonden. Van Jeronimus wierd haaſt een eynde gemaakt / maar op wat voor een wyze word niet gemelt. Lysken wierd na haar verloſſing in een zak geſteeken / en in de na-nagt in de Schelde verdronken.

WILLEM DE KISTEMAKER,

EEn vreedzaam en ſtigtelijk Man / woonende tot Weesz in 't Land van Kleef / is aldaar om de Belijdenis der waarheyd gevlugt zijnde / van daar in 't Jaar 1551 tot Kleef gevangen gebragt. Den dag gekomen zijnde / om na een Jaar gevangenis ter dood veroordeelt te worden / bleef een der zeven Schepenen / genaamt Klaas Meſelaar, om een gevreyſde ziekte afwezig; waarom de Burgermeeſter met de andere zeſs Schepenen / t'zijnen huyze kwamen / en verzogten zijn toeſtemming ter dood; maar deze zeyde / dat hy zoo een vroom Man niet begeerde te veroordeelen. De Burgermeeſter / hem daar op de ongenade van haren Vorſt voorſtellende / antwoorde Klaas Meſelaar: Ik wil liever in ongenade van Hertog Willem wezen, als in ongenade des alderhoogſten. Zoo wil ik het op my nemen / zeyde de Burgermeeſter / en wierd Kiſtemaker veroordeelt om onthalſt te worden. Maar gemelde Burgermeeſter wierd met belemmering van zijn ſpraak en met luyzen geſtraft / en ſtorf zeer ellendig. En Klaas Meſelaar wierd na 't nederleggen

van

van zijn Ampt een Broeder / en is in dat gevoel gestorven.

MARIA VAN MONJOU,

EEn Godtzalige Vrouw / is om de belijdenis der Waarheyd / in 't Jaar 1552 / van den Amptman van Monjou gevangen / en is na meer als een Jaar gevangenis / veel verzoeking van d'Overheyd en Papen geleden te hebben / en heylige oeffening / vrolijk lyden / en indzukbare Christelijke vermaningen / ter dood verdoordeelt / om in 't water verdronken te worden. De Amptman bad haar datze met hem in de Kerk wilde gaan / hy wilde ze vryheyd en een Jaar de kost geven: Maria dit alles afslaande ging vrolijk en zingende na de Geregt-plaats / verblijd en verheugt zynde / dat die dag en uure gekomen was / en sprak:

ſprak: ik ben eens mans Bruyd geweeſt, maar heden verhoop ik Chriſti Bruyd te wezen, en zyn Ryk met hem te beërven. Aan het water komende zoo trok zy haar kleederen zelfs uyt / begaf haar gewillig ter doodt / en bad voor het laatſte: ô Hemelſche Vader! in uwe handen beveel ik mynen geeſt, en wierd in 't water geſtoken en verdronken.

DRIE BROEDEREN,

met namen

HENDRIK DIRSZ., DIRK JANSZ.,

en

ADRIAAN CORNELISZ.,

Gevangen tot Leyden / zijn in 't Jaar 1552 / ten vuure veroordeelt. In 't onderzoeken van haar geloof waren ze alle onbeweegelijk / in 't voortbrengen toonde zich elk onbevreest en kloekmoedig / en vertoonde de hoope die in hem was. Hendrik Dirksz. ſprak met vrolijken moede; Zalig zynze die hier weenen, want zy zullen nog lachen, en met blinkende kleederen geloont worden, ja met de Eeuwige Kroon, zoo zy volſtandig ſtryden. Dit is des Heeren Sabbath, daar ik lang naar gehaakt heb, niet dat ik waardig ben om zynen naam te lyden, maar hy heeft my waardig daar toe gemaakt. Dirk Janſz. ſprak: al is 't dat alle menſchen ons verſmaden, daarom verſmaat ons Godt niet; gedenkt, gy Heeren, dat hier boven is een Regter over al, en gelooft, dat hy ook eens zal oordeelen en regten. Dit lyden is zoo groot niet, Chriſtus heeft veel meer moeten lyden, als hy zyn bloed voor ons vergoot; hy zal ons ſterken in 't geene wy voor zynen naam lyden.

den. Daarom ô Heere! ontferm u doch myner, en ontfang my in uwe armen. Adriaan Corneliſz. **zeyde met een kloek gemoed**: dezen weg heeft Chriſtus voorgegaan, en ook zyn lieve Apoſtelen, nu mogen wy zyne Knegten niet boven onzen Heere wezen. **Zy vielen op haar knien / beeden een ernſtig Gebed tot Godt / en opſtaande zeyden ze:** Zy meenen, met ons te dooden, de Godtvrugtigen uyt te roeyen, maar tegen een, dien zy ombrengen, zullen der wel honderd wederom opſtaan. **Op de Bank ſtaande om verbrand te worden riepen zy:** vreeſt niet het tydelyk, maar vreeſt dat eeuwig duren zal: want eeuwig is zoo lang; bevelende haar Zielen in de handen Godes. Adriaan Corneliſz. **ſprak onder zijn redenen / in een aanſpraak tot de Broeders / waar in hy haar met voorbeelden van de getrouwe voorzorge Godes tragt te verſterken / ook deze woorden:** daarom aanziet hoe de genadige Vader by alle vrome Kinderen Godts geweeſt is, en hoe hyze onder zyn kragtige hand bewaart heeft en onderhouden, als wy uyt Abraham klaarlyk verſtaan mogen; want als hy uytging in een vreemt Land, zoo hadde hy God dikwyls tot een trooſter, hy gaf Jacob een moed als hy voor Eſau vlugte, hy ſpysde Ezechias drie dagen en drie nagten, die over de laſtering van Sinnacherip klaagde; hy verloſte de Joden, die Belegert waren van Holopharnes, door Judith, hy verloſte de drie Jongelingen van de hitte des vurigen Ovens, en ook was hy in den Kuyl by Daniel, dat hem de Leeuwen niet verſlonden, hy verloſte Iſraël van de dienſtbare hand van Pharao, hy verloſte Rachap uyt de ſchaduwe des doods, Suſanna verloſte hy door Daniel, hy verloſte Petrus uyt den Kerker, Johannes uyt het Eyland Pathmos, Paulus vertrooſte hy door 't gezigte,

zigte, op den weg naar Damaſcus, de Apoſtelen door den Heyligen Geeſt, hy verkeerde dat groot verdriet van Joſeph in groote blydſchap in Egipten; alzoo zal God u ook al te ſamen uw verdriet in groote blydſchap verkeeren.

ANNEKEN JANS,

UYt den Byel gebooztig/en zoo Eſaias de Lind, haar Na-neef den Schryver heeft berigt/een eenig Kindt van haar Ouders/ ryk van middelen/ gevlugt met haar Man om den Godsdienſt na Engeland; komende op een tyd van daar eens weder over en na Delft om eenige zaken te verrigten/ wierd van Yſelmonde op een Wagen na Rotterdam rydende/ om datze een Geeſtelyk Liedeken zong/ van een verrader verſpied/ tot Rotterdam aangeklaagt/ en van de Geregt-die-

naars/ zoo als inde Delfse Schupt meende te gaan/ gevangen / en na eenigen tijd / verooꝛdeelt zijnde om in 't Water verdꝛonken te wooꝛden / verzogt ze aan het volk / haar Soontje / genaamt Esaias, oudt vijf vierendeel Jaars / aan te willen nemen/ en als eygen / mits eenig Geld daar bij genietende / op te voeden : 't welk een Bakker / zelf zes Kinderen en sodꝛe Neering hebbende / in hoop van zegen aannam/ zoo gaf ze haar lieve Soontje in den name des Vaders/ des Soons en des H. Geestes/ aan hem over. Deze daar mede t'huys komende kreeg misnoegen van zijn Huysvꝛouw ; maar naderhand zulken zegen met zijn Bakkerye / dat hy de Bꝛouwerye van de dꝛie Kingen kogt / en zijn Kinderen / daar deze Esaias een van gerekent was / groot geld en goed naliet / zoo dat Esaias Bꝛouwer van de Bꝛouwerye van 't Anker / en Burgermeester tot Rotterdam wierd / zijnde in zulken achting by den Advocaat Jan van Oldenbarnevelt, dat hy zijn Dogter en die wederom zijn Soon ten Hoop hefte. Als Anneken nu gedood stond te wooꝛden / zoo snelde de verrader mede derwaarts / dewelke / dooꝛ 't in vallen van een Bꝛug/ vooꝛ Anneken verdꝛonk / en zijn gezin en geslagt tot de uyterste armoede is vervallen. In 't Jaar 1538.

De zelve in een Bꝛief aan D. J. schꝛyvende zoo 't schynt aan haar Bꝛoeder: och! ik verblyde my, horende dat het kruys zich openbaart, en de stryd zich aanheft : hopende of my de Heere verhooren wilde, en verlossen van dezen aartzen Tabernakel myner woning, om af te leggen dat Treurkleed, op dat ik ontfangen mogte dat heerlyk en triumphelyk cieraat myns Heeren, en komen tot de aanschouwinge Gods. Nu ik wil als ook anderen zyn toekomste

ſte lydzamelyk verwachten; 't is miſſelyk waarom dat hy vertoeft, ik en ben hem mogelyk noch niet behagelyk, of reyn genoeg, waar toe ik arbeyde dag en de nacht, om my voor den Heere mynen Godt zuyverlyk te tonen, en myne handen onbevlekt voor hem op te heffen: ook hy zelfs grypt my by 't haar myner oogſcheelen als een die my bemint, dat ik by avontuer ſlapende, niet ruſten en zoude. voorwaar het overleggen van zyne genade en vriendelykheyd t'onswaarts, maakt ons het verlangen na hem, boven allen maten zeer groot; 't is waar, wy hebben grooten luſt aan zyn wet, waar door ons 't leven welbehagen zoude, om die anderen te leeren, en den menſchen bekent te maken, wie hy is, en hoe zorgvuldig men behoort te leeven, dat hy niet vertoornt en worde; maar wy moeten 't laten en onzen mond met zwygen vullen. En ziet wy wonen immers altoos in 't midden onzer vyanden. Als hy ſpreekt dat deze Huyzen van verdriet, ende het oploopen der vyanden niet vry en zyn, alzoo gaat het met de opregten toe, die doch nimmer zonder vrees en beving, in 't aanſchouwen Godts en wandelen; want zy merken en bekennen de hoogheyd haarer roepinge, en hoe heylig zy moeten zyn, wel ſcherp haar zelven wagtende van alle beſmettingen, ende willen niet onreyns lyden, nochtans word het haar dikwils te bange gemaakt. Dit over geſlagen, zoo is onze harte, ziele en geeſt ter plaats daar wy onzen Koning en verloſſer van daan verwagten; daarom en willen wy niet ophouden ons te reynigen, gelyk gy in alle uwe Brieven zyt vermanende, ja vaſtelyk; het begint te naken: die verſchyninge, daar heb ik agt op, zyne toekomſt vertoont haar zeer klaar; daarom laat ons toe zien om in

alles ons rein te vertonen. ô Gy! geheyligden des Heeren, doet mannelyk, en laat het u niet verdrieten, 't is nog een weynig te doen, dat hy komen zal, om een proeve zyner heerlykheyd te toonen, in ons, tot een oordeel der waereld en tot zyner en onzer glorie, Amen.

FELISTIS RESINX,

EEn Jonge Eerbare en Tedige Dogter/ geboortig tot Vreeden in Weſtphalen/ is tot Amſterdam gevangen. Sy geraakte doen den tyd zeer gemeen met de Hupsvrouw van den Cipier/ die haar/ om haar werk te doen/ dikwils gebruykte: op een zekeren tyd/ hebbende de Vrouw eenige buyligheyd uyttedragen en niemand by haar/ soo vroeg Felistis, of sy het wilde doen? waar op de Vrouwe haar vroeg/ of sy ook soude weg loopen? daar ze neen op antwoorde; maar 's menschen zwakheyd nader bedenkende/ sloeg sy het af/ en wierd kort daar na met den vuure gedood/ komende daar toe met zeer zuyvere kleederen/ en een wit Schortekleed te voorschyn.

SY-

Symon de Kramer Verbrand. 30

SYMON DE KRAMER.

STaande met zijn Neeaam tot Bergen op Zoom / is aldaar / om dat hy in 't voorby dragen der Hostie niet wilde neder knielen / gevangen. Hy heeft op onderzoek van zijn geloof de waarheyd beleeden / en is daar op ter doodt veroordeeld / buyten de Stad gebracht / en tot groote verwondering van veel aanschouwers / wegens zijn vrymoedige volstandigheyd / verbrand. De Prost / zijn Regter / t'huys komende / viel in groote krankheyd / roepende met een overtuygend berouw / och Symon Symon! Troost en absolutie der Papen en Monniken hielpen hem niet met allen; maar stierf een haastigen / en twijfelmoedigen dood.

JOOS KINT,

GEvangen tot Rotrijk is om 't getuygenis van Jesus Christus, in 't Jaar 1553/ aldaar aan een staak gedood. Eertwijl hy gevangen en in boeyen lag/ wierd hy dikmaals in zijn geloof onderzocht/ waar in hy zijn verzoekers diktwils tot schamens toe te heer ging / zeggende: laat ons voor 't Stadhuis in 't openbaar Disputeeren, en een groot vuur 't lot der verwonnenen zyn: hebt gy de waarheyd, zoo gy zegt, wat zwarigheyd maakt gy tegens my in 't openbaar te Disputeeren? hy hield zyn gelove zoo krachtig, dat hy liever 't vuur wilde verkiezen als een punt van zyn geloof af te gaan. In 't onderzoek van zijn gezelschap was hy zoo stantvastig/ dat hy spraak: Ik heb zulken betrouwen op den Heere, dat ik hoop dat hy de deur myns monds bewaren zal, dat ik u niet zal zeggen, al zoud gy my in stukken scheuren. Den goeden stand zijnes gemoeds drukt hy uyt in een zijner Brieven met deze woorden: al hadde ik zo veel pampier als ik ooit beschreven hebbe, en tyd om te schryven, zoo zoude ik de vreugd en blydschap, die ik in my bevinde, niet konnen schryven; ja myn vreugd is onuytsprekelyk.

EEN OUDTMAN

VAn 75 Jaren/ wit van hair / mager van Lichaam / Zedig en Godvreezende van leven / in zijn ouderdom herdoopt / was in zekere

zekere Stad (de juyste tijd en plaats word niet gemeld) gevangen. Deze was om zijn doodvonnis te hooren ter Buursehaar gebracht / zittende aldaar onder mengte omstaande Burgers als een onnozel Lam gebonden / verwachtende den Baljou en Leenmannen / van welke laatste een tegenwoordig zijnde / den Ouden man ten aanhooren der Burgeren aldus aanspraak:

Alderbeste Man / hoe blijft gy dus hartnekkig in uw vervloekte doolingen? of gelooft gy dan niet datter een Hel is? datter een Hel is, sprak de Ouden / dat geloof ik zekerlijk, maar dat ik in doling ben, weet ik niet. Ja gy zijt daar in / zeyde de andere / en dat in zoo schrikkelijke doolingen / dat gy daar in sterbende eeuwiglijk verdoemd zult zijn. Weet gy dat wel myn Heer sprak de gevangene? Ja ik zekerder dan zeker / sprak de Leen-man / die hem vast in de eere van 't bekeeren van dezen ouden begon te kitteln; maar kreeg van hem een geheel onverwacht antwoord / zeggende: zoo zyt gy dan Moorders van myn arme Ziele. Deze redenen wierden van de omstaanders met groote begeerte en stilte aangehoord / behalven van den Leenman / die half beschaamt met grammen moede uytborst / zeggende: gy stoute boef / wat zegt gy / dat wy Moorders zijn van uwe Ziele? daar hem de oude op te gemoet voerde: werd niet toornig myn Heere door 't geluyd van de waarheyd, gy weet zelfs wel dat het geloof een gave Gods is, dat ik noch niemand God die zalige gave mag ontweldigen, dat God zyne gaven geeft den eenen vroeg den anderen spade, gelyk hy de Wyngaardeniers in den Wyngaard beriep. Neemt nu dat ik die gave noch niet ontfangen hadde, gelyk gy, behoord gy my misdeelden daarom te dooden? zou-

de God, zoo gy my noch liet leven, my noch over een Weeke, Maand, of Jaar, die heylzame gave niet moogen mededeelen zoo wel als u? zoo gy luyden my dit verhinderd met my den tyd der genade afteſnyden, wie anders dan gy luyden zyt Moorders van myne Ziele? deze eenvoudige / nogtans krachtige redenen bzachten de omſtaanders tot een medelijdent mozren / en was oozzaak dat de hier dooz beantte Leenman / beneffens de Gerechts-dienaars en den gevangenen met grooten haaſt upt de Buurſchaar op het Stadhups liepen / en aldaar van den ſchzik wat bekomen / beneffens de anderen dezen bzomen ter dood veroozdeelden: en wierd de zelve tot groot ongenoegen van de Burgers / noch dien mozgen met den Zwaarde onthalſt.

WOUTER VAN CAPPELLE,

ZYnde van zijn Ambagt een Zap-werker / een zeer bzoom en mild Man in 't ſpijzen der armen / 't welk hy ook te met betoonde aan een ſimpel onmozel Meng by de ſtraat gaande / wozdende van genoemden Cappelle en andere goede luyden geſpyſt: deze wierd in 't Jaar 1553 / tot Dixmuyde om zijn geloove gevangen / en na volſtandige belijdenis ter dood en buure veroozdeeld. Roepende deze ſimpele tot de Rechters: ô! gy Dieven en Moozdenaars / gy vergiet ontſchuldig bloed / deze Man heeft geen quaad gedaan; maar heeft my zoo wel te eeten gegeven; roepende dit gedurig. Ter tyd als de Markelaar gerecht zoude wozden / wilde de onnozele (dien zy daar van daan moeſten dzagen) met en ter liefde van Wouter, in

't buur

't vuur loopen. Men bracht 't verbrande Lighaam buyten de Stad op het Galgen-velt / zettende het selve aan een pzeren Paal of Staak / ter gedachtenis dat aldaar alzulk een Ketter verbrand was. Alwaar de simpele dikwils weer nog wind aanziende na toe ging / strijkende met zijn hand aan het gebrande Lichaam / met deze woozden: och armen bloed! gy en hebt immers geen quaad gedaan / en zy hebben dijn bloed vergoten / en hebt my zoo wel te eeten gegeven. Ten laatsten het ten deele dooz den brand verteerde vlees / by na voozt van de Vogelen gegeten zijnde / nam hy het Geraamte af en op zijn schouderen / gaater mede na de Stad en ter poozte in / gevolgt van veel menschen / begerig om te zien waar hy het zoude brengen / gaat 'er mede na 't huys van den Burgermeester / alwaar als doen / dat weezen wilde / meer Wethouders by een waren / klopt aan de deur / en geopent zijnde / gaater in / en werpt het lichaam in de Zaal ter neder / met deze woozden: gy Dieven en Moozdenaars / hebt gy het vlees van deezen gegeten / eet ook de beenen. Woozden hoewel van een Gek / nochtans wel ter zaak gesprooken. Gemelde Burgermeester viel daar na in een zware ziekte / en riep als krankzinnig / dat hy den Engel Gods met de Ziel van den verbranden Wouter Cappelle, over den Staak hadde zien vliegen: dit riep hy gedurig tot dat de Heeren den Paal weg namen / als doen hield hy op van roepen / en stierf kozts daar na zeer ellendig. Dit veroozsaakte / zoo 't schijnt / zoo groote schrik in de Wethouders / datze na dien tijd geen onschuldig bloed meer vergoten.

ELISABETH,

EEn Vryster van grooten Huyze / in hare jonkheyd van haar Ouders in een Klooster by Lier in Oostvriesland (om verscheyde Konsten als ook de Latijnsche Taal te leeren) besteld / bequam by geval door Godes Vaderlijke voorzienigheyd een Latijns Testament / wierd daar door / begrijpende hier in Godes volmaakste wille / met haar stand verlegen / en ziende geen kans in het Klooster noch min in haar Ouders huys het zelve te beleven / rezolveert / na veel strijd / haar in Godes Vaderlijke hulpe te vertrouwen / en 't Klooster en Ouders te verlaten: brengt dit te weeg door wisseling van haar kleederen / met die van een Melk-meyd van 't Klooster / komt tot Lier onwetende aan 't huys van een Doopsgezinden / de welke haar stand verstaande haar innam / en den weg Godes meer verklaarde; doch uyt vreeze van na gespoord te worden / brachtenze haar tot Leeuwaarden by een zobre Zuster / genaamt Hadewyk (waar van wy terstond noch een weynig zullen zeggen) met dewelke zy een wijl daar na wierd gevangen / en Elisabeth in 't water versmoord.

Genoemde Hadewyk was voor haar bekeering Gehouwelijkt met een Tamboer / geinquartierd tot Leeuwaarden / die / als hy vry van tocht en wacht was / op een Winkel om nooddruft voor Vrouw en Kinderen ging werken / hebbende op de zelve tot zijn gezelschap een vroom Doopsgezind Broeder (men meend eenen Sikke Snyder) die om zijn geloove wierd gevangen / en ter dood veroordeeld. Gemelde Tamboer / dewelke met zijn Compagnie

pangie gelaſt was een ring / om oproer te verhoeden / om de Gerecht-plaats te maken / vond zwarigheyd in deze gelegentheyd zijn dienſt waar te nemen / maakte dit zijn Vrouw kennelijk / die hem echter 't zelve aanried / en hy het aannam te doen / mits hem eerſt byna dronken dronkende om alzoo te minder gevoel van medelijden met den onſchuldigen verwezenen te hebben: door welke dronkenſchap hem de ontferming niet verminderde / maar vermeerderde / daar door met vrymoedigheyd de aanſchouwers verhaalende de deugden van dezen hem zoo wel bekenden Martelaar / om wat oorzaak hy dus mishandeld wierd / en hoe zeer qualijk de Overheyd / opgerooit door de Geeſtelijkheid / hier aan dede / zeggende / dat het beter was goddelooze Hoereerders / Overſpeelders / Onregtvaardigen en diergelijke / hoedanigen in die Stad / ja onder de Geeſtelijken genoeg waren / aan te vatten / en zoo te handelen. Gevende dit zijn zeggen den eenen ſtof om te lagchen / en den anderen om het ter herten te nemen: zommigen zeyden de Tamboer is dronken / anderen hy is geck; maar hy mugteren geworden / en tot zich zelfs gekomen zijnde / dagte wat hy gedaan en waarſchijnelijk te verwachten had / nam voor de Compangie en de Stad Leeuwaarden teffens met de Roomze Kerke te verlaten. Hy verzocht zijn Huysvrouw met hem te gaan; maar zy dit afſlaande ging hy alleen / en quam noopt weder te voorſchijn. Deze verlatene tot nadenken komende / vernam na de Doopsgezinden / vond gelegentheyd de Vergadering by te woonen / viel dezelve toe / liet haar niet alleen op haar geloove Doopen / maar naderhand met genoemde Eliſabeth gevangen nemen. In een ander vertrek als Eliſabeth zittende / wierd haar

aan-

aangezegt / datze des anderen daags over een merkelijk getal Artijkelen onderzocht zoude worden / en haar moeste verantwoorden; maar dewijle noch Leezen noch Schrijven konde / en wel goedwillig / maar ongeoeffent was / baarde dit haar een uytnemende benauwtheyd / en daar door een ernstig Gebed tot den Heere haren God / die de zwakheyd zijner Dienst-maagd kennende haar op deeze wijze redde: zy hoord in haar Gebed een stemme roepende Hadewik, zy op en omziende vernam niemand / en bad al voort / horende de stemme ten tweedemaal / maar noch niemand gewaar wordende / en in haar durig Gebed volhardende / hoorte de stemme ten derdemaal / zeggende Hadewik, ik zegge u gaat uyt: zy de deur openziende zet haar Hupk op / gaat uyt de gevangenis / niet wetende waar haar te bergen / zy ging by provisie in de Kerk / horende aldaar verhalen dat een Herdooperesse uyt de gevangenis ontkomen was / zonder dat men wist op wat wijze / 't geen veel bedenken gaf of 't wel Tovery mogt wezen: de Poorten gesloten zijnde / wierd naarstelijk na haar gezocht. Op straat komende hoordeze een Tamboer roepen / dat die de Verzoon konde aanwijzen honderd gulden verdienen zouw / maar dieze herbergde 150 gulden zouw verbeuren. 't Welk haar geweldig bang maakte. In haar eygen Huys dorst zy haar geenzins vertrouwen / en mids zy ergens Schuylplaats moest hebben / gingze tot haar gewezenen Meester en Vrouw / dewelke wel veel van haar hielden / maar nochtans weygerden / haar op haar ootmoedelijk verzoek te herbergen. Waar op zy als desperaat weg gaande komt aan 't Huys van den Paap / by wien zeker half simpel Knecht / hoewel bekend / woonde / dien zy aan de deur staan-

de

de aanſpraak / hem verzoekende haar heymelijk te verſteeken; 't welk hy haar toeſtond / en bragtze op Solder / en verzorgde haar van eeten en dzinken. Maar hier leedze noch een anderen aanval / en de verlegenthepd was grooter als oopt / alzoo deze half ſimpelen des nachts by haar quam / en haar tot on-eerbaarhepd verzocht / en 't was te erger wijlze te doen had / met een die ſterck van Lichaam / en tochtig was / en waar by weynig reden plaats hadde. Sy bad den Heere haren God in deezen hoogen nood / en den Knecht dat hy van dit voornemen wilde afſtaan / alzooze een Man had / en 't Overſpel doch met het Helſche vier geſtraft zouw worden. Waar op hy weg ging zeggende / de tijd is zoo wijs in de Schrift / ik kander niet tegen op / 's anderen daags vervoegde hy zig op de Melk-ſtatt by haar Swager / die aldaar dagelijks met Karne-melk ter Markt quam / hem te kennen gevende dat hy zijn Schoon-ſuſter / hupten iemands weeten / ten Hupze des Prieſters geherbergt had / hem radende met zijn Schupt achter aan de Stepger te komen / en haar mede te nemen : 't welk alzoo geſchiede / en vluchtende naar Embden / geraakte Hadewyk aldus by.

David en Levina Verbrand. 31

DAVID,

EEn jong Broeder / is tot Gent in 't Jaar 1554 gevangen / van zijn Geloof onderzogt / heeft het vrymoedig beleden: waar op een Paap tot hem ſprak: vrind gy zijt verdoolt / dat gy zoo ligt uw Geloof belydt / want het zal uw leven koſten / zoo gy u niet haaſt bedenkt. Doch David antwoordde met zoete redenen: ik ben bereyd voor den Name Chriſti myn bloed te ſtorten, al waart zelfs hier op deze plaats; want God is myn Zaligheyd, die my wel bewaren en voor alle quaad behoeden zal. Hy wierd met noch een Vrouw / genoemt Levina, een Moeder met zes Kinderen / ten vuure veroordeelt. Zy gingen t'zamen op 't Schavot / David meende nederknielende zijn Gebed te doen / maar 't wierd hem van de Beuls / die

die haar voort na de Palen dreeven / belet. Aan de selve staande sprak David tot Levina: verblyd u lieve Zuster, want het geene wy hier lyden, is niet te gelyken by dat eeuwige goed, dat wy te verwagten hebben, en riepen beyde: Vader in uwe handen beveelen wy onzen Geest. Elk wierd een zakje met Bosskruyt aangehangen / gewort en verbrand. Hier volgde iets aanmerkens waardig / want als hy verbrand en 't Vuur uytgedaan was / zag men David noch zijn hoofd roeren / waar op het Volk riep hy leeft noch: de Beul nam een Bork en stak hem driemaal in zijn ingewand dat ter het Bloed uytliep / waar na men hen noch zag roeren; toen legde men hem een Keeten om zijn hals en wierd noch ten laatsten de Nek gebrooken.

A U-

Augustyn op een ladder gebonden en Verbrant. 32.

AUGUSTYN.

EEn Bakker in de Beverwijk / is / aldaar in 't Jaar 1556 tegens 't woord van den Officier / die hem belooft had te waarschouwen / gevangen. Hy wierd met het maken van zijn Deeg bezich zijnde overvallen: vlugten was wel zijn naaste middel / maar de tijd was te kort. Hy was een zeer bemint Man / en oorzaak dat des Schouts Hupsvrouw tegens haar Man zeyde! ô Gy Moordenaar wat hebt gy gedaan? Op de Belijdenis zijns Geloofs / volgde een schrikkelijke Sententie / namelijk: dat men hem op een Ladder gebonden / levendig in 't Vuur zoude werpen. Ter dood gaande / gemoete hem een zijner goede bekenden / tot wien hy zeide; a Dieu Jooft Cornelissen. Waar op deze antwoorde: Ik hoope

pe dat wy namaals eeuwig by malkanderen zullen wezen. Hier op antwoorde de Burgermeester uyt een bitter gemoed; hy zal aldaar niet komen, maar van dit in 't eeuwige Vuur gaan. De Martelaar daagde hier op den Burgermeester binnen dzie dagen voor Godes gerigt / zijnde hy daar op na de Justitie / in een rasende ziekte vervallen; en om dat hy dikwils hadde gezeyt / dat hy wel Turf en Hout wilde geven / om dezen vroomen te verbranden / zoo riep hy met een overtuygt gewisse / tot groote schrik der aanhoorderen / geduryg Turf en Hout / Turf en Hout / en stierf in die vertwijffeling voor den gestelden tijd.

CLAAS DE PRAAT,

GEbooztig / gevangen / veroordeelt / en verbrand tot Gent in 't Jaar 1556. Hy wierd verschepdenmaal van verschepden Personen / met veel omstandigheden onderzogt; waar in hy hem zeer voorzichtig wist te dragen. In den Brief / waar in hy zijn Broederen en Susteren in den Heere / dit bekent maakt / schrijft hy ook de wonderlijke versterking / hem / van zijn H. Vader toegezonden / met dese woorden:

Ten eersten, na dat ik gevangen was, tot den zesden dag, had ik zeer bedroeft gezeten, en bedrukt en zwaar van harten, dat vlees was zeer beschroomt. Op den zesden dag voor den middag kwam de Stokmeester, en riep my uyt, daar ik ingesloten was; zeggende: Claas kom hier beneden, volg my. En hy ging voor, en myn harte ontstak my van vreugde, tot den Heere mynen Godt, alzoo dat alle myn druk en benaut-

heyd van my gedreeven was, gelyk het ſtof van der Straten ſlaat met kragt. Toen dagte ik och genadige Godt! nu bevinde ik dat gy getrouw zyt in uwe beloften. Voor de Regters zettenſe hem in een Stoel / daar hy noch dit van ſchryft: en ik zat daar in met een blyden moed, en het harte tot den Heere mynen Godt, niet denkende op myn zelven, noch op geen dingen die op deze weireld zyn.

Gerrit Kazepoot Verbrand. 33

GERRET HASEPOOT,

EEn Kleermaker tot Nimwegen / om de ſtrenge verfolging uyt de Stadt gevlugt / doch eens heymelijk (vermits Vrouw en Kinderen daar noch woonden) weder ingekomen / van den bloetgierigen Schout op 't aanbrengen zyner Vianaars gevangen / ſtrengelijk onderzogt / is / de waar-

waarheyd ſtandvaſtig belijdende / ter dood en vuure veroordeelt. Dit alles geſchied zijnde / kwam zijn Vrouw met een klein kindeken op den arm / hem op 't Stadhuys a Dieu zeggen / met een uytterniaten / ja tot een bezwijkende droefheyd / ziende haren zoo zeer beminden Egtgenoot ten vuure verwezen. Men ſchonk hem na gewoonte Wijn; maar hy ſprak tot zijn Vrouw: My en luſt niet van dezen Wyn; maar ik hoope het nieuwe te drinken, het welke my geſchonken zal worden, boven in myn Vaders Ryke. Op 't Schavot komende zong het liedeken: Ik roep u ô Hemelſche Vader aan: en deed daar na / nederknielende een durig Gebed. Staande aan een ſtaak ſchopte hy zijn toffelen van zijn Voeten / zeggende: het is ſchade die te verbranden, want daar kan noch een arm Mens mede gediend zyn. Als de Strop / daar mede hy gewurgt zoude worden / wat los ging / zong hy noch het laatſte Vers van gemelde Liedeken / en ſtierf zeer volſtandig in 't Jaar 1556.

HANS BRAAL,

HEbbende zijn Broeders in Vriesterdal bezogt / paſſeerde omtrent een mijl weegs zeker Slot / ontmoette daar den Regter en Gehepmſchrijver / waar van de eerſte hem groette / maar de andere hem aanſprak / en op zijn al te openhartige belijdenis gevangen nam. De Regter van 't Paard tredende / nam Braal zijn Broeder / bond hem / en deed hem door ſtyk en dyk / als een Hond beneffens het Paard na het Slot loopen: daar komende viel hy van groote vermoeyt-

heyd ter Aarden. De Heer van 't Slot / hoewel een wreedt Perſoon / ſcholt den Regter over zulken onbermhertigheyd. Hy wierd eenige malen onderzogt/tot afſtand van zijn Geloove vermaant/voor een Verleyder en zijn Gemeente voor een Gemeente des Duyvels geſcholden / en met de Pijnbank/ zoo hy zijn Broederen niet wilde melden / gedreygt. Hy vroeg den Raad of hy ook voor een goed Man konde werden gehouden / wanneer hy die hem herberg / en ſpijs en dranck verleent hadden / in lijden bragt: waar dooꝛſe meeſt alle overtuigt waren. De booſe Regter liet hem voor dien tijd na den Kerker / maar daar na ter Pijnbank brengen. Hy trok zijn Klederen zelver upt / en verboegde hem onder de Hoorde / 't welk oorzaak was / dat de aanſchouwers haar van weenen niet konden onthouden. Op den eys van zijn Broederen te melden ſprak hy: Hy wilde niemant verraden en wilde verwagten wat Godt haar wilde toelaten. Wreeſſelijk wierd hy gepijnigt / met dreygementen van / op volgende weygering / zijn leeden ſtukken te ſcheuren. De Regters gingen weg / latende hem in dit lijden by den Beul alleen leggen. Die ſcholt hem voor een Zot / zeggende: Meynt gy dat Godt herwaarts in dit hol ziet wat wy hier doen, dat waar ſpottelyk. De Regters quamen weder / zeggende: dat hy van de Vrouw van 't Slot verbeden was / maakten hem los en bragten hem wederom in den Kerker. De Heer met zijn Papen bedroefden hem twee dagen aan malkanderen; maar hy volſtandig by de waarheyd blijvende / ſprak de Heer tot hem / onder andere deze grouwelijke woorden: ô gy verſtokten Hont / ik heb het met alle middelen met u verzogt / wilt ook nog doen / en zien hoe gy uwen Godt in die verzoeking ook betrouwen zult?

maar

uar hy antwoorde: dat hy alleen om der waar-
yd en des Geloofs wille zoude lyden, en Godt
geen onregt overzien. Daar op leydense hem
dzie dagen in een duysen donkeren Toorn / daar
den nagt van den dag niet konde onderscheyden /
dooz eenige meerder koude des nagts als des
ags. Zyn Kleederen verrotten hem dooz de gro-
bogtigheyd van het lijf / alzoo dat hy lang zonder
ig kleedt / als alleen met een Deken hem most
elpen / zyn Hemdt was hem geheel aan het lijf
rot / behalven den kraag die hy aan de Muur
g. Ook wasser zulken stank / dat de Raats-
ren zeyden noopt diergelijk gerooken te hebben /
ozmen waren zyn Gezelschap / die dooz de mee-
te zyn spys en dzank bestozmden / als hy het
ar eens neder zette / hoewel hy 't veel te wey-
kreeg. In 't licht komende waren zyn Oogen
wee dat hy na de duysternisse verlangde. En
g was wel zyn meeste dzuk / dat hy van de Ge-
ente niet eens kennis konde bekomen. Zeker
oeder verzogt van hem eenig waarteken / zoo 't
g wel met hem stont / al wast maar een weynig
roo; doch zoo veel kon hy niet vinden / dagt om
duysen kraag / en zondt hem die met verheu-
g / tot teeken van zyn onveranderlijke standva-
ghepd / dat een hartelijk ontfermen onder de
oederen baarde: Zy wilden hem garen wat Klee-
en toezenden; maar hy weygerde zulks / vree-
de datse hem wederom zouden pynigen. Hier zat
ns den gantschen Somer tot het begon te vriezen.
n geraakte hy uyt dezen duysen Toorn in een
dere gevangenis / doch met geen beter verwisse-
g; want hier most hy gesloten zitten / aan een
ndt en een Voet / zoo dat hy niet konde leggen /
g regt zitten / maar wel staan. In deze ellen-

de wierd hy by gebrek van Broederen / van een van den Adel getrooſt / zeggende: Hans heb goeden moed en laat u niet verſchrikken / want gy hebt de waarheyd en het regt geloove; maar wy kunnen om het lijden het niet navolgen: anderzints leed hy veel ſpot en ſmaat. De Schrijver van hem eens verzogt zijnde / quam by hem / dien hy zoodanig beſchuldigde / dat hy verſtomde / en wegens overtuyging zijns zelfs niet een Woord konde ſpreken. Hy ſtierf ook omtrent veertien dagen daar na / op een Nagt / zeer ſchielijk / hem zeer beklagende wegens deze en andere booze daden. Zijn trooſt was dat zijn Heer / hem wegens 't gevangen nemen van Hans, voor den Duyvel wenſte. Dien nagt quam Hans een groote blijdſchap aan / dat hy Godt niet genoeg konde loven en danken / hopende nog wederom vry en by de Broederen te komen; 't welk ook alzoo geſchiede. Want na dat hy in zijn laatſte gevangenplaats omtrent 37 Weken gevangen gelegen had / wierd hy veroordeelt over Zee gezonden te worden / waar op hy zeyde: Hy wilde Godt zynen Heer betrouwen, die was zoo wel ter Zee als te Lande, om hem te helpen en gedult te geven. Men liet hem upt den Stok: hy moeſt eerſt wederom leeren gaan / door dat hy gans verſtijft was. Hy had hier by na twee Jaren gevangen gezeten / en in anderhalf Jaar de Zonne niet gezien. De Vrouw / die veel met hem bewogen was geweeſt / en hem al lang garen los gezien hadde / riep hem by haar / nam van hem met tranen haar afſcheyd / beloovende hem noopt weder iemant / in haar handen te zullen komen. De Knegt / die hem weg zoude brengen / en hem gedurig Schelm noemde / raakte op een

tijd

tijd dronken / en zoo quam Hans vry / en by zijn Broederen in 't Jaar 1557.

JORIAAN SYMONS EN CLEMENT DIRKSZ.

HEt heeft den Vervolgers by na noopt willen gelukken / met Gevangenisse / Pijnbanken / Moorden en Branden / de Waarheyd uyt te roeyen. 't Gemeene spreekwoord ('t Bloed der Martelaren is 't zaad van Godts Kerke) is ten alle tijden waar bevonden.

De genoemden zijn tot Haarlem / in 't Jaar 1557 / beneffens een Godtvrugtige Vrouw / genaamt Mary Joris (die in haar baren in de gevangenis stierf) gevangen. Op een volstandige belijdenis hares Geloofs / zijnze ten vuure / doch eerst om geworgt te worden / veroordeelt. Door zulke en andere verwoedheden der Vervolgers / ontbrande de iever zoodanig / dat eene Godtvrugtige Barent Lubbers, bestont in de nagt in d Schoutesteeg / zonder eenige schroom een heerlijke Predikatie / tot groote stigting der toehoorderen / te doen. Ook gebeurdent / dat / als deze Lijders geregt waren / dat men de Boeken van Joriaan Symonsz. (die men meent een Boekverkooper geweest te zijn) om de Ketterye doch teffens uyt te roeyen / zoude verbranden ; maar als de brand in dezelve begon op te gaan / zoo ontstont een groot oproer onder het volk / waar door de Regters vloden. Men wierp de Boeken onder het volk / alzoo dat ieder daar even gretig na grabbelde / en de Waarheyd / in plaats van verduysteren / onder het volk ge-

ſtroopt wierd. In een Teſtament van Joriaan Symonſz., aan zijn Zoon in de gevangenis geſchreven/ alwaar hy hem zijn byzondere verandering voorſtelt/ en daar door het leeſen der Heylige Schrift hem ten hoogſten aan pryeſt / ſchrijft hy aldus: 't begin myns levens is geweeſt onnuttelyk, hoveerdig, opgeblazen, dronken, eygen zoekelyk, onwaarachtig, vol van alle Afgodery, &c. tot myn Jaren gekomen, zogt ik niet anders dan dat myn vlees welbehaagde: een luy, lekker leeven, begerig tot ſchandelyk gewin, en tot hoererye, ja ik was een vat vol onbeſcheyds: maar myn lieve Kind, als ik my tot de Schrift begaf, die doorzogt en doorlas, zoo bevond ik dat myn leven ſtrekte ten eeuwigen dood. Als hy door raad der Heylige Schrifture, het groot onderſcheyd van voor een weynig welluſt, eeuwige pyn, en een weynig lyden zoo 't zoo genoemt mag worden, eeuwige vreugde, regt overwoog, zoo verkoor hy met Moſes, met Godts Kinderen liever een weynig ongemak te lyden, als met de vergankelyke Weereld in weelde te leven. Dus zegt hy: ben ik myn gemak vrywillig uytgetreden, en heb my begeven op den Engen weg, om Chriſtus, myn Hoofd, na te gaan, wel wetende zoo ik hem tot den eynde volgde, dat ik in duyſternis niet zoude wandelen. In een anderen Brief aan zijne Broeders en Zuſters in den Heere / ſchrijvende van het groote en zekere gewin / datze door haar lijden zouden bekomen / waren zy zoo verheugt dat hy zegt: lieve Vrindekens, verblyd u met ons, waarom zouden wy vreezen? wat later: ik ben meenig uure dat ik niet eens en denke dat ik gevangen ben; zulken blydſchap geeft ons de Heere. Met meer andere trooſtelijke vermaningen / ons te lang.

AAN-

AANMERKING.

ZEs Broederen met den naam van Waterlanders / geen gemeenſchap houdende / met de al te gereet bannende / en preciſe Doopsgezinden / doorſten haar niet in de Stadt / nog by menſchen onthouden / behielpen haar in een Schupt in 't Ooſtzaner-velt / wierden aldaar in 't Jaar 1555 / ik denk 57 / gevangen / tot Amſterdam gebragt / ter doodt veroordeelt / en op de Volewijk / alle aan Palen gewoorgt. Het was in de Winter / en een Oorſt van 13 weeken. Gedurende dien tijd ſtond boven ieder Paal / des nagts / een ligtje als een Kaars / en brande den geheelen nagt. Eyndelijk door Reegen en Wint / en daar door Doop en Ysgang / gebeurdent dat met hoog Water / het Ys een der Broederen genaamt Jaapje Maat, met den Paal omverſchoof / en mede nam / drybende op het zelve met het Getj na Sparendam / en wederom met het voorſchreven Ligtje. Dit wierd op een nagt van twee aankomelingen der Gemeynte / elk met een Steyger-ſchupt varenden gezien / die het aan twee Suſteren in de Stadt / verborgen woonende / verhaalden: deze reſolveerden om ook 't zelve te bezien / lieten haar des avonds buyten de Boom ſlupten / zaten elk in een Steyger-ſchupt / varende naar den Hoogen-noord / en verwagten hem: komende daar ondertuſſchen 't gemelde Ligtje aandryven / daar zy op aanvoeren / en vonden Jaapje Maat, namen hem in een Schupt / en voeren daar mede naar eenige andere Broederen / die haar in een Schupt onthielden / en zetten hem over / maar hem aantaſtende om hem te begraven / begon hy

nog geweldig te bloeden. Dit alles is verhaalt van vrome en geloofwaardige lieden.

Algerius met ziedende Olij begoten en daar na verbrand. 34.

ALGERIUS.

WYshepd / eere / rijkdom en opregte deugd zijn in dit leven hooge trappen / en worden ieder in zijn soort als groote zaken geroemt; maar dewijle wijshepd en eere dwaashepd by Godt kan zijn / rijkdom een godloos leeven en de eeuwige dood kan verorzaken / en de deugd van deze alle kan bestormt en overrompelt worden / zoo verdient die uptnemende lof en eere / dewelke deze allen bezit. Maar het toppunt derzelven / die dit om den Name Jesu Christi, zelfs in den bloep zijner Jeugd in een vreesselijken dood verwisselde / was Algerius, een jong Student / in 't Koningrijk Neapolis gestudeert / die de Waarhepd des Euangeliums

liums naarſtig onderzogt en bekomen hebbende/ tot Padua in den Name Chriſti is gedoopt/ en den Godtsdienſt mannelijk beleeden en beleeft hebbende/ kozt daar na in 't Jaar 1557/ aldaar gevangen. Daar heeft hy zijn heerlijken Brief (daar wy den Lezer een gedeelte van zullen mededeelen) aan de Broederen in Walsland geſchreven. Van daar tot Venetien gebragt/ bad de geheele Senaat hem af te vallen/ preſenteerende hem daar voor alle Wereldſe hulp en vriendſchap; maar dit alles afſlaande/ werd hy na Romen gezonden/ den Paus overgeleverd/ en na een ſtrenge gevangenis/ en volſtandige belijdeniſſe des Geloofs/ ter dood veroordeelt/ en met ziedende Olie op 't Hoofd en over 't bloote Lighaam gegoten/ zoo dat hy met zijn handen over zijn aan gezigte ſtrijkende/ bel en haar mede nam/ is hy daar na levendig verbrand. In den gemelden Brief aan zijn Broederen/ om haar broefheyd/ wegens zijn gevangenis/ in vreugde en blijdſchap te veranderen/ ſchrijft hy aldus: ik wil den menſchen een ongelooffelyk ding vertellen, dat is, dat ik hebbe gevonden een oneyndelyke zoetigheyd, in het ingewand des Leeuws, en wie zal dat eenigzins geloven dat ik hier vertellen zal; wie zal dat konnen geloven? In een donkere Kuyle heb ik luſtigheyd gevonden, in een plaats der bitterheyd en des doods, ruſt ende hoope der Zaligheyd, in den Afgrond ofte diepte der Hellen vreugd: daar andere weenen heb ik lachgen gevonden, daar andere vrezen heb ik ſterkheyd gevonden, wie zal dit immermeer geloven? in den ellendigen ſtaat hebbe ik zeer groote welluſtigheyd gehad, in een eenzame hoek heb ik zeer heerlyk gezelſchap gehad, in de alderharſte banden, groote ruſte. Alle deze dingen, myne Mede-broeders in Chriſto Jeſu/ heeft my de milde

hand

hand Godts verleent. Ziet; de geene, die eerſt verre van my ſtont, is nu by my, ende dien ik maar een weynig bekende, dien zie ik nu zeer klaar, op welken ik voormaals van verre zag, dien beſchouw ik als nu tegenwoordig, die, na den welken my verlangde, reykt my nu de hand, hy vertrooſt my, hy vervult my met vreugden, hy jaagt van my de bitterheyd, ende vernieuwt in my de kragt en de zoetigheden, hy maakt my gezond, hy onderhoud my, hy helpt my, hy maakt my ſterk. ô Hoe goed is de Heere! dewelke niet en verdraagt, of toe en laat, dat zyne knegten boven haar vermogen bekoort worden. ô! Hoe ligt, lieffelyk ende zoet is zyn Jok. Is ook iemant gelyk Godt de Alderhoogſten? die daar onderhoud en verquikt den aangevogtenen, hy geneeſt weder de geſlagenen en de gewondenen, en geneeſtze al te zamen. Niemant en is hem gelyk. Leert doch gy alderliefſte Broeders, hoe zoet dat de Heere is, hoe getrouw en barmhartig, die daar bezoekt zyne dienaren in de beproevinge, die hem verootmoedigt, en vernedert by ons te ſtaan in onze hutten, en ſlegte woningen, hy verleent ons een vrolyk gemoed en vreedzaam harte.

Maar zal de blinde Weereld ook deze dingen geloven? neen: zy zal veel eer zeggen, nadien zy ongelovig is, gy en zult de hitte, de koude, en dat ongemak der plaatze niet lange lyden konnen. Ende hoe zuldy dan noch eerſt dat kruys, de duyzend voudige verachtingen, onrecht, verſmadelyke redenen, ende onbehoorlyke ſchande verdragen konnen? zuldy niet aanzien uw lieve Vaderland, den rykdom deezer Weereld, de Ouderen, den Hoffelyken Staat en Eere? zuldy uwe heerlyke Konſt ook geheel uyt uwen zin konnen doen, de welke be-

bekrachtigingen en verquikkingen van alle gedane moeyten zyn? wilt gy zoo veele om niet met allen verliezen? ja zoo veele moeyten die gy geleden hebt, uw veele wakens, zweetens ende vlyd? Waar op hebdy u doch zoo veele gecierd ende gepynd, gelyk van den beginne uwer jeugd af? maar ten laatſten en zuldy dan geheel geen vreeze des doods hebben, nadien het u daar op ſtaat hoewel ontſchuldig. ô! Hoe geheel een zot ende onwetende ding is dat: dit alles met een eenig woord voor te komen, ende den dood wel ontvlieden te konnen, ende nochtans niet te willen. ô! Wat een verachten ding is dat van zoo geheel heerlyke, gerechtige, Godtvreezende, wyze, ende goede, of vrome Raats-Heeren, ende Doorlugtige Mannen wel wat te konnen verkrygen ende zelve moetwillig dat ook niet te willen bidden; maar hoord doch gy blinde en ſterffelyke Menſchen: wat is doch heeter en vuriger dan 't vuur, 't welk u lieden bereyd is? wat is doch kouder dan uw eygen harte 't welk noch in der duyſterniſſe is, ende en heeft geheel geen licht? wat is doch harder, verwarder en ongeruſter, dan uw leeven? wat is doch onedelder, ende vyandelyker dan uw eygen ouderdom? lieve zegt my doch, welk Vaderland, ofte eygen Huys is zoeter dan dat Heemelſe? welke ſchat is grooter dan dat eeuwige leven? en wie zyn onze Ouders ende Vrienden, dan alleen deze, die dat Woord Gods houden? waar is grooter vreugde, rykdom, ende waardiger, ofte hooger eere, dan in den Heemel? zegt op gy onverſtandigen, en zyn, niet alle de Konſten gegeven tot kenniſſe Godts, den welken zoo wy in der Waarheyd niet en bekennen, zoo zullen wy zonder twyffel alle onze moeyten, ons waken en zweeten, ja alle onze onder-

winding

winding tot ſchade verquiſt, en uytgegeven hebben. Antwoort my doch, gy ongelukkige Menſchen, wat trooſt en Medicyn kan hy doch hebben, die Godt miſt, welke is de verhaling en verquikking van allen? Hoe zal hy zeggen, dat ik den dood vreeze, zoo hy zelve in de zonde geſtorven is, en in zulker wyze den dood waardiger houd dan het leeven; want zoo Chriſtus de weg de waarheyd en het leeven is, kan men dat leeven buyten Chriſtus vinden? de hitte is my een verſche verluſtiging, de Winter is my een vrolykheyd in den Heere, ik die niet en vreeze den brand des vuurs, zoude ik vreezen alleen de ſlegte hitte? word hy ook van het Ys gepynigd die zich zelfs verteert, verſmelt en geheel ontſlaapt in de liefde Godts? de plaatze is voorwaar hart en ſwaar te verdragen, den ſchuldigen en quaatdoenders, maar den ontſchuldigen en geregtigen is zy zeer liefflyk en zoet. Daar gaat de Koning uyt, van daar vliet de Hemelſche drank, aldaar welt op en ontſpringt de Melk, daar uyt ryſt de overvloedigheyd van alle dingen.

't Is wel waar dat de plaatze eenzaam en ſnoode geagt is, nochtans is zy my als een ruym dal, en een van de edelſte plaatzen der Weereld. **Wie ſtaat niet verwondert / ja verbaaſt / die zulke reden van een Jongeling geſchreven leeſt? ik kan niet ſchenden / onaangezien het geheel tegen mijn oogmerk is / zoo lang te zijn.** Zegt nu, (zegt hy voorder) gy ellendige Menſchen, of ik ook konde hebben een weydendaal of heyde, die luſtiger ware als dit? want daar zie ik Koningen, Vorſten, Staten en Volken, daar zie ik Kryg ofte Strydt, dezen aan ſtukken gehouwen, de anderen als overwinners, anderen in lagen ſtand gevallen, zommigen tot hooge ere op geklommen. Daar is de Berg Sion, daar ver-

verheffe en begeve ik my in den Hemel, Jezus Chriſtus is voor myne oogen, rondsom my ſtaan de Outvaders, de Propheten, de Euangeliſten, Apoſtelen, en alle de Dienaren Godts. Hy de Heere omhelſt en onderhoud my, deze vermanen my, geene toonen my de Heylige dingen, deze trooſten my, andere geleyden my, met geluyt en gezang. Zal ik nu zeggen dat ik alleen zy, onder zoo veelen? want daar heb ik tot gezelſchap te nemen verquikking en exempelen, nadien ik daar zie zommigen gekruyſt, dezen het hooft afgeſlagen, zommigen geſteenigt, anderen midden aan ſtukken gehouwen, zommigen gebraden, anderen geroofteert, in pannen, in ovens, en ketels met olie, de een de oogen uytgeſteeken, zommigen de tonge uytgeſneden, dezen de huyd over 't hoofd afgeſtroopt, den anderen handen en voeten afgehouwen, zommigen in vurige ovens geworpen, anderen den dieren tot ſpyze gegeven; ja het nam veel te veel tyd, zoo ik 't verhalen woude. Ten laatſte zie ik nog anderen, die menigerleye pyne en Marteldom geleeden hebben, en dat alleen daarom, dat zy nu leeven, en zonder alle quale zyn, en voor haar alle is alleen een middel en medicyn welke genezen kan alle hare gebreeken, en dat zelve geeft my ook de ſterkheyd, en het leeven, en maakt my vrolyk te lyden alle dezen angſt en droeffenis, die alleen oogenblikkig, en niet noemens waardig is, dat is de hoope die ik in den Heemel geſtelt hebbe. Ik vreze den geenen niet die my onbillyk verſmaden en vervolgen, nadien hy die in den Hemel woont, de zelven uytmonſteren, en uytroeden; maar deze gezont maken en genezen zal. Ik en zal niet vreezen duyzend volken die om my ſtaan; want de Heere myn Godt zal my altoos verloſſen, hy is myn

myn beſchutter en beſchermer, hy is myn trooſt, hy is myn hoofd. Doch wat voort zegt hy: op aarde heb ik geen blyvende Stadt of Plaatze om te ruſten, myn behuyzing en Vaderland is de Hemel. Ik zoeke de nieuwe Stadt Jeruzalem, dewelke ik voor my zie, die my te gemoet komt; ziet ik ben alreede op den weg, aldaar heenen is geſtelt myn zoete woning, en myn vrinden, myn welluſt en myn eere, ik twyffele niet dat zy my zullen miſſen. Alle deze aardze dingen zyn maar ſchaduwe, zy zyn alle vergankelyk en een ydelheyd aller ydelheyd den geenen, die daar miſſen de hoope des eeuwigen levens. De konſten ofte gaven die my Godt geſchonken heeft, zyn my ten eerſten lieffelyk, en verquikkingen geworden; nu geven zy my heylige vrugten. Ik hebbe, 't is waar, gezweet, koude geleeden, en zoo veele als ik heb kunnen; nagt en dag gewaakt, en deze myne moeyte; is my nu gedyt en gereekent tot volkomentheyd. De dag en uure zyn my nooyt zonder een linie heenen gegaan, ziet dat waarachtige aangeſigt Godts heeft zich over myn leven ontdekt, en de Heere heeft gemaakt, dat ik in myn harte groote vreugde bevinde, in hem alleen zal ik ruſten in vreede. En wie zal hem nu voornemen durven te zeggen; dat ik myn Ouderdom en Jaren verlooren hebbe? wie wil zeggen dat ik mynen moed verlooren hebbe? want myn Ziele heeft gezeyt, de Heere is myn deel; daarom wil ik hem zoeken; daarom nadien nu dat ſterven in den Heere geen ſterven is, maar een Zalig leven te leyden, waarom ſtelt zich dan nu tegens my een wederſpannige Godts, om my aan 't ſterven te beletten? Dit alles zal voor my de hoogſte vreugd zyn, zoo ik alleen proeven mogte den Kelk des Heeren, en wat ſoude my voor een gewiſſen

pand

pand myner Zaligheyd mogen ontmoeten? En zoo voort: zeker Broeder / uyt wien deze hiſtorie is bekent geworden / hoorde toen noch ſpreeken van deezen Algerius: en quam kort daar na die groote Watervloed / die zulken ſchade dede / als of de Stadt met haaſt geplondert was / dat hy ook voor zijn deel wel had ondervonden / en grooter gebrek aan Brood nooyt gezien hadde / datter ook een onbeſchryffelijk jammer en klagen / inzonderheyd onder de armen in de Stadt was.

WILLEM DE DROOGSCHEERDER

IS tot Antwerpen in 't Jaar 1557 / met noch vier Broederen gevangen en gedood. Hy ſchreef in de gevangenis / aan zijn vrinden deeze heerlijke woorden: weet dat ik zoo zeer verblyd was, als ik naar de Vierſchaar ging, dat my dagte nooyt zulken vreugd te zyn, dan dat ik zoude belyden myn Heere myn Godt voor de waereld.

AANMERKELYK GEVAL.

DRie gevangen (als Evert Nouts, Pieter van Eynhoven, beyde van Antwerpen / en Jan Hendrikſz. van Uptregt) tot Rotterdam / ſtonden aldaar in 't Jaar 1558 / met den vuure verbrand te worden. Drie Palen waren voor het Stadhuys opgeregt / en een ſchut daar om gemaakt / waar buyten de aanſchouwers / op pene van haar opperkleed moeſten blijven / en niemand de Juſtitie / op verbeurte van leven en goederen / mogt verhinderen. Men bragt Jan Hendrikſz. Eerſt

voor / en ſtelde hem op een ſtoeltje aan den middelſten Paal / wordende van den onder Beul de ſtrop om zijn Hals gelept / en van agteren wel vaſt toegedraapt; hier op quam de Scherpregter / met een bos haverſtroo met krupt beſtroopt / om den Martelaar in 't aangeſigt te blaakeren; maar de Onderbeul het vier daar die a viermaal inwerpende / konde het krupt niet aan brand krijgen / onaangeſien het ſtroo rookte. 't Volk daar door aan 't morren / begon te roepen / gy ſmakt het vuur qualijk: anderen / gy doet den man dupzent dooden aan. Ten laatſten dooden zy den Beul. Een Vrouw wierp eerſt met een Pantoffel / anderen voort met ſteenen. De Heeren met de Dienaars en den Onderbeul vlugten in 't Stadhups / en de eerſten boven op het vierkant van den Toren / de Opperbeul raakte in een Burgers hups. Voorts wierden door het Graauw de planken van den ring of ſchut afgerukt / de gewoorgde / die nog leefde / afgeſneden / en de Burgers (alzoo dit meeſt Vreemdelingen waren) ſloten haar deuren en venſters. De gevlugten hadden de deur met eenige de gereedſte materialen toegebolwerkt / waar op de Mupters met de Juſtitie Palen te vergeefs woedden / maar gingen aan een andere deur / liepen die met geweld open / ontzetten ten eerſten twee Vrouwen / die mede om 't geloof gevangen waren / dieze hupten de Stadt / en weg bragten. Toen den Toorendeur opgebrooken / ſchreeudenze om de andere twee gevangenen / of zy wilden 't al vermoorden / en den Toorn in brand ſteeken / die haar ook terſtond gelevert wierden / ſnelden voorts evenwel naar boven / epſten de Heeren van den Geregte / den Onderbeul en den Baljou; maar de Dienaars / die een vierkant lager waren / misleydden haar / zeggende / dat de genoemde (die onder-

dertuſſchen in de grootſte benaauthepd zaten) al ben boven waren / waar door het meeſte oproer ten eynde raakte. Jan Hendrikſz. Wierd in 't openbaar met een Schuyt uyt de Stadt gevoerd / en zy geraakten alzoo al te maal vry.

DANIEL VERKAMPT,

EEn Jong-geſel is / om 't beleeven van Godts Woord / in 't Jaar 1558 / tot Yperen gevangen. Hy wierd van den Deken van Ronze en Polet / ſcherpelijk onderzogt; maar heeft zijn geloof vrymoedig beleeden / zeggende: daar by totter dood te willen blyven. Genoemde Vervolgers ontboden des Jongelings Moeder / zijnde een kleyn oud Vrouwtje / gaande met een Stokje / haar wel ſtrengelijk aanzeggende / datze volgens Heyzers Plakkaat Lijf en Goed verbeurd had / met haar Zoon / zijnde een Ketter / te herbergen. Waar op zy vrymoedig doch zoetelijk antwoordde: Myn Heeren, zal ik Lyf en Goed verbeurd hebben, om dat ik myn eygen Zoon, dien ik onder myn harte gedragen, met pyn gebaart, en met ſmarten gevoed hebbe, altemets in zynen nood hebbe geherbergt, daar hy Dief noch Schelm is, maar berugt den degelykſten Jongman van ons Dorp te wezen, en dat alleen om dat gy lieden zegt dat hy een Ketter is? Ik meyne, waar de Keyzer hier tegenwoordig, daar gy lieden zegt een Plakkaat van te hebben, hy zou zeggen, dat gy zyn Plakkaat tegens my misbruykt, en my pryzen dat het Moederlyke harte, over haar Kind, dat nooyt anders verdiend heeft, tot ontfermen ontſteeken is geweeſt. Voorwaar myn Heeren dit is tegen u lieder beta-

melyke wysheyd en beleeftheyd; want weet dit, op de zelve stonde als gy hem quaemt vangen, hadde ik hem konnen in myn Lichaam voor u lieden verbergen, met wederom negen Maanden te dragen, te baren, en op te brengen, gelyk ik eenmaal gedaan hebbe, Godt weet hoe gaarn ik dat gedaan zou hebben. En dit zeyde zy met zulken beweegelijkheyd dat alle de Heeren daar tegenwoordig zijnde haar vry spaken; maar haar Zoon moest den dood des vuurs smaken / 't welk hy volstandig uytstond.

Van gemelden Deeken van Ronse / genaamt Pieter Titelman, word verhaald / dat hy een zeer Bloedgierig Inquisiteur was / dewelke meenigte in lijden bracht. Op een tijd daarom van Huys / en in een Herberg zijnde / geraakte aldaar in gesprek met den Roroed / die ook uyt was om tot beveyliging der weegen / Deugnieten en Vagebonden te vangen / deze vroeg den Deeken van Ronse / hoe hy met zoo weynig Dienaren dorst uytgaan / om luyden te vangen / daar hy zijn Ampt niet konde uytvoeren / als met veel Dienaren en groot gevaar zijnes levens. Daar op de Deken antwoorde: ik heb hier niet te vreezen / want ik ga alleen uyt om goede Menschen te vangen / die geen weerbieden / en zich gewillig laten vatten. Is het (schoot de Roroed met byzonder bedenken op Titelmans redenen daar op uyt) zoo gelegen / dat gy uytgaat om de goeden en ik om de quaden te vangen / wie zal dan ongevangen over blijven? deze Deeken wierd ook voorbeeldelijk van Godt gestraft / alzoo hy van een schrikkelijke Luys-ziekte wierd overvallen / daar hy (onaangezien groote moeyte wierd gedaan met verschoonen als anders) onmogelijk van konde gezuyverd worden / maar daar door ellendelijk den geest gaf.

JAN-

JANNEKE,

Een Jonge-Dogter is in 't Jaar 1558 tot Ant-
werpen / om haar geloof / dat zy ook voor de
Heeren vry moedig beleed / gevangen. Schoon
men de beloften des Markgraafs / van haar het
zen te schenken; maar edelmoedig het antwoord
n deze Jonge heldinne / die zulks afsloeg / zeg-
de tegens hem: 't leven dat gy my geven wilt,
begeer ik niet; want uwe beloften zyn ydel, en
inkelbaar als een riet, die my ook in meerder
t brengen zouden, alle die op menschen betrou-
n zyn vervloekt. Na wederzydze redenen / tussen
ar / Papen / Regters en den Schout / sprak
laatste: wy hebben genoeg gedaan om u te
nnen / had gy u willen laten raden tot afstand /
zoud wel gedaan hebben. Waar op zy antwoor-
gy hebt myn Vlees bemind, maar niet myn Zie-
die had gy gaarn verslonden; maar Godt zal die
or een Kind ontfangen en erfgenaam maken, en
zyt gy nu een Schout in uwe heerlykheyd, gy zult
noch beklagen in het Oordeel Godts, en wen-
en liever een Schaap-harder in de vreeze Godts
veest te hebben. Veroordeelt zynde in een Tob-
verdronken te worden / beval zy haren geest in
ides handen.

Joris Wippe in een Vat Verdronken. 35

JORIS WIPPE,

GEweest zijnde een Burgermeester tot Meenen in Vlaanderen / maar vlugtig om het geloof / wierd tot Dordrecht een Laken Verwer / zijnde na een wijle tijds / voor de Magistraat in de groote Kerk ontboden / en hy daar door wat onroert / vroeg zijn Meesters / die lieden van aanzien waren / om raad / de welke den Heeren alles goeds toevertrouwende / oordeelden best dat hy zoude gaan / en hooren watze te zeggen hadden / 't welk hy dede ; maar de Heeren hem siende waren verslagen / wensten dat haar ontbieden hem een waarschouwing tot heymelijk vertrek geweest was. Hy meenende wederom te gaan / wierd van den Schout aangevat / en onaangesien dat de Heeren garen van hem ontslagen waren geweest (hebbende

de hem tot dien eynde naar s'Gravenhage gezonden / die hem wederom zonden naar Dordrecht) wierd hy door aanperſing der Papen ter doodt verordeeld. De Beul beklaagde hem met weenende oogen / als een Man / die niet alleen niemand geen quaad / maar veelen / inſonderheyd hem met zijn Vrouw en Kinderen / in nood veel goeds gedaan hadde / wilde ook daarom zijn Ampt liever nederleggen / als dezen onnozelen doden; waarom een Diefſieper 't vonnis uytvoerde / 't welk geſchiede in de gevangenis / met hem achter over in een Wijnvat met water te ſtooten / en te verdzinken. Hy liet een bedroefde Weduwe met zeven Kinderen (zoo 't naaſt ſchijnt) over / dieze het al ontnamen volgens 's Keyzers Plakkaat / gelijk hy in een van zijn drie troofteliſke vermaan-Brieven / aan zijn Vrouw en Kinderen / liet invloeyen. Men hing hem 's anderen daags aan de Galg aan zijn beenen op. Gemelde Beul op dien dag eenige misdadigen geeſſelende / en de Stad uytbannende / zeyde zy hebben Chriſtus gekruyſt en Barrabas los gelaten.

HANS SMIT,

UYtgezonden van de Gemeynte / tot het werk des Heeren / nam voor door Nederland te reyzen / quam tot Aken / vergaderde aldaar met nog vijf Broeders en zes Suſters / wierden in 't Gebed van de woedende Stads Dienaars (die met bloote Zwaarden / Spietſen / Hellebaarden / Strikken en Banden voorzien waren) overvallen / en alle / zelfs een Moeder met een kleyn Kindeken in een Wieg / gevangen gezet; doch wel gemoed

moed zongen / tot groote verwondering der aanhoorders / met vreugde. Sy wierden alle voor den Regter gebragt / dewelke haar standvastig vindende / wederom in de gevangenis liet brengen / zijnde vrolijk en verheugt. De Leeraar wierd 's anderendaags geweldig geppnigt / om zijn Broederen en Zusteren te melden / ook met een zijner mede gevangenen / Hendrik Adams genaamt / dikmaals van de Papen / om haar afvallig te maken / bespronge; maar bleven in alles standvastig. Gemelde twee wierden ter dood gevonnist en na de Geregt plaats / met blydschap harer Persoonen / gevoerd; maar bedroeft dewijl ze wederom in de gevangenis wierden gebragt. Na noch een wijle tijds gezeten te hebben / wierd Hans Smit, tot wurgen en branden gevonnist / gelijk ook drie dagen daar na op dezelve wijs genoemde Hendrik Adams, en zijn Swager Hans Bek. Kort voor Hendriks dood / gebeurdent dat een zeer partydig Raadsheer / om dat Hendrik hem tot afval niet en wilde laten beweegen / in toorn uytborst / zeggende: Weg met hem, weg met hem, ter dood ten vuure, 't is doch al verloren. Waar op Hendrik tot hem sprak: Gy zult den dag niet beleven, dat gy myn dood zult zien. 't Welk ook alzoo geschiede; want hy stierf drie dagen voor Hendrik. Op zijn Doodbedde leggende was hy zeer mistroostig / trok zijn Baard uyt en riep zeer schrikkelijk / ik hebbe veel Volks geoordeelt / en gewisselijk my daar aan bezondigt / waar over Godt ook my zal straffen / en stierf in die verwijffeling. 't Was ook aanmerkelijk dat de Beul de handen van Hendrik zoo stijf bond / dat de Vingeren zwart wierden; maar dezelve opheffende / en Godt lovende / wierden zijn banden

den los. Dit geſchiede verſcheyden malen / waar op de Regter met toorn tot den Scherpregter zeyde / bind hem ter degen : die weder antwoorde / gy ziet / dat het binden hem niet en helpt. Daar na wierden noch twee anderen gedood / de Zuſteren ſtrengelijk gegeeſſelt / en vrygelaten. Een der Broederen viel af / hoewel met wederkeering / en groot berouw.

Jaques d'Auchy in de Gevangenis Vermoort. 36

JAQUES DE AUCHI,

EEn Kramer / gevangen door middel van een Verrader / zynde een Raadsheer / een oude kennis / genaamt mijn Heer de Waal, tot Harlingen / die hem zeer vrindelijk bejegende / en nopt anders gedaan had / waarom hy ook zijn Leeven en Goederen aan hem vertroude. De Verrader had heymelijk om een Deurwaarder en

Commissaris na Leeuwaarden gezonden / dewelke t'zijnen huyze / dezen onnoselen dooz vzindelijke woozden gelokt zijnde / gevangen namen. Hy konde niet bedenken hoe zijn Vzindt hem aldus konde verraden / vergaf het hem evenwel gaarne; maar zepde / gelijk hem nu goed dagte zulks te doen / datter wel een andere tijd mogt komen. Hy wierd na Leeuwaarden gevoerd / alwaar hem zijn bedzoefde en bevzugte Vzouwe quam bezoeken / dat hem ook bpzonder dzukte / te meer / om dat de Veurwaarder haar noch van hem weg stiet / dat veele Omstanders tot weenen bewoog / die dooz bidden bp den onbarmhartigen zoo veel te wege bzachten / dat zp eenige wepnige troostelijke woozden / met malkanderen wisselden / zeggende toen ga ras van hier. In de gevangenis disputeerde hy zeer veel en verstandig / als blijkt upt zijn nagelatene Schzifften / met een Inquisiteur / die hem zeer gaarne afgetrokken hadde; maar die quam veel te kozt. Hy wierd kozt daar na in de gevangenis vermoozd.

De Verrader had / tot een loon van zijn grouwelijke daad / een verschzikkelijk epnde; want behalven dat hy als hy upt Leeuwaarden wilde vertrekken / van 't gemeene Volk wierd gescholden / dooz een Judas / Schelm / Booswigt / ja met Steenen bpna dood gewozpen / zoo kreeg hy zoo quaadaardigen Lazerpe / dat hy 'er van verteert wierd / en zeer ellendig stierf.

KLAASKEN,

WAarschpnelijk een natuurelijke Zuster van gemelden Jaques, is met haar Man gevangen en in 't Water tot Leeuwaarden ver-

versmoort. In haar onderzoek van den Ketter-meester / antwoorde zy zeer verstandig en vrymoedig / waar van haar Schriften getuygen zijn. In een harer Brieven klaagt zy uytnemend over haar stand / voor haar gevangenis / zeggende! Geen zulke liefde in haar te gevoelen tot haren Godt, als wel in haar vereyst wierd, zoo datze dikwils niet kon slapen en in groote benautheyd met luyder stemme uytriep, ô Heere! vermorzel my doch dat oude harte, en geef my een nieuw harte en gemoed, dat ik voor uw oogen opregt mag bevonden worden. Maar geheel anders was ze in haar gevangenis / daar gevoeldeze zoo wonderlijke en boovenmaten blydschap en liefde tot haren Heere / datze getuygde en schreef: Alwaar 't dat ik door een gedagte, myn leeven mogt behouden en ik wiste dat het den Heere niet en beliefde, zoo wilde ik veel liever sterven. En een weynig voort: Nu bevoele ik eerst in my, de onuytspreekelyke genade en barmhartigheyd Godts en de liefde, ja zoo hoog en groot is my de genade en de liefde voor oogen, dat myn droeffenis in blydschap verkeert is. In 't Jaar 1559.

JAN JANSZ. BRANDT,

IS om de Leere Christi gevangen / tot Geervlied. Zijn geloove wierd van geleerden onderzogt / en van hem volstandig en vrymoedig beleeden / zeggende: Dit is de regte weg tot het eeuwige leeven, die van zoo weynig gevonden, en van noch minder bewandelt word; want hy is hen te enge, en het zoude hun vlees al te zeer smarten. Hy wierd veroordeelt in een Zak verdronken

dronken te worden / 't geen dus wierd uytgevoert: In 't afwerpen van een hooge Brug scheurde de Zak / de Beul / hier een regte Beul / stiet hem met een Stok op het lijf / dat de Lijder / tot groot medelijden der aanschouwers / uyt het Water riep: och! hoe vermoort gy my.

TRYNTKEN KUETS,

EEn godtvreezende Weduwe binnen Mastrigt / zeer begeerig na rechte kennisse Godts / biddende daarom nagt en dag / kwam door het licht des Euangelimms en den Water-doop by de Chrystelyke Gemeente / wierd daar door by Burgermeesteren aangeklaagt / ontboden / onderzogt en na een goede Belijdenis gevangen. Van de Papen nader onderzocht en blyvende volstandig / wierd ze van hen veroordeeld / hier tydelijk / en namaals eeuwig te branden. 't Eerste nam ze door nader Sententie van Schout en Schepenen / gewillig en dankelijk aan; maar op het tweede antwoorde ze: Als gy voor het Oordeel Godts binnen korte dagen, na my zult komen, zoo zult gy anders bevinden. Hier na is zy met een gestopten mond / tot Asse verbrand.

Na dzie dagen / zoo openlijk door waarhepd wierd gezegt / vond men een der gemelde Papen / den Predik Monnik / 's morgens zonder kennisse van voorige krankheyd / in zijn Cel dood / worrende van de Luyzen gegeten. 1559.

ADRI-

ADRIAAN PAN.

met zyn Huysvrouw.

TWee vroome Lieden zijn in 't Jaar 1559. tot Antwerpen gevangen / scherp ondersocht / maar haar Geloof volstandig beleeden hebbende / ter dood veroordeeld / Adriaan onthalst en zijn Vrouw na haar Baren verdronken.

't Is geheel aanmerkelijk en voor allen die in lijden komen / byzonder vertroostelijk / hoe deze Lieden haar daar in hebben gedragen / gelijk Adriaan in een zijner Brieven aan zijn Broederen getuygt / als hy aldus schrijft: Gelyk des lydens Christi veel over ons komt, zoo komt ons ook veel troost door Christus. Myn lieve Broeders, hoe zouden wy niet goeds moeds zyn, als wy zulken troost verneemen? Myn lieve Vrinden, hoe wy in meer druks verzocht worden, hoe wy meer getroost worden; dat wierden wy wel gewaar als wy eerst in handen quamen, en zy het Huys overvielen; als zouden zy het vernield hebben met al datter in was; toen wierd myn harte gesterkt, als of ik een ander Mensch geweest waar: Myn Huysvrouw was wel een weinig benauwt eer dat zy de handen aan ons sloegen, maar als zy zag dat het wezen most, zoo ging de vreeze van haar, of zy een kleed uitgetogen hadde en hief op en zong. Zijnde een Daarsje passende op Christus onzekere komste. 1 Thess. 5. vers 2. Hy zegt verder: datze haar goed gepakt hadden om te vertrekken; maar nooit meerder vreugd gehad hadde, als toen hem dit ontrooft wierd, ja dat hy zyn zelven qualyk kon

weer-

weerhouwen van zingen. Hy ſchrijft voorder in zijn tweeden Brief: de Heere wil myn Geeſt ontfangen, ik ben ook wel bereyd voor des Heeren Naam te leeven en te ſterven. Ik kan mynen Godt niet genoeg loven en danken, dat hy my daar toe geroepen heeft, dat ik in zynen Naam mag lyden. Och! myn lieve N. ik ben doch wel gemoed, de Heere hoop ik, zal my dog ſterkheid geven, tot den eynde toe, ik en kan niet zeggen, dat ik ooit vrolyker dag op den Steen, 't welk de gevangenis was, gehad hebbe, dan als ik in handen quam, en als ik verweezen was.

MAYKEN DE KORTE.

BY gelegenthend / dat de Markgraaf in het Jaar 1559. tot Antwerpen eenen / op wiens lijf 300 Guldens gezet was / zocht / en met zijn Dienaars twee Huyzen bezette / 300 vond hy hier in genoemde Mayken met noch vijf Zuſters (die hy mogelijk om dat hy den gezochten niet kon vinden) op de Hoboke Heyde wenſte; maar namze evenwel meede / en brachtze in eenen donkeren Kerker gevangen. 's Keyzers Plakkaat noch de Pijnbank waren machtig haar van haar geloove af te trekken / noch haar Geloofsgenoten te melden / maar ſtandvaſtig de waarheyd belijdende wierden alle veroordeeld en gedood: vier door 't Water en twee (waar onder genoemde Mayken) met het Zwaard. In een Brief aan een Zuſter / waar in zy door haar vernedering en klepnheyd / een grooten ſchat van genade van haren Godt hadde ontfangen / laat zy haar aldus hooren (Geſchreven hebbende van die zalige verwachting der

vroomen / van dien nieuwen Hemel en Aarde) hoe zullen wy moeten geſchikt wezen met een godzaligen wandel! Ik vinde my dikwils geſlagen, ik vinde ook zoo veel gebreken in my en noch zoo veel af te ſterven, en moet het al den Heere, met een ootmoedig hart, en bevende verſlagen gemoed opgeven, en bidden hem om genade, en niet om recht. Ik gevoele hoe ik my minder make, hoe de krachtige Godt meer in my werkt, en zyn genade my meer inſtort; dan weene ik zeer bitterlyk en valle op myn knien, en danke mynen Godt, en zegge: Ô myn Heere en Godt, wat ben ik Adams Kind, dat gy doch zyner gedenkt? gy hebt hem heerlykheyd gegeven, over alle uwe werken verheven: hoe komt, dat gy ons zoo rykelyk bezoekt, en zoo mildelyk uwe ſchatten opent, en laat ons ingaan, en de ſchoone Morgenſterre in onze harten ſchynen, en hebt ons getrokken uyt deze donkere nacht, tot dat onvergankelyk licht? Wat zullen wy hem wederom geven, myn lieve Zuſter! dan een rouwig en verſlagen harte, en verbroken Geeſt, met liefde en groote dankbaarheyd.

JELIS BARNARTS

IS in 't Jaar 1559. tot Antwerpen gevangen en gedood. Hy heeft om de waarheyd des Euangeliums / in de gevangenis veel geleeden: maar is ook krachtig van zynen Godt verſterkt / gelyk hy in een zyner Brieven laat invloeyen. Ten eerſten zegt hy: had ik groote vreugd na den geeſt, als ik in banden overgelevert was; hoewel dat het vlees veel gedachten en gepeynzen over quam, zoo was ik naar den geeſt verblyd, dat ik daar toe

van

van Godt uytverkooren was, om voor zynen naam te lyden. En ten tweeden, als ik het geloove voor de Overigheyd beleden hadde, en toen zeer gepynigd was, en gevoelde dat Godt met my was; want hy gaf zulken kracht, dat ſchoon wat lyden en tormenten zy my aan deden, zy niets kregen uyt myn mond, dan dat tot des Heeren prys diende, en tot myn Zaligheyd; waarom zy toornig waren, vroegen of ik noch niet zeggen en wilde; want zeyden zy, wy hebben macht u alle dagen, aldus te pynigen: ik zeyde het Lichaam is voor u, doeter mede dat u lieden beliefd. En als dit al geſchied was, toen was myn vreugd noch veel meerder, en ik konde des Heeren lof niet uytſpreken, noch hem ten vollen danken, van zyne genade die hy my gaf, dat ik waardig was om voor zynen naam te lyden, en het woord met myn bloed te bezegelen; want de litteekenen, die ik toen ontfing, en de pyn bleef in myn leeden, tot den laatſten dag toe. Den Heere zy eeuwig lof. **Wat lager zegt hy:** en daar na wierd ik ter dood veroordeeld, toen wierd myn vreugd volkomen, zoo dat ik zulken vreugd hadde, dat ik die niet uytſpreeken en konde, dat myn verloſſing zoo na was. **Noch wat lager:** en als ik hier op dachte, ziende op de eeuwige heerlykheid, en als ik zag dat druk en lyden zoo haaſt voor by ging, en dat my zulke ſchoone beloften gedaan waren, en dat ik zoude gaan in de ruſte, by myn lieve Broederen en Zuſteren, die voor zyn gegaan, en leggen onder den Altaar, en verblyden alle onze Medebroeders en Zuſters, die ons ook noch volgen moeten, toen moeſte alle druk van my wyken, als ik dit met den geeſt aanzag.

JAN

JAN DURPS,

EEn Linne-weever tot Maestrigt / een vroom eerlijk Man / in de duysternissen des Pausdoms / beschreenen met het ligt des Euangeliums / 't welk hy / hoewel lang weygerig / de Gemeynte somtijds naar zijn gaven voorzoeg; waar op hy als een Ketter en een Wederdooper is aangeklaagt / van zijn Getouw gehaalt en gevangen gezet wierd / lijdende in dezelve veel aanbegtingen der Papen / en schrikkelijke tormenten / om zijn Geloofs-genoten te melden; maar bleef in alles standvastig / waarom hy ten laatsten is verroordeelt / levendig verbrand te worden. Daar toe van den Beul ter Geregt-plaats / in een Hupsken van Stroo of andere ligte brand stoffe gesteld zijnde / stak men het selve op verscheyde plaatzen in de brand. In welke vlamme hy staande / verscheyde malen met luyder stemme riep: ô Heere! in uwe handen beveel ik mynen Geest. In 't uytgaan vermaande hy het volk tot boete / zeggende: datze zouden gedenken, datter een Man onder haar geweest was, die haar de waarheyd leerde.

Andries Langedul met twee Broedere Onthalst. 37.

ANDRIES LANGEDUL,

ZIttende in zijn Voorhuys / na dat aldaar Vergadering was gehouden / las in een Bybel. De Marckgraaf hier van verwittigt / komt / zoo als de vrinden even geschepden waren in huys / neemt dezen Godtvreezenden / beneffens eenige Vrouwen / die zijn Vrouw zoo even in haar baren geholpen hadden / gevangen / en bragtse tot Antwerpen op den Steen. Hy stelde eenige Dienaars by de Kraamvrouw / die op een tijd als de bewaarster zulks verdroot / zoo wel getoeft wierden / dat haar de Vrouw ontsnapte. Andries Langedul wierd / met nog twee Broederen / op den Steen binnens Huys onthalst. Nederknielende voor het Swaerd badt hy / met opgehevene han-

handen: Vader in uwe handen beveel, 't voyder wierd met den ſlag belet.

Een van deze onthoofde Broeders was

LOUWERENS VANDER LEYEN,

EEn zeer ſtandvaſtig Man in zijn onderzoekingen / en in de waarheyd te beſyden / als blijkt in zijn Brieven. Als ik zegt hy, tegen zijn onderzoekers / plag te ſpeelen, dronken te drinken, en de Waereld te volgen, liet men my met vreeden; maar nu ik den name Godts te regt belyde, vervolgt men my. Als de Marſchgraaf met grammen moede / hem dreygde met den Staak / of het Water / of de Galey, zeyde hy: doe met my wat gy wilt; want myn Vleesch ten beſten. Den dreygende / met zulke bekeerders, daar hy wel naar horen zoude / zoo antwoorde hy: al zoud gy my, van lid tot lid, van een ſnyden, nochtans hoope ik, zal ik mynen Heere, en myn God niet verzaken.

LEENAART PLOVIER,

EEn vroom Man / geboóren en woonagtig tot Meenen in Vlaanderen / een Laken-Wever / en / mits zijn goede lof by alle Menſchen / waardeerder der zelve / komende in 't Jaar 1555 tot regte kenniſſe der waarheyd / zoo was dit oorzaak / dat hy zijn opgeleyde Ampt niet wilde beëedigen. Zijn Confraters waren met zijn woord / en vertooning op 't Stadthuys wel te vreeden; maar de Baljuw / die hier op lette / begon hem van dien tijd te vervolgen / waarom hy eerſt verborgen / en daar na tot Antwerpen ging wooneń / generende zich aldaar met Zijde te verkopen; doch de onzekerheyd ook hier ziende / beſloot naar Vriesland te trekken / zendende zijn Vrouw en vier Kinderen voor af / reyzende ondertuſſchen met zijn Koopmanſchap /

manſchap / noch eens naar de Ipermarkt. Wederom komende vertoefde hy noch een weynig tot Antwerpen / horende aldaar dat de Marckgraaf zoude uytgaan / om eenigen zijner Geloofsgenoten te zoeken / en te vangen / gaat in den Magt buyten de Stadt / om dezelven te waarſchouwen / gemoet te den Marckgraaf met zijn Gezelſchap op den weg / zy ſpreken hem aan / en bemerkende uyt zijn reeden dat hy van een anderen Godtsdienſt was / als zy / vroegen zy / of hy niet een Teſtament by zich hadde / daar op hy ja antwoordde / en zy hem gevangen brachten op den Steen. Zijn Ouders als ook zijn Schoonvader / zijnde een zeer aanzienelijk Man tot Meenen / komen op 't gerugt over / brengen by den Maarſchalk zoo veel te weeg / dat hy aannam hem te ontſlaan / willende dat zy geruſt naar Hups zouden reyzen / gelijk zy deeden. Hy wierd voort onderzogt / en zijn geloove brymoedig belijdende / tegens gegeven vooyd / beneffens noch twee jonge Dogters / ter doodt veroordeelt / en wierden alle in de gevangenis / in Zakken / en in wijn-vaten / in 't water verſmoort / in 't Jaar 1560. Hy heeft twee heerlijke vermaan-Brieven / een aan zijn Vrouw / en een aan zijn Kinderen geſchreven / die de Leezer / als 't hem luſt / in 't bloedig Toneel kan nazien / ons te lang om aan te halen.

JOORIS EN JOACHIM,

TWee vroome Chriſtenen / gevangen in 't Jaar 1560 / en wegens haar Geloof en Hoop onderzogt zijnde / zijn na volſtandige belijde-

nis ten Vuure veroordeelt. Waar op Joachim zeyde: Myn Heere wy danken u, dat gy met ons gemoeyt zyt; maar Godt wil u lieden de blindheyd uwes harten vergeeven en u tot verligting laten komen. Uyt de Vierschaar komende zeydenze: Wy schamen ons des Euangeliums niet, en zongen langs de Straat gaande van vreugde. Ter Geregt-plaats zijn zy / malkanderen gekust hebbende / aan Palen gestelt / zeggende Joachim; ô Vader! wil haar vergeven, die ons dit lyden aandoen; maar wy danken u, dat gy ons waardig kent om voor uw Name te lyden. En daarom ô Heere staa ons by in dezen laatsten nood. Toen sprak Jooris; Heere gy weet hoe dat ik u en myn zaligheyd gezogt hebbe, daarom ik nu moet sterven, dus ô Heere! ontfang my in genade. Zingende t'samen noch een Liedeken / bevoelen zy haare Zielen in Godes handen / eyndigende met het vuur hun leeven.

SOETJE VAN DEN HOUTE

Schrijft in een van twee leezens-waardige brieven / na haar laatste Avondmaal / zoo zy meende aan haar Kinderen / Broeders en Zusteren / deze nadenkelijke woorden:

Hier mede neem ik noch eens oorlof: ik denke dat het de laatste reyze is: wy, namelyk een zuster genaamt Martha, en ik zyn zoo wel gemoed om onze offerhande te doen, dat ik het niet uytspreken en kan; ik zoude wel van vreugde springen, als ik denke op dat eeuwige goed, dat belooft is te bezitten, allen die volharden, in 't geene dat ons de Heere heeft bevolen.

Ik

Ik en weet niet met wat prys ik den Heere loven zal, dat hy Martha en my tot zulken ſtaat verkooren heeft. Wy die zoo arme ſlegte Schaapjes zyn; want wy en hebben doch nooit in de weereld geacht geweeſt, dan als wegwerpelingen, en dat Godt zulke verworpene, ellendige, ſlegte Aartwormkens heeft verkooren, dat hy door ons wil werken, dat wy zyne getuygen zouden zyn; wy die niet waardig zyn, van ons zelven de alderminſte gaven te ontfangen, die de Heere zoude mogen geeven. Och! wie kan de kracht Godts begrypen, dat hy die geenen, die hier meeſt verworpen zyn, meeſt genadig is om te ontfermen, als zy met vertrouwen hem aanroepen, en haar hoope vaſtelyk ſtellen op zyn genade tot den eynde toe: het waar onmogelyk dat hem de Heere verwerpen zoude. Dit konze ſchryven/ omaangezien datze van dzie haar lieve Kinderen zoo bezwaarlijk kon ſcheyden.

AANMERKING.

IN 't Jaar 1552. is een Zuſter/Barbel genaamt/ in 't water verdronken. Vier Broederen tot Blankenberg onthalſt. Twee Zuſteren wierden tot Leyden gedood. Als zy de eene vroegen/ of Chriſtus niet in het heylig Sacrament was/ antwoordeze: .... Godt en laat hem in geen Zilvere of Goude Kasjes beſluyten. Voor hy de Kerk naar de gevangenis gaande/ zeydeze: ô! Moordenaars Kuyl en Duyvels Koy! Van des Schouts Knecht gevraagt zynde/ waarom zy zulke hooge woorden ſprak/ antwoordeze: Om dat 'er zoo meenige arme Ziel in vermoord word. In haar Sententie wierd geleezen/ datze den Kinderdoop ver-

zaakt / 't Sacrament geweygert / en onbehoorlijke Vergaderingen / tegens 's Keyzers Plakkaat / bygewoont hadde. De andere wierd zeer gebeden om aftevallen / dewijlze noch niet gedoopt was; maar antwoordde: uw broodGodt word wel van de Spinnen en Wormen gegeten, ik en wil aan zulke niet deelachtig zyn. Tot Komen in Vlaanderen / wierd een Broeder gevangen / onderzocht / gepijnigd en gedood. Zes Broeders zijn tot Amsterdam levendig verbrand. Tot Gent wierd eene Pieter van Olmen of Werwyk gedood. Een Jong-gezel / met namen Cornelis van Kuylenburg, is aldaar na veel tormenten / aanvegtingen en schoone beloften in zijn driejarige gevangenis / aan een Staak verbrand. Tot Amsterdam verbrandemen 1553. eenen Hendrik Jansz. van Sollem levendig. Tot Leeuwaarden brachtmen twee zeer gebrekkelijke Ledematen / d'een een Vryer / genaamt Thys, en d'andre een Vryster genaamt Berentje, den eersten lam van leden / en de andere doorgaans te Bedde leggende / gevangen. Zy haddent op andren gemunt / doch die haar handen ontvluchtende / namen deze / om niet geheel zonder gevangenen wederom te keeren / mede. Dezelve hadden lang begeert / op een Christelijke wijze / eens by den anderen te zijn / daar dit geval of Godes voorzienigheyd haar met groote blijdschap gelegentheyd toe verschafte. Zy wierden tot haar leetwezen in 't Water by nacht versmoort / hadden gaarn in 't openbaar gerecht geweest. In de Stad Veuren in Vlaanderen / wierd een Broeder met zeven slagen / en toen noch met af-zagen onthoofd / tot uytstorting van veel tranen der aanschouwers / en verlies van zijn Vrouws en Vrugts leven. Aldaar wierd ook noch een Metzelaar aan

een

Paal gewozgt. 1555. zijn vier Bzoederen tot werpen gedood. Eene Jonge Dochter genit Tanneke vander Leyen, in de Schelde gepen. Eene Barthelomeus Pottebakker met nog Bzoeder op de Markt gedood. Hans Pichner Dozst in Etland gevangen / met een by na onozde wzeedheyd gepijnigd / en na een half r gevangenis / staande tegen een Leuning / alhy niet knielen konde wegens het pijnigen / oosd. Als ook een Bzoeder op de zelfde wijze Vermes in Beyerland. Een Suster tot Dozt in een zak verdzonken. In dit Jaar is het serlijk Plakkaat tegens de Doopsgezinden erom vernieuwd. Een oude Bzouw en twee e Dochters zijn 1556. tot Belle in Vlaandeeerst wzeedelijk gepijnigd / dat de eene het by den Bank nederliep / en daar na verd. Eene der Dochters aan den Staak staanpzak in haar laatste uure noch deze laatste jeerlijke woozden: dit is de uure daar ik zeer erlangt hebbe, om een eynde van al mynen te maken. Tot Antwerpen is ook eene Jan e om 't leven gebzacht. 1557. zijn / ter gede plaatze / negen Bzoederen en twee Susteby verschepde tijden en manieren / omgebzacht. / Is een jong Bzoeder tot Stain aan den au / gevangen / en hebbende in een Jaar en e weeken veel versmaadheyd / groten honger / ouwelijke tozmenten moeten lijden / eyndelijk en vzygeraakt. Dooz zijn ontslaging dzeygheem dooz al zijn leeven in een duplen Toodaar in acht Jaren geen Mensch in gelegen e / te zetten; doch hy antwoozde; hy wilde verwagten / en zijn hoope op den Heere stelde hem upt den duplen Tooren en upt al hun

geweld wel konde verlossen. Tot Haarlem / is een Boekdrukkers Knegt onthoofd. Deze wierd van zijn Huysvrouw vermaant vromelijk te strijden; waar af hy haar hartelijk bedankte / en toont ook in een zijner Brieven aan zijn Broederen en Huysvrouw geschreven / zijn volstandige voornemen met deze woorden: zoo my de Heere waardig agtte, zynen Name met myn bloed te betuygen, hoe hooglyk woude ik hem danken; want ik verhoope niet alleen deze banden, met vervuldigheyd te dragen, maar ook te sterven om Christi wille: op dat ik mynen loop met vreugde mag voleynden. Een Leek uyt het Kruys-Broeders Klooster tot ter Goes / wierd van den Koroed / terwyl hy zat in het Veld in een Testament te leezen / gevangen / en tot Brussel gedood. Tot Werwijk in Vlaanderen / wierd eene Marten Bossier verbrand / insgelijks eene Abselon van Tommil, en Markus de Ledersnyder, en eene Willem van Haverbeeke, op een andere wyze tot Kortrijk. Zes Broederen zijn met den Zwaerde tot Antwerpen gedood. Drie Broederen in 's Gravenhage. Een met den vuure tot Honschoten. Verscheyde tot Brugge / die van Oostende aldaar om de Predicatien te hooren waren gekomen. Zeven Broeders en vier Zusters tot Antwerpen. Zes Broederen buyten Doornik / in een Vergadering gevangen en verbrand. Twee Broederen / Diakonen zijnde / wierden tot Winik in Bergsland gevangen gebragt / en aldaar tot leedweezen der aanschouwers / inzonderheyd van den Beul / weegens haar vroomheyd / maar tot blydschap en vreugde haars zelfs / onthoofd. In 't Jaar 1559 / zijn tot Kortrijk drie Broederen gedood. Waar onder een jammerlijk gepynigt en daar na verbrand. Tot Titmain in

Lut-

Lutzenburgerland / zijn twee Broederen onthoofd. De eene wierd om van zijn Geloof af te gaan / en zijn Geloofsgenoten te melden deerlijk gepijnigt / doch hy liet zich om iet te zeggen / dat zijn Geloove tegen was / niet beweegen. De Land-schrijver zeyde: gy moet zeggen wie u geherbergt heeft / of gy moet sterven / op den Pijnbank. Volstandig was zijn antwoord / zeggende: sterve ik, zoo sterve ik, ik wil evenwel tegens myn gewisse niet spreken, noch die beklappen, die my goed gedaan hebben. Sy zongen t'samen in 't uytgaan van vreugde / dat haar verlossing zoo na was. Op de Geregt plaats bevoolgde de gemelde Lijder / zijn voortreffelijke redenen / zeggende: heden wil ik mynen Godt een regt Brand-offer op offeren, myn beloften betalen, en de Goddelyke waarheyd met myn bloed betuygen. Ses Susters zijn tot Antwerpen in 't Water versmoort. Acht Broederen en vier Susteren zyn tot Gent gevangen: waar van tien verbrand / en twee zwangere Vrouwen / na haar baren op 't Kasteel heymelyk onthoofd zyn. Eene Hans Vermeersch of van Maas is tot Waasten in Vlaanderen om 't Geloof gedood. 1560 / Syn tot Antwerpen Ses Broederen en drie Susteren / alle in een Cobbe verdronken. Tot Hut in Beyerland / zijn twee Broederen gevangen / en naar wreedelijk pijnigen / onthalst. Tot Antwerpen is een Broeder / na onderzoek en belijdenis zijnes Doops / gevonnist en verbrand: hy vroeg den Schout / waarom hy naar zyn Geloof en Leeven vroeg? om hem alzoo recht te oordeelen. Drie Broederen zijn in Beyerland gevangen / en na lange gevangenis en ellendig lijden / twee onthoofd / en de derde zijnde een Dienaar des Woords / op een Ladder gebonden / en beneffens de gedoode Lichamen / lee-

leevendig in 't vuur gewozpen / en tot pulpher verbzand. De eene Bzoeder riep upt een vzolijk gemoed / hier verlaat ik Wyf en Kind, Huys en Hof, Lyf en Leven Tot Wijnorbergen wierd 1561 / eene Colaart de Kuyper levendig verbzand.

Joost Joosten Wredelyk gepynigt en Verbrand. 39

JOOST JOOSTEN,

GEbooren tot ter Goes / en wel ervaren in de Latijnse spzake / zong 14 Jaren oud zijnde / in pzesentie van Koning Philippus, op het Ozgel / vooz Coraal / en met zulk een genoegen van den Koning / dat hy besloot den Jongeling mede naar Spanje te nemen; doch hy wierd / ter oozzaak dat hy daar geen lust in hadde / wel zes Weken verbozgen. Middertwijl geraakte hy tot het regte Gelove / waar op hy gedoopt / en agtien Jaren oud zijnde / ter Veer in Zeeland in 't Jaar 1560 / ge-

gevangen wierd. Veel aanvegtingen / disputen met vier ketter meesters / en eyndelijk schrikkelijke tormenten quamen hem over: men stak hem (zittende) yzere-nagels in de knien / die onder hy de Enklauwen wederom upt quamen / 't welke hy standvastig verdragende / ten vuure wierd verdoordeelt. Hy ging zeer verheugd ter dood: en zong (in 't Stroopen Hupsjen staande) noch een baersje van zijn eygen gemaakte Liedeken / aldus:

O Heere! gy staat altyd in mynen zinnne,
Myn Ziele verlangt om by u te zyn,
Myn hart is ontbroken door uwe minne,
Och! wanneer zal ik komen voor uw aanschyn.

JOOST VERBEEK,

EEn Leeraar des Woords / gevangen in 't Jaar 1561 tot Antwerpen. Na onderzoek beleed hy vrymoedig zijn Geloof / en Dienst / daar de Markgraaf en andere Heeren mede spotteden. Hy wierd / om zijn Geloofs-genoten te melden / in vier dagen tweemaal onmenschelijk gepynigt / en eens bloedig gegeesselt; maar stond dit alles (onaangezien een hoord op zijn lijf gebroken / en zijn regterhand stukken of lam was) geduldig upt. Na 't slupten van het vonnis om levendig verbrand te worden / keerde hy zich tot het volk en sprak: lieve Borgers ik hebbe hier elf Jaren gewoont, en niemand kan over my klagen; want ik nooyt iemant eenig ongelyk gedaan hebbe, en myn leven en leer komt over een met Godts Woord. Waar op een riep dat 's waar. Och! zepde hy voorder: of ik my in 't openbaar mogt verantwoorden tegens de Papen, gelyk Paulus voor Agrippa; maar men ver-

verbied ons het ſpreken. Upt de Vierſchaar komende ſpraak hy vrymoedig / en blygeeſtig: lieve Borgers, alzoo moeten alle Kinderen Godts lyden, dezen weg hebben betreden de Heyligen Godts, de Propheten en zoo veel vroome Mannen. Als hy voor het Hupsken (daar hy zijn Brand-offer zoude doen) ſtond / ſloeg hy zijn oogen op ten Heemel / zeggende: ô Heylige Vader! ſtaa uwen Knegt by in dezen nood. ô Heere! Davids Zoone ontferm u myner. Als het vuur wierd aangeſteken / dat de Beul al bevende dede / riep hy: ô Hemelſche Vader! in uwe handen beveele ik mynen Geeſt. ô Heere der Heyrſcharen! die my van Moeders Lighaam afgeſcheyden hebt, ſtaa uwen Knegt by, in dezen laatſten nood, daar ik om uwen Name lyde. Noch eens riep hy: ô Heemelſche Vader! in uwe handen beveel ik mynen Geeſt.

JULIUS KLAMPHERER,

EEn gewezene Prieſter in Italien / is / in 't Jaar 1561 gevangen gebracht tot Venetien / en na eenige handelingen met daar toegeſtelde Commiſſariſſen / en ſtandvaſtige belydenis des Geloofs / veroordeelt / om in de Zee verdronken te worden / 't geen / na 't Gewijde of Prieſterlijk kleedt hem afgenomen te hebben / wierd uptgevoert. Op 't hooren van zijn Sententie antwoorde hy aldus: dat en is niet zeltzaams voor my, want het is my in den aanvang myner bekering verkondigt, dat ik om de getuygenis der Waarheyd zoude moeten verwagten te ſterven; maar dat dunkt my vreemt, dat de Heeren van Venetien in zulk een Raadſlag bewilligen, en niet overwegen, datze voor Godt aan den

jong-

jongſten dag van het onſchuldige bloed zullen moeten Rekenſchap geven. Dewijl hy niet anders hadde verwagt / was hy zeer gerust / en vrolijk / zingende en Godt lovende / met een blijd en kloek gemoed / tot den tijd van zijn zoo Salige Offerhande.

JAN SCHUT,

GEvallen in handen der Vervolgers in 't Jaar 1561 / in de Stadt Vreeden in Weſtphalen / is na eenigen tijd gevangenis / gebonden / voor de Heeren gebracht / wegens zijn Gelove onderzogt / doch eerſt van den Doop / en hem daar op met grammen moede / naar afſtand afgevraegt hebbende / antwoordde Schut: zoude ik Godts woord verlaten, en den eeuwigen dood ſterven, dat dient my geenzins gedaan; maar liever om de Waarheyd te lyden, al was de pyn nog eens zoo groot. Hy na volſtandige belijdenis ter dood verordeeld / en onthalſt zynde / quam de Opperſte-regter (apparent aan zyn voeten hangende / of op een rad leggende) voor hy hem rpden / roepende ſpottelyk tegens den dooden: Jan Schut zing ons nu een Liedeken (hy hadde in zyn gevangenis / en ter dood gaande / gants vrolyk geweeſt / en dikwils gezongen) op welke woorden de ſpotter een bevoerting krygende / noopt weder ſpraak / maar kort daar na ſtorf. Allen Vervolgers tot een voorbeeld.

HEN-

HENDRIK EEMKEN,

EEn Kleermaker / gevangen tot Uptregt / wierd van een Grauwen en bitteren Monnik / die hem dikmaals verdoemde / onderzogt / hem na veel aanvegting en lijden / van den Pastoor van de Buurkerk / de dood aangezegt. Hy verblijde zich daar in / dat hy mede als Martelaar zoude sterven. Terwijl hy op 't Schavot stont / en zyn Sententie gelezen wierd / vermaande hy de Borgers tot beterschap / die veele zijne onnozelheyd ziende / haar over hem jammerden / en weg gingen. Behoorlijken tyd / om zijn laatste gebedt / leggende op zyn knien en aangezigt / tot zynen Godt upt te storten / wierd hem van den Beul niet vergunt. Hy ging dan zelfs blijdelyk na de Paal / en op een Bank daar bygestelt / staan / zeg-

zeggende tot de Burgers: dit is de ſmalle Weg en de Enge-poorte, die een Chriſten moet wandelen, deze hebben de Mannen Godts doorgedrongen, wyzende haar tot het Euangelium. De Beul hing hem een zakje met Boskruyt op zyn boyſt / wurgde hem / trok het Bankje van onder zyn voeten / nam een bos ſtroo aan een Gaffel / dat hy in de hand / en 't Boskruyt aanſtak / heffende daar op de Martelaar nog eenmaal zyn handen ten Heemel / gaf hy den Geeſt. In 't Jaar 1562.

JURIAAN FRIESEN,

EEn Jongman / gevangen tot Keulen / is met zoete woorden en ſcherpe dreygementen onderzogt; maar bleef volſtandig aan de Waarheyd. De Graaf / die hem gaarn behouden had / bood hem geld en zyn Maagd ten Houwelyk / indien hy wilde afſtaan / maar hy antwoordde: uw Maagt, uw Goed, noch Geld en mogen my tot Godt niet brengen; maar ik heb een Beter verkoren, daar naar verhoope ik te tragten. Hy wierd ter dood veroordeelt / en op een morgen vroeg in den Rhyn verdronken. In een Brief geſchreven uyt de gevangenis / laat hy hem tot troost der hy bende Gelovigen aldus hooren: de Koning aller Koningen, welken alle dingen bekent zyn, die wil ons met zyn ſterke hand onderhouden, op dat wy nimmermeer door eenige tegenſpoed van hem wyken; maar dat wy by zyn Woord getrouwelyk mogen blyven. Hier op wil ik gaarn myn leven op dezen tyd laten, en dezen Engen weg door Christus in wandelen; door zyn hulpe wil ik zyn Jok gaarne dragen, en aan dit Jok myn ploeg alleen

trekken. O Godt! mogte my dat gebeuren, dat het werk in my begonnen, mogte tot alzulken gelukzaligen werk uytgevoert worden, tot Zaligheyd myner Ziele, en tot uwe eere, en dit alleen door uwe kragt, niet ryker en mogte ik worden, nog tot hooger ſtaat des Menſchen: door Chriſtus uwen Zoon, zoude ik u daar voor loven en pryzen. In 't Jaar 1564.

JAN DE SWART,

EEn goedaardig Man / van Nipkerke / woonagtig tot Halewijn / verkoren tot een Dienaar der Gemeynte; 't welk hy niet alleen in bezorgen der armen / maar ook naar zijn gaven in 't Woord wel waar nam / zijnde zeer mildadig tegens den armen / niet alleen aan zijn Geloofs genooten / maar aan allen: 't welk nogtans van een Arbeyds-loon van Smalweeven moſt komen: hadt daar door een byzonderen goeden naam. Deze wierd van den Paſtoor dier plaatze benijd / aan den Deeken van Ronſe / beneffens zijn Huysvrouw / vier Zoons / en nog vier Broeders en twee Zuſters / aangeklaagt / en al t'zamen gevangen tot Rijſſel gebragt. Aanmerkelijk was 't dat als Jan de Swart met zijn Huysvrouw / en twee Zoons gevangen wierden / zijn twee jongſte Zoons / daar onder een van 16 Jaren buytens Huys waren / en van de Buuren gewaarſchouwt wierden / zeggende zy tot malkanderen / laat ons niet loopen, maar laat ons met Vader en Moeder ſterven. Onderwijlen de Vader ten Huyze uytgeleyd / haar ziende / vroeg haar zeggende: Kinderen wilt gy mede naar het nieuwe Jeruſalem? waar op zy ant-

woorden / ja Vader. Sy wierden onderzogt / en na een volstandige belijdenis ter dood veroordeelt / en alle levendig verbrandt. 't Gebeurde daar na / dat die nijdige en bloedgierige Verrader / de Pastoor / met een ongeneesselijke verrotting in zijn Lighaam wierd aangetast / waar van hy somtijds geheele stukken / soo met snijden als van selfs afvallende / verloor / waar van op een tijd een groot stuk / van een Hond / voor zijn oogen wierd opgegeten : 't Welk hy inogt denken een verbulling van een vloek (die men zegt dat over hem gedaan was) te wezen / namelijk dat de Honden voor zijn oogen zijn vlees souden eeten. Op een tijd / klagende tegens zeker Man / die hem was komen bezoeken / over zijn groote ellende / antwoordde die hem : het zijn de kolen van het vuur tot Kijffel. Voorwaar een slegte troost voor den armen Paap / dewelke in deze ellende eyndelijk stierf. In 't Jaar. 1563.

MAYKEN BOOSER,

Gevangen tot Doornik / in 't Jaar 1564 / schrijft in een harer Brieven waardig om geleezen te worden / dat de Heeren haar / om meer gelovigen te melden / met den Pijnbank dreygden / haar / onaangezien hare beschaamthejd / deden ontkleeden / leggende haar op den Pijnbank gebonden om te rekken / maar ziende haar volstandigheyd / haar daar van bevrijdden. Sy verhaalt in een anderen Brief / hoe drie weereldlijke Heeren / waar onder een Geleerde / haar quamen onderzoeken / zeggende : dat haar Secte de alderleelijkste was ; maar sy haar Geloof belijdende / ween-

den zy alle / zulks datze naulijks konden spreeken / en vindelijk van haar schepden. In een Brief aan haar Vader en Moeder / om haar te vertroosten / schrijftze aldus: maakt geen droetheyd om my, maar verblydt u, dat my de Heere waardig kent; want deeze myne lidtmaten, die my de Heere gegeven heeft, wil ik om zynent wille gaaren verlaten. In haar laatsten Brief / aan haar Broeders en Susters: og! mogt ik den Koning der Koningen, en Heere aller Heeren dus in myn beroeping behagen, zoo waar ik wel ter zaliger tyd geboren. Zy wierdt ter genoemde plaatse tot asschebrandt.

MR. JELIS MATTYSEN,

GEvangen / beneffens eenen Willeboort Cornelisz. tot Middelburg. Wegens d'omstandigheden van haar gevangen nemen hebben wy wepnig of geen blijk / en alzoo min van haar onderzoek en dood. Van Willebort wordt 'er een / en van Mr. Jelis drie zeer stigtelijke Brieven gevonden. De twee laatsten zijn gerigt aan zijn zeer lieve Huysvrouw / en de eene aan eenige zijner Geestelijke Kinderen. In welken hy (als ook aan zijn Huysvrouw) met bysondere / en zeer ernstige reeden / de Christelijke deugden / en 't volharden in de zelven aan prijst / tonende met zijn eygen voorbeeld / hoe gevaarelijk het is ('t schijnt dat het rijke lupden zijn geweest) in deze weereld Christelijk te leven / en hoe ligt men afgerukt en weggesleept wordt / en hoe zalig daarom het lijden is / als hy aldus schrijft: want Godt beproeft en verzoekt zyn uytverkoornen, in meenigerley wyzen, men agt, of ziet de banden en gevangenissen aan,

voor

voor de meeſte beproeving des Geloofs; maar myn waarde lieve Schapen, ik ſchryve en belyde u in dezen tydt, dat het met my de minſte is, by de perykelen en aanvegtigen, die ik in de wilde woeſtyne dezer Waareld geproeft, en my aan boord gekomen zyn, of die ik voor oogen zag, alzoo dat ik dikmaals niet en wiſte van bangheyd des harten en geeſts, waar henen, zugtende en weenende tot mynen Godt, over de menigvuldige ſubtile, behendige ſtrikken, die de oude ſlange nu is ſtellende, zorgende ofik nog in haar ſtrikken der menſchelyke zwakheid, en myns eygen vleeſches kloekheyd verrukt mogt worden; overmits ik zag en hoorde, dat daar zoo hooge ſtarke ingewortelde Bomen met wortelen en al uytgerukt worden, en zoo hooge Bergen tot zoo jammerlyken val en Valeye gebragt worden en daar beneffens voelde ik dat in my niet goeds en woonde: niet minder gedagte ik dat in zyn geregtigen dag, veel kafs bevonden zal worden, wanneer hy de zynen overzien zal. Og! zoo wordt hyze nog wel ziende die geen Bruylofts-kleed aan zullen hebben; waarom ik zeer bekommert ſtond, zorgende of ik nog in zyn toekomſte, door myn dagelykſe misgryping, en beſmettelyke wandeling, niet ſtaande zoude blyven; waarom ik hem ook dikwils met tranen biddende was dat hy my armen ellendigen door zyn Vaderlyke barmhertigheyd bequaam maken wilde, dat ik om zynes Naams wille lyden mogte, in banden en gevangenis, en ook in den dood, om zyn Heylige getuygenis, gaan. Als dan zoude ik gewis zyn van myner Ziele zaligheyd, en in den dag zyner gramſchap niet denken te ſchande te komen, waar toe hy my door zyn Vaderlyke barmhertigheyd nu verkooren, en daar toe waardig gemaakt

heeft, om zyn Heylige getuygenis voor dit arge en overſpelige geſlagte, in myn banden te betuigen; waarom ik ook zeer verblyd ben in myn Ziele, en 't my van harten leed is, dat ik mynen en onzen barmhartigen lieven Vader, niet genoeg danken of loven kan, van weegens zyn onuytſpreekelyke groote weldaden, die hy aan my ellendige Creature beweezen heeft, en nog dagelyks bewyzende is: want ik vertrouwe aan zyn Vaderlyke barmhartigheyd en genade, dat hy my voort bequaam en waardig maken zal, om voor zyn Heylige getuygenis in den dood te gaan; want hy weet hoe dat my over langen tyd verlangt heeft, om thuys te zyn, en dat om de meenigerhande prykelen, die ik op den weg zie. In bepde zijn Brieven aan zijn Huysvrouw / om haar / of zulks haar ook over quam / aan te moedigen / en haar in haar lyden te vertroosten / Schrijft hy: dat hy niet en wiſt, dat men al zulke vreugde, en blydſchap hebben konde, in zulken ſtaat.

WAt de kragt des Alderhoogſten / die op zijn lijdend Schepſel nederdaalt / kan te weege brengen / is beter van getrouwe getuygen / die om de waarheyd haar leven ten beſten gegeven hebben / te geloven / als met zijn verſtand te begrijpen / gelijk blijkt aan dezen Martelaar / genaamt

JAN

JAN GERRITSZ,

GEvangen in 's Gravenhage / en na meer als onmenſelyke wreedheyd / en tormenten in de gevangenis geleden te hebben / ten ſchrikkelyken dood des vuurs op-geoffert. Hy ſchryft aldus / in een zyner Brieven / aan zyn Broeders en Zuſters.

Wy mogen dog altyd wel gemoed zyn in den Heere; want zyn kragt is zoo groot by den geenen die hem vreezen, dat het dog al voor hem wyken moet. Dood, Duyvel, Helle, Vuur en zwaard, mag allen, die op Chriſtus gebout ſtaan, niet deeren, want wy vermogen 't al, door hem die ons waardig maakt, en door zyn liefde wordt het al verwonnen, en die dryft de vreeze uyt, als ik wel zeggen mag. Want als ik in 's Konings zaal gebragt wierde, en ſtondt daar by na een uure, eer dat de Heeren quamen, en zag alle ding bereyden, om my te pynigen, toen dagte ik dikmaal in myn gemoed, ô Heere! ten zy zake dat gy my nu by ſtaat, zoo is 't met my al verlooren; en badt hem dat hy my een mond zoude geven, om te ſpreken tot zynen lof en prys, en ook weder toeſluyten, dat tot laſtering zynes heyligen Naams, en des naaſten mogt zyn. Als ik aldus ſprak en zy my ſtelden om te pynigen, toen was daar geen vreeze nog agterdenken in my. Een weynig lager: ziet myn lieve Broeders en Zuſters; hoe ongenadelyk dat zy 't met my aangevangen hebben; nogtans was de Heere met my: gezegent moet hy weezen. Ik en was myns zelfs niet, maar de Heere ſtierde myn mond, alzoo dat zy niet en konden krygen, naar

haren wille. Ziet myn lieve vrienden, hoe getrou dat de Heere is. Die op hem hoopt laat hy niet beſchaamt worden. Noch in een anderen Brief/ ſchrift hy aldus.

Myn vrinden of ik u myn hart en gemoed uytſchryven mogte, dat wilde ik wel zoo als 't in my was, als ik hing, en zware ſlagen ontfing, om 't getuygenis onzes Heeren Jezu Chriſti; want zyn woord en bitter lyden, 't welk hy voor ons arme zondaren geleden heeft, was alzoo in my, dat ik anders niet en dagte. En nog langer/ als hy zyn Broeders en Zuſters niet wilde melden/ zoo ſpraak de Regter met korte woorden tot den Scherpregter/ taſt hem aan. Eyndelyk als zy my aantaſten, zoo viel ik op myn buyk, en bad den Heere om zyn byſtand, zoo zeyde hy terſtond tot de Rakkers, grypt hem op: zoo hebben zy my aangevallen, en met my gehandelt, als men met den Heer onzen Meeſter gehandelt heeft, als men zyn klederen uytſchudde, en hebben myn handen op mynen rugge gebonden, zonder genade, en myn ogen verbonden, en opgetrokken. En toen ſloegen zy my, en beukten anders niet, dan of 't op een Boom was geweeſt, dat de Garden knapten als Kennipſtoppelen, en zeyden, ſpreekt, hebt gy een ſtommen Duyvel binnen, men zal hem wel uytdryven; maar de Heere, gezegent moet hy zyn, ſloot alzoo myn mond datter niet eens en wierd gezeydt ô wee, of datter geluyt uyt quam; want net lyden onzes Heeren als voorſchreven is, en zyn getuynis was zoo in myn harte, dat het onuytſprekelyk is. Int Jaar 1564. den 15 December.

COEN-

COENRAAT KOG,

EEn jong/ ongevepnſt/ eerbaar en ſtigtelyk Beſyder der waarheyd/ hebbende tot Hoef in Bergsland zyn woonplaats/ hield het Euangelium als zyn regel en grootſte ſchat/ en de Woopsgezinden/ vooz zyn Bzoeders en Zuſters/ waar dooz de Roomsgezinden/ zyn benyders/ hem den bloedgierigen Land-Kentmeeſter/ geſtelden Regter van den Vorſt van Gulik/ aangeklaagt hebben. Hy wierd van zyn Vyand/ die hem deed vangen/ en wiens Dienaars hy gewillig volgde/ op den Toozn Leewenbozg gevangen gezet. Hy na een half Jaar biddens en ſmekens aan de eene/ en ſchzikkelyke Bzeygementen aan de andere zyde/ waren de middelen om hem af te trekken; daar toe de honger hem dikwils tot een pynbank verſtrekte; maar Godt was in alles zyn Vertrooſter. De tyd om te ſterven gekomen zynde/ veranderde in een ſtille ontſlaging/ gaande ongebonden na Hoef/ hebbende tot zyn Leytsman een Misdadiger/ die aldaar komende wierd vzygelaten; maar Koenraat wederom op 't Burger-Huys gevangen gebzagt. Hier op nieuws onderzogt/ zeyden zy tot hem/ gaa dog 's Jaars eenmaal in de Kerk/ en zoo zy de waarheyd niet zuyver en klaar pzediken/ zoo blyf dan vooztaan daar uyt. Myn lieve Koenraat/ of wy ſchoon balsſ/ liſtig en quaad zyn/ dat en mag uwe Ziele niet hinderlyk zyn; vzeeſt gy maar Godt en houd zoo vzeede met alle Menſchen; wat gaat het u aan/ dat het geloove klepn by ons is? maar Koenraat antwoozdde d'Overheyd hier op: oy! Dienaren Godts, gy moet we-

ten dat Godt geen geveynsde hebben en wil, dit voorbeeld heeft men gezien by den ouden Eliazer, die zyn leeven liever overgaf, dan dat hy geveynst zoude hebben; daarom verhoope ik ook te sterven, al eer ik in uw Gemeente zoude gaan. Christus is het hoofd der Gemeente, die hem behaagen zal, die moet zich als een lidt zyns Lighaams betoonen, nu en moet men zich van Christus, den Hoofdman, niet afscheyden; by dit hoofd begeer ik te blyven, al zal 't my vlees en bloed kosten. Og Godt! zegt hy voorder/ het moet u geklaagt zyn. Og Godt! wat noodt is dit, datze de geenen, die de waarheyd zeggen, dooden. Zy konnen immers niet bybrengen, dat ik iets misdaan hebbe, nogtans zoeken zy my vyandlyk om te brengen. ô Heere! wil het haar vergeven. Een tweedenmaal ter dood/ om onthalst te worden/ veroordeelt/ en buyten gehoort synde/ begon hy te Zingen/ ô Godt! hoe zagtelyk straft gy my, reyk my uwe milde hand, dat myn vlees nu vermyde alle zonden, laster en schande, dat ik den ouden Rok verscheuren en eeuwig vreugde met u hebben mag. Christus, ik zegge u lof, ô gy myn hoogste Godt, dat ik dezen dag en ure beleeft hebbe, dat ik uwen Name met myn bloed mag betuygen. Hy wierd aldus volstandig gedoodt. In 't Jaar 1565.

MATTHYS SERVAAS,

EEn ernstig Leeraar en oudste der Doops-gezinden/ en zoo men uyt zyn Brieven kan merken/ een zeer ootmoedig man/ die den opgelegden dienst met groote droefheyd/ ja Tranen hadde ontfangen en bediend/ vermeerderende den zelven met

met een voorgenome reyze / ten dienſte der gelovigen in Nederland / dat hem zoo zeer bekommerde / dat hy zynen God dikwils badt / 't zelve door de een of de andere middel te verhinderen / 't welk ook tot zyn groote blijdſchap geſchiedde; want hy wierdt op een avondt tot Keulen met een vergadert Gezelſchap / daar hy de Leeraar van was / door een Verrader onder haar / overvallen en zy allen gevangen. Zy bragten haar als Lammeren na de gevangenis / vroegen hen na hun Leeraar / die Matthys Servaas zelfs beleedt geweeſt te hebben. Met zyn gevangenis was al zyn voorige droefheyd verkeert / in blijdſchap / gelijk hy in verſcheyde zyner Brieven / die hy tot tien in getal en zeer leerzaam geſchreven heeft / laat blyken. in zyn vierden Brief / aan zyn Broederen en Tuſteren in 't gemeen / ſchryft hy aldus: Ik en weet my niet te verkiezen, dan wanneer ik hem een aangenaam offer waar, en mogt by dage voor de Poorte daar buyten myn offerhande doen. ô! Hoe zeer wilde ik hem danken. ô! myn lieve medeleeden, uyt wat groote treurigheyd heeft my de Heere verloſt, welke ik dag en nagt in myn harte gedragen hebbe, om de Nederlantze reyze wille; maar ô! wat een getrouwe Godt, hoewel weet hy uyt de bekoring te verloſſen die geenen, die hem des van harte betrouwen konnen. Even te voren in dien zelven Brief: want ik hebbe noyt grooter vreugde, zoo lang my gedenkt, op aarde gehad, als ik nu hebbe, de Heere beware my, dat ik niet uyt roem ſpreke; maar dog zoo en hebbe ik geen twyffel, dat hy, dien ik onwaardig in myn zwakheyd gedient hebbe, my niet zal laten ter ſchande komen. Ik hebbe zoo hartelyk begeert en begeere het nog hartelyk, wanneer ik dat van Godt waardig waar, dat

ik

ik door de gantſche Stadt Keulen geleyd en met Roeden geſlagen worde, en daar na wederom, in de gevangenis geworpen: niet dat ik eenige verdienſten daar in zoude zoeken, og neen; maar op dat het geene, dat de Heere in my geleydt hadde. voor allen Man hem tot prys en nietmy, mogte kennelyk en openbaar worden; maar dog de wille des Heeren geſchiede; ik en wenſch ook niet anders. Dog ſchrijft hy in den zelven Brief: maar daar was een veel beter reyze (te vooren gemelt) voorhanden, daar op ik nu ben, de Heere zy daar voor gelooft; want ik ben in een goede hoope, het zal my door Godts genade tot een groot gewin dienen. O myn Broeders! myn harte is vol vreugde, ja het loopt van vreugde over; my dunkt van vreugde, dat ik den Hemel open zie. ô! Mogte ik dog met ſchryven, dewyl my met u te ſpreken belet wordt, myn harte tegens uw uyt ſchulden en verkoelen.

't Schynt dat zyn deugdelyk en Godtsdienſtig gemoed geweldig gevoelig was geweeſt van twiſt en ſcheuring/vermaant en gelaſt daarom ten hoogſten de Vreede. Als hy uptgeboert wierd/ ſloeg hy zyne ogen met gebouwen handen ten Heemel/ zeggende: ô myn Vader ik pryze uwen naam, dat ik dit waardig ben. Sommige omſtaanders zeyden upt medelyden/ dat is dog ſchade/ dat die goede Man om zulken daad zoude ſterven.

Als hy nu zoude gedoodt worden/zoo zeyde hy: ô Godt! gy weet immers wel waar na ik getragt, en wat ik in myn leeven gezogt hebbe, van den beginne dag en nagt. En tot den Graaf: gy weet wel wat gy al met my bedreven hebt; maar ik heb 't u al vergeven, het is dog al uyt myn harte. Hy hadde den Graaf ſomtyds zoo overtuygt/ dat hy

met vriendelijke woorden / ja met de hand te geven / van hem scheyde; ook dat hy in Conscientie met hem verlegen was: aldus wierd deze vrome Man met den zwaarde gedoodt.

Christiaan Langedul met 3 andre Verbrand. 41

CHRISTIAAN LANGEDUL

IS / tot Antwerpen / op een Sondag morgen een Vergadering / tot bemiddeling van twee verschillende persoonen aangeleydt zijnde / en een Brief aan zyn Broeder besteld hebbende / daar naar toegegaan: verspiedt zijnde komt de Capitepn la Motte, in schijn om zijn Soldaten te zoeken / het huys met de dezelve bezetten / zendende zyn Jongen om den Markgraaf. Ondertussen Langedul den Capitepn in 't Frans d'oorzaak haarer byeenkomst verhalende / geraakten eenigen door een agterdeur vry / en hy met nog vijf

Broe-

Broederen in hegtenis. Kort daar aan onderzogt / en Langedul met nog drie de waarheyd belijdende / zijn om de gemeene oorzaak / te weten om haar Medebroederen te melden / grouwelijk gepijnigt. gelijk hy aan zijn Huysvrouw aldus schrijft: Cornelis Schepemaker was de eerste, daar na Hans Symonsz., Met die ging de Capiteyn ook in den Pynkelder, daar dogt ik, nu zullen wy 'er ter degen af hebben, om zyn believen te doen, en toen was 't myn beurt. Gy meugt denken hoe my te moede was; en als ik by den Pynbank quam, by de Heeren, was 't ontkleed u, of zeg waar gy woont. Ik zag bedrukt als men wel denken mag. Toen zeyde ik, zult gy my dan niet meer vragen? zy zwegen stil: toen dagt ik, ik zie wel wat het zyn zoude, ten zoude my niet verschoonen. Daar op ontkleedde ik my, en gaf my gants den Heere over om te sterven, toen hebben zy my deerlyk gerekt en gewoelt, ik meene twee koorden aanstukken op myn dyen, en op myn Scheenen, en uytgerekt, en veel Waters in myn Lyf en in myn Neuze gegoten, en ook op myn harte. Daar na lieten zy my los, en vroegen, wilt gy noch niet zeggen? daar op baden zy my, en terstond spraken zy my qualyk toe, en ik en deede mynen mond niet open: zoo vast had hem Godt toegesloten. Toen zeydenze tast hem noch eens wel ter deegen aan, gelyk zy deeden, en riepen, voort voort rekt hem noch een voet. Ik dagte gy meugt my maar dooden: En aldus leggende wel uytgerekt, en gewoelt, op 't Hoofd, op myn Kin, op myn Dyen, en op myn Scheenen, lieten zy my zoo leggen, en zeyden zegt het. Hy verhaalt vorder / datze hem aldus een wijl lieten leggen / tot datze van hem niet konden krijgen / hem toen los

maa-

maakende wierd hy / half ſleepende en dragende / van den Beul met zijn Knegt / na boven gebragt: daar met een Epken buer en Rynſe wijn wat verquikt / waar toe ook byzonder hielp wat Krupt en ſchoone Lakens / van zijn Vrouw hem toegezonden: prijzende zijnen Godt met deeze woorden; wy hebben alzulken Godt, zoo kragtig dat hy my boven vermogen, niet heeft laten bekoren, ik hoope hy zal 't nog niet doen, zoo vaſt betrouwe ik hem. Hy was zeer bedroeft om zijn bedroefde Vrouw en Kinderen; maar byzonder verheugt / als hy zag door dien weg / zoo grooten Zaligheyd te bekomen. Aldus ſchrijft hy in zyn byſden Brief aan zyn Huysvrouw / ter doodt verdoordeelt zynde: nogtans door des Heeren genade, hoope ik de Zaligheyd te beërven, en bender wel in getrooſt, ik dank den Heere daar af in der eeuwigheyd, van zyne liefde. Ag Lief! nu moet de Parſe getreeden zyn, en ik bender wel toe bereyd de Heere hebbe lof. Te regt is 't een Godt van allen trooſt, die ons vertrooſt in al onzen druk. Og konde ik den Heere ten vollen danken, van alle de trooſt en ſterkheyd die de Heer my onwaardigen geeft! Hy wierd met de andre die naar de Geregtplaats gebragt / zeggende Langedul tot het volk: hadden wy eens de leugen willen ſpreeken, dit waren wy wel ontkomen. Sy wierden alle aan Palen / in een ſtroyen Huysje gevoegt en verbrandt. Hans Symonſze liet ook een bedroefde Weduwe / met vier jonge Kinderen na / en haar goederen wierden haar als een roof ontnomen. Hy geeft ook in een zyner Brieven / zyn zugt tot zyn Beminde te kennen. In een Brief van Cornelis de Schoenmaker, aan zyn beminde Huysvrouw / tot vertrooſting in haren druk / ſchrijft hy: wil-

den

den tyd der genade dog wel waarnemen, en altyd gedenken wat een groote genade u de Heere bewezen heeft, en gedenk wat een getrouwen Godt gy dient, hy en zal u niet verlaten. Og myn alderliefſte Schaap, ik kan den Heere niet ten vollen loven, nog danken, van weegen alle zyn groote kragten, en ſterkheyd, die hy my geeft in alle mynen nood. Hy is alzulk een getrouwe Godt, hy geeft my alzulken moed, dat ik met Paulus zeggen mag, wie zal ons ſcheyden van de liefde Godts? &c.

JAQUES MESDAG,

Gevangen om 't geloove tot Hoorn / en na dat hy meer als 20 Maanden / met Yzere boeyen aan zyn Beenen hadde gezeeten / is ten laatſten met noch drie andere Broederen / op de Mart aldaar verbrand. In een langen vermanenden / en vertrooſtenden Brief / geſchreven aan een Zuſter in den Heere / die hy zeer beminde / toont hy zyn yverzaamheyd / en goeden ſtand des gemoeds / met deze voortreffelyke woorden:

Myn gemoed en voornemen ſtaat daar in noch onverandert, om noch liever het leven te laten, alwaar het morgen, dan de waarheyd te verlaten; want myn gemoed ſtaat daar noch gewilliglyk, om myn leven te laten, voor den geenen die 't my gegeven heeft, als 't komen zal. En is 't ook zyn Goddelyke wille, dat ik noch lange in Yzere banden zyn moet, ik wilt ook noch gaarne lyden om zyn heyligen Name; want hy heeft doch zoo veele voor ons geleeden. Ik en kan den Heere niet ten vollen danken, noch loven van zyn groote genade,

hade, barmhartigheyd, en weldaden, die hy aan my in de gevangenis, van lydzaamheyd heeft beweezen, dat het my weynig gehindert heeft, het leggen in banden. Het dunkt my dat gy het qualyk geloven zoud, hoe luttel dat het my gehindert heeft, ik en weet niet, dunkt my, dat ik gevangen was, of dat het te lange duurde, ofte dat ik alzoo gevangen was. De Heere moet doch eeuwig lof, prys en dank hebben, van zyn overvloedige genade en barmhartigheyd. En wat voorder in den zelven Brief:

Ik en kan hem niet ten vollen danken en loven, van zyn groote onuytſpreekelyke genade, en barmhartigheyd, die hy dagelyks aan my bewyzende is, dat myn gemoed en voornemen zoo blydelyk en vrolyk ſtaat tot den Heere, en geruſt. Het ſtaat alzoo wel met my op dit pas na den geeſt, als het ooyt geſtaan heeft, dunkt my; de eeuwige Almagtige barmhartige Godt moet dog eeuwig lof, prys en dank hebben, van zyn groote genade, en goedheyd, dat hy my armen eenvoudigen, zwakken, gebrekkelyken Knegt zoo ſterkt en trooſt, door zynen Heyligen Geeſt, in myn gemoed en voornemen.

JACOB DIRKSZ.,

EEn broom Kleermaker tot Uptregt / en dewyl hy nieuw gezint was / verſpied en vervolgt / nam met zyn twee Zoons de vlugt naar Antwerpen; waar op zyn Huysvrouw / hoewel anders gezint / nogtans van de Geregts Dienaars / van de helft haarer Goederen berooft zynde / met haar voorige Huysgezin haar Man volgde /

de / en is aldaar woonende geſturven / wordende Jacob Dirkſz. met zijn twee Soons / namelijk Jan en Andries Jacobſz., den laatſten Bruydegom zijnde / aldaar gevangen / en na onderzoekinge en volſtandige Belijdenis haares Geloofs / ten Duure veroordeeld. Ter doodt gaande gemoette haar een jonger Soontje van Jacob Dirkſz., genaamt Pieter Jacobſz. Deze ziende zijnen Vader / liep toe en viel hem uyt droefheyd en nedelijden / om den hals; maar wierd van den Dienaer / met groote wreedheyd van zijnen lieven Vader afgerukt en tot des zelfs en zijner Broederen leedwezen onder de Voeten der Navolgers geworpen / en de Lijders / elk aan een Paal om verbrand te worden / geſtelt. In welke gelegenheyd de Vader / zijn Soonen aanſprak / zeggende: hoe is 't myn lieve Soonen? dewelken haren Vader / met maanelijken moede / antwoordden: al wel myn lieve Vader; en wierden / in 't van verre aanſchouwen van Andries Jacobſz. uyttermaten bedroefde en weenende Bruyd en zijn Suſter / gewurgt en verbrand. 1568.

HENDRIK ARENSTZ.,

SCheeps-Timmerman in den Briel / liet zich gebruyken op 't verzoek van een Schipper / die een Lek in zijn Schip had / het zelve digt te maken. Middelerwijl hoorden die van Rotterdam / dat het een Bruyduyter was / zenden eenig Volk derwaards / en nemen dezen Hendrik met het Scheepsvolk gevangen / brengende dezelve naar Delft; maar mits weygering van haar in te nemen / naar Rotterdam / alwaar zy na eenige dagen gevangenis ter Galge / 't loon van Bruyduyters / ver-

veroordeeld wierden. Hendrik Arentsz. dit hoorende / vroeg de Magistraat / of hy in een Stad van regt of geweld was / daar men den schuldigen veroordeelde / zeggende voorts / hoewel onvoorzigtig / dat hy niet gevangen was om eenige misdaad / zoo zy naar zijn Geloof vroegen / zouden 't aldus bevinden. De Gouverneur dit hoorende vroeg / wat zegt hy / wat is dit voor een Ketter / is hy van de Wederdoopers / zoo zal hy niet hangen / maar branden. Zy hem daar op onderzoekende deed hy een vrymoedige belijdenis van zijn Geloof / en Hoop / met verwerping van alle Pauzelijke dolingen / waar op hy / om eenige wepnige nogtans te veel woorden / in groote volstandigheyd / ten vuure wierd veroordeeld en verbrand. In 't Jaar 1568.

CLAUDINE DE VETTRE,

MEt haar Godtvreezenden Man / genaamt Pierson des Mulier, woonagtig tot Meenen in Vlaanderen / door onderwijs en 't leezen van Godts Heylig Woord het Pausdom verlatende / wierden van den Heeren van Ronse ontdekt; gewaarschouwt zijnde / van een vroom Man uyt den Raad / vlugte haar Man in een na by gelegen Bos / en wierd van zijn Vrouw / die wat vertoefde / met een harer vier Kinderen / zijnde een Jong zuygeling / gevolgt: Was 't een huyse uyt zijnde komen de Sergianten met groote onstuymigheyd in / vroegen de Kinderen en Buren / waar de Man was / die het niet en wisten; maar de laatsten door een verkeerden iever antwoordden / daar gaat de Vrouw met een Kindeken op den arm / dewelke zy achterhaalden / en brachten haar in 't

Jaar 1568 tot Yperen / by veel andere / mede om 't Geloof aldaar gevangen: De oorzaak was om datze geen anderen Middelaar als Jesus Christus en erkenden; datze geloofden dat Godt geen behagen hadde / in Beelden van Hout / Steen / Silver of Gould; dat de dooden onze Gebeden niet en konden verhooren / en ons helpen; maar alleen Godt en Christus onze Heere; maar alzoo de zulke voor Ketters verklaart / de Mannen ten vuure / en de Vrouwen om in de aarde gedolven te worden / veroordeelt wierden / zoo verzaakten door schrik veele haar geloove / en braken op een tijd al de gevangenen upt / en namen de vlugt / behalven een vroom Broeder / die by Claudine (die ook indien zy niet belet was door haar lieve Kindeken / had konnen weg komen) wilde blijven. Onder veele aanbegtingen dieze leed / in haar Jarige gevangenis / door de Papen / die zy (alzooze een verstandige Vrouw was) treffelijk kon wederleggen / hadse geen zwaarder als het ontnemen harer lieve Suppeling / tot zoo verre in de gevangenis gequeekt / ('t welk by een Min bestelt / noopt te voorschijn is gekomen.) Dit veroorzaakte haar een boven mate groote droefheyd / en harten leed / 't welk haar meenigte tranen koste / ja kon het by na niet verzetten. Sy bad gestadig haren Godt om kragten / om niet mede met haar Geloofgenoten af te vallen / gelijk van veele in haar tegenwoordigheyd was geschied / in welk ernstig aanhouden / zy van haren Godt verhoring en een kort volstandig eynde bequam. Haar Man was ondertussen by een Molenaar digt aan de Stad Yperen gaan woonen / om heymelijk te met tyding van zijn beminde Hupsvrouw te bekomen; 't welk hem zoo verre gelukte / dat de Molenaars Vrouw dikwils

wils met tijding van Claudine t'huys quam; houdende dezelve voor niet wel by haar zinnen / om datze haar had laten Herdoopen / en liever alles wilde lijden / als de Papen gehoorzamen / 't geen Pierſom telkens als een dood ſteek door het harte ging / die dikwils ter zeyden ging / om zijn droefheyd eens uyt te weenen. Den dag haarer Offerhande / (waar in zy van vreugde / tot groote beweging der lupſterende Toehoorderen / zeer zoetelijk den 27 Pſalm zong) gekomen / vroeg het Wijf / begerig om het zelve te zien / Pierſom, of hy mede wilde gaan / 't welk hy afſloeg; dog met verzoek op alles naauw agt te geven / en hem daar af berigt te doen: 't welk zy wederom t'huys komende deed; verhalende hoe kloekmoedig zy ter dood ging / watze zeyde / en hoeze haar droeg: dog zy nog met dat verſtand aangedaan zijnde / datze niet verſtandig gedaan had / zoo ontſtak dit Pierſom tot yver / zeggende dat hy van 't zelve gevoelen / en zy een zeer verſtandige en zijn eygen beminde Huysvrouw was / en op wat fondamenten van waarheyd zy haar Geloof en Leven houwden. Alle 't welke gedagten Molenaar en zijn Huysvrouw zoo diep in 't harte drukte / datze ook / op 't ontfangen van haar Geloof en Doop / een Martel kroon bequamen.

De Buurman / die haar ontdekt had / geraakte in zulken haat by de Burgerye / dat het graauw zijn Winkel plunderde / en hy de Stad moeſt ruymen / hem na roepende / Judas / Judas den verrader.

Pierzom Troude daar na een Vrouwe / genaamt Pironne Hennebo, en gewan daar by tot Hoorn twee Dogters / waar van de eene genaamt Martha, de Huysvrouw van Dr. Dirk Volkersz. Ve-

lius, Hoorns Histori-schrijver, en Moeder van Pieter Velius is geweest. Deze verloor Pierson in 't Jaar 1569 tot Leyden / en stierf ook aldaar twee Jaar en daar na; hebbende tussen tijds nog een derde Vrouw getrouwt Habeau de la Morie, daar hy ook nog een Dogter by hadde gewonnen.

Pieter Pietersz Bekjen Levendig Verbrand. 42

PIETER PIETERSZ. BEKJE.

HOe verre de yver der Christenen / in 't houden der Vergaderingen / en in de zelve de opwekking des gemoeds / die in tijden der Vervolgingen / met groot genoegen in Bosschen / Spelonken / op vlakke Velden / en andere ongelegene plaatzen / zijn gehouden / verschilt / met die in Vrye tijden / inzonderheyd / met onze lauwe eeuwe / is tot schamens toe kenbaar. Deze genaamde / zijnde een Schuytevoerder / doch een zeer Godts-

Godtsdienstig Yveraar / vergaderde het kleyne verdrukte hoopken / omtrent Amsterdam / somtijds met groot gevaar in zijn Schuyt / daarze dan den anderen stigten ; waar over deze vrome / onder den naam van Conventiculen te houden / wierd gevangen. Zy pijnigden hem om af te vallen grouwelijk ; maar na dit alles standvastig uytgestaan te hebben wierd hy ten vuure gevonnist / en levendig verbrand. In 't Jaar 1569.

DIRK WILLEMSZ.,

EEn getrouw Broeder / woonagtig tot Asperen / is in 't Jaar 1569 / om zijn Geloof vervolgt / gevangen / en na zijn Geloofs-belydenis / ten vuure veroordeelt. Hy leed daar in schrikkelyk / alzoo door een fellen Oosten wind / de vlamme hem aan de Paal staande / van het boven lyf af woey ; waar door men hem van buyten Asperen / daar hy geregt wierd / tot in de Stad Leerdam / byna een half uur gaans / daar de wind na toe woey / over de 70 maal had hooren roepen ; ô myn Heere myn Godt! tot endelijk de Drosaard / zich met jammer en berouw / van hem af en tot den Scherpregter wendde / zeggende : doe den Man een korten dood aan. Waarlijk deze goede Man had zulks geensins verdient ; dewijl hy vlugtende / zijn eygen Vervolger uyt het Ys) daar hy zelfs met groot gevaar was over gekomen) met een tweede gevaar van den dood redde. De Diefleyer uyt overtuyging / wilde hem laten gaan ; maar op het straffelijk roepen van den Burgermeester / betragt uw eed / nam hy hem met vertreeding van zijn gewisse evenwel gevangen : vreezende zelfs den dood.

HENDRIK ALEWYNSEN,

ZYnde van zijn ambagt een Tas-maker / tot Middelburg in Zeeland: Deze een ijverig navolger van Christus zijn Heer / en van de Gemeente verkoren tot het Predik-ampt / heeft hy 't zelve naarstig en gewillig (hoewel ontbloot van Have / moetende voor Vrouw en Kinderen de kost met zijn handen winnen) waargenomen. Hy wierdt in 't Jaar 1569 ter plaatse genoemt met noch twee Broederen gevangen / en na zware en menige aanvegtingen / verbaarlijke dreygementen / en schrikkelijk pijnigingen / alle met groote volstandigheyd levendig verbrandt. Zijn opgeleyde dienst toonde hy zelfs in de gevangenis; blijkende dit in verscheyde Brieven / zoo aan zijn Broederen en Susteren / als aan zijn drie zeer beminde Kinderen / van tien / acht en zes Jaren / leggende hem zeer na aan 't herte; dewelke vol van heerlijke vermaningen / Goddelijke vertroostingen / en ernstige waarschouwingen zijn. Aan zijn Geloofsgenoten toont hy zijn groote liefde tot zijnen God / zijn standvastigheyd in het geloove / zijn grondige liefde tot haar in 't vermanen / en waarschouwen / en zijn ongelooffelijke verheuging / en blijdschap in zijn gevangen staat / latende zich aldus hooren: ziet, u lieden allen word geboodschapt, dat het my, uwen Vriend, noch in den Heere beyderzins, dat is, na Lyf en Ziel wel gaat, in een onveranderlyk gemoed, om met een goed voornemen te pogen, een overgegeven Lyf en Ziel in Godt te bewaren, u lief om hooren en my ten Zaligen deele. In 't laatst van dezen zelven Brief /

to-

tonende onder drie oorzaaken zijnes schrijvens / de een te wezen / namelijk / de groote genade / en liefde die hy in zich gevoelde / hem aldus uptende: de eerste oorzaak myns schryvens, is om u lieden bekend te maken een tyding, lief om hooren, en boodschap van myn welvaart, gezondheyd en goeden moed, beyde na Ziel en Lyf, en daar door in u te verwekken, om my Godt te helpen loven, danken en bidden, voor en om alle zyne genade, en troost hier aan my onwaardig bewezen, en zoo voort aan ons allen. Van welken troost, daar ik van Godt mede getroost ben, ik u ook hier wat mede heb willen deelen naar uw eys en begeerte, u tot een kennelyk merkteeken myner vreugde, die ik in eendragt, en in een geest met Godt voel te hebben. ô! Ik doch onwaardige en onnutte Knegt myns Heeren, dat ik vreede met mynen Christus en een gemeenschap zynes geests geniete.

Zijn mede Broeder en gevangen Hans Marynsz. laat ook in zijn Brief aan zijn medeleeden / deze troostelijke woorden invloeyen: weet zeer geliefde Broeders en Zusters in den Heere, hoe dat wy al te zamen noch wel te passe zyn, de Heere hebbe lof; en ons gemoed staat pal, om by des Heeren heylige waarheyd te blyven, alle de dagen onzes levens, waar af wy den Heere nimmermeer ten vollen konnen danken. Och! lieve Broeders en Zusters, hoe zouden wy hem ten vollen konnen danken, dat hy my onwaardig zoo lief heeft, dat ik om zynen heiligen Naam zal lyden. Ik verhoope door zyn genade met alle Godts lieve heyligen te hooren, komt gy gezegenden myns Vaders, en bezit het ryke, dat u bereyd is van den beginne. Och! lieve Broeders en Zusters, wat schoone beloften zyn den verwinnenden belooft, te ligten als

de zonne, in haars Vaders ryke, huysgenooten Godts te zyn, te eeten van het verborgen Heemels Brood, en van den Boom des Leevens, die midden in het Paradys Godts ſtaat.

EEN JONGE-DOGTER,

GEnaamt Nelleke Jaſpers, beneffens haar Vader en Moeder / tot Antwerpen gevangen / is na dezelven in 't Jaar 1569 / om het Geloove gedoodt. In een Brief / geſchreven uyt de gevangenis aan haar Broeders en Suſters / meldze hare klagte tegens hare Regters / datze haar Vader en Moeder van haar weggenomen / en omgebragt / en haar by het leeven behouden hadden: Voor reden gevende datze haar om hare Jonkheyd / en om datze nog niet Gedoopt was / in hoope van haar te bekeeren / geſpaart hadden; maar de Jonge-Dogter / een wonder des Weereldts / als een onbeweegelyke Rots / doorſt met groote ſtandvaſtigheyd / tegens dezelven zeggen: dat het waar was; datze nog niet Gedoopt was; maar indienze haar des avonts wilden uyt laten, zy het morgen haar zoude laten doen: zeggende voorder: zy wilde van haar Gelove niet wyken. op het antwoord / datze als dan niet beter als hare Ouders zoude baren / ſpraak deze Heldinne / met een onverzaagt gemoed: ik bender wel mede te vreeden; al zoud gy my op een Rooſter braden, otte in Oly zieden, ik verhoope door des Heeren genade, van de waarheyd niet te wyken, zoo lange alz'er adem in my is. Ik ben daar toe welgemoed, liever heeden als morgen, ik hoope en betrouwe vaſt op den Heere, dat hy my wel helpen

helpen zal. En nog in den zelven Brief aan gemelde Broeders en Zusters: ik ben welgemoed, den Heere zy eeuwig lof en, prys en dank, voor zyn groote genade, die hy aan my bewyst; want ik hebbe van den eersten aan zoo wel gemoed geweest: ja hy geeft my alzulken vreugd in myn harte, dat ik het niet uyt spreken kan, en ik kan den Heere niet ten vollen danken, van wegen de groote weldaden die hy aan my bewyst.

AANMERKING.

IN 't Jaar 1561 / zijn eenige Broeders en Zusters / om de vervolging verlaten hebbende Geld / Goed / Vrienden en Magen / met malkanderen komen wonen buyten Yperen / en generende zich aldaar met Smal-weven / zijn verspiedt / overvallen / en meest gevangen / beneffens een Broeder die haar was komen bezoeken; zijnde twee Broederen en drie Zusteren / waar van een afviel: twee Broeders en een Zuster / een zeer schoone welgemanierde Dogter / die alle beloften van Geld en Goed / en alle dreygementen ja pijnigingen volstandig veragte / wierden gewurgt en verbrandt. De laatste Zuster was Zwanger / doch wierd na haar Kraam / onaangezien zy haar Man en Kinderen zeer liefde / met het zelfde lyden volstandig ter dood gebragt. Drie Broederen wierden tot Keulen in den Rhijn geworpen en verdronken. Een Broeder zijnde een Metzelaar / wierd tot Ayren in Wals-vlaanderen levendig verbrandt. Een Monnik daar tegenwoordig / riep tegens den Lyder deze grouwelijke woorden: gaat gy vervloekte van dit in 't eeuwige vuur. Vier Broederen

ten en dzie Zusteren zijn tot Antwerpen gedoodt. Vyftien Broeders en Zusters wierden met groote onstuymigheyd / tot Brugge in Vlaanderen / in een Vergadering overvallen: de Baljouws dienaars riepen / geeft u gevangen of wy doorsteeken u / geeft uw Geweer en Boeken alle over; maar zy antwoordden; wy zyn 't volk niet die ons zelven zoeken te wreeken, maar laten Godt de wrake, die te zyner tyd zal wreeken. Dzie ontvlugten 'er / d'andere twaalf wierden gewondt en verbrand: zy waren vzymoedig in het belyden der waarheyd / vzolijk in haar uytgang / vertroosten malkanderen / lovende haren Godt met Gezangen. Een Oudt-man / genaamt Jan Hulle wierd tot Yperen verbrandt. 1562 / Zijn vyf Broeders en vyf Zusteren tot Gent om haar Geloof gedoodt. Dzie Broeders / Smal wevers van haar Handwerk / zijn tot Mervijk gevangen / naar Rozrijk gebzagt / en na dzie Maanden gevangenis / wederom ter plaats genoemt / om te verbranden gebzacht; doch alzoo dooz een harden regen / de brand-stof / als Hout en Stroo / geweldig nat was gewozden / zoo wierdenze (waar onder een met vyf slagen) onthoofdt / bevelende hare Zielen in Godes handen. Een geweeze Misspaap / genaamt Willem van Keppel, wierd tot Keulen gebangen / en na veel pogingen om hem af te trekken / verozdeelt om in den Rhijn verdzonken te wozden. Hy lepde zijn kleederen af / en zijn handen op zijn voeten / om gebonden te wozden; doch zy deden hem zijn kleederen wederom aantrekken / zeggende / zy wilden hem naar land voeren / en den Kop af houwen; waar in hy willig en berepd was / zeggende: wat Godt wil en toelaat, meugt gy met my doen; doch aan land komende / lieten

zy

zy heen wzy. Eene Nikasen en Maryntjen van Aalmeers, Bzoeder en Zuster / zijn / de eerste tot Bzugge / en de ander tot Honschote / verbzandt; gelijk ter zelver plaats en met den zelven dood / vier Bzoederen en een Jonge-dogter. Twee Bzouwen van gemelde Bzoederen wierden in een Tobbe verdzonken. Een Man van Oudewater genaamt Jan Grendel, komende tot ter Goes / wierd aldaar in de Stadt komende gevangen / en na een Jaar gevangenis / veel aanzoek en lyden / op de Markt verbzandt. Twee Bzoederen zijn tot Venetien in de Zee gewozpen. Vyf Bzoederen en twee Zusteren zijn alle tot Rijssel verbzandt. In 't Jaar 1563 / zijn dzie Bzoederen tot Gent om 't Gelove omgebzagt. Tot Sierikzee is een Bzoeder / genaamt Joost Jansz., onthalst. 1564 / Wierd het Plakkaat des Keyzers / van 't Jaar 1550 aangeroert / na dat het zelve in 't Jaar 1560 / op nieuw afgeleezen / nu in dit Jaar wederom wierd afgekondigt. Tot Amentiers / is een Bzoeder levendig verbzandt. Noch daar ter plaatze een gevangen afgevallen op belofte van vzyplating; maar met groot berouw / wederom vooz de Overheyd gebzagt / op nieuw zijn Geloof belyndende / is hy gewozgt en verbzandt. Tot Gent is eene Steven de Graat, met zijn oude Moeder / om 't Geloof beneffens noch vier Zusteren en een Bzoeder gedoodt. Eene Willebort Cornelisz., is tot Middelburg in Zeeland / en tot Gent twee Susters gedoodt. 1565 / Zijn twee Bzoederen / een tot Gent en een tot Oudenaarde / om haar Geloof omgebzacht. Van het Jaar 1528 tot 1566 / zijn in Bernerland 34 Mannen en 8 Bzouwen gedoodt. Een Graaf van een hooge stamme / en grooten hupse / genaamt Hans George, eenige Jaren by

de

de Gemeente in Duytsland gevlugt / was eens na Walsland / om zijn Vrouw die hy ondertusſen aldaar gelaten hadde / gerepſt / is door de Venetianen van daar gehaalt / na Venetien gevoert / en onderweeg in de Zee gworpen: om zijn hoog geſlagt hem ſtilletjes van kant makende. Een Broeder in Swabenland / ſtierf in 't Jaar 1567 in de gevangenis. Een Vlaken-dienaar tot Inſpruk is onthalſt. Twee Broeders / d'een een Dienaar des Goddelijken woords / zijn tot Armentiers levendig verbrand. 1568 / Is eene Adriaan Willemsz., tot Bateſtein / om zijn Gelove / na een Jarige gevangenis ten zwaarde verweezen en onthalſt. Op den eys van den Vroſt / vroegenze hem / of hy daar nog iets op zeggen wilde? des hy antwoordde: ik weet u anders niet te zeggen, dan dat gy gedenkt, dat gy lieden ook moet verſchynen voor den Regter-ſtoel Chriſti, die een regt oordeel zal geven over goeden en quaden. De Regters ſtonden / na 't geven der Sententie met broevig gelaat / en bleeke aangezigten op. Eene Lucas de Groot, wierd tot Oſtende gewurgt en verbrand. Tot Meeſin wierd eene Jan Portier gevangen / tweemaal vreeſſelijk gepynigt / eens met Schroef-pzers / d'andere maal by zijn Duymen opgehaalt / met zware Pzers aan de Voeten / en dus hangende ſtrengelijk gegeeſſelt / en daar na met een vuur verbrandt. Vier Broederen of aankomelingen zijn tot Gent gevangen / om gewurgt en verbrandt te worden verweezen; maar de Spaanſe Soldaten dwongen den Beul / ander gereetſchap te halen / en de Ypders levendig te verbranden. Als dezelven dit hoorden / hieven zy aan te zingen: ik roep u ô Hemelſche Vader aan, &c. waarom zy van de Soldaten met ſtok-

ſtokken zoo grouwelijk wierden geſlagen / dat den eenen zijn Oog op de Wange hing / wordende tot groot genoegen der Spanjaarden levendig verbrandt. Tot Brugge zijn drie Broeders en twee Susteren om 't Gelove verbrandt. Een der Susteren was / als zy gevangen wierd / met een Burgemeester. / Maarten Lem genaamt / over den Doop in Diſpupt / hem zijn blindheyd aanwyzende; waar op hy zepde: datze zoo ſpreekende gehandt zouw worden. Dat weet ik, antwoordeze / maar dan word my bereyd de Kroon des Leevens. Vier Broeders wierden tot Gent gedoodt. Eene Valerius Schoolmeester is tot Brouwershaven om 't leven gebragt. Twee Broeders met namen Job Janſz. en Jan Tilemans, zijn in 'ſ Gravenhage met den vuure gedoodt. Eene Louwerens Verkamer, een Man van grooten huyze / blugtende / om het beleeven van zijn Geloof / van Antwerpen na Nimwegen / is / in 't Jaar 1569 / in de Meyerye van 'ſ Hartogenbos gevangen / en in gemelde Stadt verbrandt. Tot Kortrijk en Gent zijn twee Susteren gedoodt. In den Briel is een Broeder onthoofdt en een Suster verbrandt. Eene Apleunis van den Berge, wierd tot Kortrijk / om dat hy de Gelovigen op zijn Land had toegelaten te Prediken / verbrandt. Tot Antwerpen is een / en tot Kortrijk twee Broeders om haar Gelove verbrandt. Ses Broeders / en zoo veel Susteren zijn tot Gent gedoodt. Uyt het Sententie-boek der Stadt Amſterdam / van de Jaren 1534 / 35 en 36 / word noch van 17 Broeders met den zwaarde / en 15 Susteren in 't water gevonniſt / gemeldt. Tot Antwerpen zijn elf Broeders en een Suster gevangen / waar van een in de gevangenis van pyne is geſtorven / de reſt met geſchroefden monde /

le-

levendig verbrandt. Eene Dirk Andriesz. is tot Tierikzee gedoodt. Twee Broeders gevangen; d'eene een Leeraar genaamt Jacob de Roors of Keersgieter, een geheel godtvrugtig / verstandig / vrindelijk en welsprekend Man: de andere Harmen van Vlekwyk genaamt / een Broeder van geen geringe gaven / welker beyder verstand in het Reden-twisten / tegens dien vermaarden en onbeschoften Broer Cornelis heenbaar is; 't geen de Lezer / als ook Jacob de Roors lezens waardige Brieven / als 't hem lust / in het groote Martelaars-boek kan nazien / dienende wegens de lange uytgestrektheyd tot ons oogmerk niet. Deze zijn beyde tot Brugge levendig verbrandt.

VYF BROEDERS

en een ZUSTER,

GEnaamt Pieter den Oude, Jan Watier, Jan Raas, Wouter de Nys, Francois de Timmerman, en Kalleken, Weduwe van eenen Apleunis van den Berge, zijn mede om het Geloof gedoodt. Deeze wierden alle in 't Jaar 1569 / van Meenen tot Roztrijk in Vlaanderen / zeer strengelijk gebonden / gevangen gebragt / naauw bewaart en wredelijk gepynigt / inzonderheyd Jan Watier, zijnde zoo jammerlijk gemartelt / dat alle zijn Leden schenen gebroken te zijn. Sy wierden alle ten vuure veroordeelt / daar sy zich (malkanderen vertroostende) welgemoed toe over gaven / quamen vrymoedig voort / hakende naar haar Vaderland. Sy wierden den Beul overgegeven / zeggende Pieter met verzugtingen en opgeslage

ſtage oogen: ô Heere! ſtaa uwen Knegt by, en ſterk hem in dezen laatſten nood, en reken hen dit niet tot misdaad; maar bekeerze, want zy weten niet wat zy doen. **En tot het Volk**: dit is de Enge-poorte, die wy in treden, alhier gaan wy naar huys, daar wy t'avond zullen wezen. **En wat voorder**: deze Leden, die my Godt gegeven heeft, wil ik gaarne tot zyner eere over geven; want namaals, als ik verryze, zal hyze my weder geven. Jan Watier **ſprak tot de Heeren**/ hebben wy ergens in u iets misdaan, wilt het ons vergeven, al wat gy ons misdaan hebt, vergeven wy u gaarne. Wouter de Nys **ſchryft in een zyner Brieven**/ **dat hy den Heere dankte van zyne genade**/ **zeggende**: ik meende het zoude my veel meer bedroeft hebben; maar nu bevinde ik wel dat de Heere wonderlyk en kragtig is in zyne daden, hy die de zynen geen wezen en laat, daar af ik den Heere nimmermeer ten vollen kan loven noch danken. **Na gedane gebed en aan de Palen gebonden ſtaande**/ **om verbrandt te worden**/ **riepen ze openhartig**: ô Hemelſche Vader! in uwe handen beveele ik mynen Geeſt.

TWEE JONGE-LIEDEN;

DE eene Abraham Picolt, **woonende tot Antwerpen**/ **en zyn vriend** Hendrik van Etten **genaamt**/ **by Breda geboren. Deze laatſte voornemens zynde**/ **na huys te trekken**/ **waren genegen onder een ſtigtelyke wandeling tot afſcheyd**/ **beneffens noch een Broeder**/ **die daar na**/ **als ze gevangen wierden**/ **af viel**/ **malkanderen op te wekken**: **zynde in een Bos by Antwer-**

pen omtrent Wilrijk / worden zy aldaar in 't Jaar 1569 / van den Drossaart van Burgerhout gevangen / en na onderzoek / onder andere Boeken / een Testament by haar gevonden. Op dagtze op den tweeden Pinxterdag tot Antwerpen by provende na veel strydt / Disputatien en onderzoekinge / tot der doot volstandig / verlangende met groote begeerte na den dag haarer verlossinge / dien ze eens meenden / zoo Abraham in een Brief aan zijn Zusters laat in bloeyen / na by te zijn; waarom zy zoo zeer verheugt waren / dat de tranen haar uyt de oogen vloeyden: doch dit haar missende hoopten zy lydtzaamheyd te gebruyken / zeggende voorder: Gode zy lof, die my zulken sterkheyd geeft. Och! myn Zusters zoude men zich niet verblyden, dat men zoo haast van alle verdriet verlost zal weezen, door des Heeren genade? och! of wy daar toe bequaam waren, wat een groote vreugd waar dat voor my; doch verhoope ik 't door des Heeren groote genade, hoewel ik het onwaardig ben. Och! of 't zoo verre waar, dat de gloeijende Oven bereyd was. Och! waar 't zoo verre, dat ik in de Engepoorte stonde, daar men Vleesch en Bloed laten moet, dan zoude 't haast gedaan zyn. Och! myn lieve Zusters, ik ben zoo wel gemoed, en ik kryge zulken sterkheyd van den Heere, dat ik 't niet uytspreken en kan. Eeuwiglyk moet hem lof geschieden, van zyn groote genade, die hy aan my bewyst. Ik bevinde 't wel alzoo, wie op den Heere alleen betrouwt, heeft in zyn lyden zulken hartelyke vreugd, dat het niemant weten en kan, dan dieze geschiedt. De Sententie gelezen zynde / bedankte Abraham de Heeren / dat ze met haar gemoeyt geweest hadden. Hunne Tongen worden met schroef-platen buyten haar Monden geschroeft /

en

en zy t'zamen met noch een Suster / ook aldus gehandelt zynde / levendig verbrandt.

WILLEM JANSZ.,

GEbooztig in Waterland / en woonagtig tot Purkerdam / gehoozt hebbende dat zyn lieven Medebzoeder Pieter Bekjen (vooren geneld) tot Amsterdam geregt zoude worden / snelde met een grooten iever derwaarts / om zijn Bzoeders zynde te zien / en indien 't mogelijk waas hem in zijn laatste uure te versterken; maar komende te laat vond den Slagboom gesloten / dien hy vooz eenig Geld open kogt / en ging staan op de trappen van de Waag / over het Stadhuys: en zoo als zyn vzind wierd voozt gebzagt / om te sterven / riep hy met een luyde stemme: strydt vromelyk lieve Broeder, op welk roepen hy voozt wierd aangetast / gevangen gezet en na twee-

maal ſchrikkelijk pynigen mede ten vuure verweezen / en met groote volſtandigheyd zijnes Geloofs / veertien dagen naar Bekjen, beneffens een Schipper op Uptregt / Jan Quiryns genaamt / levendig verbrandt / en zijn goederen verbeurt verklaart. In 't Jaar 1569.

JOOST VERKINDERT,

EN

LOUWERENS ANDRIESZ.,

GEvangen tot Antwerpen / zyn aldaar den 13 September in 't Jaar 1570 / na zwaarlijk pynigen / ter doodt verweezen. Genoemde Jooſt Verkindert was / zoo 't blijkt aan zijn ſchrijven / een zeer ſchroomagtig Man voor het lijden / vallende dit hem te zwaarder / als hy gedagt aan zijn zeer lieve Huysvrouw / en twee Kinderen; doch dewijl hy zich vaſt aan den Heere hieldt / hem dikwijls ſtandvaſtig biddende in zijn uterſte / ja als in barens benauthepd / met meenigte tranen / alzoo dat hy zijn leeger met dezelve beſproeyde / wierd zomtijds vertrooſt / met een uptnemende blijdſchap des geeſts / door de hoop van het groote Loon / den ſtrijder namaals berepdt. Een Vriester over hem naar Ziel en Lighaam / met medelijden aangedaan / quam hem verſcheyden maal bezoeken / om hem / zoo hy meende / upt de doling tot de waarhepd te brengen / bood hem aan vrijhepd / en weder-gift van zijn berooſde goederen / onaangeſien datze in geen zaaken eens waren / alleen dat hy zijnen bejaarden Doop wilde herroepen /

pen / 't welk hem ook groote aanvegting verooꝛzaakte.

In een zijner twaalf ſtigtelijke Brieven / geſchreven aan zijn Huysvrouw / Broederen en Zuſteren / verhaalt hy aan een Broeder de reeden van zijnen ſtrijd / dien hy voor en zedert zijn wedergeboorte altyd gehad hadde / en hoe hy tot de regte weg en waarheyd was gekomen.

Och lieve Broeder! dien ik uyt grond myns herten beminne, en wil dog niet aflaten om myns druks wille, de welke groot is, den Heere te dienen; want wy hebben de waarheyd, 't welk my de Heylige Geeſt getuygt in mynder mede weten. maar het is zoo naau te nemen; want de Satan brengt alles te vooren wat men denken kan, en hy maakt het zoo groot en zwaar, dat ik meenig maal met tranen den Heere bidde, en aanroepe, dat hy my zoude willen helpen, en verloſſen. Ik gedenke ook den dag myner verligtinge, hoe kleyn ik als toen in myn eygen oogen was, en dat Vlees nog Bloed my geraden en heeft dit te doen, nog ook niemant onder den Heemel; maar groote verſchrikkingen, en vreeze des eeuwigen doods, en de wreedheyd des helſchen vuurs, welken (zoo ik las) komen zouden over de gantſche Waereld; want ik vond my als toen met anderen, in alderley weereldlyke luſten, ja gants aarts en vleeſſelyk geſint, over dewelke de toorn Godts komt. Ook meede datter geen andre middel, dan hier door en was, om zalig te worden; des gaf ik my den Heere gantſchelyk over, en heb ook met veel zugtens en treurens, de woeſtyne dezer Waereld doorwandelt, met een quaad vlees behangen, het welk my nooyt iets goets geraden en heeft. Ja zoo ik des Heeren Woord niet tot een toevlugt genomen en hadde,

ik ware in de woestyne dezer Waereld al verslagen geweest; want vlees en bloed hadden groote lust, met de Waereld eens te zyn, dewyl het altyd voor het lyden vreesde: maar als ik met David in 't Heyligdom Gods ging, en aldaar 's Waerelds loon aanzag, zoo had ik grote reede Gode na te volgen.

ANNEKEN HENDRIKSZ,

ZYnde van Vriesland tot Amsterdam komen wonen / hadt den Onderschout tot haar Buurman / dewelke in hups komende om haar te vatten / van haar met groote zagtmoedigheyd wierd aangesproken / zeggende: Evert Buur (dit was des Officiers naam) wat is u begeeren? zoekt gy my, gy meugt my wel vinden, hier ben ik tot uwen wil bereyd. Komende met haar gebonden op den Dam / sprakze tot het magaande volk: ziet my vry aan ik ben Hoer nog Dief. In de gevangenis loofde en dankte zy haaren Godt / dat hy haar waardig kende om zynen name te lyden; belydende vrymoedig haar Geloove / tegenstaande alle Papen / tot groote verwondering van den Officier. Om haar Geloofsgenoten te melden / wierdt ze gepynigt; maar uyt haar niet konnende krygen / levendig ten vuure verooordeeld: waar voorze de Heeren bedankte. Zy wierd op een Ladder gebonden / zeggende tegens den Onderschout / haar Buurman: gy Judas ik hebbe 't niet verdient, dat men my aldus zal vermoorden, begeerende dat hy zulks niet meer zoude doen, of Godt zouw het aan hem wreeken. De Schout met een Paap waarschouwden haar nog ten laatsten afstand te doen /

doen / ofze zoude van dit in het eeuwige vuur varen / waar opze zeer volſtandig antwoorde; al ben ik van u veroordeelt en verdoemt, uw redenen komen niet van Godt; want ik vaſt op Godt betrouwe, die zal my helpen uyt benouwen, en verloſſen uyt alle myn verdriet. Voorts ſtopten zy haren mondt met Boskruyt / en wierpen haar / als gezegt is / op een Ladder gebonden levendig in 't vuur. In 't Jaar 1571.

AANMERKING.

IN 't Jaar 1569. / is tot Arnuentiers / een Broeder Adriaan Ol, omgebragt. Het onnozele Mupden moeſt mede nog deel aan het uytſtorten van het bloed der Heyligen hebben. Aldaar nam men een Leeraar / Tys Adriaanſz. genaamt / woonagtig tot Kaardorp / ter gemelder Plaatze / om het woord te doen / gekomen / beneffens eenen Jan Claaſz., Geboren by / en woonagtig tot Wezop / gevangen / zijnde gekomen om te hooren. Sy wierden / na een half Jaar gevangenis / op 't Hups te Mupden / van daar na den Haag / en na gelijken tijd aldaar gezeten te hebben / wederom tot Mupden gebragt / en aldaar na drie Maanden / dupten in 't Vietlant / door Strop en Vuur / gevonniſt / en haar geblakerde Lighamen ten pryp der Vogelen aldaar geſtelt. Eene Cornelis Janſz. Van Haarlem is beneffens eenen Clement Hendrikſz tot Amſterdam levendig verbrand. De laatſten wenſte in een zijner vijf Brieven / geſchreven aan zijn Vader en Moeder / dat hy op een Wagen door de Stad gereden / en viermaal gegeeſſelt mogte worden / om alzoo zijnen Heer te belij-

den / en zijn ligt onder de godlooze Menſchen te doen ligten; hy was zeer wel gemoed / om zijnen Heer / zoo lang hy nog in den Vleeſſche was / te vreezen. Daar ik, ſchrpft hy in den zelven Brief / den almagtigen, grooten en alleen wyzen God nimmermeer genoeg af danken, en loven, nog hem ten vollen pryzen kan, voor zyn onuytſprekelyke genade. Hy wierdt / om zijn Broeders te melden / grouwelijk gepijnigt / daar toe Pis in zijn Keel gegoten / en ſtrengelijk gegeeſſelt; zoo dat hy eyndelijk in de uytterſte benaudheyd uytriep: doet een Touw om myn Keel, en maakter een end van. In 't Jaar 1570 / is eene Arent van Eſſen, met zijn Hupsvrouw en twe Suſteren / zijnde een Moeder van 75 Jaren en haar Dogter / tot Maaſtrigt gevangen: deeze allen wierden / na onderzoek en volſtandige Belijdenis hares Geloofs en Hoops / met geſtopten monde in Strope Hupsjes / levendig verbrandt. Arent was / zoo men zeyde / zevenmaal gepijnigt; die daarom in flauwheyd des gemoeds geraakt zijnde / wederom door Gods Geeſt en opwekking van zijn Vrouw verſterkt wierdt. Dit was een teere vrouw voor haar banden geweeſt; alzoo datze haar Kouſen moeſt omkeeren / om datze de Naden aan haar Beenen niet konde verdragen; deeze was tweemaal gepijnigt / en wierd daar toe nog tweemaal op eenen dag aan haar handen opgehaalt / en alzoo zeer ſtrengelijk gegeeſſelt / en dit konze nu door de kragt en hulpe Godes / alles verdragen. Als de oude Vrouw / met haar Dogter / die ook deerlijk gepijnigt was / de boodſchap des doods was aangezegt / warenze boven maten verblijdt / lovende en dankende den Heere / den geheelen Dagt / verlangende naar haar verloſſing / en gingen zeer volſtandig ten Brandoffer. In 't zelve Jaar zijn

tot

tot Haarlem een Broeder en twee Susteren om 't Geloof gedoodt. De Broeder genaamt Allert Jansz. is den 13 April tot asse levendig verbrandt. Barber jans, een der Susteren / is eerst in een Cobbe verdronken / en daar na verbrandt. De andre / Anneke Ogiers, Dogter van eenen Jan Ogiers, en Hupsvrouw van een Plateelbakker / Adriaan Bogaart genaamt / is mede door het water den 17 Jung het Leven benomen / en haar Goederen verbeurt verklaart. Noch eene Andries is mede ter gemelde Plaatze na veel lijden / zijnde eens drie uuren na den anderen gepynigt / ten Vuure veroordeelt en verbrandt. Tot Antwerpen zijn eens drie Broederen verbrandt. Noch eens vier Broederen om 't Geloof gedoodt. Een der Susteren hieldenze een Jaar gevangen / die den 2 May 1751 levendig verbrandt wierdt. Tot Gent zijn ook twee Broederen om 't Geloof gedoodt. Eene Faas Dirksz., en voor hem nog twee Broederen zijn tot Gouda om haar Geloof gedoodt. De eerste na vreesselijk pijnigen verbrandt en zijn Goederen verbeurt. Als 't volk van den Prins van Orangie in de Stad quam / hebbense een Man voor omtrent vier Guldens gehuurt / die het gebeente van Faas Dirksz. van 't geregt nam / en het in 't Graf / en by 't gebeente van den Paap / die wel de voornaamste oorzaak van dezen en anderen haar dood was / en by 't hooge Outaar begraven was / gelegt: tot spot van den Verrader en zijn Nazaten. Tot Haarlem is wederom een Broeder / genaamt Adriaan Pietersz., verbrandt, en een Suster / Barber Jooften genoemt / verdronken. Tot Rijssel wierd eene Maarten Karstensz. gedoodt / en tot Lupk een Suster / met Name Lyntje Kemels, gevangen / veroordeelt en verbrandt. Eene Hansken van den Weege wierdt tot Gent /

's morgens ten zeven uuren / gaande met zijnen Neef naar de Markt / by de Vismarkt / van eenen Meester Klaas, Medegenoot van den Heere van Ronse / in 't hangen der Doopsgezinden / gevangen / en in 't Jaar 1570 den 5 November / beneffens noch twee Zusteren met gestopten monde door Strop en Vuur gedoodt / en dewijle niet konden spreken / groetenze hare Broederen met toeknikken; waar op een derzelven tot haar sprak: houdt u kloek, en een Zuster / strydt vroom voor de waarheyd. Haar Sententie / om met vuur verbrandt te worden / was / om datze haar laten herdopen / van 't regte Geloove afgedwaalt en met de Ketters vereenigt hadden. Twee Zusteren zijn dupten Gent verbrandt. De eene Barbelken Goethals genoemt / schrijft aan een Broeder / den byzonderen goeden staat hares gemoeds / met deze woorden: och myn lieve en beminde Broeder in den Heere, ik ben zoo wel gemoed, de Heere hebbe lof, dat ik nimmermeer schryven en zoude de vreugd, die ik in myn harte hebbe. Och hoe ben ik gemoed, om tegen de Vorsten en Regenten der duysterniſſe te vegten! My dunkt dat ik wel met David mogte zeggen, al waar ik van honderd duyzend Mannen omringt, die my aanquamen, ik en vreesde niet. Och wat een vreugd hebbe ik, lof, prys, en eere moet Godt geschieden in der eeuwigheyd, wegens de groote vreugd die hy my geeft. Tot Voorzegt zijn op verschepde tijden / in 't laatst van dit zelve Jaar / tien Broederen en Zusteren om haar Geloof verbrandt. 1571 / Zijn tot Antwerpen zes Broederen en drie Zusteren met den vuure / en eenige anderen door het water gedoodt: Onder dezen is een Nelleken Jaspers geweest / zijnde het Weyfken van 17 Jaren / daar dat bekende

Lie-

Liedekens zoo veel van gezongen is. Deze zat een Jaar in de gevangenis / waar in ze veel aanvegtingen van heerlijke beloften en schrikkelijke dreygementen hadde uytgestaan ; doch bleef volstandig. Tot Vlissingen geraakte een Dirk Meeuwsz. , beneffens eenige anderen in hegtenis. Na lange gevangenis / wierdenze van den Baljouw en Stok-meester somtijds uytgelaten / om haar eenigen dienst te doen / waar doorze alle behalven den genoemden / hun geraakten / die hun ben wilde om den Baljouw en Stokmeester niet in last te helpen / en gepijnigt zijnde in groote volstandigheyd verbrandt wierdt. Tot Scharding in Beyerland / wierdt eene Wolfgang Pinder, na veel verzoekingen en aanvegtingen / ten Zwaarde verdoordeelt. Hy was geweldig gepijnigt / 't welk hem (als een Paap hy hem quam / en hem tot bekeringe vermaande) hoewel noch smartende / niet belette te zeggen : ô ! gy Paap, doe gy boete en bekeer u van uw zondig leven , en valsche Leere ; want gy zyt een vals Propheet , een der Boeven , die in Schaapskleederen ommegaan , en de valscheyd en boevery met de lange Rokken bedekken , en inwendig zyt gy grypende Wolven. Hy wierdt op een morgen vroeg ter dood gebragt / en knielende voor het Zwaard beval zijn Geest in Godes handen. De Beul martelde grouwelijk met den Martelaar / eer hy hem 't hoofd afkreeg / waar over hy in gevaar des levens geraakte / en voor nam geene zulken meer te regten. Een Man van 70 Jaren / een Stoelvlaner / genaamt Joost van der Straten , wierdt / na veel geleden tourmenten / met geschroefden monde / tot Antwerpen levendig verbrandt / en zijn Lighaam op 't Gelgeveld aan een Staak gestelt / als ook zijn Zoon /

Hans

Hans van der Straten, op dezelve wyze tot Amſſel ter dood gebragt.

GERRIT CORNELISZ.,

EEn Jong Broeder / en Schuytevoerder tot Amſterdam / wierdt in dit zelve Jaar / als hy op een Plotſchuyt ſtond te arbeyden / van den Officier gevangen. Des anderen daags verhoort zynde / beleedt hy zyn Geloof wydmoedig; maar niet zyn Geloofsgenoten; waarom hy gepynigt wierdt. 't Welk gedaan zynde / en zyn kleederen wederom aan hebbende / wierden zyn oogen toegebonden / en hy aan de handen opgehaalt / liet men hem een wyl tyds hangen / daar na weder ontkleedt / en ſtrengelyk met Roeden gegeeſſelt / dog niemant meldende / wierdt hy wederom op den Bynbank gelept / gegeeſſelt / pis in zyn mond gegoten / en brandende Kaarſen hem onder zyn armen gehouden. Hier na ontkleedden zy hem wederom naakt / bonden zyn hemd voor zyn ſchamelheyd / deden gewigt aan zyn voeten / haalden hem aldus wederom op / en gingen weg: wederom komende / dreygden zy hem met ſpytige woorden / den geheelen dag te zullen tormenteren / zoo hy niemand wilde melden; maar Godt / dien hy daar voor dankte / bewaarde zyn mond. Hy was zoo jammerlyk gemartelt / dat hy niet konde gaan / maar moeſt in een ſtoel gedragen worden. Men bragt hem ſpottelyk / met bloemen op zyn Hoed in de Buurſchaar / alwaar hy om gewurgt en verbrandt te worden / veroordeelt wierdt / 't geen hy geduldig en blymoedig aannam. Komende aan den Paal / badt hy met neder gebogene knien / zyn-

nen

hen Vader / zeggende: ô Vader en Heere! wees myns genadig, laat my een van u minſte Schaapkens, of minſte lidt aan uw Lighaam zyn. ô Heere! die van der hoogten hier beneden ziet, en een kenner van de harten en alle verborgentheden zyt, daar alle dingen als niet voor te rekenen zyn, gy kent myn eenvoudige liefde t'uwaarts, neem my dog aan, en vergeef het hen, die my dit lyden aan doen. Opſtaande ſprak hy tot het volk: ô Menſchen! eeuwig is zoo lang, en dat lyden is hier zeer kort gedaan; maar de ſtryd is hier zoo fel, en ſtreng. Och! hoe bange is my nog: ô vlees, verdraag, en wederſtaa nog luttel; want dit is de laatſte ſtryd! De Hoorde om zynen hals zynde / riep hy: ô Vader! in uwe handen beveel ik mynen Geeſt. En geſtorven zynde wierd hy verbrandt.

HENDRIK VERSTRALEN,

IN't Jaar 1571 gevangen zynde / met eene Mayken Deynoots, tot Ryſſermonde / twee volſtandige ſtrijders / zynde beyde gereſolveert / ſchryft; met zulken geweld te ſtryden, dat het vlees en bloed aan de poſten en ſtaken zal blyven hangen. De Vervolgers / die Mayken quamen halen / zeyden tot haar: Vrouwtje gy moet met ons gaan / waar op zy antwoorde / in den Name des Heeren. Hendrik was uytermaten bedroeft / om zyn zoo zeer geliefde Vrouw en Kinderen / die hy bovenal zonder na Ziel en Lighaam beminde / gelyk hy in zyn Brieven dikwils laat blyken; ſchryvende ten aanzien van het laatſte aldus: myn Liefſte onder alle Creaturen op aarde; ik hebbe u meer als eens voor de Heeren bekent; al waar de gantſche Waereld myne,

ne, die gave ik daarom, dat ik myn Vrouw en Kinderkens mogte behouden met goeder Conscientien; maar om des Heeren wille, moet ik het nu al verlaten tegen nature. De Geest moet het Vlees overwinnen. Och! myn Janneken, myn Schaap, hoe zwaaar valt my dat scheyden van u, en de Kinderen. Och! hoe diep legt gy in myn harte begraven; het welke my nu een groote stryd is, de Heere helpe my tot de overwinninge; op dat my de Kroon des Levens mag bereyd worden. na der Zielen schrijft hy / in een anderen Brief aldus: Och! myn lieve Huysvrouw of ik voor uw vieren, (meenende zijn Vrouw en drie Kinderen) die daar nog agter blyven moeten, door Godts genade en kragt, tweemaal levende in een Pektonne mogte verbrandt worden, en gy nu met my by den Heere in ruste zoud gaan: wat vreugde waar myn Vaderlyke harte geschiedt, dat ik uwer aller zaligheyd gewis ware. Geschreeven met veele heete tranen. Hier quam noch by / dat hy zoo vriendelijk van den Regter verzogt wierdt een weynig te veynzen / zy zouden hem en haar vry laten / waar door hy bedugt wierdt / door haar schoon spreeken verleydt te worden. Weshalven ik / zoo schryft hy / voor haar op myn kniën viel / en haar badt / zeggende: doet geen moeyten meer om ons, want ik hebbe mynen Godt met veele tranen gebeden, dag en nagt, dat hy my in zyn waarheyd wil bewaren, dus wil ik met den Heere leven en sterven. Waar over zijn genoemde mede gevangene / die wel de standvastigste was / opsprong / en zy vrolijk waren tot droefheyd van haar weder partyen / die garen van haar ontslagen waren geweest. Hendrik was zeer verblijdt / stortende menigte van vreugdetranen / door het leezen van een zeer vertroostenden

troostenden Brief / hem van zijn beminde Huysvrouw (die hy bekent / hem meer naar Siel als Lighaam te beminnen) geschreven / dien hy verklaarde / hem meer zwarigheyd van zijn harte weg genomen te hebben / dan al het goed waard is / dat op den Aerbodem is. Och! (schrijft hy) hoe goed is 't de gevangene te bedenken. Mayken Deynoots wenste met haar harte / haar beyder schryven met haar bloed te verzegelen / 't welk ook ter gemelder plaatze geschiedt is.

ADRIAAN JANSZ.

HOEDEMAKER,

IN dit zelve Jaar / beneffens eenen Jelis de Backer tot Rijssel gevangen / klaagt aan zijn Huysvrouw in een zijner Brieven / datze hem om zyn medegenoten te melden, driemaal hadden gegeesselt, alzoo dat het hem ten laatsten zeer bange wierdt, dreygende hem zyn Leeden door pynigen te scheuren; dog dat hem de Heere bewaart hadde, die hem niet hadt laten verzoeken boven vermogen. In een anderen Brief noemt hy van de Goddelijke troost / die hy in zijn gevangenis genoot / welgemoed en te vreeden zijnde. In den zelven Brief doet hy zeer treffelijke zegenwenschingen / aan zijn Broeders en Susteren / tot een Chrijstelijk afscheyd; die wy niet kunnen nalaten / om de rijkheyd der stoffe / en om dat wy geen derzelven in ons Werck ingevoegt hebben (hoewel die in meest alle Brieven / waardig voor een opmerkent Chrijsten niet aandagt geleezen / gevonden worden) hier in te voegen: ik Adriaan Jansz., gevangen

vangen tot Ryſſel, om den Name des Heeren, tot het getuygeniſſe myner Conſcientie, wenſch myn hartgrondelyke lieve Broeders en Zuſters, myne medegenoten des Geloofs in 't Ryke Godts, en de lydzaamheyd onzes Heere Jezu Chriſti; veel genade, barmhartigheyd, en vreede van Godt den Hemelſchen Vader; die een regte Vader is van alle barmhartigheden, en een Godt van allen trooſt; die ons vertrooſt in alle onze druk: en van Jezus Chriſtus onzen Heere, Verloſſer en Zaligmaker; die ons Verloſt heeft van deze tegenwoordige hovaardige Weereld, na den wille Godts zyns Vaders, met de kragt en trooſt des Heiligen Geeſtes, met een volſtandig gemoed tot den eynde van uw leven. Dit wenſche ik u lieden voor een Chriſtelyke groete in den Heere, en voor een vrindelyke adieu.

Op wierden beiden / ter genoemder plaatſe / levendig verbrandt.

AAN-

12 Christenen te Deventer gevangen. 44

AANMERKING.

ALs in 't Jaar 1571 den 11 Maart/de Soldaten tot Deventer des nagts een Tournoyspel hadden gespeelt / zoo gingen zy des daags gewapent upt/om de Doopsgezinde Christenen te vangen; zoekende dezelven in veel Huyzen/ ja in zommige straten van Huys tot Huys/houdende de Poorten eenige dagen gesloten; wordende met Klokslag afgeleezen/ niemand van dezelven te Herbergen/ of zulks geschied zijnde/ dezelven aan te brengen/ hoewel verschepde versteeken/ andere den vpanden/en teffens hunnen goederen ontvlugt waren. Verschepde wierden 'er gevangen/ daar van eenige verdaart door pijnigen en dooden/haar geloof (datze alle beleden hadden/ alsze in de gevangenis gebragt wierden) verzaakten en afvielen.

Na het pijnigen / 't welk zeer wreedelijk toeging / bondt men de handen op de ruggen / aan de voeten zwaar Gewigt / halende de zelven aldus op: eenigen ſtonden dit alles upt en gingen vrolijk ten vuure. Twee Mannen met name Bruyn en Anthony de Wever, en viet Vrouwen / wierden buyten gebragt en op een Wagen ter Geregtsplaats gevoert: waar in de eerſte bedroefſt / maar de laatſte gants vrolijk en verheugt waren / zeggende: aldus is Chriſtus onze Bruydegom, en Harder voor gegaan, en wy willen hem als zyn eyge Schapen na volgen. Sy zongen van vreugde / kuſten malkanderen / beſtraften de Papen / en groetten haar vrinden. Op 't Schavot wierdt haar Sententie geleezen: als dat die Rooms wilde ſterven / onthalſt / maar d'anderen leevendig verbrandt zouden worden: Gevraagt ofze by de Roomſe Kerk wilden blyven? antwoordde een der Vrouwen; ik wil by de Waarheyd blyven: De Papen daar op; zoo moet gy leevendig branden. Ik geef daar niet om / zeyde zy. Sy wierden weder op den Wagen gebragt / en de monden dezer Vrouwen / op datze niet meer zouden ſpreeken / geſtopt / de twee genoemde Broederen eerſt wederom boven gebragt / en onthoofdt / de eene geheel zonder ſpreeken / de andere alleen met deze woorden: ô Heere wees my genadig. Twee andere Broederen genaamt Dirk van Weſel en Harmen de Verwer, wierden mede upt den Toorn / naar 't Schavot / met geſloote monden gehaalt: gaande tot groote verwondering der aanſchouwers vry en blymoedig ten Brand-offer. Sy wierden boven gebragt / biddende met gebogen knien / haren Hemelſchen Vader / kuſten malkanderen / wuyvende de een met de hand / en de andere met de oogen Hemelwaarts / en voegden haren rug zelfs te-

tegens de Palen. Toen wierden de vier Vrouwen op 't Schavot gebragt / die ziende de Mannen aan de Palen ſtaan / waren blyde en lachten / lepden haar handen t'zamen / ſloegen haar oogen ten Hemel / kuſten malkanderen / vallende al te maal op haar knien / biddende en ſtellende yder zich zelfs vrymoedig aan de Palen. Ondertuſſen quam daar een gedruys / alſ of 't een donder / of een Wagen zonder Paarden was geweeſt alzoo dat de Menſchen over malkanderen vielen / en 'er een groote vreeze ontſtond niet wetende watter was. Te vooren / alſ de gemelde twee onthoofdt waren / deed een Monnik een reeden / zeggende ; dat men zyn Kinderen van zulken moeſt af houden / dat men zich niet en moeſt ſtooten aan 't verbranden dezer Perſonen / noch zich daar tegen zetten / alzoo het des Keyzers beliefte alzoo was. Deze reeden was pas geëyndigt / of daar quam ook zoodanig een gedruys / dat het volk niet wiſt waar heen van vreeze. De Spanjaarts begonden alarm te trommelen / en te roepen ; doch alles verging ten beſten. Sommige zeyden datze een Ligt / alſ een donkere Sonne / boven 't Schavot zagen ; doch de Schryver zegt zulks niet / maar het andere gezien en gehoort te hebben. De Lyders wierden met Hout en Stroo / tot haar halzen belept / ſtaande aan de Palen met vriendelyk lagchen / en knikken / tegens de geenen dieze kenden : uytgenomen Dirk van Wezel , die van zyn zelven was / eer het vuur in het Hout wierdt geſteeken / en wierden alle alzoo lebendig verbrandt. Op den 25 May en den 16 Juny wierden 'er noch vier / alſ Klaas Opreyder, Isde Gaukens , Lyntje Joris , en haar Dogter Catharina, omtrent op de zelve wyze / met groote volſtandigheyd lebendig verbrandt. Isde Gaukes heeft drie

Brieven na gelaten / waar in hy zijn pijnigen omſtandig verhaalt / en die vol heerlijke Vermaningen zijn / die de Lezer in 't Martelaars-boek kan nazien / zeggende onder andere: of iemand een Penning wierd gegeven, daar hy een Jaar dieren tydt, en die drie à vier Jaar, daar na zoude volgen, van zoude konnen leven, dien hy moeſt bewaren, of van honger ſterven, hoe zorgvuldig hy die bewaren zoude: gelaſtende alzoo 't Geeſtelijk Pand ook wel te bewaren.

DOUWE EWOUTSZ.,

GEvangen tot Leeuwaarden / en moetende vijf kleyne Kinderkens alleen in zijn Hups laten / en in een donkeren Tooren by Quaaddoenders een langen tijd leggen / verlangde met yver zaamheyd naar zijn eynde. Zijn Geloof hem afgevordert / en vrymoedig beleeden zijnde hieldt hy zich vaſt (met verwerping van al 't Menſchelijke) aan Godes geboden / biddende hem voorts ongequeilt zijn zwarigheyd te verkorten / zeggende: ik ben bereyd myn leeven voor de Waarheyd te verlaten, wetende dat ik aldus de Kroone des Leevens verwagte. Hy wierdt van den Biſſchop als een Ketter verdoemt / den Weereldlijken Regter overgegeven / en van dezen ter doodt verordeelt / om in 't Water verdronken te worden; dankende / lovende en biddende zijnen Godt / tot de uure zijns afſcheyds; in dewelke hy vrywillig / vrolijk / en tot prys en lof des volks / vrymoedig / ja zingende / ter dood ging.

HANS

HANS MISEL,

EEn vroom Jongman / zijnde een Wever tot Langensiner in Swabenland / van eenige lieden gebeden zijnde / tot het leezen en spreken van des Heeren woord / bewilligde hier in / en alduis de Waarheyd betuygende / wierdt hy verraden / aangebragt en gevangen / woordende van de Dienaren gescholden / met den knop van den Degen verscheyde maal op zijn Borst gestoten / en met het Lemmer geslagen; daar by zeggende ik heb magt u te doorsteeken: Waar in hy onverschrikt / met zagte woorden tot hem zeyde: wil u wat stillen, en doe niet zoo qualyk. De Schryver bragt hem gebonden naar Warthausen / houdende met hem in een Huys den geheelen nacht veel spot en smaat / terwyl de Dienaren braseten en dronken. Hy wierdt al-

aldaar in een Tooren gevangen gezet / van veel Papen verzogt / en van den Beul gepijnigt; doch zy vertrokken alle met ſchande / latende den Lijder in alles ſtandvaſtig / die niet een ſtap van den weg des Geloofs / en der Goddelijke Waarheyd aftrad. Om onthoofdt te worden veroordeelt zijnde / zogten zijn vrienden hem des nagts met graven onder den Toorn van daan te redden / maar dit gewaar wordende wepgerde hy op die wijze de Verlossing / zeggende: ik zal uyt dit gat niet uytkomen. Zijn tijd om te ſterven gekomen zijnde / ſtelden zy hem eeten voor / maar dat afſlaande / verzogt hy een weynig in een hoek alleen te mogen zijn / 't welk hem / hoewel zy de waarom niet wiſten / vergunt wierdt / doch ze ſpoorden hem na; in welke gelegenheyd hy zijn handen ten Hemel opheffende / zijnen Godt in diepen ernſt / met deze dank- en beede-ſtoffen aanſprak: Gedankt zyt gy ô Godt! voor alle uwe weldaden, die gy allen den tyd mynes levens-my beweezen hebt, en dat gy my nu gewaardigt hebt tot deze ture te komen. Ik bidde u Heere, wil my kragt en moed geven, dat ik den dood der opregten, en openbare getuygen van u mag ſterven. Wil my byſtaan, in deze myne laatſte uure, die nu voor handen is. Ik beveele my in uwe handen. Waar op de Scherpregter zepde / deeze Man is verpmoediger dan wy alle / komende ten epnde zijns Gebedts / met lachende monde / gewillig om te ſterven voor het volk. De Biſſchop dier plaatze ging neffens hem naar de Geregt-plaats / hem tot afſtand vermanende / dien hy aldus antwoordde: ſtaat gy lieden af, en bekeert u van uw Hoererye, Boeverye, Afgoderye en Godtloos leven, daar gy lieden in verzonken legt. De Scherpregter vermaande hem noch ten laatſten tot afſtand / zeggende:

gende: ik heb magt u lieden / zulks doende / los te laten; maar hy antwoordde: dat hy zynen halven wel mogt voortgaan, en wierdt aldus onthoofdt. 't Lighaam bleef knielende / met de handen opwaarts (als of hy gebeden hadt) tot dat de Beul het selve om verre stiet. 't Wierdt / om dat het te eerder verbranden zou / aan stukken gehakt / en alzoo in het Vuur geworpen en verbrandt / uytgenomen het Hoofd-Haar / dat zoo men zepde / ongeschonden daar wederom uytquam. Hy hadde voor zijn Vonnis gezegt / dat men zijn Bloed noch aan de Tonne zien zoude / en geschiedde het op den derden dag / dat de Tonne haar Bloedrood vertoonde; zulks dat de Lieden van verwondering by malkander op straat quamen: gelijk / by des Schryvers tijd / noch levende Getuygen waren. Geschiedt den 31 December 1571.

JAN BLOK,

EEn jong Gezel van grooten Hupze / hebbende veele Goederen / daar hy / zonder iets geleert te hebben / goddeloos van leefde / had in zijn onbekeerden staat gemeenzaam omgegaan / met eenen / Symon van Mare genaamt / ook van een slegt leeven / die tot een Godtvruchtig leven bekeert / Jan Blok tot het leezen van het Nieuwe Testament vermaande; waar door hem van den Heere het herte geopent / hy zijn zondig in een godsdienstig leeven verwisselde / en der Gemeente Gods wierdt toegedaan. Hy hier door ontdekt / zijn Goederen verbeurt verklaart en 70 Goude Realen op zijn Lijf gezet zijnde / vlugte uyt de Stad in een Dorp / verzogt / om zijn Kost te winnen / by een Metse-

laar te opperen / die hem afsloeg / upt vreeze van hy hem tot zijn leedwezen gevangen te worden. Hy keerde daar na weder in de Stadt / wierdt in 't Jaar 1572 van een Verrader ontdekt / den Officier aangevraagt / gevangen en ten Vuure veroordeelt. Komende aldaar met zoo blyden gelaat / of hy ter Bruyloft ging / wierdt hy met Tranen van medelijden van verschepde Regters gevonnist.

In een stigtelijken Brief / geschreven in de gevangenis / beklaagt hy ten hoogsten zijn voorig zondig leeven / en zijn korten tijd van Bekeering; wetende hoe heylig men moet leeven / dat hem zijn harte deedt krimpen en Beeken van Tranen uptvlieten; nochtans wilde hy zijn Geloof en hoope om geen duyzend waerelden geeven; bevelende voorder in den zelven de groote noodtzaakelijkheyd van een heylig leeven. Och, schryft hy / hoe ben ik dit by my zelven gewaar geworden, datter zoo weynig in dezen tyd gevonden worden, die te regt omgekeert en vernieuwt zyn, en dat leeven en de Voetstappen, ons van Christus voorgegaan, te rechte na treden. Och! of zy 't alzoo gevoelden, als ik 't nu in mynen laatsten tyd gevoele, zy zouden schromen ergens af te spreken, of te denken, dan aldermeest van de Wet des Heeren: Zeggende voorder / dat men zich nergens meer af beklagen zal, als zyn tyd niet wel waargenomen te hebben.

JAN

JAN WOUTERSZ.,
VAN KUYK,

EEn Man/ voor die hem kenden/ van onbesproke leeven/een konstig Schilder en Glasschrijver; waarom hy tot genoegen des Volks/ en smaad der Paapen/ lang gevangen en tot afstand zeer gebeeden wierdt. Deze woonagtig tot Dordzegt/ veranderde dikwils/ om niet bekent te worden/ van Plaats; dog eyndelijk verspied/ quam de Schout en vorder Geselschap aan zijn Kamer daar hy woonde: komende van de Trappen heen in 't gemoet/ wierdt van den zelven gevraagt/ of Jan van Kuyk daar woonde? daar hy ja op antwoordde; zeggende vorder met luyder stemme (om dat zijn Vrouw het hooren zoude en agter upt vlugten/gelijk geschiede) ik ben die Man. Hy wierdt in 't aanschouwen van zijn zeven jarig en eenig Dogtertje gevangen/ en ongenadelijk gebonden. Waar op hy tot de Heeren sprak: og! hoe bindt gy my, als of ik een quaad Menschе was; dog gy bindt my niet maar u zelven. Welk zeggen haar deedt zugten. In zijn Banden/ wierd hy/ om zijn Vrouw/ Broederen en Susteren/ te melden/ ongenadelijk gepijnigt/ viermaal (gelijk hy in een van zijn 11 zeer stigtelijke Brieven meldt) aan zijn Handen op zijn rugge gebonden/ opgehaalt en driemaal zeer strengelijk gegeesselt/ tweemaal na den anderen en eens vier dagen daar na/ als de oude Wonden door de Koude noch op ver na niet genezen waren; al het welke hem uytmennende pijn/ dog ook wegens zijn volstan-

dig lijden / zonder iemand te melden / ongeveene / ja zoo hy schrijft / onuytspreekelijke blijdschap des H. Geestes veroorzaakte. Hy wierd beneffens een Vrouw / genaamt Adriaantje Jans van Molenaars-Graaf / even voor hem gevangen / veroordeelt (de Vrouw eerst gewurgt) verbrandt te worden. Waar toe zy haar beyde met groot verlangen en innerlijke vreugde des harten berepden; Godt dankende en lovende / dat zy waardig gewoorden waren / om zijnes Naams wille / haar Lighamen hem ten Brand-Offer op te offeren. De ure van sterven gekomen / wierdenze aan malkanderen gebonden / biddende haren Godt met gebooge Knien / om kragt en sterkte in haar aanstaande lijden. Op datze tot het Volk niet zouden spreken / stopte men hare monden / lepdende haar aldus ter Geregtplaats; maar Jan Woutersz. Dezelve open krijgende / riep met luyder stemme: ô Heere! versterk dog uwen swakken Knegt en uwe arme Dienstmaagd, om uwes Naams wille zyn wy hier toe gekomen, daar wy ons willig toe bereydt hebben. Op dit roepen / quam een zijner Medegenoten / met yver ontsteken / door het Volk dringen / zeggende tot hem: Stryd vromelyk lieve Broeder, gy en zult hier na niet meer lyden. Hier op opent de Lijder terstond zijn gegeessele en bebloede Borst / zeggende met ten Hemel gewende ogen: ik drage alreeds de littekenen des Heeren Jezu in myn Lighaam. Daar wierdt terstont gevraagt na gemelten Verraar / maar die geraakte onder het Volk weg. Na gedane Gebedt op het Schavot / riep Jan Woutersz. tot het Volk: Dit is de dag der zaligheyd. Waar op de Onderschout hem met straffe woorden belaste te zwijgen / en de andere hem toevoegde:

waar-

waarom zoude ik zwygen? ik spreek immers geen quaad. Hy ging blijde en lachende aan den Staak / roepende tot eenigen zijner Geloofs-Genoten onder het Volk staande: Adieu en oorlof myn lieve Broeders en Zusters, ik wil u hier mede den Heere beveelen, die zyn Bloed voor ons uytgestort heeft. En tot zynen Godt; ô Godt! die myn sterkte zyt, mynen Geest beveel ik in uwe handen.

AANMERKING.

EEnige vroome Doops-Gesinde Ballingen / zijnde uyt verscheyde Plaatzen op den Nieuwvaart buyten Breda komen woonen / genietende aldaar meer Vryheyd als op andre Plaatzen / zyn ontdekt / en den Schout aangebragt / die zittende met den Rentmeester te drinken / in toorn uytborst / zeggende: dat Nest willen wy verstoren en t'eenemaal uytroyen. op den 5 Augusti 1572 Zy dan beneffens eenige Vrinden van buyten op een avond ten getale van omtrent 100 vergadert zijnde / wierden van veel gewapenden overvallen / zy vlugtten meest allen door Wand en Dak ter Vergadering / en omtrent 30 weynig tijds hier na / uyt schrik ten Dorpe uyt / weezende 6 Mannen en 3 Vrouwen gevangen; waar van de eersten geboeyt / maar de andren het uyt de Kamer / daarze bewaart wierden / ontvlugtten. Des anderendaags quam de Oom van een der gevangenen / gekomen om het Volk met het woordt te bedienen / dezelven bezoeken / en wierdt mede van den Schout aangetast (zeggende; Gy zyt mede van dat Volk) en vast gezet. De Goederen wierden de Vrouwen en Kinderen / tot droefheyd veeler

Men-

Menſchen afgenomen / en zy ellendelijk verjaagt. De gevangenen wierden alle na Breda gezonden / onderzogt / en met ſchoone beloften / en ſchrikkelijke dreygementen / om haar Geloof te verzaken / aangegaan ; waar door eene zwakke / Pieter de Gulikker genoemt / uyt vreeze voor de pijn en 't vuur / zijnen Godt / en nogtans zijn Hoofd verloor. De andere bleven / onaangezien dat menze om haar Belijdenis en haar Geloofs-Genoten te melden / vreeſſelijk pijnigde / tot der doodt volſtandig. De eene wierdt op een Pijnbank zeer ellendelijk gerekt en gewoelt / Pis in den Mondt gegoten / en op 't Lijf geſprongen. Een ander wierdt / aan zijne op den rugge gebondene Handen / met vaſt gemaakte Voeten / opgehaalt / en ſtrengelijk gegeeſſelt. Eene Geleyn de Schoenmaker, een voorbeeld byna zonder weerga / wierdt naakt ontkleet / aan zijn regter Duym (met een Gewigt aan zijn ſlinker Voet) opgehangen / met Vuur en Vlammen / onder de Armen gebrandt / toen zoo grouwelijk gegeeſſelt / dat het de Commiſſariſſen moede wierden ; dewelke op een andere Plaats met de Kaart gingen ſitten ſpeelen ; de Beul zag het (daar hy zittende) aan / latende den Lijder in dezen toeſtand een of anderhalf uur hangen / die / dat zeer wonderlijk was / gelijk hy zelfs verklaarde / in al dien tijd geen pijn en gevoelde / en nogt met meerder ruſt op zijn Bedde had leggen ſlapen. Hier na zeyden de Commiſſariſſen tegens den Beul / taſt hem wederom aan / hy moet ons wat zeggen / een verdronken Kalf is ligt te wagen : de Beul den Man aangrijpende zeyde / hy is dood. Hy was als gezegt is / in diepe ruſt ; doch tot zijn zelven komende / wierdt hy nedergelaten / daar na met nog twee andren ten Vuure veroordeelt en le-

ven-

bendig verbrandt. Eene Cornelis de Gyselaar en Arent Blok, kozt daar aan ten Brandoffer gelepdt wozdende / liet de laatste een Brief vallen / in hoope dat die in een zijner Geloofs-genoten handen zoude komen; maar by ongeluk in handen der Tyrannen geraakende / wierden zy wederom in de gevangenis gebragt / vreesselijk gepijnigt en daar na levendig verbrandt.

TWEE BROEDEREN

WJerden in 't Jaar 1572 / tot Meenen in Vlaanderen gewozgt en verbrandt. De eene / Christoffel Fierens genaamt / dankte / (ter Geregt-plaatze) zijnen Godt / dat hy hem tot dien dag hadde laten komen / daar hy zoo zeer naar verlangt hadde / zeggende wozder: deze Leeden, die gy my, ô Heere! gegeven hebt, wil ik voor uwe Leere gaarne weder over geven. De andre genaamt Willem de Ryken, zepde; in veel prykelen te Water en te Lande geweest te zyn, en van zynen God nooyt verlaten, hoopte ook, dat hy hem nu in dezen zynen laatsten nood, totter dood zoude bystaan: zeggende wozder; ik hebbe met Paulus den goeden stryd gestreeden, 't Geloof behouden, den loop voleyndigt, &c. Jn haar Gebedt tot haren Godt / baden zy ook om vergeving der geenen / die haar dit lijden aandeden.

De Scherpregter vragende haar of zy gereedt waren? antwoozde Christoffel daar op / ja lieve vriend, en zy stierven zeer volstandig.

Aanmerkelijk was 't / dat de Burgermeester / Cornelis van Eekhoute genaamt / gaarne Willem van den dood hadde verschoont / zeggende tot den Pape / en andren / dat hy slegt was. Waar op hy onder-

onderzogt en zijn gevoelen van 't Vagevuur hierde afgevraagt / daar Willem aldus op antwoordde: ik heb eertydts gewoont, of geweeft in een Kloofter, daar men des Zaturdags altyd Vlees, en andre dingen kookte tegen Sondags, en de Monniken dat vuur, daar zy meede gekookt hadden, toevagende, noemden dat het Vagevuur. De Burgermeefter / menende hier mede zijn zeggen bevefligt te zijn / fprak: mijn Heeren / hier aan hoort gy wel dat deze Man flegt is; want dit zijn geen redenen van een verftandig Man. Maar Willem, die dit hoorde / zepde; hy wilde niet als een flegte losgelaten worden, zy zouden hem naar zyn Geloof vragen, hy zou dat verftandig genoeg beliyden. Waar op hy / na meer als 22 Maanden gevangenis / verbrandt is. Genoemde Burgermeefter / die dit vonnis uitfprak / verviel eenigen tijd hier na / door den Oorlog van Meenen vlugtende / tot groote armoede / en ftierf als hy daar wederom naa toe repsde / op den weg een haaftigen dood.

JAN

Jan Smit aan zyn eene Been gehangen. 46

JAN SMIT,

Geboortig in 't Graafſchap van Meurs / woonagtig buyten / en door de Vervolgers tot Mumikendam gevangen gebragt; doch door 't overgaan der Stadt aan de Gereformeerden / in Vryheyd geſteld. Deze met een Schuytje op de Zuyder-zee bezich zynde / wierdt door een Spaans Capiteyn andermaal gevangen / en tot Amſterdam gebragt; alwaar hy na een wyle gezeten te hebben veroordeelt is / tot een Roeyer op de Haarlemmer-meer (ter tyd als Haarlem Belegert was) gebruykt te worden; maar t' Scheep zynde / verklaarde hy in Conſcientie geen Vryheyd te hebben / om aldus te Roeyen / dewyl hy geen vyanden had; zy mogten met hem handelen / naar haar welgevallen. Daar op wierdt hy in het Le-

ger

ger voor Haarlem gebragt / zijn Geloof onderzogt / en bevonden van der Doopsgezinden gevoelen te zijn. Hy wierdt na een volstandige Belijdenis / van Don Fredrik / Zoon van Duc d'Alba / ter Galge (om aan zijn eene Been gehangen te worden / dat 'er de dood na volgde) veroordeelt en gehangen. In 't Jaar 1572.

PIERYNTJE LOOSVELT of NEKKERS,

EEn bejaarde Dogter / wierdt / als zy uytgegaan was / om een kranke te bedienen / van den Hoog-Baljauw gevangen. Op den tweeden dag wierdse van tien Artykelen / of beschuldigingen onderzogt / daarze naar hare kennisze verstandig op antwoordde / zeggende; liever te willen sterven, als van de Waarheyd af te wyken. Sy wierdt naakt ontkleed / en aldus / behalven een Schoortekleed / op den Pijnbank gelegd / gewoeld / met een Stok in de Mond / dat haar de Tanden in stukken braken / en om haar te doen afwyken / en haar Geloofsgenoten te melden / grouwelijk geppynigt; 't welk zy door de hulpe Godes alles standvastig uytstondt / willende liever den tydelijken dood sterven / als haren Heer verzaken. Sy dreygden haar dikwils met den dood / waar doorze niet wierdt afgeschrikt; maar vreesde / alzooze zeer klepmoedig was / datze haar in het ter dood gaan / van weenen niet zoude konnen onthouden: waar omze haar in het Gebed tot haren Godt begaf / die haar zoodanig versterkte / datze de tyding des doods met blydschap welgemoed ont-

ontfing. Des morgens als sy sterven sou / vroeg haar de Baljouw / ofse haar noch niet bedagt hadde? maar sy antwoordde; men moet loopen sonder ophouden, die den kostelyken prys verkrygen wil. Sy wierdt om haar halstarrigheyd / soo men 't noemde / als een Ketteresse ten vuure verdoordeelt: waar over sy den Heere dankte / en den Regters genade van den Heere toe wenste / om haar te bekeeren van d'Afgodery tot den waren Godtsdienst. In 't uptgaan spraksze tot het Volk: Gaar, koopt Testamenten en leest daar in; op dat gy ondervinden meugt, waarom ik ter dood verweezen ben, en sterven moet. Waar op de Scherpregter in toornigheyd haar dreygde te slaan. Sy ging voort in 't stroken Hups / en wierdt op drie Koningen-Avondt 1573 / (haren Geest in Godes handen beveelende) verbrandt.

De Borgermeester / Jan de Dryver genaamt / die dit Vonnis uptsprak / kreeg door Godts regtvaardig oordeel / een verrotting in zijn Vlees / alsoo dat hem het eene Oor af viel / en stierf een seer ellendigen dood.

Maayken Wens en Eenige van haar medegen: Verbrant: 47

MAYKEN WENS,

HUysvrouw van een Metſelaar tot Antwerpen / met Name Mattheus Wens, gevangen op den Steen / 't welk de zwaarſte gevangenis aldaar is / is om haar Geloof en volſtandige Belydenis / op den 6 October 1573 / benēffens meer andere met geſchroefden Monde of Tong in een verſchrikkelyk Vuur / leevendig verbrandt. Op den tyd des Geregts / konde haar oudſte Zoon Adriaan; Wens niet ruſten / of hy moeſt zyns Moeders eynde zien / gaat derhalven met zijn jongſte Broertje / drie Jaren oud zijnde / na de Plaats des Geregts? maar ziende zijn lieve Moeder aan den Staak brengen / viel hy van zijn zelven / 't welk zoo lang duurde / tot dat zy nevens de andere geheel verbrandt was. Tot zich zelfs gekomen

komen en 't Volk weg zijnde / ging na de Paal daar zijn Moeder aan verbrandt was / en zogt de schroef / die bewarende tot een gedagtenis.

Deze Mayken Wens hadde groote benauthepd in haar gevangenis / ontstaande uyt verscheyde redenen / als in een van haar brieven blijkt. Ten eersten was ze zeer bekommert of ze wel mogt zwanger zijn / daarze zeer aan twyffelde / stellende haar evenwel zoo veel doenelijk was in den Heere gerust / zeggende: Ik wil 't den Heere opgeeven, want al kreet ik myn oogen daarom uyt, zoo moet het blyven zoo het is. Ten tweeden zoo hadse al byn wat zwarigheyd wegens haar voorigen wandel / dat die zoo net niet was geweest / als zy wel wenste / gelijkze in een Brief aan haar Zoon Adriaan laat blijken / schrybende (hem tot het goede vermanende) aldus: Zie op uwen Vader, hoe lieffelyk hy my voorgegaan heeft, met vrindelykheyd en beleeftheyd, my altyd onderwyzende met des Heeren Woord. Och of ik hem alzoo nagegaan hadde, hoe ligt zouden myn banden zyn! Ten derden beklaagtze haar datze haar lijden niet zoo dankbaar en geduldig konde opnemen / alsze oordeelde / dat het wel behoorde. Het is (schryft zy aan haar Man) my wel leet, dat ik niet dankbaarder en ben van het geene my overkomt; want het is al des Heeren werk: men behoorde den Heere alzoo wel te danken in tegenspoed als in voorspoed, want als 't ons de Heere al neemt, zoo neemt hy ons niet meer als hy ons geleent heeft, want het behoort ons niet langer toe als het den Heere belieft. Och! of ik den Heere altyd zoo wel konde danken, als het den vleeze qualyk gaat, als dat het wel gaat, dan kan men den Heere wel danken. Och! myn lieve en zeer beminde Man (schryftze voorder) wil den

Heere hartelyk voor my bidden, dat hy wil den ſtryd van my neemen; want het wel in zyn magt is als 't hem belieft. Te regt heeft de Heere geſproken, die 't niet alles en verlaat, die is myns niet waardig. Want de Heere wiſt wel dat het voor 't vlees al zwaar zoude vallen, dan ik hoope dat my de Heere ook daar door helpen zal, gelyk hy 'er veele gedaan heeft, en ik 't hem ſlegts betrouwen kan. Och! hoe gemakkelyk is 't een Chriſten te zyn, zoo lange als 't Vlees niet in de Proeve geſtelt is, ofte niet verlaten en moet, dan is 't al goed een Chriſten te zyn. Ten vierden viel haar het ſcheyden van haar lieven Man en Kinderen zeer bitter, ſchryvende in dezen zelven Brief aldus: Och! myn lieve vriend, ik en hadde nimmermeer gemeent, dat my het ſcheyden zoo zwaar gevallen zoude hebben, als 't doet. De gevangenis was wel zwaar in myn oogen; maar dat was om datze zoo tyrannig waren, en nu is my het ſcheyden het zwaarſte. Dit moet men bekennen / waren al t'zamen zwaare bezoekingen en onmogelyk voor het zwakke Vleeſ / zonder de Goddelyke hulpe te draagen; maar al de zwarigheyd ging van haar weg als zy ter dood verooordeelt was / gelyk ze aan gemelden Zoon in een anderen Brief / als ook aan eenen Jan de Metſer, in den nagt als zy ter dood verweezen was / ſchryft: Myn lieve Zoon en vrees doch niet voor dit lyden, ten heeft niet te beduyden, by dat eeuwig duren zal. De Heere neemt de vreeze als weg, ik en wiſt niet van vreugde wat ik doen zoude, als ik verweezen was; daarom laat niet Godt te vreezen, om alzulken tydelyken dood. Ik en kan mynen Godt niet ten vollen danken, van de groote genade, die hy aan my bewezen heeft. En aan Jan de Metſer; nu en kan ik niet veel

ſchry-

ſchryven, dewyl ik verwezen ben, nochtans was ik zoo vol vreugde, dat ikze niet met monde en zoude konnen uytſpreken, de Heere moet doch eeuwig lof hebben, van de groote genade die hy aan my beweezen heeft, die doch zoo vreesagtig hebbe geweeſt. Och! wat een ſterken Godt hebben wy, by dat wy zien dat de Godloozen hebben. Och! laat ons goeden moet hebben, &c. De Schryver verhaalt datter in 't Jaar 1659 / noch verſcheyden Kinds-kinderen hem welbekent in 't leeven waren / die Mayken Wens, naar haar Grootmoeder genaamt zijn.

JANNEKEN MUNSTDORP,

TOt Antwerpen met haar Man en drie Vrouwen (waar onder gemelde Mayken Wens) als zy om Gods woord te hooren vergadert waren / gevangen / zijn allen / na geweldige aanvegtingen / en ſchrikkelijke dreygementen / leevendig ten vuuren veroordeelt / worgende haar Man voor af / en zy met de andere drie eenige Weken daar na / om dat zy op 't uytterſte Swanger was / met een ſchrikkelijk vuur verbrandt. Deze Vrouw / als gezegt is / Swanger zijnde / verloſte na haar Mans lijden / in de gevangenis van een Dogter / zijnde haar eerſte Kind / 't welk zy / om dat ze ſterven moeſt / naar haar naam / Janneken noemde / ſchikkende het terſtond / eer dat de Papen daar agter quamen / naar de Vrienden / en ſchreef het omtrent een Maand oud zijnde een Brief of Teſtament / om van haar / tot haar Jaren komende / geleezen te worden; met hoe groote en dringende redenen van Liefde en Vermanin-

gen / kan ieder ligtelijk denken / en als 't gelegen komt / leezen. Hoe hart het geweest is / van haar lieve Janneke te scheyden / en 't noopt meer te zien / is zonder tranen / inzonderheyd van een lief hebbendt Moederlijk harte niet te gedenken / daar de zulken getuygen van konnen zijn. Haar Schryven zal 't ons ook in gedagten brengen. Als zy haar Vader en Moeder in een Brief / haar omoozele Lammetje aan beveelt / om 't zelve niet anders als wel te doen / zoo schryftze voorder: datze het in groote droefheyd en banden, heeft gedragen en gebaart, en het zelve zoo zeer als haar eyge Ziel beminde, dat zy 't zonder tranen niet konde schryven; inzonderheyd, als zy gedagt aan haar lieven Man, van den welken zy het gedragen hadde. Seggende voorder; hoe groote vreugde het zyn zoude, dewyle zy sterven moest, dat de Heere het geliefde te halen, en zoo ze het hadde mogen opbrengen, in hoe groote waarde zy het zelve gehouden zoude hebben, alzouw-z'er gebrek mede geleden hebben, zoo zoudeze het niet van haar hebben laten gaan; evenwel toontze ter liefde van haren Heer / niet alleen dit / maar zelfs dat schrikkelijk lyden / van leevendig ten vuure te gaan / met een standvastig voornemen te verwagten. In een Brief aan haar Suster / des morgens ten een uure / als zy daags te vooren haar vonnis hadde ontfangen / geschreeven / toondeze hoe gerust / en vrolijk zy haar Offerhande te gemoet zag / dieze niet en dagt / dat de Heere haar waardig zoude gekent hebben / zeggende: dat de Heere haar verhoort hadde, om in zynen Naam een Offerhande te mogen doen: datze zulks nooyt verdient hadde, maar dat de Heere haar daar toe bequaam wilde maken, door zyn genade. Voorder zegtze: och! wat een noodhelper hebben wy, die

ons

ons niet beſchaamt en laat. Hoe kort dat my de tyd heeft gedogt, dien ik hier geweeſt hebbe, daar ik te vooren zoo voor bevreeſt was, en dat hy my zoo getrouwelyk in alle mynen nood heeft bygeſtaan, en my nu zoo vrolyk maakt, dat ik van geen droefheyd en weet te ſpreeken. Och, och! hoe ſterk is onze Godt, wie en zoude hem niet begeeren te vreezen, waar voor zouden wy verſchrikken, God is met ons, wie mag tegen ons, wy moeten 't doch al hier laten. Ik mag wel zeggen dat noch nooyt meerder vreugd in myn herte en was, dan ik hadde als ik verweezen was. Wat lager zegtze noch: och! wat een vreugd is dit in myn harte, dat ik u lieden niet ſchryven kan. Och! hoe kragtelyk werkt de Heere in ons arme zwakke vaten, &c.

ANTHONI YSBAART,

GEweeſt zynde een Dienaar van den Hoogen-Baljouw van Gent / die by gelegenthepd van zynen Dienſt / de geloovigen met zulk een onverwinnelyke ſtandvaſtigheyd en vroolyke geruſthepd hares gemoeds / in haar onſchuldig lyden / haren Godt zoo onvertzaagt hoorde belyden / wierdt daar door overtuygt en in zyn gemoed bekommert / verlatende zynen Heer en tevens den Roomſſen Godsdienſt / onaangezien de dagelykze voorbeelden hem zyn eynde voorſpelden. Deze dan / na dat hy op zyn Geloof den Doop hadde ontfangen / vlugte naar Vriesland / moetende om de Koſt aldaar zeer ſukkelen. 't Gebeurde dan / dat een Broeder uyt Tielt in Vlaanderen / ook aldaar gevlugt en veel Goederen agtergelaten hebbende dezen Anthoni

bewilligde om na Tielt te reyzen / zijn dingen aldaar te redden / en 't geen mogelijk was mede te nemen. Hy dit verrigt hebbende / in meening om wederom na Vriesland te reyzen / wierdt van den Baljouw van Tielt aangesproken en gevraagt / of hy niet mede van dat Volk was en van haar uytgezonden? 't welk Antoni niet durvende ontkennen / wierdt hy aldaar gevangen / en na veel quelling en aanstoot / als een Ketter / volgens 's Keyzers Plakkaat / leevendig ten Vuure veroordeelt. Zijn Vonnis aldus gelezen zijnde / vroeg hy de Heeren of zy niet en dagten / dat zulk een Vonnis al te hard over hem was / die niemand misdaan hadde? Waar door hy haar bewoog zijn Vonnis te verzagten en hem eerst te wurgen / haar daar voor bedankende. In zijn laatste uure / zogt de Paap hem noch af te trekken; maar hy meest al zijn redenen afslaande / zeyde: Laat my met vreeden, myn gemoed is wel gerust, en myn afscheyd zeer naby, want de Klok, die daar nu slaat, zal noch geen eenmaal slaan, of ik verhope myn offerhande gedaan te hebben, en thuys te weezen by mynen verlosser, daar al myn hoop en betrouwen op staat. Hy quam met zeer slegte Kleederen te voorschijn / alzoo dat hy de zijnen tegens een gevangen Quaaddoender / die haast uyt zoude komen / verwisselt hadt. By de Paal komende knielde hy neder / en deedt een ernstig Gebed / en ging daar na aan de Paal. De Woelstok / om hem te wurgen 't zoek zijnde / hieuw de Baljouw met zijn Kapier een stuk van den Toorts-stok / daar men 't vuur mede zoude aansteeken / en dus stierf hy / zijnen Geest in Godes handen bevoelende / zeer zoetelijk. 't Vuur aangesteken zijnde / ontstont 'er zulk een schrikkelijken onweder / dat veele lieden zeer verhaast zijnde /

/. geloofden dat Godt alzoo zijn mishagen over
: tyrannig handelen der vzomen betoonde.

AANMERKING.

N 't Jaar 1572 / vlugte een Jong-gezel / een Muntmeesters knegt tot Nimwegen woonagtig / wegens het Martelen van eenen te vogenoemden Jan Blok, naar 's Hartogenbos / wierdt aldaar / onaangezien zijn Meester 1000 den tot zyn verlossing aan den Schout hadt ge: / op de Markt levendig verbzandt / en een ngman / Hendrik van Ekkeloo genaamt / met Swaarde Geregt. Eenen Jan Hendrikfz, een uurman / van Swartewaal gebooztig / is tot lst gepijnigt en levendig verbzandt. Hy wierdt t gestopten Monde vooztgebzagt: in welke gnthevd hy evenwel noch deze woozden spzak: geld het eerste te regt, nu moet de Waarheyd komen bezegelt zyn. Zijn onderzoek en lezens ardige Bzieven kan de Lezer in 't oozspzonke vinden. Met den zelven dood en ter zelver tijdt laatze / wierdt een Korendzager gebommist: dezen rdt zijn Tonge met een bzand-pzer geschzoept /) spzak met groote kloekmoedigheyd noch deze ozden: alzoo moet ik nu de Waarheyd betuy; want zoo het my om myn zaligheyd niet te n en hadde geweest, ik zouw wel veel zwastryd ontgaan, en pardon verkregen hebben; ir nu hebbe ik een goeden stryd gestreeden, den) voleyndt, het Geloof behouden, en nu voorı is my bereydt de Kroone der Regtvaardigheyd. ar na riep hy: ô Heere! wees my armen ıdaar genadig, ik die niet waaardig en ben om

uwen Name te lyden.; maar gy hebt my daar toe waardig gemaakt. Eyndelijk: ô Heere! ontfang mynen Geeſt in uwe handen. Twee Kleermakers/ de eene Sander Wouters van Bommel/ de andere Evert Hendrikſz. van Warendorp, zijn tot Amſteldam op den 3 September/ leevendig verbrandt. Haar vonnis of beſchuldigingen waren deze: als dat zy tegens haar ſchuldige pligt den Keyzer/ en de Moeder de Roomſe Kerk waren afgegaan/ binnen eenige Jaren niet en hadden Gebiegt/ nog het H. Sacrament ontfangen/ haar by de Secte der Mennoniten hadden vervoegt/ Herdoopt waren/ en 't gebrooken Brood met haar gegeten. Een jong by Gezel genaamt Hans Knevel, zijnde een Droogſcheerder tot Antwerpen/ wierdt verſpiedt zijnde van een goed Vriend gewaarſchout/ trekkende te ſamen naar Hamburg; doch eenigen tijd hier na om Wol-koopmanſchap/ wederom eens tot Antwerpen komende/ wierdt upt zijn Herberg gehaalt/ gevangen/ en na onderzoek/ pijnigen/ en ſtandvaſtige belijdenis zijnes Geloofs/ aan een Staak verbrandt. De Paap tot hem komende/ vroeg de Lijder naar de oorzaak van zijn komſt de welke antwoorde om uwe Zielen te winnen. gaa dan, zeyde de gevangen, in onneerlyke huyzen, dronken Herbergen, Kaats-banen en tot die, die ontſchuldig bloed vergieten, en zie die haar Zielen te winnen; de myne heeft Chriſtus gewonnen. Tot Gent zijn drie Mannen en een Jonge dogter t'ſamen in een vuur verbrandt. De eene Mattheus Barnaart genaamt/ zijnde een Leeraar en Diaken Dienaar/ heeft een Teſtament aan zijn Kinderen naar gelaten: haar daar in zeer aanprijzende een regt geloove en een heylig leeven/ en de oorzaak zijns lijdens te onderzoeken/ ook dankzegging voor

voor en een na den Eeten / luijdende als volgt: Smaakt en ziet, hoe vriendelyk dat de Heere is, die deze Creatuuren geſchapen heeft, den geloovigen met Dankzegginge te gebruyken gegeeven, tot Lof en Prys zynes Heyligen Naams. ô Alderliefſte, goedertierenſte, barmhartige en eeuwige Vader! wilt uw arme ellendige Kinderen, die in vervolgingen zyn, om uwes Heyligen Naams wille dog niet vergeten. Na den Eeten: Laat ons nu den Heere Loven en Danken, die ons zoo middelyk geſpyſt heeft aan onze Lighamen: laat ons den Vader ook bidden dat hy ons nu wil ſpyzen met dat Brood des Eeuwigen Leevens; op dat wy met onzen geſpysden geeſt, Ziel en Lyf, zynen Heyligen wille mogen na komen.

De tweede / Adriaan Rogiers, heeft dzie Bzieven aan zijn Hupsvzouw na gelaten / waar in hy zich vol moet vertoont / om zijnen Godt zijn Ziele Zaligljk op te offeren / zeggende: bereyd te zyn met zynen Godt over de muren te ſpringen, en met den ouden Eliazer liever eerlyk te willen ſterven, als ſchandelyk te leeven. Maar niet zoo hartig toonde zich de derde genoemt Maarten van der Straten, ſchzijvende in zijn Bzieven / dat van allen die Godt vzeezen / niemand zoo zwak als hy was / beklagende het zelve meenigmaal met overvloedige tranen. Och! (ſchzijft hy) of ik waters genoeg hadde in myn Hoofd, en dat ik dag en nagt mogte beweenen myne ellendige zwakheyd, want myn krankheyd is boven maten groot: nogtans roemt hy in een anderen Bzief / dat hy in tamelijke gezonthepd naar Vlees en Geeſt was / Godt zy geprezen, zegt hy / myn gemoed ſtaat, om den Heere naar myn krank vermogen te vreezen, alle myn leeven lang.

In

In 't Jaar 1573/ is eene Michiel van Bruſſel, tot Gent verbrandt/en Barbertje zijn Huysvrouw in 's Graven Kaſteel/ met den Swaarde onthalſt. Eene Jan van Akkeren is ook tot Antwerpen verbrandt/ en na dien zelven nog een Broeder en twee Zuſteren om 't Geloove gedoodt. Tot Gent zijn in dit zelve Jaar twee Broederen en een Zuſter gedoodt. Twee Zuſteren/ de eene/ Lippyntje Stajaarts, de andere Syntje Baarninge of Kreupel Syntje, zijn mede aldaar met den Swaarde onthalſt. De eene ſtrekte haar handen naar boven; waar om een Broeder tot haar riep: Schaap wagt uw handen/ en wierden aldus beyde haar duymen/ met den zelven ſlag afgeſlagen. Ter zelver tijd wierdt eene Jacob van den Weege aldaar verbrandt: deze was uytnemend bedroeft om zijn Huysvrouw en drie Kinderkens; dit zyn zyn eygen wooxden: och! myn alderliefſte onder de Zonne, met myn drie Kinderen, die myn harte zoo mat maken, dat ik nauwelyks weet wat ik aan myn zelven hebbe; want als ik u lieden behartige, dan legge ik zoo zeer benauwt in de parſſe des druks, dat myne oogen vloeyen van tranen, en ik my zelve qualyk ſtillen kan. Och! myn lieve Huysvrouw met myn drie Schapen, die ik liefhebbe, hoe ſterk is de liefde, hoe zal ik u een ſcheyd brief konnen ſchryven; want de wateren des druks vervullen myne oogen. 't Is bedenkelijk dat hy de zelve te meerder bemindt heeft/ nademaal hy uyt de Landen des Koning van Spanje gebannen zijnde/ zeven Jaar hadde landvlugtig moeten zijn met de zelve/ en kommerlijk zijn koſt hadt moeten winnen. Hy heeft verſcheyden Brieven als ook een Belijdenis zijns Geloofs na gelaten/ die de begerige Leezer kan naarzoeken. Tot

Rot-

Rotterdam wierdt in dit zelve Jaar eene Mayken van Deventer ter dood gebragt: de reden was / zoze voorgaven / om datze was een onverzettelijke en halsstarrige Ketterinne. Zy had vier Kinderen / met of zonder de welke / zy haar Man / zoo 't schijnt ontvlugt was; dewijl hy met haar in 't Geloof niet eens was / hebbende al haar goederen hem gelaten. Aan deze Kinderen schrijft zy een zeer ernstigen Brief / en badt haren Godt ten laasten met deze volgende woorden: och Heylige Vader! heylig de Kinderen van uwe Dienstmaagd in uwe Waarheyd, en bewaarze van alle quaden, en van alle ongeregtigheyd, om uwes Heyligen Naams wille. Och Almagtige Vader! ik beveelze u, want het uwe Schepzelen zyn, draag gy dog zorge voor haar, want het is uw handwerk, op datze mogen gaan op uwe paaden. In 't laast van dit Jaar zijn nog tot Gent twee Dogters / Zusters zijnde / Suzanneken en Kalleken Klaas of Drajaarts genaamt / gevangen / de eene 24 en de andere 26 Jaren oud zijnde; die beyde om haar Geloof en stantvastige Belijdenis / op den Vrydags Mart / met Ballen in hare monden levendig verbrandt zijn. In den Jare 1574 / zijnder tot Antwerpen 37 in een Vergadering / en tot Brussel 17 Perzonen / Mannen / Vrouwen / Weduwen en Jonge Dogters / gevangen. Deze wierden vreesselijk gepijnigt / maar bleven alle volstandig / en wierden op verschepdene tijden alle verbrandt. Men stopte hare monden met Stokken en Ballen / maar alzoo zommige die 'er nog uyt kregen / en tot het volk spraken / zoo namen de Monniken Schroeven / als Duyen / en wierdt de Tonge eerst met een heet Yzer gebrandt en gezwollen zijnde geschroeft / en zy alzoo verbrandt.

REYT-

REYTSE EYSESZ.,

EEn Vries / oud omtrent 25 Jaren / hebbende een zeer beminde Hupsvrouw met een Kindeken van een half Jaar / komende tot Oldenbozn / ontmoete hem een Gzietman Andries Gryper genaamt / uptgegaan om Vieven te vangen / wierdt van den zelven verzogt mede in zyn Hups te gaan / daar hy na eenige Vzagen gevangen / en na Leeuwaarden gevoert wierdt : daar wierdt hy aangevogten van de Papen ; maar hy haar verstandelyk antwoozdende / vermogten niets op hem ; waarom hy gescholden wierdt vooz een die den Dupvel in hadde / tot hem zeggende : gy vertwyffelde Booswigt zoude men u niet dooden ? wy zouden het voor Godt niet konnen verantwoorden, zulken Ketter als gy zyt: gy zult, om dat gy u niet wilde laten wyzen, hier het tydelyke, en hier na het eeuwige vuur ontfangen. Ja zelfs wierdt zeekeren Cozneis Vzouw / verstaande dat hy niet in de Misse en geloofde / zoo quaad / dat zy zepde ; zoo daar anders geen Beul was te vinden / dat zy zulk een Ketter wel dooden wilde : gelyk alles in zyn Disputatien en Vzieven / waardig om geiezen te wozden / gezien kan wozden. Hy was uptmuntend bezwaart om zyn Vzouw en Kind / wegens hare zaligheyd / zulks dat hy schzyft / niet te weten waar heenen van dzoefheyd / biddende Godt wegens dezelve nagt en dag. Vooz hem zelven was hy zeer wel gemoed / inzonderheyd in 't ontfangen van zyn Vonnis / lovende zynen Godt / dat hy hem tot het lyden om zynen Name hadde waardig gekent / hy was / volgens zyn getuygenisse / tegens een goed Vziend /

Vriend / zeer wel getrooſt / en had meerder vreugde als hy opt zyn leeven hadde gehadt / ging al zingende na de Geregt-plaatſe; alwaar hy / na dat hy op zyn aangezigt vallende / zynen Hemelſchen Vader hadde gebeden / in 't water verſmoort wierdt 1574.

Gemelde Gvietman met zyn Huysvrouw waren wel in haar gemoed overtuygt en ongeruſt / en jammerde het haar dat men deze Luyden / die niemand eenig leedt deden / zoo boven maten hard handelde; maar des Konings vrindſchap en zyn Ampt deden hem zulks in den wind ſlaan; waar door de goddelyke oordeelen hem kort na deze daad met magt overvielen; want de Vryburgers uyt Holland in Vriesland komende / verwoeſten zyn Huys / deden hem veel ſmaat en lyden aan / namen hem mede na Holland / loſten hem voor 6000 Gulden; doch hy moeſt daar boven alle dagen noch honderd Guldens geven tot hy verloſt was / zynde hier door in de uytterſte armoede met Vrouw en Kinderen geraakt / was hy noch daar en boven zeer zwaarlyk gequelt met Grabeel en Teering / waar by noch quam dat hem zyn conſcientie om deze daad ſchrikkelyk benauwde / waarom hy met groote rouw Godt badt / hem met deze tydelyke ſtraffe te vergenoegen / en hem van de eeuwige te bevryden: Allen Vervolgers tot een Voorbeeld.

HEN-

Hendrik Pruit in een Schuit Verbrand. 48

HENDRIK PRUYT.

EEn Schipper van Harderwijk / varende door de Zuyder Zee na de Vriesse Kust / wierd aldaar door last van een Walssen Cornel tot Workum / zijnde een wreed Mens / met een Jagt nagezet / waar op Hendrik dit ziende / tegens zijn Vrouwe zeyde: Tryntje Jans, Schaap, hier komt de Wolf: haar vermanende tot vrymoedigheyd / en zonder geveynstheyd te spreken / 't geen zy haar zouden vragen. Aan 't Boort komende / vroegen zy van waar 't Schip quam / zy antwoordde van Harderwyk. En hoewel dezelve Stadt toen noch Konings was bragtenze haar evenwel aan Land en Hendrik in de gevangenis. Het ware Jonge Luyden en die malkanderen zeer beminden; waarom de Vrouw zeer bekommert was / om haar

Man

Man wederom los te krygen / daar hy ook zelfs weynig kans toe zag: radende zijn Vrouw na haar Vrinden te gaan / om te zien of dezelven het Schip / het welk haar voornamentlijk aanging / zouden konnen lossen / 't geen zy dede. Ondertusschen wierdt Hendrik eens onderzogt / en bevonden een Menno-Gezinden te zijn; doende de Colonel / hem daar op in een welbeteerde Schupt / op den Mastbank / met beyde zijn handen op den zelven gebonden / zetten / beteerde ook zelfs zijn lighaam / stak de Schupt buyten de Haven zijnde / in den brandt / en zond hem in dien staat voor de Windt t'Zeewaarts. De Lyder ondertusschen zijn handen / 't zy door 't branden of breken los krygende / scheen hem zelfs van den brandt noch eenigzints te redden; 't geen de Vervolgers ziende / zijn na hem toegevaren en staken hem voort dood. 't Was de Vrouw haar geluk / dat de Colonel zoo haastig met hem voort ging / had hy haar gehadt / hy zouze de zelve gang hebben laten gaan / ja hy zwoer in tooznigheyd / dat / als hyze kreeg / al was ze dood en begraven / hy zouze doen verbranden.

OLIVIER WILLEMSZ.,

GEbooren tot Nimwegen / in de Studie opgevoedt / niet alleen van een opregt Geloof / en deugtzamen wandel / maar ook van een doordringendt verstand / zeer ervaren in de Griekse / Hebreuwse en Latynse Talen / was voor zijn verandering een Pastoor tot Leeuwen / een Dorp tusschen genoemde Stadt en Tiel / beginnende zomtijds wat zwarigheyd te maken / in 't oeffenen der Misse / en andere Roomse Inzettingen / wierdt

hy verdagt / begaf zich door raad van gunstelingen naar 't Land van Kleef / en zijnde in de Gemeente der Doopsgezinden / tradt in Egt met een Antwerpse Weduwe / aldaar ook om de vervolging gevlugt / en gingen t'zamen (door hoop van verzagting wegens de bloedige Plakkaten) wederom na Antwerpen / sloegen haar neder in de Steen-Houwers vest / alwaar de Vrouw quam te geleggen van twee Jonge Zoons / daar door zy / om dat de Kinderen niet Gedoopt waren / berugt raakten van Ketterye / wordende op aanklagen / als de Kinderen omtrent vijf vierendeel Jaars oud waren / gevangen. De Vrouw wierdt wederom (maar hoe word niet gezegt) verlost; maar Olivier gedreygt met pynigen; doch bleef standvastig en onbeweeglijk: waar door hy na drie dagen gevangenis / om dat hy op zijn Geloof gedoopt was / en eenige goede; doch by de Pausgezinden verboodene Boeken had verkogt / leevendig ten vuure is veroordeeldt / en des anderen daags tusschen twee Jonge-Dogters (ook aldus veroordeeldt) verbrandt.

Eenige Doopsgezinde Christenen,

IN 't Jaar 1575 uit Vlaanderen / om de Vervolging en slegte Neering / naar Engeland vertrokken / meenden / onder de Koninginne Elizabeth (groote hoope hebbende van hare goedertierenheyd) vryer aldaar te zullen woonen; maar vonden haar ellendig bedrogen; want aldaar / op Paasdag / ten getaele van omtrent 25 Persoonen vergadert / wierden zy verspiedt / en door den Constapel / in haar Gebed met groote onstuymigheyd over-

overvallen / die haar Duyvels noemde / en gevangen bragten naar het Suytwerk / de Mercice genoemt / waar van onder wegen twee ontſnapten / en hadden meer dus kunnen wtgeraaken. Alhier door een goed vriend op Borgtogt van 100 Ponden Sterlings losraakende / wierden kortſ daar na in Sint Paulus Kerk / voor den Biſſchop en andere ontboden. Verſcheenen zijnde wierden haar vier artijkelen voor geſtelt. Den eerſte / dat Chriſtus zijn Vlees van het Lighaam van Maria had aangenomen. Den tweede / dat een Chriſten wel een Eed mag doen. Den derde / dat men de Kinderen moeſt laten Doopen. Den vierde / dat een Chriſten wel het Ampt der Overheyd / zelfs in Crimenele zaken mogt bedienen. Eeker Schryver / Jaques de Zomere, voegter by / dat zy moeſten gelooven van den Duyvel verleyd te zijn / en verzaken alle Ketterpen en Secte der verdoemde Herdoopers / verdoemende daar mede hare Broeders en Suſters / in dien ſtand geſtorven / zeggende de Biſſchop ook / datze in dat gevoelen / allen verdoemt waren. Deze Artykelen hondenze geenzins toeſtemmen ; maar gaven een zeer voortreffelijke Belydenis van haar gevoelen ſchriftelijk over ; waar op gemelde van Zomere, hoewel Kalviniſt / van gevoelen zijnde / haar wel voor Broederen konde erkennen / en geloofde volkomen aan hare Saligheyd / indienze hare Belijdenis met een goede Conſcientie beleefden ; maar vernoegde dit in geender manieren den Opperſten en andere Biſſchoppen / welke eerſte leelijk en grimmig tierde / als ook de anderen / zeggende : zoo der geen regt over zulke Ketters geſchiedde / wilden zy 'er de handen aanſlaan. Men gelaſte haar de Artykelen te onderteekenen / zoo ze niet weeden wilden

woonen / of zy zouden anders een ſchrikkelijken dood ſterven / ja levendig verbrandt worden / waar door vijf wegens zwakheyd afvielen / meenende dat het daar mede wel zoude zijn / maar moeſten noch met een Mutſaart of Kuyzere op de Schouderen / te kennen gevende / datze het vuur verdient hadden / op Sint Paulus Kerk hof voor den Predikſtoel ſtaan / en in preſentie van meenig duyzend Menſchen / een Predikatie hooren / en met een Brief in haar handen hare verlepding toonen / tegens gegeven woord van den Biſſchop / die haar belooft hadde voetſtoots te laten vrygaan. Tien a twaalf andere vlugtten / ziende haar nakende ongeval ; maar quamen al te maal daar na weder / om reden / voor eerſt wegens haar Borg ; Ten tweede / om dat de Biſſchop dreygde / met de anderen hart te zullen handelen ; en voornamelijk ten derde / dat de zelve haar gezworen had / als een man met eere / zoo zy weder quamen / na drie a vier dagen alle te zullen ontſlaan : maar hy hieldt zijn woord niet / gelijk vervolgens gehoort zal worden. Deze vrinden van quaade tot erger gevangenis (waar door een van de Broederen quam te ſterven en de andere zelfs naar het vuur verlangden) gebragt zijnde / zoo zijn ondertuſſchen veertien volſtandige Brouwen / en een Jongman die voor den Biſſchop wel de gereetſte in 't ſpreeken was geweeſt / uytgelaten / en Scheep gebragt / de Jongman agter een Karre gegeeſſelt / om naar Holland en Zeeland verboerd te worden / als niet waardig zijnde in het Rijk te woonen / en op den hals het zelve verboden ; blyvende nog vier Mansperſoonen zeer ſtrengelijk gevangen ; dewelke wetende dat de Koninginne / en de gantſche Raad / geheel geſtoort op haar waren / een verzoek Brief maakten / dieze

be-

beneffens hare Belijdenis / aan de Koninginne zogten te vertonen; maar dooz quade aandzagers / als dat deze lupden Godt en Chzistus verloochenden / de Wereltse Politie verwierpen / en het volk tot Rebelligheyd opzupden / wilde zy de zelve niet eens leezen / ja bestrafte haar Staat Juffers / die ze haar vertoonden: waar dooz eyndelijk twee ten vuure gedoemt wierden / de eene een arm Man met 9 Kinderen / over de 50 Jaren oudt / genaamt Jan Pietersz., wiens eerste Huysvzouw / en deze zijn Vzouw haar eerste Man / beyde voozt̄ijds tot Gent / om het Geloove verbzandt waren; De andere een schoon welgestelt Man / van 5 a 26 Jaren / maar omtrent agt a tien Weken getrouwt geweest / Hendrik ter Woord genaamt / latende haar (tot verzwaring van haar vonnis / nog twee a dzie dagen zitten / van dag tot dag den dood verwagtende / en haar gedurig met de Artykelen te teykenen plagende; tot dat ze eyndelijk op Smitvelt / met groote schzik / en schzeeuwen levendig aan Palen verbzandt wierden. In 't uytgaan zeyde Jan Pietersz.: dezen weg hebben gegaan alle vrome Propheten, als ook Christus, onze Zaligmaker, 't welk van 't begin der dagen geschiedt is, van Abels tyden aan. Een Engels Leeraar spzak / spottende tot al het volk: deze lupden gelooven niet aan Godt. Maar Jan Pietersz. zeyde daar op: wy gelooven aan eenen God onzen Hemelschen Vader Almagtig, en aan Jezus Christus zynen Zoon. De overige twee zijn na veel jammer en ellende / behoudens haar Geloof noch vzygeraakt. Omstandiger kan het de Leezer in 't Martelaars-boek nazien; doch hoewel wy de kozthey̆d zoeken / zoo konnen wy niet nalaten eenige woozden uyt zekeren Brief van gemelden van Zomere,

(naderhand noch Penſionaris tot Gent / voor 't innemen dier Stad door Parma) dien hy aan zijn bedroefde Moeder / wegens deze zaake ſchrijft / aan te halen. Deze dan naar dat hy de zaak / die hy van naar by hadde beſchouwt / beſchreven hadt / zegt ten laatſten aldus: hier hebt gy beminde Moeder, van het eerſte tot het leſte beſchreeven de droevige Hiſtorie der gevangene, bekeerde, gebanne, en geexecuteerde Herdoopers; de welke, gelykerwys ik wel weet, dat u lieden zeer ongelooflyk en vreemt heeft gedagt te weezen, en dat gy zeer bedroeft zyt geweeſt, om dat die geenen, die hier voortyds zelve vervolging geleeden hebben, thans met Vuur en Zwaard anderer lieden Conſcientie dwingen, daar zy lieden nogtans te vooren geleert hebben, (het welk de waarheyd is) dat het geen Menſchen toe en komt, over eens anders Conſcientie te heerſſen, en dat het Geloove een zonderlinge gave Godts is, en in den Menſche niet door eenig Lighamelyk geweld, maar door het woord Godts, en verligting des Heyligen Geeſtes ingeplant wordt: ook dat de Kettery geen Vleeſſelyke maar Geeſtelyke misdaad is, die Godt alleen ſtraffen moet. Dat men de Leugen niet met geweld, maar met de waarheyd overwinnen moet. Dat het de eigenſchap der Kinderen Godts is, niet andren om haar Geloove te dooden, maar zelve om het getuygenis der waarheyd gedoodt te worden. Eyndelyk dat het bloed vergieten om der Religie wille, een gewis teeken des Antichriſts is, die hem zelven daar door, in de plaatze, en Regterſtoel Godts ſtelt, en hem zelven de heerſchappye over de Conſcientie (die Godt alleen toekomt) toe ſchryvende is. Voorder gelaſt hy haar / zig niet aan te argeren / noch aan de regte Waarheyd

te

te twijffelen / dat zulks van alle zelfs Geeſtelijke niet geapprobeert word / dat men ook op geen Menſchen moet bouwen / die heeden goed / morgen boos zijn / maar haar te houden aan de ware Godzaligheyd / datter altydt valſche Broeders onder de Gemeente ſchuylen / van de welke ook Paulus zegt niet het minſte geleden te hebben.

Wy voegen noch hier kortelijk by hare Belijdenisse aan de Koningynne / beneffens de Supplicatie / gezonden zijnde in ſubſtantie dit volgende / als:

Ten eerſten, van de Menſch-werding van Chriſtus.

Dat het eeuwig woord Gods in den beginne by Godt geweeſt is. Dat de Zoone Godts in de volheyd des tyds door kragt des H. Geeſtes is ontfangen, en geweeſt is de vrugt des Lighaams van Maria, dat hy is Vlees en Bloed deelagtig geworden, en voorts alles wat de Heylige Schrift van hem getuygt.

Ten Tweede, van den Kinderdoop.

Datze nergens gebod of exempel daar van vinden in de H. Schrift, dat men derhalven daar mede zoo lang behoorde te verbeyden, tot datze volgens de Inſtellingen Chriſti, haar Geloof in de Kerke belyden, zonder nogtans andre Kerken, die het anders verſtaan, te veroordelen.

Ten derde, wegens het Magiſtraats-Ampt.

Dat het niet alleen goed en profytelyk, maar van Godt verordineert is, tot beſcherming der goede,

en ſtraffe der quaden, en wildent daar by wel leiden: maar door vragen in hare Conſcientien gedrongen, of zy wel Chriſtenen konnen zyn? antwoorden zy; dat het om veelderleye beletzelen, voor Menſchen oogen zwaar en hart zal weezen, nochtans daar niet van wanhoopen nog het zelve onmogelyk agten.

Ten vierde, in 't Eedt-zweeren,

Komenze, zoo zoo zy zeggen, met de duyze Predicanten over een, datze wel met een goede Conſcientie, in een zaake die zy weten, God tot een getuyge dorſten aanroepen.

Volgt nog by 't geen zy, beneffens hare Belijdenis, van de Menſchwordinge van Chriſtus ontworden, in een Brief geſchreeven aan eenen Johannes Faxe, die haar voorſpraak by de Koninginne was geweeſt, deze aanmerkelijke reden.

Eyndelyk wy zyn Menſchen, en dat meer is ongeleerde Menſchen, die wel konnen dolen, en derhalven willen wy ons altyd leerlyk aanſtellen, allen den geenen die ons met de Schrifture beter konnen bewyzen: maar dat men ons daar toe met vuur ofte zwaard wil dringen, dunkt ons te vergeefs te wezen, en tegen reeden te ſtryden; want het wel mogelyk is, dat men ons door vreeze des doods wel anders zoude doen ſpreeken, dan wy gelooven, dat verſtaat gy wel onmogelyk te zyn.

Zoo dat de geenen, die met ons op deze wyze zouden handelen, ons voor oogen ſtellen een van beyden, tydelyk of eeuwig te ſterven: tydelyk, is't dat wy blyven, by het geene dat onze Conſcientie getuygt, regt ofte de waarheyd te weezen: eeuwig, is 't dat wy tegens onze Conſcientie doen en ſpreeken.

RA-

RAPHEL VAN DE VELDE

IS om zijn geloove / met eenen Jerominus Schepens, en anderen / in 't Jaar 1576 tot Gent gevangen. Zy hadden een zeer wreeden en bloedgierigen President / die haar elk appart deed leggen. Raphel in een stinkende put / waar door / om daar eens uyt te komen hy vroolijk was / als hy van de Papen onderzogt wierdt / zeer naar zijn eynde verlangende. Zy wierden alle na zeven Weeken gevangenis / en grouwelijk pynigen / levendig ten vuure gevonnist. Van het pynigen schryft Raphel in een zijner Brieven / aan zijn Huysvrouw / inzonderheyd dit volgende; ik wierdt op myn Rugge, met myn Armen onder myn Lendenen, t'zamen gebonden, op den Pynbank gelegt, leggende myn Hoofd op een Keyzel-steen, met geknoopte koorden over myn Scheenen, Dyen, Harte en Hoofd, dewelke met ketenen wierden gewoelt, dat het scheen ofze my het hoofd te morzelen, en Vlees, Aderen en Zeenuwen in stukken braken. In dit ondragelyk lyden, riep ik zeer erbermelyk tot mynen Godt om hulpe, waar door myn Leeden als dood zynde, ik wat rustе bequam; maar myn Medegenoten niet willende melden (waar om zy my zoo pynigden) gingen zy my nog veel harder aan, doende my twee dunne koordekens aan beyde myn groote Toonen, als mede de koorden op myn Scheenen en Dyen, rekkende en woelende nog vreesselyker als te vooren, dit deedt my zoo uytermaten wee, dat ik dagtvan de pyne te zullen sterven, roepende, ô Heere! hoe zal ik dit konnen lyden, moet dit nog lange duren? Maar

denkende om de eeuwige pyn, en mynen Godt om nieuwe hulpe (om myn Naaſten in zulk verdriet niet te brengen) aanroepende, ontfing ik zulken moed, dat ik eerder voorgenomen had te ſterven, als myn medeleden te melden. In deze geſtalte leggende gotenze my veel water in het Lyf, dat my ſchrikkelyk benaude, leggende ook de koorden op myn Dyen, op een varſe plaatze, woelende dezelven nog veel ſtyver als vooren; zoo dat ik ſchudde en bevende wierdt van pyne, gietende my op nieuw wederom water in, zoo dat myn Buyk zoo dik wierdt, dat het my tot tweemaal de Keele wederom uyt quam, en viel daar op door flaauwte van myn zelven: Waar op zy my los maakten, hebbende deze ellendige Marteling omtrent twee uuren geduurt. komende wederom tot my zelven, pryzende en lovende mynen Godt, voor dezen goeden ſtryd, in den welken ik t'elkens, als ik in den hoogſten noodt was, zoo blykelyke hulpe gevoelde. Met dit lyden hoop ik myn meeſte lyden geleden te hebben. Doch onaangezien hem de ſmert van het zelve noch drukte/ hadt hy een zeer volſtandig voornemen/ om alles uyt te ſtaan/ ter liefde van zynen Jezus; gelyk hy voorder in den zelven ſchryft.

En zyt om myns lydens wille niet bedroeft, maar pryſt Godt in deze zaake; want myn gemoed ſtaat, hoope ik, onveranderlyk en onbeweegelyk: want al zouden zy my nog tweemaal pynigen, zoo hoope ik te lyden al wat zy my doen. Ook en ben ik niet alleen bereydt my te laten pynigen, hoewel het een groote pyn is, maar ook om de waarheyd myn Vlees levendig aan een Staake te laten verbranden. Noch moet ik u wat ſchryven van myn vreugd, en blydſchap, die ik nu ter tyd hebbe in

den

den Heere, hoe dat de Heere myn harte ſterkt, trooſt en verheugt, als ik op de Schrifture gaa denken, dat ik, een zoo onwaardig Menſche, des lydens Chriſti mag deelagtig zyn. Ik mag nu met den Apoſtel zeggen, dat ik de Lidtekenen Chriſti in myne Leeden drage. In eenen anderen Brief aan zyn Mede-leeden in Chriſtus ſchryft hy ook dat zyn gemoed geheel wel ſtondt en hy wel te vreeden was / in 't geen voor handen was / 't zy te lyden of te ſterven om des Heeren Heylige Waarheyd. Ik zegt hy / en vreeze niet wat my een Menſche doen zal; want ik kryge veel meerder luſt, om t'huys te zyn by den Heere, in de eeuwige ruſte, dan ik doe om langer te leeven. Want, Schoon ik zelf uit de gevangenis waar, zoo als men 't begeeren en wenſchen zoude, zoo bevinde ik in my zelven wel dat ik meenigmaal bedroeft zoude zyn, als ik overdenke hoe perykuleus dat het nu is, in de Waereld te verkeeren.

In zynen laatſten aan zyn Huysvrouw / ſchryft hy / dat hem de boodſchap des doods, naar den Geeſt een vrolyke boodſchap was, hoe wel het Vlees wat ſchroomagtig was. Zeggende in 't laaſt van dezen zelven: nu mogen wy zeggen met Paulus, de ſtryd is geſtreden, de loop is voleyndt, en het Geloove is behouden, de Kroone des Levens is ons nu bereydt. Och Heere! wat ſchoonder trooſt.

Dikwils was hy zeer verheugt en verſterkt / door Brieven van zyn Huysvrouw aan hem geſchreven; welke Vrouwe hy om haar lieflyk hebbenden en vromen wandel / gelyk ook zy hem uytermaten beminde / en om de welke hy (als ook om een Soontje) dat zy t'zamen hadden / dikwils zeer bedroeft was / ja dat ook alle ongemak te boven

ging /

ging / waarom hy haar zijn Brieven met menigte tranen ſchreef ; dog hadde hier in wederom een grooten troost / dat hyze in de gunſte van haren Hemelſchen Vader / om haren wandel mogt vertrouwen.

Gemelde Jeronimus Schepens ſchrijft ook in een Brief aan zijn Geloofsgenoten / zeer troofteliike reedenen / onder anderen deze: voorts laat ik u weten, hoe dat het my in myne banden al gaat, te weten, dat ik zoo wel te vreeden ben, de Heere zy gedankt voor zyn groote genade : de Heere trooſt en ſterkt my zoo, en maakt myne banden zoo ligt, dat ik somtyds naauw en weet, dat ik gevangen ben. Hy neemt myn vreeze weg en maakt myn harte vroolyk en hy geeft my nieuwe kragten, &c.

LAUWERENS DE SCHOENMAKER,

ZYnde in 't Jaar 1576 tot Antwerpen gevangen / wierdt zoo grouwelijk geppynigt / dat zijn Lighaam gants verdorven was ; waarom hy den Cipier / die tegens hem zeyde (wanneer door de Spaanſe furie de gevangeniſſen geopent wierden / en Louwerens zitten bleef) Louwerens loop ook uyt / aldus antwoorde : waar zal ik loopen ? want ik ben zoodanig bedorven, dat ik myn koſt niet en kan winnen, en aldus blyvende / wierdt hy / als de furie over was / ter dood verooordeelt en omgebragt.

HANS

Hans Bert Wredelyk gepynigt en Verbrand. 49

HANS BRET,

ZYnde een Jongman van omtrent 21 Jaar / Zoone van een Engelsman / genaamt Thomas Bret, woonde by een Doopsgezinden uyker-bakker tot Antwerpen. Deze / beneffens n getrouwen dienst / zeer naarstig in het onderzoen der H. Schrift zijnde / vermaande dagelijks n geenen daar hy mede omging / tot een heylig ien. Sondaags vergaderde hy eenige aankomegen / zogt haar met alle vriendelijkheyd / met agen uyt de H. Schrift / en Godes beloften dreygementen / tot verandering te brengen: ende dit alles zoo ernstig en stigtelijk / dat veele m zogten; hy liet zich ook met den Waterdoop dienen; maar dit nieuwe ligt was te groot / en erdt haast rugtbaar. Zijn Meesters Huys / dat

zoo

zoo agter als voor / twee uytgangen hadt / wierdt met gewapenden wel bezet / die omtrent savonts ten 9 uuren aan de deur klopten. Hans Bret voor komende / vroeg wieder aan was ? zy antwoorden / dat hy zoude open doen ; maar merkende / datze met een Instrument bezig waren / om de deur van buyten te openen / dagt de boodtschap wel / dies hy naar binnen ging (als ondertusschen de deur wierdt open gedaan) waarschouwende zijn Meester / die met zijn Vrouw en andere Vrouwen aan Tafel zat / en die al t'zamen de vlugt naar agteren / om zoo weg te komen / namen / voordende eenige / waar onder Hans Bret, op den 6 May 1576 gevangen / en op den Steen gebragt / daar hy tot Augustus zat / en toen in een duysteren Put wierdt gezet / en eyndelijk 1577 / voor de Vuurschaar / met een volstandige blymoedigheyd gebragt / naar zijn Doop gevraagt en den zelven beleden hebbende / ten vuure veroordeelt / en wederom welgemoed zijnde / in de gevangenis tot 's anderen daags gebragt : als wanneer de Beul hem eerst met een gloepend Yzer de Tonge schroefde / en toen vast schroefde / brengende hem aldus op een Wagen / aan handen en voeten gebonden / naar de Mart / toonde hy zich ondertusschen aan zijn goede bekenden zeer vroolijk en wel getroost. By de Offer-plaats voegde hy zich (nedervallende met gevouwen handen en ten Heemel opgeslagen oogen) tot het Gebedt ; maar zy rukten hem in dit voornemen over ende / en bragten hem in zijn Hupsken aan den Paal / alwaar hy / met ketenen gewoelt / levendig wierdt verbrandt. Hy heeft zes zeer stigtelijke Brieven naar gelaten / zoo aan zijn Moeder / Broeder / als Geloofsgenooten / zijnde vol heerlijke lessen : in alle welke hy toont zijn krag-

kragtige hulpe / troost en blijdschap des Geestes / zijn dankbaarheyd / yver / liefde en verlangen tot zijn Hemelschen Vader. Dit zijn zijn eygewoorden / in een Brief geschreven aan zijn Moeder / als hy meende haast te zullen sterven: ik ben daar wel in te vreeden, de Heere zy gedankt, die my armen zwakken Mensch, hier in deze myne banden, sterkt door zyn Heyligen Geest, om te wederstaan alles wat my zoude hinderlyk, of schadelyk aan myn Ziele wezen; want het is de dag, daar ik naar verlangt hebbe. En wat lager: lieve Moeder, de Heere heeft my tot een beter plaatze geroepen, dan in deze booze arge Waereld te blyven; al is 't den vleesse zwaar, ik wil dat niets agten, by de blydschap die ik met alle vromen Godts genieten zal. Och! myn lieve Moeder, wie en zoude naar die Heerlykheyd niet verlangen: wie en zoude daar niet na haken, en met Paulus spreeken, ik zugte en verlange uyt dezen vleesse te zyn, want ik verwagte een andere woning, die niet met handen gemaakt is, maar eeuwig in den Heemel? Wie zoude deze tydelyke pyne aanzien, die de Menschen aan den Lighame ons zouden mogen doen, daar zulken blydschap weder voor belooft is, voor een weynig pyne eene groote onuytsprekelyke vreugde?

HENDRIK SUMER,

EN

JACOB MANDEL.

ZYn beyde om haar Geloove in 't Jaar 1582/ tot Tozgas in Switzerland gevangen. De eene was een Leeraar / en beyde zelfs van de Raadsheeren bekent / vooz vzome Mannen. Men vzagtze tot Baden / wozdende aldaar van de Regters in 't Raadhuys / in 't openbaar verhoozt / doende op haar Geloofs onderzoek / een volstandige belijdenis. 24 Papen waren hier mede by / die nogtans met haar alle / haar nog overtuygen nog afvallig maken/veel min eenige oozzaken des doods / voozt bzengen konden: hier dooz radeloos

deloos / gaven haar de Raadsheeren over / van welken ook eenige geenſins tot haar dood wilden ſtemmen ; dog door meerderheyd van ſtemmen / wierden deeze vrome Mannen evenwel ter dood / door 't water veroordeeld. Sulks hoorende verblijden zy zig van harten / en waren vrooljk en welgetroost / verklarende zulks haar veel meerder vreugde te zijn / als ergens op een Hoogtijd te gaan / en waren welgemoed dat Godt haar waardig hadde gekent / zijnen Name te verheerlijken / door zulken opregten dood / door welken veel vrome vrinden Godts de Hemelſche Kroone hadden verworven.

In 't uitgaan vermaanden zy de Aanſchouwers met groote vrymoedigheyd / tot boete van haar zondig leeven / en dingen zeer zoetelijk aan / den Heere een Lofzang te zingen ; 't welk veelen de tranen over de Wangen deed biggelen.

Komende aan het water / ſprak Hendrik nu myn Broeder Jacob, dewyle wy nu zoo lange te ſamen getogen zyn, laat ons nu ook met malkanderen voort trekken, door deezen tydelyken dood tot in 't eeuwige leeven. Jacob wiert eerſt geregt / waar op zy tot Hendrik zeiden: zie uwen Broeder nu ter dood gebragt, en ſtaa dog nog af, anders moet gy ook ſterven ; maar hy ſprak met groote kloekmoedigheyd : gy en behoeft u niet te laten dunken, dat ik afſtaan, en de Goddelyke Waarheyd verlaten zal, ik wil daar by volharden, al koſt het Lyf en Leeven. Een Paap badt hem zeer vierig / dat hy dog af zoude ſtaan van dat nieuwe ongeloof / en die booze Secte ; maar Hendrik zeyde / wat Secte? ik geloof in Godt den Vader Almagtig, en in Jezus Chriſtus, onzen Heere en Heyland, en in zyn Heylig Woord, en Goddelyk bevel, daar

in ſta ik, hout gy dat voor een Secte? durft gy het regte Chriſtelyk Geloof voor een Secte ſchelden? wat hebt gy dan voor een Geloof? hebt gy een ander Geloof, zoo zyt gy zelve in Secte, en in een nieuw Geloove: ſtaat dan daar van af, en verlaat uw zondig, laſterlyk en Goddeloos leeven. Dus moeſt de Paap met ſchande zwygen en de Lyder 't leeven daar laten.

Ik kan niet wel nalaten hier in te voegen Coppe van zekeren Brief / geſchreeven van zyn Hooghepd / den Prince van Orangie / Willem den Eerſten Hoogloffelyker Memorie / aan de Magiſtraat der Stede Middelburg / op een Supplicatie / door de Doopsgezinden aldaar / aan zyne Hooghepd gepreſenteert / als zy wierden geconſtringeert haren Eedt te doen / en de Wapenen te gebruyken / of haare Winkelen te ſluyten / die wy daarom hier by voegen / op dat yder kan zien / hoe haaſt de Menſchen van vervolgde Vervolgers konnen worden: en hoe die genen / welke kort te voren onder het Jok des Pausdoms zaten / nu andere / zelfs vromen / onder haar Jok deden zugten. Ziet hier de verſtandige zagtzinnighepd en goedertierenthepd van den Prince / de welke ook van al zyn Navolgers hier in gevolgt is. De Coppe is als volgt.

ALzoo van weegen zekere Ingezetenen dezer Stad Middelburg, zyne Excellentie ſupplicatie geprezenteert is geweeſt, daar by hen beklagende, dat de Magiſtraat der zelve Stad, onlangs hare Winkelen heeft doen ſluyten, en conzequentelyk haar Neeringe heeft verboden, 't welk nogtans hun eenige middel is, om hunne Familje te onderhouden, procederende het zelve Verbodt, ter cauſe, dat zy den gewoonelyken Eed zouden doen,

doen, als andere gedaan hebben, remonſtreerende te meer de voorſchreven ingezetenen, hoe dat zy nu gedurende zekere lange Jaren, zonder den voorſchreven Eedt oyt gedaan te hebben, alle Borgerlyke Laſten, Contributien en Schattingen neffens andere Borgers en inwoonders der zelver Stede gewilliglyk gedragen hebben, zonder oyt in eenige fauten bevonden te zyn. En daarom ook als nu noch wel behoorden over zulks ongemoleſteert te wezen; aangezien zy daar door anders niet begeren, dan in vryheyd hare Conſcientien te beleeven. Ten reſpecte van welke deze tegenwoordige Oorlooge, tegens den Koning van Spanje, by zyn Onderzaten aangenomen, en alle Ceremonien gereſiſteert worden, daar tegens ſtrydende; waar in het nu zoo verre (door Gods hulpe) gekomen is, dat de voorſchreve vryheyd van Conſcientie is geconſerveert; en daaromme onbehoorlyk zoude zyn, den Supplianten die af te nemen, die dog dezelve met Schattinge, Contributie en andre Laſten te dragen, niet zonder groot prykel haar lyfs en leevens, hebben helpen winnen, welke volgende by Requeſte aan de voorſchreve Magiſtraat gepreſenteert hebbende, voor Apoſtille gerapporteert hadden, haar te moeten reguleeren na de Politie en Ordonnantie der voorſchreve Stede; waar door de voorſchreve Magiſtraat ſchynt te pogen, door den Eed niet alleen hun Supplianten binnen Middelburg rezideerende, maar conſequentelyk onttallyke andre in Holland en Zeeland, hen onder zyn Excellenties Protectie, volgens zyne Plakkaten begeven hebbende, uyt den Land: met Huysvrouwen en Kinderen, tot hen lieder grondelyke verderfeniſſe te verdryven, waar door niemand eenig profyt kan bekomen, dan maar alleen dezer Landen

groote merkelyke ſchade, overmits door dien al' omme de Neeringe grootelyks zoude komen te verhinderen. Verzoekende ootmoedelyk derhalven zyn Excellentie de zake met compaſſie in te zien, en daar inne behoorlyk te voorzien; en inzonderheyd, aangezien de voorſchreve Supplianten prezenteeren, hunne ja, in plaatze van Eedt te doen ſtrekken, en de Overtreders van dien als Eedtbrekers geſtraft te zullen worden: Soo is 't, dat zyn Excellentie, het geene voorſchreven is overmerkt hebbende, en daar op wel rypelyk doen delibereeren heeft, door voorgaande Advyſen van den Gouverneur en Raden van Zeeland geordonneert en geſtatueert heeft by dezen, dat de voorſchreeven Supplianten zullen mogen by de Magiſtraet der voorſchreven Steede beſtaan, met haar luyder ja, in plaatze van Eede by hun lieden gepreſenteert, mits dat de Overtreders van dien, als Eedtbrekers en meynedigen zullen geſtraft worden. Bevelende en belaſtende zyn Excellentie de Magiſtraat van Middelburg, en allen anderen die dezen aangaan mogen, den Supplianten aangaande den Eedt, en anderſins tegens hun luyder Conſcientie, vorder niet te bezwaren, maar laten hun luyden haar Winkels openen, en Neering genieten, gelyk zy van te vooren gedaan hebben.

Aldus gedaan onder zyn Excellenties Naam en Zegel in Middelburg, den 26 January 1577, gezegelt met rooden Waſſe en ondertekent

Guel: de Naſſau.

Daar verliep maar een Jaar / of de Hoofdgezinden wierden wederom van genoemde Magiſtraat / tot het zelfde gedwongen / waar op zyne Hoogheyd op hare klagte wederom een anderen /

dieg

dies aangaande / schreef; doch hadden toen ruste / tot des Princen doodt. Als zy naderhand in 't Jaar 1593 / wederom aan Prins Maurits over die zelve Zaken klaagden / schreef die haar een derden Brief / doch bleeven toen voort in ruste. Welke twee Brieven hoewel aanmerkens waardig / wy om de kortheyd van ons werkje voorby gaan.

MELCHIOR PLATSER,

Zynde een Apotheker geweest / is in 't Jaar 1583 in het Dorp Rankweyl gevangen / in ysere Boeyens geslooten / en in 't Veltkircher Slot in een diepe Toorn geleyt / eenige malen voor den Raad en Papen gebragt / en zijn gevoelen t'elkens volstandig en vrymoedig beleden hebben / wisten ze met hem geen raad. Men haalde van Pregits uyt de Stadt een voor zeer verstandig geagten Paap / die met den gevangenen opentlijk prezenteerde te disputeeren / maar quam 'er dit doende schandelijk af; waar door de Paap in toorn vraagswyze uytborst / zeggende: heeft my de Duyvel daarom hier gebragt, dat ik door een Dooper overredent zoude worden? Niet beter voeren ook eenige Luyterse Papen / tegens dewelken / als ook den voorigen / hy wel zeggen dorst / dat haar godloos en schandelijk leeven oorzaak van het qualijk varen des Lands was. Hy wierdt doodwaardig verklaart; doch men prezenteerde hem vryheyd / indien hy een beedigde belofte / van uyt haar Landen te trekken / wilde doen / maar hy sloeg zulks volstandig af / zeggende: liever te willen afwagten, wat Godt hun, over hem toelaten zoude, al zoude het hem Lyf en Leeven kosten, hy was

voor haar dreygen niet vervaart, 't was hem even veel, hy moſt dog eens ſterven. De Veldkirchet Heer / om niet ſchuldig te wezen aan des gevangens bloed / verzogt datze hem weder na Kamkwepl wilden brengen / 't welk geſchiedde; wordende hy aldaar ter dood om aanſtonds te ſterven verordeelt. Dit baarde hem blijdſchap / en daar door dankbaarheyd tot zijnen Hemelſchen Vader / die weldaad te genieten / dat hy hem waardig wilde maken / om de Waarheyd met zijn bloed te getuygen. Hy wierdt den Scherpregter overgeven / die hem naar de Geregt-plaatſe voerde. De Omſtaanders / dewelke bedroeft en medelydig met hem waren / vermaande hy zeer ernſtig / zeggende: datze haar aldus verkeerdelyk geen Chriſtenen zoude laten noemen. Zeggende voorder: och! wat een wee, en eeuwig lyden zal den zulken overkomen, die iemand dus onſchuldig dooden, en om het leven brengen; om dat hy zich van het goddelooze en ſchandelyke leeven der Waereld heeft afgekeert. Tegens de Papen / die hem troosten wilde / ſprak hy: gy Papen zyt de Slangen en Schorpioenen, voor de welke ons Chriſtus gewaarſchout heeft, die vol grouwels en verderving ſteeken; waarſchouwende het volk haar voor zulke valſche Propheten te wagten. Hy wierdt eyndelyk met den Zwaarde onthalſt / en 't Lighaam verbrandt.

AANMERKING.

IN 't Jaar 1574 / zijn tot Gent / eene Adriaan Hoedemaker, en Mattheus Keuſe ten Vuure veroordeelt. Op het Schavot wilde de Paap den

den Beul ietſ onderregten / waar op de zelve tot den Paap ſprak: moeyt gy u met uw prediken. Hier na beſtondt de Beul deezen verooordeelden te kuſſen / en met de H. Schrift te vertrooſten / waar op de Pape tot hem zeyde: moeyt gy u met uw Handwerk, 't prediken komt my toe.

In 't zelve Jaar is eene Hans Peltner, een Snyder tot Rotterhoofen in Amtal / met den Swaarde onthalft. Na dat hy op de Geregt-Plaats zijnen Hemelſen Vader gedankt hadde / voor alle zijne bewezene weldaden / en in 't byzonder / dat hy hem / om voor zijnen Name te lyden / hadde waardig gemaakt / zoo beval hy ten laatſten zijnen Geeſt in Godes handen / voor wiens Name hy zijn Lijf en Leeven / welke hy van hem ontfangen hadde / gaarne weder op offeren / en zijne waarheyd tot den laatſten bloppel Bloeds betuygen wilde / gelijk hy in zijnen Doop belooft hadde. Hy was zoo kloekhartig dat zijn gedaante niet veranderde en ſtierf alduſ zeer godtzalig. 1575 / Zijn tot Antwerpen / een Man en drie Vrouw Perſoonen / op een Pinxter Avond / met geſchroefde Tongen / levendig verbrandt. Een bevrugte Vrouwe moeſt tot na haar baren blyven zitten / die daar na ook haren Man / reeds verbrandt zynde / gevolgt is. In 't zelve Jaar zijn tot Antwerpen / Klaas van Armentiers, en een jonge Dogter / een Dienſtmaagd zijnde / levendig verbrandt. De eerſte wat te vooren gevangen zijnde / riep de laatſte hem in de gevangenis toe / ſtryd vroom mijn lieve Broeder; want gy hebt de regte waarheyd: waar door zy ook gevangen wierdt.

1577 / Is tot Antwerpen gevangen en levendig verbrandt eene Louwerens Janſz. Noodtdruft, van Delft / zijnde een Schoenmaker van zijn Handt-

werk. Tijn Schrpf-gereetſchap / dat hy in de gevangenis hadde / waren 2 Lepels / op welke eene aldus geſchreven ſtaat: Ik wenſche alle myn Broeders en Zuſters, veel genade van God onzen Vader; en de vrede onzes Heeren Jezu Chriſti, die alle verſtand te boven gaat, die neme de overhand in uwe harten al te zamen, en die liefde Godts, die alle kennis te boven gaat, die vermeerdere by u al te ſamen, op dat gy overvloedig en ſtandvaſtig moogt zyn en blyven, in 't werk des Heeren. Och myn lieve Vrinden, neemt u zelven dog wel waar; dat bidde ik u, ik onwaardig gevangen in den Heere. Diergelijke reeden ſtond ook op den anderen Lepel. Ter zelver tijd en plaatſe / is een Dienaar des Woords en zeer ervaren in de H. Schrift / met zijn Vrouw en Dogter / gevangen; welke Dienaar door harde drangementen en ſchoone beloften hem liet bepraten / vermanende ook zijn Vrouwe / tot afſtand; maar hoorende dat hy evenwel ſterven moeſt / kreeg hy groot berouw / en bleef ook volſtandig / onaangezien wat pynen en tormenten men haar aandeed / wordende zy alle door 't Vuur gedoodt. 1585 / Tijn in Lutzenburgerland tot Suntfijt / drie Vrouws Perſoonen / waar onder een Moeder en Dogter / na veel bewerkingen tot afſtand / met den Vuure gedoodt. 1586 / Tijn veel Doops-Gezinden uyt de Paapſe Landen / in hoope van meerder beſchepdenheyd van den Keurvorſt van Brandenburg te genieten / in Pruyſſen komen woonen / maar wierden door een Mandament wederom gelaſt te vertrekken. 't Naaſte Jaar wierden zy uyt Kooningsbergen / en al des Keurvorſten Landen / op verbeurte van haar Goederen en Leven gebannen; 't welk geſchiedde (zegt de Schryver) om datze van den Kinderdoop / die

de

de geleerden des zelven Lands / voor de Deure en Ingang tot het rijke Godts hielden / gants argerlijk spraken.

In 't Jaar 1586 / is eene Christiaan Gasteyger, zijnde een Smit tot Engelstadt in Beperland gevangen. Verscheyden maal wierdt hy bezogt van de Jesuiten / die hem / beneffens veel andere dingen / de noodzakelijkheyd des Kinderdoops wilden in planten / zeggende / datze voor haar Doopsel den Duyvel in hadden : gevraegt / hoe die in de Kinderen quam ? antwoordden zy / van de Moeder komt hy in het Kind. De Regter dreygde hem / indien hy hem niet wilde bekeeren / op een Hout-hoop te zetten / en te verbranden ; en dan wy zullen eens zien / zeyde hy / hoe uw Godt met u zal wezen ; maar hy antwoordde ; ik ben dog alle dagen bereyd te sterven , en ik hoope Godt in den Hemel , dat hy my vroom en getrouw bewaren zal tot het eynde toe , dat ik van de Waarheyd niet en wyke , en zyne wille geschiede over my. Hy wilde om de Eeuwige Kroon ridderlijk kampen / en hy merkte wel dat Godt hem trouwelijk bystondt in zijne banden / des hy hem ook loofde en dankte / stervende volstandig door den Swaarde.

ANDRIES PIRCHINER,

WOonagtig tot Laitsel in Pingsgau is aldaar in 't Jaar 1584 / den 26 May gevangen / en van daar naar Soltreyn gevoert / daar hy dziemaal zeer strengelijk wierdt gepynigt / alleen om te melden waar hy thuys had geweest / en met wien hy hadde omgegaan / waar op hy antwoordde : hy wilde geen Judas zyn, en verraden die hem

goed gedaan hadde: hy wilde liever het leven, ja het eene lidt na het ander verliezen: ook warent geen zaken van het Geloof. Dit wilde hy gaarne beyden / hy hadde zijnen Godt in zijnen Chriſtelijken Doop een belofte gedaan / die wilde hy houden / en voor Godt geen leugenaar bevonden worden / willende daar voor den dood / zoo 't anders niet wezen mogt / geduldig lijden en anders niet begeren / dan dat hy door zijn bloed en lijden / eenige arme Ziele tot bekeering en bekentenis der Waarheyd mogte brengen.

Hy weeg den Papen / die hy hem quamen omme diſputeeren / haar zondig en hoeragtig leven aan / zeggende: dat zy onmogelyk anderen tot een heylig leven konden wyzen, dewylze zelfs blind waren, vermanende haar tot een beter leven. Hy wierdt van veele ernſtig geraden van zijn Geloof af te ſtaan / dewyl hy dog anders zoude moeten ſterven; maar antwoordde daar op: alle die godzalig willen leven in Chriſto, moeten vervolging lyden, by dat zelve wil ik blyven, en bidden dagelyks tot Godt mynen H. Vader, dat zyne wille geſchiedde. Is het nu Godts wille, hy kan 't wel ſchikken dat ik los worde, maar is 't zyn wille niet, zoo wil ik geduldig ſterven. Zy zeyden / hy kon het / als hy weg en uyt het Land was / weder aannemen; maar dit met veele reedenen ook kragtig tegenſpreekende / wierd hy verooordeeld en uytgevoert / zeggende: Godt zy gelooft, dat het met my zoo na aan het eynde gekomen is, en dewyle het ook alzoo zyne wille is, zoo wil ik ook geduldig ſterven, en wierdt voort met den Swaarde gedoodt.

LEON-

LEONHART SUMERAVER,

BY gelegenthepd / dat hy met een Schip upt Zaltzberger Land zoude varen / wierden de Schippers hem onderwegen gewaar / en daar voor bevreest / leyden te Berkhausen aan de Brug / oepende hier is een Wederdooper in 't Schip / alwaar men hem in 't Jaar 1584 gevangen nam. p brachten hem terstont op den Pijnbank / en hy wierdt vijfmaal gepijnigt; maar bleef volstandig / waarom men hem na een half Jaar gevangenis er dood veroordeelde. Doerende hem naar de gerigt-plaats / vermaanden hem vier Papen tot afstand; maar hy antwoorde: hy was al over twinig jaar afgestaan van zyn ongeregtig leeven. Andermaal tot afstand vermaant zijnde / zepde hy: zoude ik van Godt afwyken, dat en leert my Christus niet, als hy zegt: wie my verloochent voor de Menschen, zal ik ook verloochenen voor mynen Hemelschen Vader. Eyndelijk als ze hem vroegen / waarom hy van de Christelijke Kerke uytgegaan / en tot de Ketterp was overgegaan / antwoorde hy: niet alzoo, maar ik ben uytgegaan van de Godtloze Afgoden-dienaars, Hoereerders, Godts-lasteraars, en onreynen, en hebbe my tot de vromen, tot Godt en zyne Kerke begeven. Zy vermaanden hem nogmaal tot afstand / maar hy zeyde: ey lieve swygt tog stil, ende bidt my niet, maar vaart voort; want ik wil sterven als een vroom Christen: ik sta in 't regte geloove en op den regten grond, daar van ik niet wyken en zal: dat is Christus, mynen Heere. En wierdt aldus onthalst.

DRIE

DRIE BROEDEREN.

OP de Riepſe / en in een Herberg by Riet / wat gegeten en gedronken hebbende / zijn aldaar aangebragt / gevangen tot Riet / en van daar tot Berkhauſen gebragt. Om haar tot afval te bringen / deed men veel vergeeffſe moeyte dreygende haar met dezelven doodt / als voorgenoemde; maar daar toe bleeven zy volſtandig. Welgemoed tot lijden en ſterven / zongen zy met verheuging des herten Gode lof en dank / vermaanende de Regters op te houden onnoſel bloed te ſtorten / alzoo het zelve wraak zoude roepen. De Regter ſprak tot den Scherpregter / dat hy deze drie / die van 't leeven ter dood verordeeld waren / zoude onthalzen / en hare Lighamen verbranden; maar een van haar zeyde hier op voor allen met groote volſtandigheyd: niet van 't leeven ter dood, maar door den dood tot in het eeuwige leeven.

PIETER SEYMER,

WErd / in 't Jaar 1588 / op zijn reyze door Beyerland / hebbende des nagts in een Herberge geſlapen / des morgens tot Erpburg gevangen; korts hier na naar Berkenhauſen gebragt / en aldaar verhoort zijnde / wederom na Erpburg gevoert / op den derden dag voor den Regter gebragt / en van hem tot afſtand geraden; maar de gevangene antwoordde den zelven aldus: ik mag niet afſtaan van het regt Geloove, aan Jeſus Chriſtus, nog van de onderhoudinge der geboden

den Gods, al zou 't my lyf en leeven koſten. Hier op wierdt hy ter doodt gevonniſt: 't welk in hem blijdſchap en vreugde / en daar door lof en dank-zegginge tot zijnen Heere veroorzaakte / zeggende voorts: ik heb een hoofd, en wanneer ik 'er twee of nog meer hadde, zo wilde ikze liever al te maal laten afhouwen, dan myn Gelove afgaan. In zijn uptvoeren weenden ſommige om hem / waar tegens hy ſprak: gy behoeft om my niet te weenen; want ik ben wel getrooſt in Godt. En zong van vreugde. Ter plaatze des geregts deed hy knielende zijn Gebed: onder het welke de Scherprechter hem het hoofd afſloeg.

JOOST DE TOLLENAAR,

Zynde een Diaken Dienaar / een Man van omtrent vyftig Jaren / is in 't Jaar 1589 / beneffens eenen Michiel Buyſe, en Syntje Wens, tot Gent gevangen / en aldaar na veel onderzoek en volſtandige belijdenis / zyn zy heymelijk in 's Graven Kaſteel aan een Paal gewurgt / de Lighamen der Mannen bupten aan een Galge gehangen / en de Vrouw onder de zelve begraven.

Hy heeft verſcheyde ſtigtelijke en leerzame Brieven nagelaten / geſchreven aan zijn Moeder / Huysvrouw / Dogtertje en Mede-leeden. In welken laatſten hy ſchrijft: datze van de Overheyd wierden beſchuldigt voor Oproerders, Muytmakers en Verleyders der eenvoudigen; en daarom meerder ſtraffen waardig als Dieven en Rovers. Zy beſchuldigden hem dat hy een ſtouten / hartnekkigen en hoovaardigen Geeſt in zig hadde /

de / zijnde de oorzaak dat hy zich niet wilde laten te wegen. Hy vroeg haar of dat een groote hovaardy was / hem te laten beroven van Wijf en Kind en al zijn goederen / een gaapspel te zijn van alle Menschen / zijn Lighaam te laten branden aan een Staak / en tot een spijse der Vieren en Vogelen te worden? Zy zeyden wederom gy verhovaardigt u daar in: wy doen niet / zeyde hy / maar verblyden ons, om dat wy het lyden Christi zyn deelagtig geworden. Wat lager in dien zelven / toont hy zijn byzondre droefheyd / over de groote oneenigheyd die toen al plaats hadde in sommige Gemeentens / vermaant haar tot ootmoedigheyd / toegeeffelijkheyd / en dien lieffelijken en Goddelijken trek. Dus schrijft hy: och vrinden! waar dat Liefde, Vreede en Eenigheyd is in de Gemeente, daar is een overgroote rykdom. Te regt zegt de Psalmist, wel hoe lieffelyk is 't dat Broeders in vreede met malkanderen woonen; het is gelyk een kostelyke Balsem &c. en waar onvrede is, daar moeten de harten jammerlyk over malkanderen zugten, en het brood met treuren eeten. En alzoo worden de Feestdagen, als men dat brood des Heeren, tot een gedagteniſſe van des Heeren overvloeyende weldaad zoude breeken in des Heeren Gemeente, in Treurdagen verandert; 't welke voor den eenvoudigen een groot leedtweezen is om te zien; gelyk eylacy wel te beklagen is, met wenende oogen tot Haarlem, en nog met ettelyke Gemeentens, die met zulke ziekte zyn bevangen, dat my en nog meer met my in onze Landen, droevig om te hooren is; den Heere zy het geklaagt in den hogen Hemel. Och of Godt genade gave! dat zy malkanderen in de Liefde konden verdragen, en dat de principale haar buygden onder de kragtige hand

Godts,

Godts, en buyten haar zelve wilden gaan om des Heeren heylige wille, en zyn Gemeente, ik zoude hoopen dat hen lieden dat geen quade Conscientie en zoude maken, dat zy 't over haar kant lieten gaan om des Vreedes wille: en dat een ygelyk kleyn in zyn eygen oogen ware, hoe wel zou 't gaan, en hoe haast zou 't al bevredigt worden. en wat lager waarschouwt hy haar: datze den Vreede zouden naar jagen, of dat anders de Heere in zyn toorn haar wel mogt straffen.

De stand zyns gemoeds / en de blydschap zyns Geests was in hem uptnemend / gaarne zig begevende onder de wille Godes tot der doodt toe. Ik zal hier nog dies aangaande eenige van zyn eygen woorden / om haar voortreffelykheyd / by voegen: de Heere heeft myn stemme gehoort, en my ellendig onvolkomen Menschе aangezien, die dog maar stof en asschе ben, en te kleyn voor alle zyne barmhartigheyd, dat hy my daar toe beroepen heeft, om voor zynen naame druk, banden, lyden en bekooring te hebben; alzoo dat ik zulken moed en blydschap hebbe, dat ik u lieden met den monde niet en zoude konnen uytspreeken de vreugd en blydschap die my de Heere door zynen Geest is gevende, dat ik dikmaal in myn harte denke, ô Heere! is dit leed en druk, lyden en banden, ofte droeffenis? want van al dien tyd dat ik onwaardig in de Waarheyd gewandelt hebbe, zoo en hebbe ik nooyt zulken blydschap en vreugde gehadt. en zoo voort.

Georg Wranger derlyk gevangen en Onthooft. 51

GEORG WANGER,

EEn Kleermaker / is gevangen in 't Jaar 1590 / in Pufterdal / in het Graafſchap Tyrol / en in het Ampthuys tot Lorenſi gebragt. Des anderen daags wierdt hy onderzogt / wie hy tot gezelſchap / en waar hy gelogeert hadde; waar op hy antwoordde: Godt behoede my voor zulken quaad, wy verraden onze vyanden niet, zouden wy dan onze vrinden en lieve Broederen verraden, dat en zal ik met Godts hulpe niet doen; want dat is tegens de liefde des Naaſten. Maar de Regter ſterk met zoete en ook ſcherpe woorden aanhoudende / zepde hy: ik hebbe myn gezonde leeden van Godt ontfangen, dien wil ik ze met een goede Conſcientie wederom op offeren. Wanneer hy nu hier een wijle gelegen hadde / en

on-

ondertuſſen verſchepdenmaal onderzogt was / wierdt hy op het Slot Michelberg gebragt / en tweemaal zoo ongenadelijk gepijnigt / dat hy de teenen daar wel dertien weeken van droeg. Van daar wierdt hy naar Pyren/en aldaar in een Tooren gelept / zijnde een zeer duyſe onzuyvere gevangenis. Behalven andere ongedierten / liepender menigte van Schorpioenen aan de Muuren / op zijn bedde en aan zijn hoofd / zoo dat hy zig qualijk konde omme keeren / moetende zijn hoofd / altijdt wegens ongedierte bedekt houden. In 19 weeken dat hy in dezen Tooren was / wierd hem tweemaal de doodt aangezept / en hy daar nevens ernſtig tot afſtand vermaant; komende veel Papen en Edellupden om hem wederom tot de regte Kerke te brengen; doch hy zepde: ik hebbe de regte Leere, het Geloove noch de Kerke Chriſti niet verlaten, maar hebbenze door Gods genade verkregen, ende daar by wil ik blyven. Men bragt hem wederom tot Lorenſi / alwaar zijn doodvonnis wierdt gewezen / en hy ter plaatze des Geregts gebragt. Hier quam hem iets byzonders voor; de Oberſte dier plaatze buyten twijfel bewogen zijnde / met dezes Mans zoo gemeenden quaden ſtand des gemoeds / en verlies zijnes levens / zogt hem met zoete woorden af te trekken / wilde hem zoo veel geven als hy zijn leeven van nooden hadde / en dat byzonder was / wilde noch Borge voor hem zijn in den Jongſten-dag / zoo hy qualijk deede; maar de Verwezene ſpraak tot hem: wanneer ik dat deede, en u tot Borge voor my aannam, en de Duyvel quam, en nam de Borge weg, waar zoude ik dan den zelven tot onderpand konnen zoeken? Hier over wierdt de goede Man beſchaamt / en de Lyder / na gedane Dankzegging en Gebed / bevee-

de zyn Geest in Godes handen / met den Zwa
de onthoofdt / na dat hy over het Jaar had
vangen gelegen.

MICHIEL HASEL,

OM zijn Geloove in 't Jaar 1592 / tot W
ling in Wirtenbergerland gevangen / is
4 Jaren gevangenis / en het uytstaan va
veel ellende en druk / met groote standvastighe
en vertroosting des H. Geestes / in de gevangen
onthoofdt. De Voogd van 't Slot / dezes Man
Geloove en volstandigheyd in de Goddelijke waa
heyd ziende, borst uyt in deze loffelijke getuygenis
dat is een vroom Man geweest, wanneer de zulke
niet in den Hemel komen, zoo wil ik niet onde
staan aan te kloppen, ja mogt ik zulk een eynd
nemen, ik zoude my daar over van harten ve
heugen.

THOMAS HAN,

IS om zijn Geloove in 't Jaar 1592 / tot Fry
burg in Beyerland gevangen. Groot was d
wreedtheyd in het pynigen; maar grooter d
standvastigheyd in het verdragen. Zy lieten hem,
als hy ellendig gepynigt / en gerekt was / dri
uuren aan de koorden hangen / om haar te zeggen
't geen zy van hem begeerden; maar hy antwoord-
de: gy hebt myn Lighaam, doet daar mede wat gy
wilt, de Ziel en zult gy my niet benemen; ik en
zal u ook niet zeggen 't geene gy begeert, noch ook
niemand verraden; al zoud gy my de aderen, den
een

een na den anderen uyt myn Lyf trekken, en alle dagen van myn Huyd een riem afſnyden, zooven ſta ik doch niet af, en wil van de Waarheyd niet wyken. Zy ſcholden hem voor een verleyder / die de lieden vervoerde tot de Wederdooperſe Secte; doch hy zepde: het is de regte Chriſtelyke, en geen Wederdoop; en wanneer ik de gantſche Waereld konde bekeeren, zoo wilde ik gaarn, waar het mogelyk, driemaal ſterven. Men bragt hem ten laatſten op 't Raadhuys / daar hy om te ſterven wierdt veroordeelt; waar op hy hem tot het volk keerende / driemaal met een lupde ſtem uptriep: Godt zy eer ende dank dat het daar toegekomen is, en dat dit zynen wille is. Men wilde hem op een Wagen / om naar de Geregts plaats gevoert te worden zetten / maar hy zepde: ik wil ter dood gaan, gelyk als ook Chriſtus onze Heer ter dood gegaan is. En hief op te zingen. Daar waren verſchepde reedenen tuſſen hem en een Paap; waar in hy den zelven wegens zyn valſe Leere / en ſnooden wandel beſtrafte. op de Geregt-plaats komende deedt hy nedervallende zyn Gebed / zeggende / dit geëyndigt zynde tegens den Beul: vaar maar voort: die hem eyndelyk het hoofd afſloeg / leggende hem op 't Hout om te verbranden / maar wat gezengt zynde / nam het af en heeft het met het hoofd begraven. De rook trok in 't branden regt opwaarts naar boven / onaangezien het hart waapde / gelyk alle omſtaanders konden getuygen.

AALTJE BATEN,

EN

MAYKEN WOUTERS,

Zynde de eerste een bedaagde Vrouw / van omtrent 60 / de andere een Jonge-dochter van omtrent 24 Jaren / woonende tot Sonhoven in 't Land van Luyk; waren beyde welgemoet tot lijden / en sterven / dat ook haar te beurt viel: want gevangen en tot Luyk gebragt zijnde / hebben na tien weeken gevangenis / scherpe en strenge pijnigingen / en veele aanbegtingen / van de Vrugge in de Maze geworpen zynde in 't Water haar leven geeyndigt. De jongste was zoo volstandig / datze wenschte datze het syden / dat ze t'zamen moesten syden / alleen mogt dragen; hoewel de oudste door haar standvastigheyd / verklaarde datze niet weg begeerde te gaan / al stond de deur open / ja sy zongen t'zamen somtijds van vreugde. De jongste was zeer bedroeft / dat haar Vader haar om Geldt wilde lossen / schrijvende datze haren Hemelschen Vader / om het lijden (indien ze het waardig mogt zijn) meenigmaal gebeden hadt / en haren Jesus daar in met groote vreugde naarvolgde. Zeker vrind wilde Mayken uyt-medelijden (dog op geen Chrystelijke wyze lossen) haar ziende hare standvastigheyd / verstomde / keerde heen om / en ging met tranen van haar weg. In eenen Brief / geschreeven aan haar Vader en Moeder / uytze haar aldus: verblydt u en speelt den Heere in uwe herten, om dat de Heere my on-

onwaardigen Menſche daar toe, zijnde het ſterven om den Name Jeſus / heeft waardig gemaakt: en gy my tot den pryſe Godts hebt opgevoedt; en wat voorder: ik heb tot haar (zynde de Jeſuyten / die haar met den dood dreygden) geſproken, veel liever te ſterven, dan myn Geloove af te gaan, is 't dat het Gode behaagt; alzoo ben ik bereydt veel liever heden als morgen: ik en wil de Menſchen niet vreezen, die dog moeten ſterven; maar veel liever wil ik vreezen mynen Heemelſchen Vader, die my dat leeven heeft gegeven; al verlieze ik dat nu om zynent wille, hy kan 't my wedergeven.

Anneke van den Hove levendig Begraven. 342

ANNEKEN VAN DEN HOVE,

EEn Jonge-dogter / zijnde een Dienſt-maagd / woonagtig tot Bruſſel / is aldaar (in 't Jaar 1597. / zoo men zegde van een Paap

betraden zünde / gevangen. Zy was zoo volkomen gemoed om voor den Name Christi te lijden / dat noch ſcherp onderzoek / ſchoone beloften / ſchrikkelijke dreygementen / noch een ruym twee Jarige gevangenis / haar deeden afwijken. Zy wilden haar noch een half Jaar bedenking geven / maar zy ſloeg met groote volſtandigheyd alles af / zeggende: darze geen tyd en begeerde, zy mogten doen, wat haar goed dagt, alzoo ze verlangde te wezen, ter plaatze daar zy den Heere een Offerhande, hem aangenaam, zoude mogen doen. Op dit antwoord / belaſten ze haar / zig tot ſterven te bereyden: gaande 't Gereegt verzelt met eenige Jeſuiten / met haar naar buyten / omtrent een halve Mijle / alwaar ze in 't Veld een kuyl groeven / terwijl zy haar zelve ontkleedde / leggende haar daar in / bedekkende haar voor eerſt de beenen / alsdoen haar nogmaals vragende / ofze afſtaan wilde / daar zy neen op antwoordde / maar darze blyde was, dat de tyd hares afſcheydens zoo na vervult was. De Jeſuyten haar voor houdende / datze niet alleen deze levendige bedelving des Lighaams maar de pijne des eeuwigen vuurs hadde te verwagten / zoo zeydeze ten laatſten: ik ben in myne Conſcientie wel geruſt, wel verzekert zynde dat ik zalig ſterf, en te verwagten hebbe het onvergankelyke eeuwige leeven, vol vreugde en blydſchap in den Hemel, by Godt en alle zyne Heyligen. Hier op is zy met Aarde gedekt.

AANMERKING.

IN 't Jaar 1587 / is / tot Engelſtad in Beyerland / eene Michiel Viſſer, na omtrent 12 Weeken-gevangenis / met den Swaarde onthalſt.

Op

Op de Geregt-plaats hielden zy hem een Crucifix voor het aangezigt; maar hy sprak: Christus myn verlosser is in den Hemel, daarom verloochen ik aller Menschen Handwerk.

1588/ Is tot Honschoten in Vlaanderen / onder den Prins van Parma/na veel verzoekingen/ verbrandt eene Christiaan Ryken; dewelke door de zwakheyd zyner Natuur / en wegens zyn beminde Huysvrouw / met kleyne Kinderkens (gelyk uyt verscheyde Brieven blykt) zeer kleynmoedig was; maar telkens ziende op het lyden zyns Saligmakers / wierd daar door gesterkt en getroost/ en bleef tot den eynde volstandig.

In 't Jaar 1590/is eene Mayken Pikkelen om het Geloove gedoodt. 1591/is in Beyerland eene Leonhard Boltsinger na tweemaal jammerlyk pynigen/ met den Swaarde gedoodt: op de Geregtplaats gekomen / en ziende zyn eynde zoo na by / was hy zeer verblyd/ zeggende/ als zy hem nog quelden/ ik sta in 't regte Geloove, en daarom al hadde ik 10 Hoofden op een, zoo liet ikze liever alle tien na malkanderen afhouwen, eer ik zoude afstaan van myn Geloove.

Eene Jacob Platzer, zynde van zyn Handwerk een Slootemaker / is 1591 in Pusterdal in het Graafschap Tirol/ onthalst.

1592 Zyn twee Broederen tot Hoto na wredelyk pynigen gehangen/en op 't Galge-veld begraven. De eene genaamt Bartholomeus Panten, heeft vier Brieven nagelaten / daar in tonende de nuttigheyd / nootzakelykheyd en groote heerlykheyd van het Christelyk lyden / schryvende dat hy het zelve klein agte om de groote zaligheyd / die haar geopenbaart zoude worden.

Vervolging in den Jare 1600.

In het Jaar 1601 gaven die van Groeningen en Smeck / een Plakkaat upt tegens de Doopsgesinden en alle anderen / die buyten de genaamde Gereformeerde Religie waren. Ik zal de eyge woorden van de Artijkelen / zoo zu zeggen / volgens een bezwore Tractaat met de Stad / . . . in 't Jaar 1594 / opgerecht / hier byvoegen / luydende in haar tale / of zoo wy 't hier vinden / aldus: Unde dem nag zoo wel befunden wort zyn Huys of Plaatse den Wederdoperen &c. Jegens dezer Stadt Kerken Ordening, tho gestaden um geprediget ofte Vergadering gehalden tho worden, zal elken mal verbreeken 10 Daler.

De Predigers overst als voorsz. zoo bevonden zollen worden tho predigen, zollen yder mal verbreeken 10 Daler, ofte 14 dagen tho water unde broodt gezettet tho worden, um thom darden mal alzoo tho Predigen befunden worden, zollen der Stadt of teder zelver Jurisdictien verwyzet worden.

Unde alle die in alzulken Predikatien ofte Vergaderingen befunden worden, zullen yder elk mal verbreeken 2 Daler.

Zoo wel befunden wort imanden weder tho Doopen, zal verbreeken 20 Daler, unde andermal befunden tho water en tho broodt gezettet, unde verwyzet tho worden als voorschreven.

Item Ungedoopede Kinder zollen geen erffenisse ontfangen, nog betehen folgende ein Stadt Boek.

Ook zal niemant eenige Administratie ofte bedininge Publyke of Private, nog ook tho kuntschap ofte getuygenisse tho gelaten worden, he doe dan den Solemnelen daar tho staande eid, unde alzolken eid verweygerende sollen gestraffet worden, als naar regte behoort.

Dit

Dit waren de Artſkelen; de oorzaak zeggende om dat andere exercitien als de Gereformeerden gebruykt wierden tho vervalzingen van Godes woort, misbruk zyner Heyligen Sacramenten, unde tho ergerniſſe unde verleydingen van veele Menſchen.

In 't zelve Jaar heeft eene Jan van Steyn Drave tot Witgenſten / Heere tot Hamburg / als hy (een Lidtmaat der Gereformeerde Kerke zijnde) voor hadde / de Roomſe en Lutherſe Leere af te ſchaffen / ook vier Doopsgezinden / als twee Mannen en twee Vrouwen gevangen / van welke laatſte een 70 Jaren oud was / die allen / na ſmeekende woorden en bittere drepgementen om een Galge gelepd / gegeeſſelt en haar goederen geconfisqueert / met leedige handen voor eeuwig ten Landen uyt gebannen wierden. Onder den zelven Grave wierdt in 't Jaar 1605. / een Leeraar Hemes Nimrig genaamt / naar de Galge gevoert alwaar hy dagt onthoofdt te zullen worden; dog wierdt ſtrengelijk gegeeſſelt: andere gevangenen geeſſelde men ter Stadt uyt.

In 't zelve Jaar wierden twee Doopsgezinden / die door Beyerland repsden / tot Riet gevangen / en na vijftien Weeken geleegen / en groote pynigingen / als aanvegting der Papen en Jeſuyten uytgeſtaan te hebben / beyde onthoofdt en verbrandt.

In 't Jaar 1614 / is tot Zurig in Switzerland / om de verkondiging des Evangeliums gevangen eene Hans Landis, zijnde een Leeraar der Doops-gezinden / en na ſcherp onderzoek ten Swaarde veroordeeld. Hem ter dood leydende / liet de Scherpregter het Touw (daar hy den gevangenen medelepde) los / hief zijn handen naar den Hemel met deze woorden: och! dat moet zig Godt erbarmen, die het geklaagt zy, dat gy Hans

my in deze gedaante in de handen zyt gekomen, vergeef het my om Godts wille, dat ik aan u doen moet. Deze zijns aanstaanden lijdens wel getroost / vergaf hem zulks gaarne. Men meent dat de Scherpregter het Touw daarom los liet / op dat hy weg zoude loopen. Op de plaatze des Geregts quamen zijn Vrouw en Kinderkens / met droevig geschrey tot hem / om een eeuwig affscheyd van hem te nemen; doch haar aanziende bad hy haar van hem te gaan / op dat hy in zijn goede voornemen niet verhindert wierdt / beval zyn Geest in Godes handen / en ontfing den slag.

In 't Jaar 1615 / begon men tot Ardenburg de Doopgezinden te bezwaren; eerst met het verbieden harer Vergaderingen / zoo binnen de Stad als der zelver Lantpalen; haar quellende met zwaere boetens / arresteeren / apprehendeeren en gevangen zetten / waar over zy aan de Heeren Staten Generaal klagtig wierden: die om zulks voor te komen zeeker Mandament haar ter handt stelden / van dezen inhoud.

Erentfeste Eerzame, &c.

WY hebben met verwondering verstaan, dat contrarie onze resolutie, die U E. By onze last is aangezeyt, door den Commis Jan Bogaart, gy lieden de gemeene Lidtmaten, die men noemt Doopgesinden of Mennonisten, resideerende binnen Aardenburg en de Landen daar onder gelegen, voorder nog in den Vrydom van hare Vergaderingen, en exercitie van hare Religie binnen Aardenburg, verhindert, turbeert en moeyelyk valt: met verbiedingen van hare Vergaderingen, Arrestementen, Apprehensien en Amenden. De-

wyle

wyle wy verſtaan dat de voorſz. gemeene Lidtmaten van de Doopsgeſinden, in haar gemoed en Conſcientie, Vergaderingen en exercitie binnen Aardenburg, zoo vry met alle ſtilheyd en modeſtie zullen toegelaten worden, als geſchied alomme elders in de Provintien, Steeden en Plaatzen van de Vereenigde Nederlanden, zonder eenige contradictie, ofte tegenheyd. Behalven dat u lieden op hare Vergaderingen opzigt zult mogen nemen, by zoo verre als hun dat goet dunkt, en dat zy ten zelven eynde u lieden t'elkens zullen doen aangeven, als zy zullen begeeren te vergaderen, u lieden over zulks ordinerende, Ul. Hier naar precys te reguleren, tot beter onderhoudinge van ruſt, vreede en eenigheyd, binnen de voorſz. Stad, zonder de voorſz. Lidtmaten, ook ter Cauze van hare voorgaande gepaſſeerde Vergaderingen, voor eenige boete of contraventie te doen apprehenderen of executeren; daar op wy ons zullen verlaten. Den 1 Mey 1615.

Dit ging voor eerſt wel; maar door eenige quaadaardigen/ hebbende haar in 't Jaar 1619/ door zekere ordonnantie door de Heeren Staten in 't zelve Jaar geſtatueert/ tot laſt van eenige lieden/ dog geenſins de Doopsgezinden raakende/ weder-om op 't lijf gevallen/ tot datze dit op nieuw door een ootmoedige Supplicatie aan haar Hoog Mog: vertoonden/ die ook aan den Gouverneur van Aardenburg/ andermaal een Mandament zonden/ haar wel expreſſelijk belaſtende/ de voorſz. Menno-gezinden/ ongemoept te laten/ waar door zy ruſte genoten.

In 't Jaar 1620/ gaven ook die van Deventer een Plakkaat upt/ tegens de Doopsgezinden/ van dezen inhoud. De

DE Magiſtraten der Stad Deventer doen verbieden allen Burgers en Ingezetenen haarder Steede, dat geen Mennoniſten &c. Eenige heymelyke ofte openbare Vergaderingen, ofte By-eenkomſten zullen houden, daar eenige Predicatie, Trouwen, ofte eenige Exercitie van Religie geoeffent wordt, onder wat dekzel het zelve zoude mogen geſchieden, op verbeurte van den geenen, die daar bevonden zoude worden 't zelve te plegen, datelyk ten eeuwige tyde, ten Landen uyt gebannen te worden. Een yder Perzoon die daar ter plaatze ofte in de Vergaderinge bevonden wordt, zoude verbeuren het Opperſte-kleed en 25 gulden. Ten tweedemaale het Opperſte-kleed en 50 gulden Ten derdemaal Arbitralyk geſtraft te worden. En die zyn Huys daar toe verleent, om zoodanige Vergaderingen te houden, verbeurt honderd guldens: ten tweedemaal 200, en ten derdemaal ten eeuwigen dage verweezen te worden.

In dit Plakkaat waren de Roomſſen mede begrepen; maar zijn van den Schryver daar uytgelaten.

Eenige Jaren hier na wierden / in de Provintie van Holland / de Doops-Gezinden van tyd tot tyd beſchuldigt van valſe Leer / inzonderheyd in het Artykel datze beleden van Godt / als ook van de Menſchwordinge des Heeren Jeſu Chriſti. Waar over de Staten van Holland (zynde in deeze / gelyk alle Zaken voorſigtig / dit by geen praaten of geen beſchuldigingen) hebben willen laaten maar de zaaken onderzoeken) deeg aangaande haar gelaſt hebben hare Belydeniſſen ſchriftelyk over te leveren; gelyk dan verſchepde Gemeentens / als Amſteldam / Haarlem / Leyden / Delft / Rotterdam /

dam / Gouda / Schiedam / Vlaardingen / Vlaardingen / Vlaardingen

dezer Luyden: want zy wierden gelast al t'zamen in de Kercke te gaan en haren Godtsdienst by te woonen / zoo zy in vryheyd wilden blijven woonen; maar deze conscientiehalven dit niet kommende doen / zoo wierden veele derzelver (door dien de Magistraat op haar vertoont was) gevangen; dog de gevangenis niet heel sterck zijnde / zoo zijnze het alle op drie na wederom ontkomen. Deze wierden op het Raadhuys omtrent 20 Weken yder apart onder veel strijd / krijgs en aanvegting naau bewaart: zy wilden wel belooven haar Overheyd / gelijk te vooren / alle behoorlijke eere en schattinge toe te brengen; maar geensins in haar Kerk gaan / noch haren Godtsdienst bywonen; dog zy wierden voor een Maand / om met haar Broederen daar van te spreken / op hun woord los gelaten / en niet kommende inwilligen / quamen van zelfs wederom / volgens haren last / en wierden weder vastgezet; op voorgaande conditie andermaal losgelaten / bleven zy de wederom repze schuldig.

In 't volgende Jaar 1636 / op verschepden tijden / als ook 1637 in May / zijn meest alle de Doops-gezinden in 't Switserse / maar byzonder in 't Zurigse Gebiedt door Gecommitteerden / zoo Politique als Kerckelijke Personen / op verschepde Plaatsen als op de Slooten byeen geroepen / daar ze alle haar Namen en Geslagten moesten opgeven; dewelke opgeschreven wierden: daar na wederom op de Plaatsen ontboden / daar haar wierdt voorgehouden de gemeene openbare Kerkgang te doen / 't welk zy weygerden. Ten derden wierden tot Zurig op der Choor-Heeren Stoven / eenige ontboden / alwaar over drie Artijkelen (als over den Doop / het Avondtmaal / en de Kerckelijke Discipline) wierdt gedisputeert: hier van / en van

alle

alle andere Geloofs-zaken haar verklaart hebbende / vraagdenze de Gecommitteerden of men hier mede niet zalig konde worden? die daar ja op antwoordden; doch wierden den zelven abondt wederom over haar Geloof gelastert en gedreygt.

Ter zelver Plaatze ten vierden ontboden / wierdt haar belast al haar roerende en onroerende Goederen op te geven / met belofte van geen een Stuyver verminderinge / 't welk zy openhartig deeden; doch wierden alle opgeschreven en daar na in Arrest genomen.

Ten vijfden wierden zy wederom op de Slooten met Dryppelen-Brieven verzogt / haar vraagende / hoeze haar wegens het Kerkgaan bedagt hadden / en wierdt haar een Brief voorgeleezen / van inhoud / datze mosten te Kerk gaan of gevangen worden / en in de gevankenis sterven. Sy versogten dikwils met haar Goederen uyt het Land te mogen trekken; maar kregen geen consent.

Kort na deezen tijd wierden op verschepde Plaatsen in Switzerland / maar inzonderheyd in 't Surigse Gebied / strenge Vervolgingen aangelangen. Daar wierden Dienaren met meenigte uytgezonden / dewelke met razen en tieren / blocken en zweren / houwen en kerven / even als de Wolven onder de Schapen in de Huyzen der gelovigen zijn gevallen / nemende meest al mede watze krijgen konden / zonder jonge of oude Mannen ofte Vrouwen / bevrugte / zogende noch Kranken te verschouen: zy wierden alle in een Toorn Ottenbag genaamt / daar het zeer vogtig was / gevangen gelept / men verkogt haar Goederen / ja nam haar Armen-Gelt en alles na zig. In gemelde Toorn wierden zy zoodanig gehoept en uytgehongert / datze meest alle in dezelve / na een half Jaar / een

een Jaar / en somtijts meer en zeer ellendig gelegen hebbende / quamen te sterven. Sommige wierden zoo lang uit gehongert / om haar ter degen te beproeven / dat / alsze haar wederom eeten gaven / zy zulks niet konden verdragen en den Geest gaven. Eenige geraakten nog op d'eene of de andere wijze los: maar sterven kort daar na ook van haar geleden ongemak; gelijk uyt verscheyde getuygenissen van die met Namen genoemt en op haar zelfs beschreven zijn / blijkt.

Die van Zurig / om haar grouwelijke Tyranny nog een glimp van regt en reden te geven / schreven zeker Manifest tegens de Geloovigen / zeggende dat zy van de schuldige gehoorzaamheyd der Christelijke Kerke afgescheyden en haar Overheyd ongehoorzaam waren; maar dit wierdt van de Doops-gezinden wel en na waarheyd beantwoordt / als volgt.

Hier geschiedt ons, even als in den beginne groot ongelyk en onregt, want wy en begeeren ons in geener manieren van de Christelyke Kerke af te scheyden; maar zoeken by de zelve en by het reyne woord Godts te blyven, ja onze Lighamen, goed en bloed daar by op te zetten: maar dat wy ons tot haar (te weten tot de zoo genaamde Gereformeerde Kerke) niet voegen en konnen, is de oorzaake dat hare Leere, in veele deelen de oude reyne Apostolische Leere niet gelyk en is, nog ook met de woorden en geboden Christi niet over een stemt, en dat door Godts genadige verligtinge eenen beteren weg voor ons hebben, namelyk, den regten Apostolischen grond by welken wy door Godts hulpe blyven willen.

Maar dat evenwel niet wy, maar de voornaamste Geleerden, en sommige van haar lieden zelve, die

die, geene zyn, die in het begin der veranderinge, in den Doop, het Nagtmaal, den Ban en Tegenweer of Wrake, de regte meeninge met ons gehadt hebben en haar daar van wederom hebben afgekeert, zal klaar blyken, wanneer wy haar eerſte Leeringen en Schriften, t'zedert honderd Jaren of meer herwaarts, regt onderzoeken zullen.

Vervolgens brengenze eenige getuygeniſſen by van oude Kerken Leeraren / ja eerſte Reformateurs / wegens den Doop en 't voeren van den Oorlog; die wy om hare langheyd daar zouden laten / ten waar wy ons genootzaakt vonden de zelven om haar waardigheyd hier by te voegen.

Eerſtelyk, wegens den Doop betuygt de 't ſamenſpraak, tuſſen Swinglius en Balthazar Hubmor, anno 1523 tot Zurig op de Graaf gehouden, daar de eerſte bekent, dat men de jonge Kinderen niet Doopen en zal, voor dat zy opwaſſen en tot eenen tamelyken ouderdom komen; beloovende daar van in zyn Artykel-Boeksken te melden, gelyk hy aldaar in den 18 Artykel van de Vorming ſchryft; dat het in voortyden niet gemeen en is geweeſt de Kinderen te Doopen; maar dat menze openbaar met malkanderen geleert heeft, welke dan, alsze tot verſtand gekomen waren, Catechumini, dat is, Onderweezenen des Woords genaamt wierden: waar op, als haar alzoo het Geloove vaſt in 't herte gedrukt was, ende dat zy dat met den monde bekent hadden, men naar Gedoopt heeft.

Dit gebruyk der Leere, zeyde hy, dat hy begeerde, dat in dezen onzen tyd wederom aangenomen zoude worden.

Zoo bekende ook zyne Mede-leeraar / en byzondere Vrind Oecolampadius, in eenen Brief aan gemelden Hubmor: ons zyn tot huyden toe nog geen

plaatzen in de H. Schrift ontmoet, die ons veroorzaken den Doop der kleyne Kinderen te bekennen, zoo veel wy naar onzer kleynheyd zien konnen. Zoo ook verhandelende het woordt Anignorantis, uyt het 6. aan die van Romen / ſchrijft hy: dat een ygelyk Chriſten eerſt Chriſtum bekennen zal, en daar na met den uytwendigen Doop des waters Gedoopt worden.

Zoo ſchrijft mede Sebaſtiaan Hofmeyſter Predikant tot Schafhauſen aan den zelven Hubmor: wy hebben voor den Raad tot Schafhauzen openlyk bekent, zoo onſe Broeder Swinglius eenigſins wil (tegen zyn voorgaande mening) dat men de Kinderen Doopen zal, dat hy daar in van het regte oogwit dwaalt, en niet en doet naar de Waarheyd des Heyligen Euangeliums.

Voorwaar (ſchrijft hy voorts) ik hebbe daar toe niet mogen gedwongen worden, dat ik myn Kind ('t welk Zacharias heet) zoude Doopen; daarom handelt gy ook Chriſtelyk, dat gy den regten Doop Chriſti (die lange after af, ofte verdrukt geleegen heeft) weder te voorſchyn brengt: wy willen zulks ook onderſtaan ofte voornemen.

Chriſtophorus Hogerdorf, ſchrijft over 1 Petri 3. gy hoort dat het Gelove voor den Doop gezet wordt, daarom, dat niet de Doop, maar het Geloove des Doops ons zalig maakt.

Inſgelyks ſchrijft Cellarius aan Hubmor: alzoo dat gy begeert, dat ik u myn oordeel van den Doop en Nagtmaal des Heeren verklaren zal, zoo wil ik u hartelyk en kortelyk daar in te wille worden.

Ten eerſten, is 't een grouwel in de oogen Gods, dat men de jonge Kinderkens doopt. Welke Doop nog in de Heylige Schrifture, nog in de exempelen der Heylige Apoſtelen betuygt is: daar

roe-

roepen ook tegen de oordelen Godts, die haar in de uytdelinge der geſchapene dingen openbaren; want in den beginne was de Aarde woeſt, &c.

De Predikanten tot Straatsburg / als Wolfgang Capito, Ceſter Hedio, Mattheus Zel, Symphonas Polio, Theobald Niger, Johannes Latonius, Anthonius Firn, martinus Hatk en Martinus Butſerne, in haar lieder Boek / genaamt grond en oorzaak / &c. In 't eerſte blad ſchrijvenze: dat in 't begin der Kerke niemand Gedoopt wierdt, nog in de Heylige Chriſtelyke Gemeynte opgenomen, dan die zig onder het woord Chriſti geheel overgegeven hadden.

Haare grond oorzaak dan dit haar gevoelen wijzen zy Schriftuurlijk aan: wy bekennen dat het begin voor ons Chriſtelyke leeven zonde is; waarom Johannes de Dooper, Chriſtus en de Apoſtelen altyd, zoo begonnen hebben, zeggende, betert u, &c. Item in de Vergaderinge Godes, is ooyt en altydt de bekenteniſſe der zonden dat eerſte geweeſt, dat by de Ouden voor den Doop voorgegaan is; want men heeft gemenelyk de Verſtandigen, en niet de Kinderen Gedoopt, &c.

In 't tweede en derde Blad / als ook verder / ſchrijven zy: dat zonder den Doop des Heyligen Geeſtes, het water ende des zelfs Doop maar een guychelwerk is, &c.

Aangaande het ſtuk des Oorlogs of Wederwraak: desgelyks hebben ook de voornaamſte Luytherſche (die in den beginne met de Kalviniſche Gereformeerden een waren) en de Swingliſſe, ſommige met ons Gelooft, dat het eenen Chriſten niet en betaamt te Oorlogen, ofte Tegenweer te bieden; onder welke wy eerſt aantrekken Andreas Karlſtat, dewelke in een Boexken, handelen-

de of men lyden en de ergeniſſe verſchonen zoude; Gedruckt tot Zurig in 't Jaar 1524/ van de Tegenweer aldus ſchrijft; ons en zal de tegenwerping niet doen dolen dat geſproken wordt, Oorlog is een ſtraffe Godts, derhalven moet immers altyd eene zyn die den anderen beoorlogt. Item men heeft in 't Oude Teſtament Geoorlogt, &c.

Op het eerſte antwoordt hy: hoort daar tegen wat Chriſtus zeyt Matth. 18. het is van nooden datter ergerniſſen komen, maar wee dien menſche door den welken ergeniſſe komt, &c. Alzoo verdienen ſommige de ongenade Godts, dat hy haar met Oorlog ſtraft en pynigt. Maar wee dien die haar Beoorlogt; want hy, te weten Godt, ſtraft de quaaden met de quaden. Op het tweede, de Kinderen Iſraëls hebben Geoorlogt, of tegen zondige Volken, die haar niet en hebben willen laten trekken in het beloofde Land, of tegen zulke, die, toen zy daar ingeweeſt zyn, haar niet met vreeden gelaten hebben: en dat alles is een beduydinge geweeſt van den Geeſtelyken Oorlog, dien wy tegenwoordig in Chriſto, als Wedergeboornen en nieuwe Menſchen, met ofte tegen alle laſteraren en ongelovigen hebben moeten. Een wepnig daar na.

Nog werpen zy ons tegen en zeggen; men moet die met gewelt en Wapenen dwingen, die het regt niet toeſtaan en willen, &c.

Antwoort; wanneer wy regt en Chriſtelyk van de zaake zullen ſpreeken, zoo en betaamt ons de Oorlog in geener maniere: wy behoorden, naar de Leere Chriſti, te bidden voor die alderleye quaad van ons zeggen, en ons voor zot agten (ja) als zy ons aan de eene Wang ſlaan ook de andre bieden: dan zouden wy Kinderen des Alderhoogſten wezen. Tot hier Karlſtat.

Van

Van dezen gaat de Schrijver voort tot Lutherus; zeggende; in een Boexken tot Wittenburg gedrukt / in 't Jaar 1520 / zeydt Lutherus waarom hy des Pauws Boeken verbrandt heeft / daar van luyt de 22 Artijkel aldus:

Daarom, om dat hy leert dat het billik is, dat hem een Christen met geweld tegen geweld beſcherme, tegens de reden Christi Matth. 5. wie u den Rok neemt, dien laat ook den Mantel.

In een ander Boexken / ook tot Wittenburg gedrukt in 't Jaar 1522 / ſtaan onder andere Artijkelen (die eene Sorbona voor ketters uyt Luthers Boeken getogen hadde) ook deze: dat hy (te weten Luther) geleert heeft de woorden Christi Matt. 5, wie u aan de regte Wange ſlaat, dien biedt ook de andre, &c. Item Rom. 12. en wreekt u zelven niet myn alderliefſte, &c. Dat de zelve woorden geen raden en zyn, te weten die men zoude mogen doen of laten, gelyk veele Theologanten dwalen; maar dat het geboden zyn die men doen moet. Item het is den Christenen verboden voor het geregt haar regt te vorderen. Item dewyle een Christen de tydelyke goederen niet en mag liefhebben, zoo en mag hy ook om de zelve niet zweeren. Dus verre Luther.

't Geen haar wierdt te laſt gelegdt in het zelfde Manifeſt / wegens het ongehoorzamen haarer Overheyd / antwoordenze dit volgende;

Dat zulks haar ten onregte wierdt nagezeydt, ja datze gewillig en gants overgegeven waren, hare Overheden in alle billyke dingen te gehoorzamen; voor de zelve te bidden, haar Schattinge, eere en vreeze, naar behooren toe te dragen, en alwaar 't ook dat haar van de zelve onregt geſchiedde, zulks geenzins te wreeken, maar 't zelve lydzaam

en geduldig om des Heeren wille te ver
Dit waren haar voornaamste wede
maar 't hielp al niets / zy gingen me
volgingen voort; gelijker verscheyde
genoemt worden / die meest allen in d
Toorn Ottenbag van honger / band
makken moesten sterven en verderven.
der zelfs een stok oudt man was.
De Heeren Magistraat van Amst
den (in 't Jaar 1642 / op 't verzoek van
Gezinden aldaar / wegens hare
Zwitserland) aan haar een ootmoedi
tie / die aldaar ook behoorlijk aanqu
daar quam aan de goede Heeren / en
den niet anders op / als een Antwoord
delijkheyd en zonder eenige bescheydenh
Op deze Vervolging / die ondertussc
der opsprake toeging / en al vry wat
gens de Zurigse Heeren veroorzaakte /
Jaar 1658 uyt Zurig een Brief / ges
een der Kooplupden tot Amsterdam;
Schrijver de Zaken der verdrukten s
Verdrukkers heerlijk voorstelde / zeg
die geenen, die aldaar verdrukt wierden
ander Volk in haar Geloof en Belee
als haar Medegenoten in Nederland,
ongehoorzaamheyd en hardnekkigheyd
Op welken goedtgevonden wierdt / d
deren in Zwitserland (om uyt haar z
van Zaken te krygen) toe te zenden.
Die daar op den 30 Maart des zelve
Antwoord (beneffens een Belijdenis
loofs) den Dienaren van gemelde G
gezonden hebben: waar in onder and
wordt wegens de lastering van ongehoo

dat zelfs de Zurigſe Heeren van beyde de Standen/ dikmaal aan haar / die gevangen waren / bekent hadden / dat zy haar zeer lieve en gehoorzame Onderdanen waren; verſtaat in de Gemeene of Borgerlijke Zaken: ja dat zy waren voor anderen / in 't ſtuk van regt te doen / ligten en exempelen. item dat zy niet over of tegen haar te klagen hadden; als alleen dat zy niet met haar te Kerke gaan en wilden: 't welk ook wel ſchynt te blijken / alzoo zy te vooren eenen Felix Landis, door honger zoo uytgemergelt / dat hy niet langer ſpyze konde verdragen / en hebbende als de dood op de Lippen / nog in de Kerke hebben gedragen / en onder een Bank neder gworpen / alwaar hy kort daar na den Geeſt gaf.

In 't Jaar 1659 / wierden tot Bern zeve Leeraren gevangen. Deze wierden zeer hard gehandelt / en gants armelijk getracteert. Eerſt gaf men voor dat men ze totter dood wilde gevangen houden; maar nader gereſolveert / gaven ze haar van dzie quaden de keure / namelijk: of met haar te Kerke gaan: of voor haar Leeven op de Galeyen gebannen te worden: of door Beuls handen te moeten ſterven; dog wat hier op gevolgt is wordt niet gemeldt.

In dit zelfde Jaar gaven die van Bern een Plakaat uyt / waar van in 't kort dit de inhoud was: dat de Amptluyden gelaſt wierden alle Leeraren gevangen, en haare Goederen in verzekering te nemen: datze van haar Predikanten met alle vlytigheyd en vrindelykheyd zouden onderwezen worden, om wederom in den ſchoot der Kerke ingelyſt te worden. Tuſſen hardnekkige, eygenzinnige en eenvoudige, zou men onderſcheyd maken in het ſtraffen; de bekeerden, mits betalende haar on-

koſten, op vrye Voeten ſtellen, zonder haar oyt verwyt of veragting toe te voegen. De Predikanzullen, als deze wederom in de Kerke aangenomen worden, haar Predikatien daar naar rigten; haar veel meer looven en lief hebben als andere; haar met een onaanſtootelyken en godtvrugtigen wandel voorgaan, om de anderen beter te gewinnen; de onbekeerde wederſpannigen zullen uyt den Lande gebannen worden, en onder haar ja, in plaats van Eede, daar voor eeuwig uytblyven; of zooze wederom in dezelve komen zonder afſtand te doen, gegeeſſelt en gebrandmerkt worden: dat de Amptlieden ook tegens haar Gunſtelingen zullen procederen, om, zeggenze, deze gants gevarelyke Secte, zonder uytſtel te verdryven, en het Land daar van te zuyveren. Haar beſchuldingen waren in 't kort deze volgende. 1. Datze geenen Eed wilden doen aan haar Overheyd. 2. Datze de Overheyd niet voor Leeden van de Chriſtelyke Kerke en erkenden. 3. Datze de Wapenen tot beſcherminge des Vaderlands niet wilden gebruyken. 4. Dat de Chriſtenen van malkander geen Tol of Schattingen mogten eyſſen; hoewel zy niet onwillig waren om dezelve te geven. 5. Om datze geen Quaaddoenders de Overheyd wilden aanbrengen. 6. Dat de Overheyd geen Ordonnantie in Geeſtelyke Zaken mogte maken; 't welk zy daar mede betoonden. 1. Dat de Leeraren predikten zonder beveſtiging der Overheyd. 2. Doopten in hare Gemeynte zonder bevel der Overheyd. 3. Dat zy gebruiken, andere Kerkelyke Ordre tegens de inſtellinge der Overheyd. 4. Dat zy in geen Vergaderingen der Kerken, die op Zondagen of Bededagen gehouden worden, komen; en daarom niet waardig zyn om in 't Land te woonen.

De

De Goederen der verbannene of weggelopene zullen, de onkoſten daar afgetrokken, met de gehoorzame Vrouwen en Kinderen gedeelt worden, en der zelver aandeel, voor eerſt de vrugten, by de Magiſtraat genoten worden; en zoo ze komen te overlyden in haar onbekeerden ſtand, gelyk ook van de gehoorzame Vrouwen en Kinderen, die haar Mannen volgen, geregtig aan de Magiſtraat vervallen.

Ten laatſten zal niemant vermogen deze luyden te Herbergen; nog hare Huyzen verleenen om Vergaderinge in te houden; nog ſchriftelyke of mondelyke gemeenſchap mede houden; nog haar aſſiſteeren met Geld of anders, op een boete van 100 gulden of niet konnende betalen arbitralyk geſtraft te worden.

De Doopsgezinden in Holland / gevoelig wegens zulke harde Proceduren / aan haar Geloofsgenoten / rezolveerden door een ootmoedige Supplicatie aan haar Hoog Mogenden / de Heeren Staten Generaal / de zelven te verzoeken eenig voorſchryvens aan die van Zurig en Bern / door de derdzukten. 't Welk in 't werk geſtelt zynde / by haar Hoog Mogenden zoodanigen ingang hadde / datze de moeyte namen aan beyde de genoemde Kantons / elk een zeer beweegelyken Brief (door 't gelezde van eenen Adolf de Vreede) te laten toekomen; dien ik niet kan naarlaten (tot bewyſs van zulke uytmuntende weldaden / den Doopsgezinden niet alleen op die / maar ten allen tyden beweezen / 't welk haar de Allerhoogſten ten eeuwigen dage wil vergelden) hier een van beyde / alzooze op een uytkomen / te laten invloeyen; daar beneffens ook een / geſchreven van de Hoog Achtbare Heeren Burgermeeſteren en Regeerders der Stad Rotter-

dam / woordelijk by te voegen. Die van de Staten aan de Stadt Zurig luydt als volgt.

Wel Edele Hoog Achtbare, Wyze en Voorzienige Heeren, byzondere goede Vrinden ende Naburen.

UYt de klagte van verſcheyde Perſonen, gecommitteert van haar reſpective Gemeentens, die men hier te Lande Mennoniſten noemt, Borgers en Inwoonders van de Steden Dordregt, Haarlem, Leyden, Amſteldam, Gouda en Rotterdam, alle gelegen in de Provintie van Holland, hebben wy vernomen dat hare Geloofsgenoten, onder den naam van Wederdoopers aldaar tot Zurig, en alomme onder u lieder gebied groote Vervolging hebben geleeden, uyt kragt van zeer rigoreuze Plakkaten tegens hun gemaakt, en darze daar door genootzaakt zyn geworden alles te moeten verlaten, en naar andere Landen te moeten vertrekken, tot hare groote ongelegentheyd en totale ruine.

Al het welke ons bewogen heeft tot Chriſtelyke medelogentheyd, en hebben derhalven niet konnen onderlaten: maar ter contrarie goet gevonden, u lieden mits dezen, zeer Vrindelyk, Naburlyk ook gants Serieuſelyk te verzoeken, dat dezelve op het goed exempel van de Magiſtraat der Stad Schafhuyzen, de goederen van de Geloofsgenoten van de Suppliants (die u lieden nu eenige Jaren herwaarts door hare daar toe geſtelde Directeurs hebben laten regeeren, en de vrugten daar van trekken) willen ontſlaan, en aan de voorſchrevene Geintreſſeerden, of hares laſt hebbende laten volgen; om binnen zekeren Competenten tyd tot

haar

haar behoeve verkogt, ende te gelde gemaakt te werden.

In gunſtige en behoorlyke Conſideratie nemende, dat in den Jare 1655., als wanneer de Vaudoyſen, onze en u lieder Geloofsgenoten, van de Roomsgezinden, alleen om de Proteſſie van hare Gereformeerde Religie, zoo jammerlyk verjaagt en vervolgt wierden, dat de noodt van de arme verdrevene Menſchen niet anders te ſtutten, en te herſtellen was, als met het doen ende vergaderen van groote Aalmoeſſen in Engeland, alhier te Lande en elders, daar de ware Gereformeerde Religie word gehandhaaft; de Doopgezinde Gemeente nu, de voorſchrevene Supplianten, op de ſimpele recommandatie van hare reſpective Magiſtraten, uyt ſchuldige gehoorzaamheyd tot de zelve, en met eenen uyt Chriſtelyke liefde en mededogentheyd tot de voorſchrevene verdrevene, en vervolgde Chriſtenen, zoo mildelyk in hare Vergaderingen hebben gegeven, dat daar uyt een notable ſomme is ontſtaan, die de Diaconen van de voorſchrevene Gemeentens, op ordre van de gemelde hare reſpective Magiſtraten, als doen hebben overbehandigt daar het behoorde.

Wy willen ons vertrouwen daar heenen ſtellen, dat u lieden deze onze welgemeynde Vriend-nabuurlyke interceſſie zoo veel zullen differeren, als de billikheyd der zaken is vereyſchende, en wy van u lieden gewoonelyke wysheyd en diſcretie te gemoed zien: dezelve verzekerende dat wy nooyt en zullen manqueren, zulks jegens u lieden ſampt, en zonderling ook jegens hare, in, en opgezetenen verſchuldigen, en te erkennen reſpective, zoo wanneer ons daar toe occaſie voorkomen zal, en u lieden aangenaam zullen hebben, daar van preuve

te

te nemen, ondertuſſchen bidden, &c. Hage den 19 February 1660.

Deze verſchilt aan die van Bern daar in voornamelijk / datter een verzoek neffens ging / om de gevangenen te ontſlaan ; gelijk ook blijkt in dien Brief van de Ed : Heeren Magiſtraat van Rotterdam / luydende als volgt.

Edele, Erenfeſte, Hoog geagte Heeren, waarde Vrinden,

HEt is weynig dagen geleden, dat ons van weegen de voorſtanders der Kerke, die men van haren voorganger Menno, der Mennoniten noemt, Requeſte is gepreſenteert, uyt den naam van de zelve Kerke, behelzende langdurige klagten, dat tegens haar Geloofs en Religions-verwanten, onder den hatelyken Naam van Wederdoopers, in uwer EE: Stadt zodanig wort gewoedt, dat het hun ingevolge van de Plakkaten niet vry en ſtaat (ſchoon onnozel en van geen misdaden beſchuldigt zynde) met hare Fortuyne en tydelyke gelegentheyd uyt uwer EE: Stad en gebied elders te vertrekken ; ja dat ſommige alleen, en uyt haat van haar Geloove, van hunne goederen berooft zynde, in gevangeniſſe worden opgeſloten.

Verzoekende zy Suppliianten, dat wy door onze voorſprake, de ſtraffe tegens hare Broeders geſtatueert, ware het mogelyk, zouden tragten af te keeren.

Welke hare beeden op regtvaardige redenen gefundeert, zoo zy anders op gewiſſe waarheyd gegrondveſt zyn, wy alzoo pligt en amptshalven niet en hebben kunnen in den wind ſlaan.

Zoo

Zoo verzoeken wy uwe EE: Hooggeagte Heeren, ja wy bidden uwe EE: om de Religie in het geloove in Chriſto, dat wy met U: EE: gemeen hebben, dat 't uwe EE: gelieve de voorſchrevene zoo harde Plakkaten en beſluyten, tegen de onſchuldige dwalende, ofte omzwervende geſmeet, of gantſchelyk te vernietigen, ofte indien uwe EE: zoude mogen agten, 't zelve met de gelegentheyd van uwen Staat niet over een te komen (waar van uwe EE: het oordeel toekomt) ten minſten gedogen dat de ellendige Menſchen, alvorens hunne vaſte goederen hebbende verkogt, en hare zaken bereyd, derwaarts met hare middelen mogen vertrekken, daar zy hun zelven meer veylige geruſtheyd, en geruſte veyligheyd beloven.

Wat ons aangaat, Erentfeſte Heeren, wy hebben al 't zedert dat de eerſte gronden van dezen Staat geleyt zyn, geoordeelt, dat dit ſlag van menſchen onvervelende voor de Republyk, gants veylig in den Staat des Lands kan geleden worden.

Ende dit ons oordeel hebben wy Prins Willem van Orangie, van gelukkige geheugeniſſe (die ons door zyn dapperheyd de Vryheyd der gewiſſens vaſt geſtelt heeft) dank te weten; die door de beeden en den verkeerden iever van een deel quaadgeaarde menſchen, nimmermeer heeft konnen bewogen worden, om de Mennoniſten eenige Burgerlyke voordeelen te weygeren: ende voorwaar tot nog toe hebben wy ons dit niet beklaagt; als nooyt hebbende ondervonden dat de Mennoniſten onder den dekmantel van Godtsdienſt ('t welk alleen verderffelyk voor alle Republyken is) immermeer in den Staat ietwes hebben getragt te brouwen; maar in 't tegendeel dat zy Tol en Schattinge, en alles wat een Onderdaan aan zynen Prince ſchuldig is,

altyd met een luſtig en willig gemoed hebben voldaan. Ja dat zy de Gereformeerden elders om haar Geloove zwarigheyd lydende, ende nog onlangs de Vaudoyſen onze Geloofsgenoten, van den Hartog van Savoyen, op aanhitzen van 's Paus Dienaars, jammerlyk mishandelt zynde, met hare gants milde Aalmoeſſen hebben verligt.

Ons en is niet onbekend Hooggeagte Heeren, dat zommigen, verrukt door eenen averegtzen en verkeerden yver, Uwe EE: met reden tragten wys te maken, dat het dulden van de Mennoniſten ſchadelyk voor de Republyk is, maar met zoodanige redenen, welkers kragt ons nooyt en heeft konnen bewegen, om de Mennoniſten met eenige harde beſluyten te belaſten.

Want dat zy 't Magiſtraats-ampt voor een Chriſten ongeoorlooft agten, en hen zelven van 't Eedzweeren religieuſelyk onthouden (met welke twee ſtukken zy voornamelyk bezwaart worden) dat en kan de Republyk niet ſchaden, gemerkt zy de Magiſtraat geen gehoorzaamheyd weygeren, aan de welke (ſchoon iets laſtig gebieden) zy hun uyt dwang van hare gewiſſe verpligt agten, en aan hare naakte verklaringen zodanig willen verbonden zyn, dat zy haar van verbroke trouwe, en valsheyd overtuygt zynde, de ſtraffen van meynedigen getrooſten.

Welke dingen, zoo lang als zy onbeweegelyk vaſt blyven, en konnen wy niet zien wat ſchade de Republyk daar door te verwagten heeft.

Dat eenigen, door Godtvrugtige, of wel overgelovige vreeze, hun zelven van 't Ampt der Overheyd, en 't Eed ſweeren onthouden, wat hier tegen ook die geene mogen rellen, die onder den waarlyk heerlyken naam van Gereformeerden, de tyrannye van den Paus navolgen en onder het faveur

van

van treffelyke tytels van Reformatie, en zuyverheyd van 't Gelove, het Pausdom invoeren, van welkers wreedheyd, eertyds in deze Stad, inzonderheyd tegens de Mennoniſten geoeffent, zoo menigmaal als de geheugeniſſe, die in onze Regiſter-kaſſen blyft opgeſloten, onze gedagten laſtig valt, zoo ſchrikken onze Zielen, en wy verheugen ons dat door het eertyds vergoten bloed, onze halzen van het jok der woedende Hoere zyn vrygemaakt.

Alle het welke, Hooggeagte Heeren, zoo 't van Uwe Hoog Agtbaarheden naar behoren wordt overwogen, zien wy in hoope te gemoed, dat Uwe EE: de harde beſluyten, tegens de Mennoniſten, of zullen vernietigen, ofte ten minſten naar het exempel van die van Schafhuyzen, een van de Switſerſche Cantons, en het voorbeeld van den Rooms Catholyken Vorſt van Nieuwburg, den ellendige dwalenden zoo veel tyds vergunnen, als genoeg is om hare zaaken te beſchikken, en hare woonplaatzen elders te veſtigen.

't Welk Hoogeagte Heeren, als 't geſchied zal zyn, zullen Uwe EE: een zaake volbragt hebben, die Gode aangenaam, voor den Gereformeerden naam glorieus, voor de dwalende, ofte omſwervende heylzaam, en ons, die met U. EE: door den naauwen bandt van Religie verknogt zyn, aangenaam zal zyn, en magtig, om allen den geenen, die met den heerlyken Naam van den zagtmoedigen Zaligmaker pronken, een voorbeeld te ſtrekken. Wy bidden Godt Almagtig dat hy U EE: Perſonen, en Republyke, met den glans van zyne Waarheyd verligte, &c. den 14 February 1660.

In 't Jaar 1671 / ſcheen by de Heeren van Bern alle barmhertigheyd over dit onnooſle Volk

teu

ten eynde te zijn / gelijk uyt ſchrijvens in dato den 7 April 1671 / uyt de Paltz / uyt Oberzultzum haar blijken.

Aangaande het verzoek der Vrinden, betreffende den toeſtad onzer Zwitſerze Broeders, in 't Berner gebied. Het is zulks dat de zelve in eenen bedroefden ſtaat zyn, gelyk wy uyt den mond der Vlugtelingen, die by ons aangekomen zyn, zynde tegenwoordig nog eenige der zelven in myn Huys, verſtaan hebben, dewelke zeggen dat men hen dagelyks met Provooſten opzoekt, en dieze bekomen gevankelyk naar de Stadt Bern heenen voert, alzoo datter, omtrent vier Weeken geleden, al by de veertig zoo Mans als Vrouws-perſonen in hegtenis waren. Zy hebben ook al ſommige gegeeſſelt, en ten Lande uytgebannen; van welke eene hier by ons is aangekomen. Ook hebben zy een Dienaar in 't Woord gegeeſſelt, en daar na uyt het Land gevoert in Borgonjen, aldaar komende hebbenze hem eerſt Gebrandmerkt, en zoo onder de Walen laten loopen: dog alzoo hy met niemand en konde ſpreeken, zoo heeft hy wel drie dagen met dat verbrand Lichaam moeten gaan, eer hy verbonden wierdt, en eenige verquikking quam te genieten: zoodanig geſtelt zynde, dat als men hem ontkleede om te verbinden, hem de materie over den rug afliep, gelyk my een Broeder, die hem heeft helpen verbinden, zelfs gezeyt heeft. Deze Vrind is in der Elſas aangekomen, nevens nog een Man en twee Vrouws-perſonen, die ook gegeeſſelt en uytgebannen zyn; alzoo datze zeer ſtreng handelen, en zoo het ſchynt van haar voornemen niet en zullen aflaten, tot datze dat onnooſle Volk geheel uyt haar Land gebannen, en uytgeroeyt zullen hebben.

Daar

Daar ſchynt ook niets meer te doen te zyn, in faveur van deze verdrukte Broeders: want behalven dat de Vrinden aldaar tot Amſterdam, elders al eenige Jaren in die zaak hebben gearbeydt, zoodanig ook, datter eenig gunſtig voorſchryven van de Heeren Staten van Holland, als ook in 't byzonder der Stadt Amſterdam, en nog van andre Perſoonen van Qualiteyt, derwaarts aan de Magiſtraat is gezonden, zoo is ook nog in 't Jaar 1660 eene Expreſſen (Adolf de Vreede genoemt) daar na toegezonden; maar het en heeft niet veel ten goede voor onze Vrinden aldaar gewrogt; alzoo dat ik niet kan zien dat de Vrinden nu ook iets in die zaak zullen konnen doen, tot voordeel van onze verdrukte Broeders aldaar. Men zal zoo moeten met lydzaamheyd verwagten, wat uytkomſt de Heere onze Godt haar zal believen te verleenen.

Uyt de genoemde plaatze / zijn na dezen nog vier Brieven gekomen wegens den miſerabelen ſtaat der Doops-gezinden aldaar / en het onnoozel aankomen in de Pfalts van omtrent 80 Huysgezinnen / beneffens veel andere / die haar Egtgenoten en Kinderen / die niet mede en wilden / aldaar hadden moeten laten / tot omtrent 700 in 't getal. Brengende met malkander omtrent 2000 Rijxdaalders met zich mede.

In welker eerſten / geſchreven den 23 May / de Schryver vermeldt / dat veele haar omtrent Straatsburg op hielden / en in de Wynbergen / als ook in de Boſſen om hout te klooven / gingen arbeyden / op hoope van verzagting / en wederkomſt in haar Land; voorder dat zes gevangenis / waar onder een Man met negen Kinderen / haar aan ketenen hadden laten ſlupten / om op Galeyen gebragt te worden / als ook datter een Oudt man

van 80 Jaren in de gevangenis was gestorven.

De tweede / aan Hendrik de Bakker, tot Amsterdam den 13 October geschreven / meldt onder andere zaaken: dat in den Raad tot Bern besloten was / alle gevangene Mans persoonen / die jong en sterk waren / op de Galeyen / gelijk de zes vorige te bannen / de oude en onvermogende elders heen te verzenden / of in een gedurige gevangenis te houden; dog dat wegens de eersten een medogend Heer zich aan den Raad hadde vertoont / met verzoek aan de zelven naar hare Broederen in der Elsas te reyzen / en de zelven te bewegen tot het instaan van de op de Galeyen veroordeelde te bezorgen / niet wederom in haar Land te komen: 't welk hy van beyde verworf / en alzoo het effect verwagte. Uyt den derden van den 3 November / dat 'er al omtrent 200 Persoonen aangekomen waren / waar onder veel oude Mannen en Brouwen / van 70 / 80 ja 90 Jaren oudt / veel kreupele en Lamme / dragende haar bondelkens op den rugge / en hare kinderkens op den arm / sommige welgemoed / doch anderen / inzonderheyd de ouden en onvermogenden / met betraande Wangen / moetende in haar oude dagen dus ellendig zwerven: zoo dat de Schryver beneffens anderen / wel veertien dagen haar werk hadden gemaakt / om haar Herberg en andere noodzuftigheden te bestellen.

De laatste / geschreven den 5 January des Jaars 1672 meldt; dat 'er toen al 641 Perzonen in de Paltz waren aangekomen / wordende noch omtrent hondert verwagt / welke allen van de Bzinden aldaar wierden ter nedergesteld / zijnde van dien Borst wel ontfangen en gedragen / en van de Hoopsgezinden / inzonderheyd door die van Amsterdam / met een groote somme Geldts / waar

me-

mede zy gemelden Heudrik de Bakker, en anderen naar de Palts / tot deze lupden afzonden / geassisteert.

Deze verstonden ook upt eenigen van die 40 gevangenen / datze / op 't verzoek van den gemelden Heer / alle waren losgelaten / en tot Bazel aan hare Broederen overgelevert / die dan gezamentlijk in de Palts waren aangekomen.

Zy voegen ook aan de voornaamsten onder haar / waaromze niet al eerder vertrokken waren / en veyliger plaatze hadden gezogt; dewijle de Magistraat haar zulks niet hadde verhindert / waar opse voornamelijk twee redenen gaven: de eerste om dat onder het kruys, het ligt des Heyligen Euangeliums in veelen veel klaarder opging, en daar door haar Gemeente dagelyks toenam; waaromze zwarigheyd maakten, dat verscheyden door haar vertrek, om tot het ware Gelove te komen, verhindert zouden worden.

De andere, datter verscheyde verdeelde Huysgezinnen waren, waar van een van beyden in de publyke kerke gingen, en derhalven ongenegen om haar Ega te volgen, dat ook verscheyde onder de Dienaren hier niet vry van waren, dat twee derzelven aldaar waren, die Vrouwen hadden, die niet in de Gemeente waren, welke zy, van een goed Vrind gewaarschout, by nagt hadden moeten verlaten, niet wetende ofze haar zouden volgen: en maakte dit te meer zwarigheyd, om dat de Magistraat vryheyd gaf dat de zulken wederom mogten Trouwen, hadden daarom liever wat willen lyden, als zonder grooten nood vertrekken.

EYNDE.

REGISTER.

A.

	Pag.
Aaltje Baten.	340
Aanmerkelyk Geval,	193
Abraham Picolt,	257
Abeton van Tommil,	218
Adriaan Bongaart,	265
Adriaan Cornelisz.	159
Adriaan Jansz. Hoedemaker,	271, 326
Adriaantje Jans van Moolenaars graaf,	282
Adriaan Ol,	263
Adriaan Pan en zyn Huysvrouw,	205
Adriaan Pieters,	265
Aetesius,	61
Adriaan Rogiers,	299
Adriaan Willemsz.	254
Agathonus,	61
Atsibiades,	28
Alexander,	36
Alexander,	42
Alexander den Griek,	28
Alexander van Prygien,	25
Algerius,	186
Altert Jansz.	265
Alodia,	72
Ammonaria,	36
Andreas,	8
Andries Koster,	146
Andries Jacobsz.	242
Andries Langedul,	210
Andries,	265
Andries Pirchiner,	329
Andronicus,	12, 50
Anneken Hendriks,	262

An-

Anneken van den Hoove, 341
Anneken Janſz. 161
Anneken van Vrieburg, 108
Anneken Ogiers, 265
Anthoni van Aſſelroje, 149
Anthoni Ysbaart, 295
Antipas, 13
Apleunis van den Berge, 255
Apolonia, 36
Apphianus, 60
Aquila, 12
Arent Blok, 285
Arent van Eſſen, 264
Arent Jacobſz. 131
Ariſtarchus, 12
Aſterius, 46
Ater, 37
Auguſtyn, 176
Augurius, 41
Aurea. 73

B.

Babilas, 37
Balthaſar Hubmor, 122
Banden raken telkens los, 200
Barbel, 215
Barbelken Goethals. 266
Barber Jans, 265
Barber Jooſten, 265
Bartholomeus, 14
Bartholomeus Pottebakker, 217
Bartholomeus Panten, 343
Barnabas, 10
Benjamin, 66
Berentje, 216
Blandina, 26

Borgermeester word met belemmering van zyn
spraak en luysziekte gestraft, 157
Bruyn en Anthoni de Wever, 274
Brief van den Prince aan die van Middelburg, 322
Brieven van voorschryvens aan die van Zurig en
Bern, 361
van de Staten Generaal, 362
van de Magistraat van Rotterdam. 364

C.

Carius Pradeo, 106
Carpus, 13
Cassianus, 54
Caterina, 152
Christiaan Gasteyger, 329
Christoffel Fierens, 285
Christiaan Langedul, 237
Christiaan Ryken, 343
Christiaan Haringin, 111
Claas de Praat, 177
Claudius, 46
Claudine de Vettre, 243
Clement Hendrikfz. 263
Clement Dirkfz. 183
Coenraat Fiechter, 129
Coenraat Kog, 233
Cointa, 36
Colaart de Kuyper, 220
Cornelis van Kuylenburg, 216
Cornelis Schepemaker, 238
Cornelis Janfz. van Haarlem, 263
Cornelis de Gyselaar. 285

D.

Daaging binnen drie dagen voor Godts oordeel, 177
Damiaan, 125
Daniel Verkampt, 195

David, 174
Dioniſius Ariopagita, 13, 18
Dioniſia, 36
Dirk Andrieſſe, 256
Dirk Janſz. 159
Dirk Meeuwiſz. 267
Dirk van Weeſel, 274
Dirk Willemſz. 247
Donnina, 48
Dominicus, 103
Douwe Ewoutſz. 276
Drie Broederen. 142, 332
Dulceinus en zeer veel anderen gemartelt. 86, 89

E.

Een Oudt-man. 166
Eliſabeth, 134
Eliſabeth, 170
Eliſabeth, 151
Ellert Janſz. 136
Epimachus, 36
Epaphras, 12
Epipodius van Lions, 28
Epolonius, 37
Eucratis, 56
Eulalia, 55
Eulogius, 41
Eunus, 36
Euplius, 56
Evert Nouts, 193
Evert van Warendorp, 298
Eenige Doopsgezinde Chriſtenen, 306

F.

Faas Dirkſz. 265
Felicitas, 19
Felicitas, 31

Felicianus, 59
Felix, 58
Felix Landis, 359
Felix Mants, 92
Feliſtis Reſinx, 164
Fije en Eelken, 137
Fyt Pelgroms, 111
Frans, 146
Françoys de Timmerman, 256
Fructuoſus, 41

G.

Geleyn de Schoenmaker, 284
Georg Wagner, 94
Georg Wanger, 336
Gerrit van Kempen, 149
Gerrit Corneliſz. 267
Gerrit Haſepoot, 178
Gillis, 151
Grietman bekomt een ellendig eynde, 303
Grouwelyke Martelingen. 21, 24, 26, 34, 35, 40, 43, 52, 64, 65, 66, 68, 77, 82, 103, 108, 117, 129, 210, 313.

H.

Hans Blitel, 133
Hans Braal, 179
Hans Bret, 317
Hans George, 253
Hans Hueber, 125
Hans Kogh, 90
Hans Knevel, 298
Hans Landis, 345
Hans Miſel, 277
Hans Marynſz. 249
Hans van Monſter, 149
Handt word met Lammigheyd geſlagen, 43

Hans van Overdam, 139
Hans Pichner, 217
Hans Peltner, 327
Hans Schlaaffer, 182
Hans Sinneraver, 132
Hans Smit, 199
Hans Symons, 238
Hansken van Stotſingen, 103
Hans van der Straten, 268
Hans van de Reeve, 106
Hans Vermaars, 219
Hansken van den Weege, 265
Harmen van Vlekwyk, 256
Harmen de Verwer, 274
Hendrik Arentſz. 242
Hendrik Alewynſz. 248
Hendrik Dirkſz. 159
Hendrik van Etten, 257
Hendrik van Ekkelo, 297
Hendrik Janſz. van Sollem, 216
Hendrik Eemken, 224
Hendrik Pruyt, 304
Hendrik Sumer, 320
Hendrik Terwoordt, 309
Hendrik Verſtralen, 269
Heraclides, &c. 32
Heron. 37
Huyg Jacobſz. Craan. 129

I.

Jaapje Maat, 185
Jacobus den Apoſtel, 5
Jacobus Zebedei, 9
Jacob Dirkſz. 241
Jacob de Roors of Keersgiter, 256
Jacob van den Weege, 300

K.

Kalleken Weduwe van Apleunis van den Berge, 256
Kaſper van Schoenek, 105
Kindt heeft de littekenen van des Moeders banden in zyn armen, 147
Kinderen verkieſen met Vader en Moeder te ſterven, 226
Klaas Leks, 148
Klaas Opreyder, 275
Klaas van Armentiers, 327
Klaasken, 202

L.

Lauwerens de Schoenmaker, 316
Lauwerens Janſz. Nootdruft, 327
Leenaart Plovier, 212
Leeuwen Verſcheuren Ignatius, 17
Leeuw en Beerin weygeren de Lichamen te verſcheuren, 50, 60
Leonhart Meyſter, 90
Leonhart Keyſer, 95
Leonhart Schoener, 100
Leonhart Bernkop, 124
Leonhart Sumeraver, 331
Leonhart Boltſinger, 343
Levina, 174
Lionides Vader van Origenes, 32
Liepolt Snyder, 103
Lippyntje Stayaarts, 300
Lyntje Kemels, 265
Lyntje Ioris, 275
Lysken, 153
Lodewyk Foeſt, 129
Louwerens van der Leyen, 211
Louwerens Andrieſz. 260
Louwerens Verkamer, 255

Lucas de Euangeliſt, 13
Lucius, 18
Ludovicus, 106
Lucas de Groot, 254
Lucas Lammertſz. 132

M.

Mandament der Staten Generaal aan die van Aardenburg, 346
Maarten Karſtenſz. 265
Macar, 36
Marten van der Straten, 299
Mayken Booſer, 227
Mayken Deynoots, 269
Mayken Wens, 290
Mayken de Korte, 206
Mayken van Deventer, 301
Mayken Pikkelen, 343
Mayken Wouters, 340
Malchus, 42
Mamas, 43
Mavilus, 30
Marcella, 33
Marcus den Euangeliſt, 10
Maria van Beckum, 126
Maria van Monjou, 158
Marcus de Lederſnyder, 218
Marten Boſſier, 218
Mattheus den Euangeliſt, 10
Matthias den gekoren Apoſtel, 12
Maturus, 26
Matthys Servaas, 234
Mattheus Keuſe, 326
Mattheus Barnaart, 298
Martelaars Gebeente word by den Prieſter begraven, 265

Maurinus, 41
Maximus, 38
Mr. Ielis Matthyſz. 228
Melchior Platſer, 325
Menno ontvlugt de vervolgers, 120
Mercuria, 36
Metras, 36
Michiel Buyſe, 333
Michiel van Bruſſel, en Barbertje, 300
Michiel Haſel, 338
Michiel Satler, 96
Michiel Viſſer, 342
Michiel Wideman. 116

N.

Nemeſius, 37
Nemilo, 72
Neon, 46
Nelleken Iaspers, 250, 266
Nikanor, 13
Nikaſen en Martyntje van Aalmeers. 253

O.

Olivier Willemſz. 305
Onweder ten tyden des Geregts, 296
Oneſiphorus, 12
Origenes, 39
Oswalt van Iamnits. 146

P.

Paap beliegt den Dooden, 150
Permenas, 13
Pancratius, 57
Paulus den Apoſtel, 6
Paſtoor verrot zyn Vlees, 227
Pauſelyke magt, 80
Paulus van Druynen, 116

Pe-

Pelagius, 76
Perpetua, 31
Petrus den Apoſtel, 12
Philippus, 9
Philidianus, 37
Photinus, 27
Pieter Koſter, 112
Pieter van Eyndhoven, 193
Pieter den Oude, 256
Pieter Styaart, 131
Pieter de Guliker, 284
Pieter van Olmen, 216
Pieter Titelman word met Luyzen geſtraft, 196
Pieter Pieterſz. Bekje, 246, 259
Pieter Seymer, 332
Piryntje Loosvelt, 288
Pionius, 37
Plakkaat van Zurig, 91, 110
Plakkaat van den Koning van Spanjen, 113
Plakkaat van Groeningen en Sneek, 344
Plakkaat van Deventer, 248
Plakkaat van Bern, 359
Plutarchus, 32
Policarpus, 22, 23
Primus, 59
Priſca, 12
Priſcus, 42
Prochorus, 13
Probus, 50
Proeve met gloeyend Yſer, 83
Proeve met kookent Water. 85

Q.

Quirinus Pieterſz. 147

R.

Raatsheer ſterft voor den Lyder een ſchrikkelyken dood, 200
Raphel van de Velde, 313
Regter legt door ſchrik zyn ampt neder, 96
Regter raakt tot ſmaat en ſchande, 98
Regter eet zyn eygen Tong, 104
Regter ſterft ellendig, 165
Regter ſterft haaſtig, 95
Reyer Dirkſz. 150
Reytſe Eyſeſz. 302
Remke Ramakers, 149
Rivieren rood van het uytgeſtorte bloed der Chriſtenen, 52
Rigſt Heynes, 147
Rhais, 33
Rook gaat regt opwaarts, 165
Rook gaat regt opwaarts met een harde wind, 339
Roermonde verbrand, 141
Roroede zyn antwoord aan den Deken van Ronſe, 196
Rutilus. 30

S.

Sanctus, 26
Sander Wouterſz. 298
Serapion, 36
School-klerken dooden haar Meeſter, 54 en 75
Serundulus, 32
Sirenus, 32
Sicke Snyder, 129
Silas, 12
Simpele zyn bedryf, 169
Symon Zelotes, 12
Symon Cleophas, 16
Symphorianus, 44

Symon den Cramer, 166
Syntje Wens, 333
Syntje Baarningen, 300
Soetje van den Houte, 214
Sonne word bloed rood, 279
Sonne verduyſtert, 134
Spotter verlieſt zyn ſpraak, 223
Stephanus, 4
Steven de Graat, 253
Suſanneken en Kalleken Claas, 301
Switſers worden in 5 jaar van vervolgde Vervolgers, 91
Switſers haar grouwelyke Sentie over 20 Chriſtenen. 123

T

Tanneken van der Leyen, 217
Tamboer zyn bedryf, 171
Tertulianus, 33
Theodulus, 61
Theodoſia, 64
Theonilla, 48
Theracus, 50
Thomas, 12
Thomas Harman, 98
Thomas Balthaſar, 103
Thomas Han, 338
Thimotheus, 13
Tjaart Reyners, 120
Tys Andrieſz. 263
Tys van Lint, 141
Tyran ſterft zeer ellendig, 68
Tys, 216
Trophimus. 13
Tryntje Keuts, 204
Teunis van Hauſtelraat, 149

Twee jonge Maagdekens. 145
Twee gebrekkelyke Ledematen gevangen. 216

V.

Vagevuur wat, 286
Valeria, 16
Valerius School-meeſter, 255
Verrader verdrinkt voor den Lyder, 162
Verraders ſchrikkelyk eynde, 202
Verrader en zyn Vrouw worden grouwelyk gepynigt, 133
Verrader word zyn Huys geplondert, 245
Verantwoording der Doops-gezinden voor de Koninginne Eliſabeth, 311
Verantwoording voor de Staten van Holland, 349
Verantwoording voor die van Zurig, 353
Vervolgde redt zyn Vervolger uyt het Ys en word van hem gevangen, 247
Vervolger word in een poel van Slangen geworpen, 70
Vervolging onder de Koninginne Eliſabeth, 306
Veertig Jongelingen, 63
Vier vrome Chriſtenen, 151
Viglig Pleytner, 106
Vilgart van Schoenek, 105
Vitalus, 15
Ulpianus, 61
Urbanus, 37
Urſel, 126

W.

Water-vloed doet groote ſchade tot Romen, 193
Weynken Klaas van Monnikendam, 99
Willeboort Corneliſz. 228, 253
Willem de Droogſcheerder, 193
Willem van Haverbeeke, 218
Willem Janſz. 259

Willem de Kiſtemaker, 157
Willem van Keppel, 252
Willem de Ryke, 285
Willem Wiggers van Barſinghorn, 112
Wolfgang Pinder, 267
Wonderlyk Gedruys, 275
Wouter van Cappelle, 168
Wouter de Nys, 256
Wouter van Stoelwyk. 120

Z.

Zenobius en Zenobia. 49

Catalogus van Boeken,

Welke, by de Wed: BARENT VISSCHER, Gedrukt of in meerder getal te bekomen zyn.

In Folio.

GOdfried Arnold, waare Afbeelding der Eerſte Chriſtenen, 2 deelen, met figuren, van J. Luiken.

—— Hiſtorien der Kerke en Ketteren, 2 deelen, fig.

Tieleman Janſz. van Bracht, Martelaars-Spiegel der Doops-gezinden, met fig. op groot Papier.

Joh. Clericus in Pentateuchum & Libros Hiſtoricos, 3 vol.

—— *Libri Hiſtorici, apart.*

Forbeſii Opera, 2 vol.

Alle de Werken van den Droſt Pieter Corn. Hooft, 4 deelen, groot Papier met fig.

Hammond & Clericus in novum Teſtamentum, 2 vol.

Langedult, Aantekeningen over 't geheele N. Teſtament.

G. Brand, Leeven van den Admiraal de Ruiter, met fig.

C. de Bruin, Reyzen door Moscovie en Perſie, vol fig. groot Papier.

Bybelſche Hiſtorie, vol figuren.

Beſchryving van Spanje en Portugal, vol fig.

De Werken van Joſephus Hall, eerſte deel.

Komſte van Koning Wilhem in Holland, vol fig. groot Papier.

Ph. à Limborch Commentarius in Acta Apoſtolorum &c.

Smallegange, Chronyk van Zeeland, vol fig. groot Papier.

van

CATALOGUS,
van Eyk, Nederlandſche Scheeps Bouwkunde fig.

In Quarto.

JOhannes Arentz, Waare Chriſtendom, fig.
Abbrink, over 't Hooglied.
L. Bake, Bybelſe Gezangen, fig.
G. Bidloo, Brieven der Gemartelde Apoſtelen, fig.
Bohm, eenige Tractaten.
Kaspar Brand, 35 Predikatien over verſcheide Texten.
Gerard Brand, 21 Feeſt-Predikatien met deſſelfs Leeven en Theologiſche Leſſen.
Jan Brand, Paulus Leeven.
Burnet, Godgeleertheid.
Breen, tegen de Joden.
Cornelis Claaſz. Bruin, Predikatien.
Curcellæus, Onderwys en Zedekonſt, 2 deelen.
Crellius, verſcheide.
Dictionaire de Marin Frans en Nederduits, en Nederduits en Frans, 2 deelen.
A. van Eghem, Godgeleerdheid.
Episcopius, Leven en 17 Predikatien groot en gemeen Papier.
S. Glaſſii Philologia Sacra.
P. Cluverii Geographia, cum fig.
Gurtleri Origines Mundi.
Blankardi Opera Medica Theor-pract. 2 vol. fig.
Hugo de Groot, over het geheele N. Teſtament, 4 deelen.
—— over Mattheus, apart.
—— over de Brieven der Apoſtelen en Openbaring, 2 deelen, apart.
Giron, Italiaans en Nederduits Woordenboek, 2 deelen.

Hartzoeker, over Mattheus.
—— over Lucas.
Alle de Werken van Petrus van der Hagen, 5 delen.
Langedult, Zedekunſt.
Ph. van Limborch, Chriſtelyke Godgeleerdheid, 3 deelen, dezelve op groot Papier.
—— Over de Handelingen der Apoſtelen.
—— dezelve op groot Papier.
Adam van Lints, Zedelyk Rymwerk.
P. Langendyks Gedichten, 2 deelen.
—— dezelve op groot Papier.
Monen, Lydende Heyland.
—— Paulus Euangelie dienſt onder de Heydenen.
Pontanus, Bedenkingen.
Gargon, over de Catechismus.
Knibbe, over de Catechismus.
Groenewegen, over de Catechismus.
Sibersma, over de Catechismus.
Nyloë, Schriftuurlyke Redenvoering, en Schrifttuurlyk Ligt, 3 deelen, fig.
Noordbeek, over Maleachi.
Opera van Pieter Pieterſz. beſtaande in verſcheide Godvrugtige Tractaatjes.
Schabaalje, Leven van Jeſus Chriſtus, vol fig.
Stellingſleet, XII Redeneringe over 't Lyde Chriſti.
Michiel Fortgens, Tyd en Feeſt-Predikatien, vermeerdert met 7 Predikatien over Pſalm 27.
—— over de twee eerſte Capittelen van den eerſten Brief Petri.
—— over Pſalm 27 apart.
Alle de Werken van Jacob Bril.
J. van Vondel, Virgilius in Rym.
—— Beſpiegelingen van God en Godsdienſt.
—— Maagdebrieven, fig.
—— Horatius Lierzangen en Dichtkonſt.

J. van

J. van Vondel, Helden Gods.
—— Altaar Geheimeniſſen.
—— Heerlykheyd der Kerke.
—— Toneel van 's Menſchen Leeven.
Vorſtii Commentarius in Omnes fere Epiſtolas Apoſtolicas.
Crellii Æthica cum Cathecheſi Polonica.
Wolzogen over het Euangelium van Johannes.
Tafereelen der Eerſte Chriſtenen met heerlyke Konſt platen van Jan Luiken, en berymt door Cl. Bruin en P. Langendyk.
Wizowatius over de Zendbrieven van Jacobus en Judas.

In Octavo.

R. Boyle, hoge Eerbiedigheid Gods.
—— Verhandeling der Eind-oorzaken.
Brakel, geeſtelyk Leven en Trappen des Geeſtelyken Levens, 2 deelen.
Alle de Werken van Jacob Cats, 6 delen compleet, met fig.
Cats Zinnebeelden, met fig. } Apart.
—— Trouw Ring, met fig.
—— Huw'lyk, met fig.
—— Slapeloze Nachten, met fig.
—— O. en N. Tyd, met fig.
Joh. le Clercq, Parrhaſiana of vrymoedige Bedenkingen.
Adriaan van Eghem, kort Onderwys met Aantekeningen.
B. van de Waal, Eeuwig-geluidmakende Vreugd Bazuin.
Verdediging der Doops-gezinden door Engel Arentſz.

Pas-

Paſſchier de fyne Tractaatjes, met deſſelfs Leven.
Regnerus de Graaf, Medicinale Werken, vol fig.
Hugo de Groot, Bewys van den waren Godsdienſt, door zyn Ed. op Louveſtein zelf Berymt.
't Zelve, in Onrym door Oudaan vertaalt.
Gracian, Konſt der Wysheid.
Gondeau, Tafereelen van Boete en Penitentie, met fig.
Ruird Gerbens, Geloofs Belydenis.
Gemengelde Parnas Loof.
Yvo Gaukes, van de Scheurbot.
Haze, Zegenpralende Chriſtus.
Chr. Hugens, Waereld Beſchouwer, met fig.
Claas Bruins Zededichten, met fig. Vermeerderd met het Leven van Koning David en andere Stoffen.
Hondorfius, over de 10 Geboden, met fig.
Lodenſtein, Uitſpanningen.
Kloek en van Sorgens Gezangen.
Kalloandro & Endimiro, 2 delen.
Lake, Smerte der Meſſias.
Lucas, Onderzoek van 's Menſchen Gelukzaligheid.
Lampe, Heylige Oeffeningen, over Pſalm 45. 2 delen, fig.
Montanus, Nietigheid van den Kinderdoop.
Merg van de Hiſtorien der Martelaren, met fig.
Mallaval, Ligte Practyk om de ziel tot God op te heffen.
J. Oudaan, Schriftuurlyke Poëzy.
Ooſtervald, Catechiſatie.
Pater Abrah. à St. Clara, Judas d'Aardſchelm, 3 delen.
—— 's Waerelds Mooi en Lelykheid.
Quenel, Memorien wegens de Pauſelyke Conſtitutie.
Sherlock Zedelyke Redenering over de Dood.
B. J. Stol, Godvrugtige gedagten eener geheiligde Ziele.
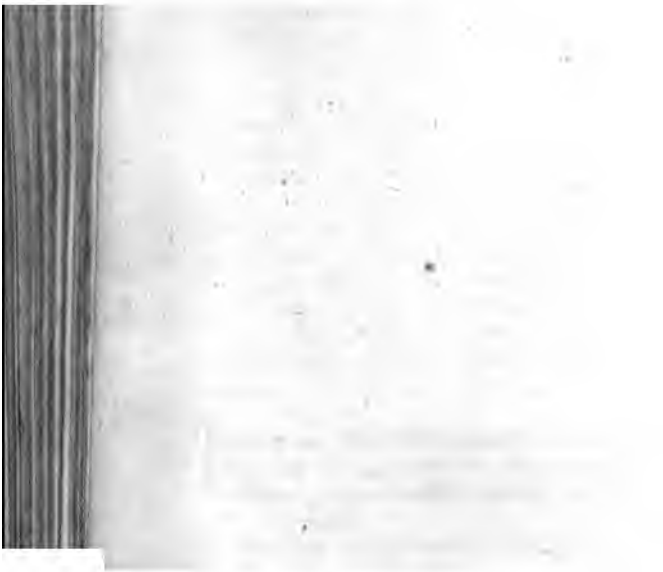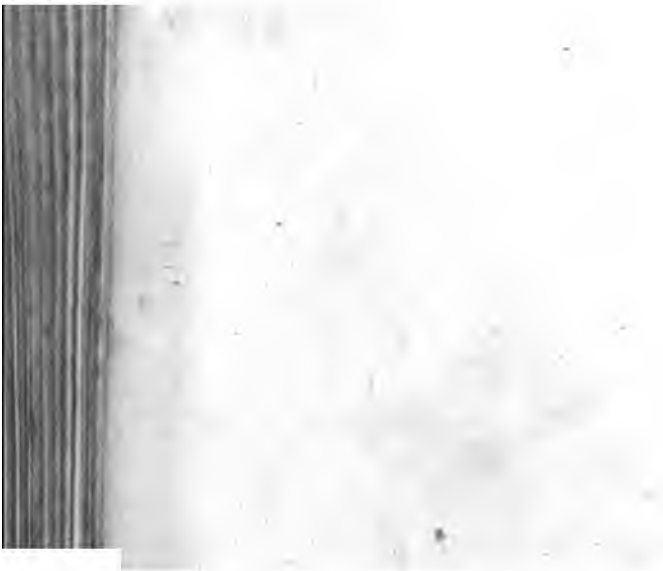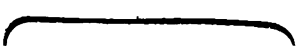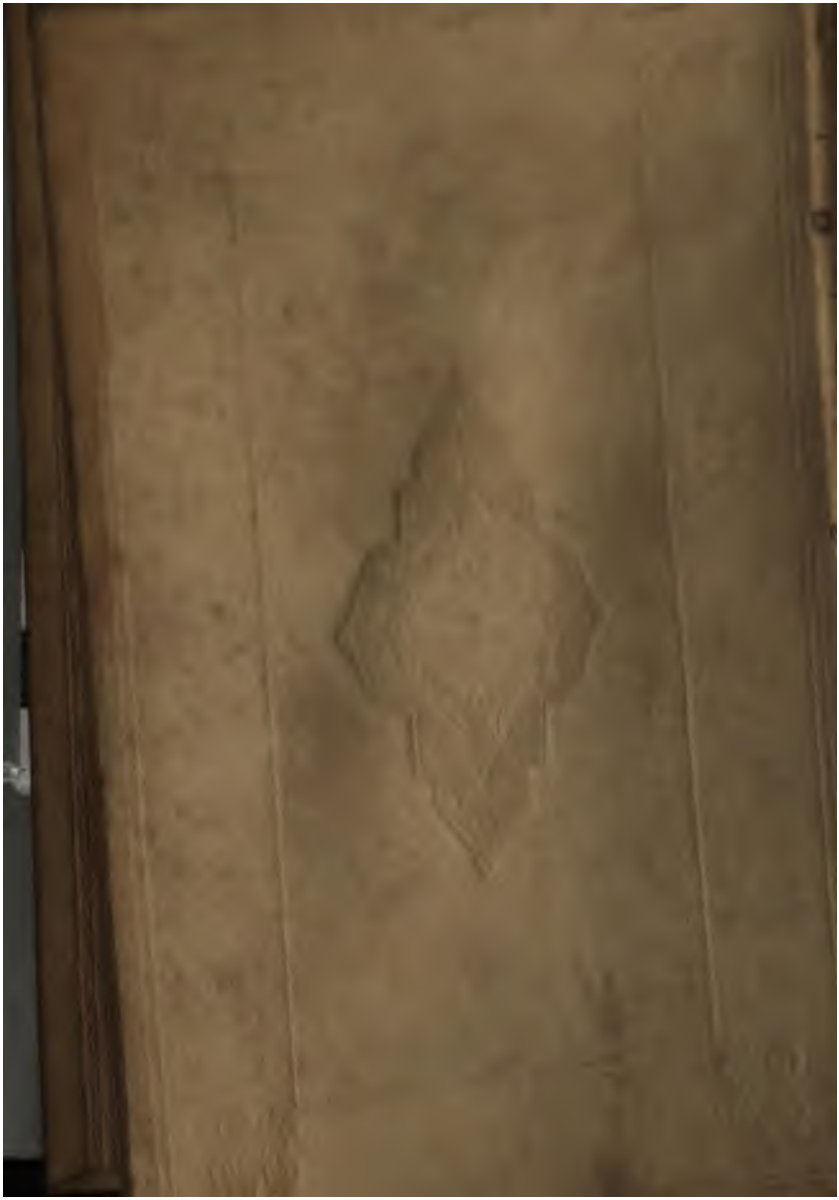
En meer andere Boeken.